

Hallituksen esitys eduskunnalle varmuusvankeuden käyttöön otosta ja elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittämisestä

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia ja elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annettua lakia sekä yhdeksää muuta lakia. Lisäksi ehdotetaan säädettäväksi laki varmuusvankeudesta.

Esityksessä ehdotetaan, että Suomessa otettaisiin käyttöön varmuusvankeus, johon yhdistelmä-rangaistukseen tuomittu voitaisiin määrätä, jos olisi edelleen olemassa ilmeinen vaara, että tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ja vankeusajan jatkamista on pidettävä välttämättömänä muiden hengen, terveyden tai vapauden suojelemiseksi. Yhdistelmä-rangaistuksen soveltamisalaa puolestaan laajennettaisiin siten, että sen tuomitseminen ei edellyttäisi voimassa olevan lainsäädännön tavoin aiempaa rikollisuutta. Elinkautisvankien osalta lainsäädännössä selkeytettäisiin, että vankia ei voida päästää ehdonalaiseen vapauteen, jos vapauttamisharkinnassa huomioitujen seikkojen perusteella katsottaisiin olevan ilmeinen vaara, että elinkautiseen vankeuteen tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Muutosten tavoitteena on suojata yhteiskuntaa vakaviin rikoksiin syyllistyneiltä henkilöiltä, joiden arvioidaan vapautumisensa jälkeen syyllistyvän uudelleen vastaaviin rikoksiin, ja näin parantaa yhteiskunnan turvallisuutta.

Lisäksi ehdotetaan näistä johtuvia sekä muita vähäisempiä muutoksia eräisiin muihin lakeihin.

Esityksellä toteutettaisiin pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmassa asetettua tavoitetta varmistaa, että yhteiskunnalle ja muiden turvallisuudelle vaarallisimmat vangit eivät vapaudu.

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2027.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
PERUSTELUT	5
1 Asian tausta ja valmistelu	5
1.1 Tausta	5
1.2 Valmistelu	5
2 Nykytila ja sen arviointi.....	5
2.1 Nykylainsäädännön tausta.....	5
2.1.1 Vaarallisten rikoksenteijöiden eristäminen	5
2.1.2 Elinkautinen vankeusrangaistus	8
2.2 Voimassa oleva lainsäädäntö ja käytäntö	9
2.2.1 Yhdistelmärangaistus	9
2.2.1.1 Yhdistelmärangaistuksen määräämisen edellytykset	9
2.2.1.2 Tuomioistuinkäytäntö	10
2.2.1.3 Yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpano.....	11
2.2.2 Elinkautisvankien vapauttaminen	12
2.2.2.1 Vapauttamisharkinnassa huomioitavat seikat	12
2.2.2.2 Vapauttamisasian käsittely tuomioistuimessa	14
2.2.2.3 Elinkautisvankien määrä ja vapauttamiskäytäntö	15
2.2.3 Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arviointi	15
2.2.3.1 Riskiarvioiden käyttötarkoitukset ja sääntely	15
2.2.3.2 Riskiarvioihin liittyvä viranomaisten tietojenvaihto	17
2.3 Kansainväliset velvoitteet	18
2.3.1 Vapautta ja vapaudenmenetystä koskevat oikeudet	18
2.3.2 Pituudeltaan määrittelemättömät seuraamukset ja toimenpiteet (varmuusvankeus)	20
2.3.2.1 Elinkautinen vankeusrangaistus	23
2.4 Nykytilan arviointi	24
2.4.1 Vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioiden käyttö vapaudenmenetyksen perusteena	24
2.4.2 Varmuusvankeuden käyttöönotto.....	27
2.4.2.1 Perusteet varmuusvankeuden käyttöönotolle	27
2.4.2.2 Varmuusvankeuden sovittaminen Suomen rikosoikeudelliseen	29
seuraamusjärjestelmään	29
2.4.2.3 Varmuusvankeuden edellyttämät muutostarpeet yhdistelmärangaistukseen	30
2.4.2.4 Alaikäiset rikoksenteijät.....	33
2.4.2.5 Varmuusvankeuteen määrääminen ja siitä vapauttaminen	34
2.4.2.6 Varmuusvankeuden sisältö.....	35
2.4.2.7 Mielentilatutkimus osana yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytyksiä	36
2.4.3 Elinkautinen vankeus	37
2.4.3.1 Riskiarvioinnin merkityksen lisääminen vapauttamisharkinnassa	37
2.4.3.2 Elinkautisvankien vapauttamismenettelyn muut kehittämistarpeet	39
2.4.4 Vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioita koskeva tietojenvaihto.....	40
3 Tavoitteet	40
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	40

4.1 Keskeiset ehdotukset.....	40
4.2 Pääasialliset vaikutukset.....	43
4.2.1 Taloudelliset vaikutukset	43
4.2.1.1 Rikosseuraamuslaitos.....	43
4.2.1.2 Vankiterveydenhuollon yksikkö	46
4.2.1.3 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.....	48
4.2.1.4 Syyttäjälaitos.....	49
4.2.1.5 Tuomioistuinlaitos	49
4.2.1.6 Oikeusrekisterikeskus	50
4.2.1.7 Yhteenveto taloudellisista vaikutuksista.....	50
4.2.2 Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin sekä ihmisryhmiin.....	50
4.2.3 Vaikutukset seuraamusjärjestelmään ja kriminaalipolitiikan yhteisvaikutukset.....	52
4.2.4 Vaikutukset rikollisuuteen	53
4.2.5 Tietojärjestelmävaikutukset	55
4.2.6 Tietosuojavaikutukset	55
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot	56
5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset.....	56
5.1.1 Varmuusvankeuden sääntely.....	56
5.1.2 Väkivaltariskiarvioiden merkitys tuomitsemisvaiheessa	56
5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö	57
5.2.1 Yleistä	57
5.2.2 Vangin vapautuminen elinkautisesta vankeusrangaistuksesta muissa Pohjoismaissa	57
5.2.2.1 Islanti.....	57
5.2.2.2 Norja.....	58
5.2.2.3 Ruotsi	58
5.2.2.4 Tanska	59
5.2.3 Pituudeltaan määrittelemättömät seuraamukset (varmuusvankeus).....	59
5.2.3.1 Norja.....	59
5.2.3.2 Tanska	61
5.2.3.3 Saksa	63
5.2.3.4 Sveitsi ja Itävalta	66
5.2.3.5 Englanti ja Wales	66
5.2.3.6 Eräät Euroopan ulkopuoliset maat	67
5.2.3.7 Ruotsissa laadittu selvitys	68
6 Lausuntopalaute.....	71
6.1 Lausuntokierros.....	71
6.2 Lainsäädännön arviointineuvoston lausunto	71
7 Säännöskohtaiset perustelut	71
7.1 Rikoslaki	71
7.2 Laki varmuusvankeudesta.....	79
7.3 Laki elinkautisvankien vapauttamismenettelystä.....	88
7.4 Vankeuslaki.....	89
7.5 Laki yhdistelmä-rangaistuksen täytäntöönpanosta.....	89
7.6 Oikeudenkäymiskaari.....	90

7.7 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa	91
7.8 Mielenterveyslaki	91
7.9 Rikosrekisterilaki	92
7.10 Laki henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa	93
7.11 Laki Vankiterveydenhuollon yksiköstä.....	93
7.12 Laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta	95
8 Voimaantulo	95
9 Toimeenpano ja seuranta	95
10 Suhde muihin esityksiin.....	96
10.1 Esityksen riippuvuus muista esityksistä	96
10.2 Suhde talousarvioesitykseen	96
11 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys	96
11.1 Varmuusvankeutta ja elinkautisvankien vapauttamista koskeva sääntely	96
11.2 Henkilötietojen suoja	101
LAKIEHDOTUKSET	107
1. Laki rikoslain 2 c luvun muuttamisesta	107
2. Laki varmuusvankeudesta.....	111
3. Laki elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain muuttamisesta	116
4. Laki vankeuslain 14 luvun 6 §:n ja 19 luvun 5 §:n muuttamisesta	118
5. Laki yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta	119
6. Laki oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n muuttamisesta	120
7. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 5 a §:n muuttamisesta.....	121
8. Laki mielenterveyslain muuttamisesta	122
9. Laki rikosrekisterilain muuttamisesta	123
10. Laki henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain 3 §:n muuttamisesta.....	125
11. Laki Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta	126
12. Laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a ja 5 g §:n muuttamisesta	128
LIITE	130
RINNAKKAISTEKSTIT	130
1. Laki rikoslain 2 c luvun muuttamisesta	130
3. Laki elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain muuttamisesta	137
4. Laki vankeuslain 14 luvun 6 §:n ja 19 luvun 5 §:n muuttamisesta	140
5. Laki yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta	142
6. Laki oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n muuttamisesta	144
7. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 5 a §:n muuttamisesta.....	145
8. Laki mielenterveyslain muuttamisesta	146
9. Laki rikosrekisterilain muuttamisesta	147
10. Laki henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain 3 §:n muuttamisesta.....	149
11. Laki Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta	150
12. Laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a ja 5 g §:n muuttamisesta	153

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman mukaan hallitus etsii välittömästi ratkaisuja, joilla varmistetaan, että yhteiskunnalle ja muiden turvallisuudelle vaarallisimmat vangit eivät vapaudu. Hallitusohjelman mukaan Suomessa otetaan käyttöön varmuusvankeus. Tarkoituksena on, että kaikkein vaarallisimpien vankien kohdalla vankeutta voidaan jatkaa niin pitkään kuin heidän arvioidaan olevan edelleen vaarallisia. Tällainen mahdollisuus sisältyy muun muassa Norjan ja Tanskan oikeusjärjestelmiin.

Lisäksi hallitusohjelman mukaan väkivaltariskin arviointia kehitetään ja sen merkitystä osana vangin vapauttamisharkintaa vahvistetaan olennaisesti. Kirjauksen tavoitteena on lisätä väkivaltariskiarvion painoarvoa elinkautisvankien vapauttamismenettelyssä.

Hallitusohjelman kirjausten yleisenä tavoitteena on suojata yhteiskuntaa vakaviin rikoksiin syyllistyneiltä henkilöiltä, joiden arvioidaan olevan vaarallisia myös tulevaisuudessa, ja näin parantaa yleistä turvallisuutta.

1.2 Valmistelu

Lakiesitys on valmisteltu oikeusministeriössä virkatyönä. Valmistelun tueksi on asetettu seurantar ryhmä ajalle 7.4. – 31.12.2025 (VN/24081/2023 OM-44). Ennen hallituksen esitysluonnoksen valmistelua oikeusministeriö julkaisi aiheesta arviomuistion joulukuussa 2024 (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:42, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165991>).

Lisäksi oikeusministeriö käynnisti vuonna 2024 yhdessä Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin kanssa tutkimushankkeen vaarallisille rikoksenuusijoille tarkoitetun yhdistelmärangaistuksen soveltamiskäytännöstä tuomioistuimissa. Tutkimus on julkaistu 27.2.2025 (Wallinmaa, Eero, Yhdistelmärangaistus ja koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa: Empiirinen katsaus tuomioistuinikäytäntöihin, <http://hdl.handle.net/10138/593212>). Tutkimuksessa selvitettiin yhdistelmärangaistuksen lisäksi tuomioistuinikäytäntöä sitä edeltäneen seuraamuksen, eli koko rangaistuksen suorittamisen vankilassa osalta. Rikosseuraamuslaitos on puolestaan selvittänyt esityksen valmistelua varten oikeusministeriön pyynnöstä vastaavan kohderyhmän uusintarikollisuutta.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Nykylainsäädännön tausta

2.1.1 Vaarallisten rikoksenteekijöiden eristäminen

Suomen vuodelta 1889 oleva rikoslaki (39/1889) perustuu ajatuksille rangaistuksesta rikoksen oikeudenmukaisena hyvityksenä ja sovituksena. Rikoslaki heijastaa sen valmistelun aikana vallinneita eurooppalaisia kriminaalipoliittisia ajatusvirtauksia. Rikoslain voimaantulon aikoihin Euroopassa voimistui näkemys, jonka mukaan rikosoikeuden tehtäviin kuului yksittäisten rikosten oikeudenmukaisen hyvityksen ohella tai sen sijasta myös yhteiskunnan suojeleminen vaarallisten rikoksenteekijöiden edustamalta uhalta.

Norjan vuoden 1902 rikoslaki oli koko Euroopassa ensimmäinen, jossa jo alun alkaen otettiin huomioon yhteiskunnan suojelun ja tekijävaarallisuuden torjunnan näkökohdat. Rangaistusten tehtävänä oli parantaa, pelottaa ja tehdä vaarattomaksi. Rangaistusten tehtäväksi tuli ehkäistä tulevia rikoksia ottaen huomioon sen, millaisesta rikoksenteikijästä oli kyse. Sillä rikoksella, johon rikoksenteikijä oli syylistynyt, oli vain toissijainen merkitys. Norjan lisäksi Tanskassa ja Ruotsissa toteutettiin 1920-luvulla lainuudistuksia, joilla otettiin käyttöön uudenlaisia eristämisen ja turvaamistoimenpiteiden käytäntöjä. Ruotsissa esitettiin 1950-luvulla rikosoikeudellisia rangaistuksia koskevan sääntelyn korvaamista kokonaan uudennlaisella suojelulailla (Skyddslag, SOU 1956/55). Tämän mukaan rikoksenteikijä olisi vaarallisuutensa perusteella voitu määrätä eristettäväksi ennalta määräämättömäksi ajaksi. Uudistusta ei kuitenkaan toteutettu.

Myös Suomessa säädettiin vuonna 1932 laki vaarallisista rikoksenuusijoista (180/1932), joka vuonna 1953 korvattiin vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä annetulla lailla (317/1953). Näin luotiin pakkolaitos, jolla tarkoitettiin erityistä suljettua laitosta, johon vankilaoikeus-niminen erillisviranomaisen saattoi määrätä määräaikaan vankeuteen tuomitun henkilön. Käytännössä rikosasiaa käsittelevä tuomioistuim päätti ensin, antaako se niin sanotun pakkolaitoslausuman eli määräyksen siitä, että tuomittu voidaan määrätä eristettäväksi pakkolaitokseen. Vankilaoikeus puolestaan antoi oman määräyksensä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon aikana.

Pakkolaitokseen tuomitsemisen kriteerit vaihtelivat eri aikoina. Lainsäädännön taustalla oli käsitys siitä, että tekijän aikaisempi rikollisuus merkitsi vaaraa sille, että hän tulevaisuudessa saattaisi syyllistyä uuteen vakavaan rikokseen. Pakkolaitokseen eristäminen oli keino tehostaa rangaistusta yhteiskunnan suojelemiseksi silloin, kun pelkkä rangaistus ei riittänyt (HE 91/1931 vp, s. 1).

Pakkolaitosrangaistus oli turvaamistoimenpiteen kaltainen ja sillä haluttiin estää tulevia rikoksia. Vankilaoikeus arvioi nimenomaan rikoksenteikijän vaarallisuutta eikä sen päätökseen eristämistä saanut hakea muutosta. Pakkolaitoksesta oli mahdollista vapautua vain ehdonalaisesti ja ehdonalaisesta vapauttamisesta päätti niin ikään vankilaoikeus.

Vuoden 1932 laissa pakkolaitoslausuma voitiin antaa, jos tuomittava oli syylistynyt toistuvasti tietyn vakavuusasteen rikoksiin erikseen määritellyn ajanjakson sisällä ja häntä oli pidettävä yleiselle tai yksityiselle turvallisuudelle vaarallisena. Vankilaoikeus saattoi puolestaan kyseisen lain mukaan antaa pakkolaitosmääräyksen, jos rangaistuksen täytäntöönpanossa havaittiin, ettei rangaistus paranna rikoksenuusijaa. Vankilaoikeuden käsittelylle ei ollut säädetty erityistä määräaikaa, vaan se saattoi tapahtua alkuvaihetta lukuun ottamatta missä täytäntöönpanon vaiheessa tahansa.

Pakkolaitokseen määrättyjen ehdonalainen vapauttaminen oli mahdollista aikaisintaan kolmen vuoden kuluttua siitä, kun rangaistusaika oli loppunut. Jos vankilaoikeus ei tällöin vapauttanut vankia, tuli sen tämän jälkeen ottaa asia tarkasteltavaksi vuosittain. Ehdonalainen vapautuminen perustui oletukseen vaarallisuuden vähenemisestä tai lakkaamisesta sekä siihen, että yhteiskuntaa oli jo riittävästi suojeltu. Vankilaoikeus saattoi myös peruuttaa ehdonalaisen vapauden uuden käytösrikkomuksen vuoksi. Uuden rikoksen vuoksi ehdonalainen vapaus oli aina peruutettava. Jos ehdonalaista vapautta ei peruttu viiden vuoden kuluessa, katsottiin vanki lopullisesti vapautetuksi.

Vaarallisia rikoksenuusijoita koskeva lainsäädäntö uudistettiin vuonna 1953 ja pakkolaitoksen käyttö laajennettiin soveltumaan myös lievempiin rikoksiin syyllistyneisiin. Muutoksen seurauksena pakkolaitokseen eristettyjen määrä nousi 1960-luvulla useaan sataan, ja eristettyjen

joukossa oli runsaasti omaisuusrikollisia. Pakkolaitokseen eristettiin keskimäärin noin 50 vankia vuodessa ja yhteensä pakkolaitoksessa oli enimmillään lähes 400 vankia kerralla (HE 176/1970 vp, s. 2).

Vuonna 1953 annetun lain mukaan pakkolaitokseen eristetty suoritti ensin vankeusajan loppuun. Eristyksen jatkuttua tämän jälkeen vielä vuoden ajan, kuitenkin yhteensä vähintään kaksi vuotta, vankilaoikeus saattoi päättää ehdonalaiseen vapauttamisesta, jollei vankia enää katsottu vaaralliseksi yleiselle tai yksityiselle turvallisuudelle. Ehdonalaisessa vapaudessa koeajan kesto oli viisi vuotta. Koeaikaa voitiin pidentää yhteensä enintään kahdella vuodella, jos vanki ei nouddanut hänelle annettuja määräyksiä ja ohjeita.

Pakkolaitoksen taustalla olevat ajatukset riitautettiin 1970-luvulle tultaessa. Rikollisuutta koskeva tutkimus oli vilkastunut ja kriminaalipoliittinen ajattelu monipuolistunut. Rikosoikeuden ja rangaistusjärjestelmän arvoina nostettiin uudelleen esille oikeusvaltiolliset arvot, yhdenvertaisuus ja ennakoitavuus, samoin kuin rangaistuksen suhteellisuus. Uuteen kriminaalipoliittiseen ajatteluun kuului myös humanisuus ja vankeuden käytön minimointi, mikä johti aktiiviseen vankeuden vaihtoehtojen etsintään ja kehittämiseen. Vuonna 1976 rikoslain uudistuksessa rangaistuksen määräämisen periaatteet muutettiin seuraamaan näitä näkökohtia. Rangaistuksen tuli olla oikeudenmukainen seuraus rikoksesta, ja syyllisyys- ja suhteellisuusperiaate osoittivat rajan tuomittavalle rangaistukselle. Tekijärikosoikeudesta siirryttiin tekorikosoikeuteen, jonka painopiste ei ole tekijän muuttamisessa vaan rikollisen teon rankaisemisessa.

Käsitys rangaistusten rikollisuutta vähentävästä vaikutustavasta muuttui myös 1970-luvulla, kun vankeusrangaistuksen suorittamisen osoitettiin pikemmin lisäävän kuin vähentävän riskiä rikoksen uusimisesta. Rangaistuksia ei enää perusteltu niin sanotun erityisprevention tapaan sillä, että rangaistuksella pyritään muuttamaan rikoksentehtäjä, vaan rangaistusjärjestelmän nähtiin palvelevan yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämistä. Siihen ei kuitenkaan katsottu tarvittavan erityisen kovia rangaistuksia, vaan olennaista oli, että rangaistukset koettiin oikeudenmukaisiksi. Suomen vankiluku oli noussut vertailumaita, erityisesti muita Pohjoismaita selvästi korkeammaksi, ja vankeuden käyttöä pyrittiin vähentämään. Nämä rikosoikeuden kehityssuunnat heijastuivat myös suhtautumiseen pakkolaitosrangaistukseen.

Pakkolaitokseen tuomittujen oikeusasema oli erityisen heikko, eikä vankilaoikeuden tehtävää tulevan vaarallisuuden arvioijana enää pidetty ongelmattomana. Oikeudenmukaisuuden näkökulmasta pidettiin perustellumpana määrätä rangaistus jo tehdystä rikoksesta kuin tuomita eristykseen rikoksesta, jota ei ollut vielä tehty. Lakia muutettiin vuonna 1971, jolloin pakkolaitokseen määräämisen ehtoja kiristettiin tuntuvasti (laki 491/1971). Päämääränä oli rajata eristäminen toisen hengelle ja terveydelle erittäin vaarallisiin rikoksentehtäjiin. Vastaavasti lainmuutoksessa vankilaoikeuden käsittelylle säädettiin tiukemmat määräajat ja pakkolaitosmääräyksen harkitseminen säädettiin tehtäväksi rangaistuksen täytäntöönpanon alkuvaiheessa. Aikaisemmin kysymys eristämisestä oli yleensä tullut harkittavaksi vasta rangaistusajan loppupuolella (HE 262/2004 vp, s. 49–50). Myös pakkolaitosmääräyksen antamisen lakisääteiset edellytykset yhtenäistettiin tuomioistuimen pakkolaitoslausuman edellytysten kanssa. Pakkolaitokseen eristetty oli päästettävä ehdonalaiseen vapauteen rangaistuksen suorittamisen jälkeen, ellei häntä ollut pidettävä edelleen vaarallisena. Eristyksen jatkuessa oli asia otettava uudelleen esille enintään kuuden kuukauden välein. Vapautetun vangin koeaika oli kaksi vuotta ja sitä voitiin lyhentää tai pidentää enintään vuodella.

Vuoden 1971 lainmuutosta koskeneessa hallituksen esityksessä (HE 176/1970 vp) esitettiin, että pakkolaitokseen olisi voitu määrätä myös sellaisia rikoksentehtäjiä, joka eivät ole aiemmin syyllistyneet rikoksiin. Lakivaliokunta päätyi kuitenkin poistamaan kyseisen säännöksen laakiehdotuksesta ja ehdotti sen sijasta, että syytetyn on tullut syyllistyä eristämisen perusteena

olevaa rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana toiseen vastaavaan rikokseen (LaVM 3/1971 vp).

Lainmuutosten jälkeen pakkolaitokseen määrättävien lukumäärä väheni nopeasti. Vuosina 1971–2000 vankilaoikeus käsitteli yhteensä 164 eristämisasiaa, ja eristämismääräys annettiin 84 asiassa (HE 262/2004 vp, s. 26). Käytännössä eristämismääräyskin tarkoitti kuitenkin sitä, että tuomittu suoritti tuomionsa loppuun pakkolaitoksessa ja vapautettiin sen jälkeen (HE 262/2004 vp, s. 6).

Suomen rikosoikeudessa on näin ollen vuodesta 1932 lukien tunnettu rikoksenuusijoihin kohdistettu rangaistusmuoto, jossa rangaistus ei ole määräytynyt yksinomaan tuomittavan rikoksen laadun ja vakavuuden mukaan, vaan jossa seuraamuksen luonteeseen ja sen pituuteen on vaikuttanut käsitys siitä, että rikoksenteijä on vaarallinen ja vaarassa uusia samanlaisen tai muun vakavan rikoksen. Se rangaistuslisä, joka seurasi rikoksenteijän arvioidusta vaarallisuudesta, on ollut turvaamistoimenpide, jolla yhteiskunta puolustautui tekijän ilmentämältä vaaralta.

Pakkolaitoksesta, vankilaoikeudesta ja yhä uudelleen eristämisestä luovuttiin vuonna 2006, kun pakkolaitos vaarallisille rikoksenuusijoille korvattiin koko rangaistuksen suorittamisella vankilassa (rikoslain 2 c luvun 11 § laissa 780/2005). Jos tekijä oli toistuvasti syyllistynyt laissa erikseen mainittuun vakavaan henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuneeseen rikokseen, syyttäjä saattoi vaatia koko rangaistusajan suorittamista vankilassa, jolloin tuomioistuimen oli pyydetävä syytetyn mielentilan tutkimista ja vaarallisuusarvion tekemistä. Mikäli rikoksenteijää oli arvion ja rikoksesta ilmenevien seikkojen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle, tuomioistuin saattoi määrätä, että koko rangaistus oli suoritettava vankilassa. Tällöin vangilla ei ollut mahdollisuutta vapautua ehdonalaisesti muita vankeja koskevien sääntöjen mukaisesti, vaan hän vapautui vasta suoritettuaan koko rangaistuksen vankilassa tai aikaisintaan suoritettuaan viisi kuudesosaa rangaistuksesta, kuitenkin vähintään kolme vuotta. Käytännössä tämä merkitsi, että tuomittu saattoi vapautua yhteiskuntaan pitkän vankilassaoloajan jälkeen ilman ehdonalaista vapautteen liittyvää tukea tai valvontaa.

Yhdistelmä-rangaistus, jota koskevat säännökset tulivat voimaan vuonna 2018, korvasi koko rangaistuksen suorittamisen vankilassa (rikoslain 2 c luvun 11 § laissa 801/2017). Yhdistelmä-rangaistus, joka myös soveltuu ainoastaan vakavan rikoksen uusijaan, koostuu pitkästä ehdottomasta vankeusrangaistuksesta ja sitä välittömästi seuraavasta vuoden mittaisesta valvontajaksista. Tarkoituksena oli luoda seuraamus, johon sisältyvä pitkä valvonta-aika tukee vangin sopeutumista yhteiskuntaan ja joka ehkäisee rikoksen uusimista. Valvonta-ajan päämääränä on estää se, että tuomittu vapautuu suoraan vankilasta ilman tukea ja valvontaa. Tämä vastaa seuraamusjärjestelmän nykyistä asteittaisen ja hallitun vapauttamisen päämäärää.

2.1.2 Elinkautinen vankeusrangaistus

Elinkautinen vankeusrangaistus on perinyt sekä Suomessa että monissa muissa Euroopan maissa ankarimman rangaistuksen aseman kuolemanrangaistuksesta luopumisen jälkeen. On kuitenkin maita, kuten Norja, jossa myös elinkautisesta vankeudesta on luovuttu lainsäädännössä. Käytännössä näin on myös Islannissa.

Elinkautinen vankeus on rangaistuksena Suomessa kokenut selvästi vähemmän sisällöllisiä muutoksia viimeisen runsaan sadan vuoden aikana kuin pakkolaitos. Elinkautinen kuritushuonerangaistus tarkoitti 1900-luvun alussa pakkotyövelvoitetta. Myöhemmin kuritushuonerangaistus muuttui siinä määrin tavanomaiseksi vankeudeksi, että termistä kuritushuone luovuttiin vuonna 1974. Elinkautinen kuritushuonevankeus oli käytännössä vuosien kuluessa muuttunut normaalksi vankeusrangaistukseksi.

Samanaikaisesti rikoslain kanssa säädettiin käytännössä laintasoinen asetus rangaistusten täytäntöönpanosta. Siinä säädettiin menettelystä, jolla elinkautisesta kuritushuonerangaistuksesta voitiin päästää ehdonalaiseen vapauteen, kun rangaistusta oli suoritettu vähintään 12 vuotta. Ehdonalainen vapaus, eli koeaika, jatkui käytännössä loppuelämän. Vapauttamisen edellytyksenä oli rangaistusajan aikainen hyvä käyttäytyminen, minkä nojalla voitiin toivoa tuomitun vastedes elävän nuhteetonta elämää, ja ansaitsevan rehellisen toimeentulon vapautumisen jälkeen. Vapauttamista käsiteltiin armahduksena. Käytännössä lähes kaikki anomukset, joita oli asianmukaisesti puollettu, hyväksyttiin (Kotkas, Toomas, ”Suosiosta ja armosta”. Tutkimus armahdusoikeuden historiasta autonomian ajan Suomessa. Helsinki 2003).

Säännönmukaisesta vapauttamismenettelystä, jonka mukaan elinkautisesta kuritushuonerangaistuksesta saattoi vapautua ehdonalaiseen vapauteen, oli säädetty vuoteen 1931 asti. Tuolloin elinkautisesta kuritushuonerangaistuksesta vapautumisen menettely poistettiin, ja tämän jälkeen vapautuminen oli mahdollista vain tasavallan presidentin armahduksen perusteella (Salervo, Olavi, Eräitä elinkautisen kuritushuonevangin ehdonalaiseen vapauteen päästämistä koskevia kysymyksiä. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia II. Helsinki 1950, s. 101–106, 101). Elinkautisesta vankeusrangaistuksesta saatettiin siten vuonna 2006 voimaan tulleen lainuudistukseen asti vapautua ainoastaan armahduksen kautta (laki pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä 781/2005). Armahduspäätöksen taustaksi tuli aina hankkia korkeimman oikeuden lausunto, vaikka lausunto ei sitonutkaan tasavallan presidentin päätöksentekoa. Vaikka armahdusvallan käyttöä ei voikaan täysin rinnastaa oikeudelliseen harkintaan, muodostui armahduskäytännössä kuitenkin tiettyjä periaatteita, jotka välittyivät tasavallan presidentin päätöksentekoon erityisesti korkeimman oikeuden antaman lausunnon myötä.

Elinkautinen vankeus on edelleen ankarin Suomen rikoslain tuntema rangaistus, mutta vapauttamismenettelystä on säädetty ja vapauttaminen perustuu nykyisin Helsingin hovioikeuden tekemään oikeudelliseen harkintaan. Ehdonalainen vapauttaminen elinkautisesta vankeusrangaistuksesta on alle 21-vuotiaana rikoksen tehneitä lukuun ottamatta mahdollista aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kaksitoista vuotta. Tasavallan presidentin armahdusoikeus koskee edelleen myös elinkautisvankeja, vaikkakaan armahdusta ei näissä tapauksissa ole viime aikoina käytetty.

2.2 Voimassa oleva lainsäädäntö ja käytäntö

2.2.1 Yhdistelmä-rangaistus

2.2.1.1 Yhdistelmä-rangaistuksen määräämisen edellytykset

Vuonna 2017 rikoslakiin lisättiin uutena rangaistuslajina yhdistelmä-rangaistus. Yhdistelmä-rangaistus korvasi aiemman vaarallisille rikoksenuusijoille tarkoitetun vankeusrangaistuksen, joka suoritettiin kokonaan vankilassa. Yhdistelmä-rangaistus voidaan tuomita teoista, jotka on tehty lain voimaantulon eli 1.1.2018 jälkeen.

Rikoslain 2 c luvun 11 §:n mukaan tuomioistuin voi rangaistukseen tuomitessaan syyttäjän vaatimuksesta tietyin edellytyksin päättää, että syytetty tuomitaan määräaikaisen rangaistuksen sijaan yhdistelmä-rangaistukseen. Yhdistelmä-rangaistus koostuu enintään tapaukseen sovellettavien säännösten mukaan rikoksesta säädetyn enimmäisrangaistuksen pituisesta ehdottomasta vankeudesta ja sitä välittömästi seuraavasta valvonta-ajasta, jonka pituus on vuosi.

Tarkoista edellytyksistä yhdistelmä-rangaistuksen määräämiselle säädetään pykälän 2 momentissa:

Edellytyksenä yhdistelmärangaistukseen tuomitsemiselle on ensinnäkin momentin 1 kohdan mukaan se, että rikoksenteikijä tuomitaan määräaikaan, vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, naisen sukuelinten silpomisesta, törkeästä raiskauksesta, lapsenraiskauksesta, törkeästä lapsenraiskauksesta, seksuaalisesta kajoamisesta lapseen, törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta lapseen, lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, törkeästä ryöstöstä, törkeästä tuhotyöstä, joukkotuhonnasta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, hyökkäysrikoksesta, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kidutuksesta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivangin ottamisesta, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähdერიkoksesta, kaappauksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta taikka sellaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta sellaiseen rikokseen.

Momentin 2 kohdassa säädetään siitä, millaista aiempaa rikoshistoriaa yhdistelmärangaistukseen tuomittavalta edellytetään. Kohdan mukaan rikoksenteikijän on tullut rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana syyllyä 1 kohdassa mainittuun rikokseen tai hänen on tullut tehdä tällainen rikos kolmen vuoden kuluessa siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta yhdistelmärangaistuksen vankeusaikaa tai elinkautista vankeutta.

Näiden lisäksi edellytetään momentin 3 kohdan mukaan sitä, että rikoksenteikijää on rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisen selviytyksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Ennen yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista syytetylle on tehtävä mielentilatutkimus ja arvio hänen vaarallisuudestaan.

Pykälän 3 momentin mukaan, jos kahdesta tai useammasta rikoksesta tuomitaan muu kuin elinkautinen vankeusrangaistus ja ainakin yksi rikoksista on 2 momentin 1 kohdassa mainittu rikos, josta rikoksenteikijä olisi tuomioistuimen harkinnan mukaan tuomittava yhdistelmärangaistukseen, rikoksista tuomitaan yhdistelmärangaistus. Yhdistelmärangaistuksen vankeusajan pituuteen sovelletaan mitä rikoslain 7 luvun 2 §:ssä säädetään yhteisen määräaikaisen vankeusrangaistuksen enimmäis- ja vähimmäispituudesta. Yhdistelmärangaistuksen vankeusajan pituus voi siten olla enimmillään 15 vuotta. Myös tässä momentissa tarkoitetuissa tilanteissa valvontajan pituus on yksi vuosi.

Henkilölle aiemmin tuomittu yhdistelmärangaistus voi toimia myös rangaistuksen koventamisperusteena, mikäli yhdistelmärangaistukseen kuuluvan vankeusajan suorittanut tekee kolmen vuoden kuluessa vankeusajan päättymisestä rikoksen, josta hänet olisi tuomioistuimen harkinnan mukaan tuomittava ehdottomaan vankeuteen tai yhdistelmärangaistukseen (rikoslain 2 c luvun 12 §).

2.2.1.2 Tuomioistuinkäytäntö

Tilastokeskuksen tietojen mukaan yhdistelmärangaistuksia on vuosina 2018–2023 tuomittu vuodessa alle viidestä kahdeksaan kappaletta. Tällä ajalla tuomioiden mediaanipituus on ollut noin 6 vuotta.

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti on vastikään tutkinut tätä laajemmin yhdistelmärangaistusta ja sitä edeltänyttä koko vankeusrangaistuksen suorittamista koskevaa oikeuskäytäntöä. Tuomitsemisen edellytykset ovat mainituissa seuraamuksissa yhteneväiset. Tutkimus on julkaistu helmikuussa 2025 (<http://hdl.handle.net/10138/593212>).

Tutkimuksen aineistona olivat kaikki löydetty yhdistelmärangaistusta ja koko vankeusrangaistusta koskevat tuomiot, jotka oli annettu vuosien 2013 ja 2023 välillä. Lopullisessa aineistossa

oli yhteensä 180 tuomiota. Koska aineistoon sisältyi sekä käräjä- että hovioikeuden tuomioita, tarkoitti tämä sitä, että sama tapaus saattoi olla aineistossa useaan kertaan. Erillisiä tapaukskokonaisuuksia aineistoon sisältyi 113 kappaletta.

Yhdistelmärangaistus tai koko rangaistus tuomittiin 62 tapaukskokonaisuudessa, eli noin 55 prosentissa niistä tapauksista, joissa rangaistusta oli vaadittu. Toisaalta syytteen päärikos hyväksyttiin aineistossa lähes aina. Yhdistelmärangaistusta tai koko rangaistusta koskevan vaatimuksen hylkääminen vaikuttaa tutkimuksen mukaan tavallisesti perustuneen siihen, että jokin rangaistusten lakisääteisistä edellytyksistä on jäänyt täyttymättä; tyypillisesti kyse on ollut siitä, että rangaistus on jäänyt alle kolmen vuoden pituiseksi. Joukossa on myös tapauksia, joissa yhdistelmärangaistusta tai koko rangaistusta ei ole tuomittu, koska on tuomittu elinkautinen vankeusrangaistus.

Niissä tapauksissa, jossa yhdistelmärangaistus tai koko rangaistus tuomittiin, oli vankeusrangaistuksen keskimääräinen pituus hieman yli 7 vuotta ja mediaani hieman yli 6 vuotta. Noin 68 prosentissa tapauksista syyksi oli luettu samalla kertaa enemmän kuin yksi rikos. Suurimassa osassa tapauksia tuomion kohteena oli kuitenkin vain yksi yhdistelmärangaistuksen tai koko rangaistuksen tuomitsemisen mahdollistava rikos.

Yli 70 prosentissa yhdistelmärangaistukseen tai koko rangaistukseen johtaneissa tuomioissa päärikos oli tappo tai tapon yritys. Tuomituista vastaajista noin puolet oli syyllistynyt edellisen kymmenen vuoden aikana yhteen laissa määritettyyn vakavaan rikokseen, ja neljäsosa kahteen vakavaan rikokseen. Valtaosa aikaisemmista vakavista rikoksista koski tappoja, tapon yrityksiä tai törkeitä pahoinpitelyitä.

Tuomioistuimet määrsivät syytetyt mielentilatutkimukseen ja vaarallisuusarvioon 72 eri tapaukskokonaisuudessa, eli valtaosassa niistä tapauksista, joissa muut yhdistelmärangaistuksen tai koko rangaistuksen tuomitsemisen edellytykset täyttyivät. Tutkimuksista 94 prosentissa päädyttiin siihen, että tutkittava oli syyntakeinen ja vaarallinen. Tuomioistuin noudatti tutkimusten lopputuloksia noin 92 prosentissa tapauksista.

2.2.1.3 Yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpano

Yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta säädetään tarkemmin laissa yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta (801/2017), johon sisältyvät säännökset yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajasta. Yhdistelmärangaistukseen kuuluvan ehdottoman vankeuden täytäntöönpanoon sovelletaan, mitä vankeuslaissa (767/2005) säädetään vankeuden täytäntöönpanosta.

Valvonta-ajan keskeisimmät velvollisuudet ovat asunnossa pysyminen määrättyinä aikoina, päihteettömyys valvonta-aikaan liittyvissä tilaisuuksissa, osallistuminen kuntoutukseen tai muuhun toimintaan sekä sitoutuminen teknisin välinein, kuten esimerkiksi jalkapannalla toteutettavaan valvontaan. Päihteettömyysvelvoite merkitsee sitä, ettei valvottava saa olla valvontatapaamisissa tai muissa täytäntöönpanoon liittyvissä tilaisuuksissa alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen.

Valvonnalla pyritään vähentämään vakavien rikosten uusimisen riskiä. Asteittaisen vapauttamisen ja sen yhteydessä annettavan tuen on tarkoitus auttaa tuomittua sijoittumaan yhteiskuntaan rangaistusajan päätyttyä. Valvonta-ajan sisältö määritellään muun muassa vangin yksilöllisen riskiarvion perusteella. Laissa edellytetään, että Rikosseuraamuslaitos laatii valvonta-ajan rangaistusajan suunnitelman hyvissä ajoin ennen vangin sijoittamista valvontaan. Lisäksi edellytetään, että Rikosseuraamuslaitoksen asiakasarvioinnin yksikkö pyytää ennen rangaistusajan suunnitelman määräysten vahvistamista Vankiterveydenhuollon yksiköltä arviota valvontaan

sijoitettavan vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen. Päämääränä on arvion avulla saada mahdollisimman paljon tietoa, jotta rangaistusajan suunnitelmaan sisältyvät määräykset voitaisiin mitoittaa kullekin valvonta-ajan täytäntöönpanoon siirtyvälle vangille sopiviksi (HE 268/2016 vp, s. 30). Arvio vastaa pitkälti elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa tehtävää arviota, vaikka arviota ei tässä tapauksessa suoritetaakaan vapauttamisharkintaa varten.

Laissa säädetään myös noudatettavasta menettelystä, jos valvottava rikkoo hänelle asetettuja velvollisuuksia. Lain 16 ja 17 a §:n mukaan valvonta-ajan muunto vankeudeksi voi seurata joko täytäntöönpanon esteen tai velvollisuuksien törkeän rikkomisen perusteella. Törkeiksi rikkomuksiksi voidaan katsoa joko erikseen mainittu menettelyt niiden toistuesssa varoituksesta huolimatta (17 a §:n 2 momentti) tai velvollisuuksien rikkominen tavalla, joka osoittaa ilmeistä piittaamattomuutta valvonta-ajan asianmukaisesta suorittamisesta (17 a §:n 3 momentti).

Lain 16 ja 19 §:n mukaan, jos Rikosseuraamuslaitos katsoo, että täytäntöönpanolle on este tai valvottavan epäillään rikkoneen velvollisuuksiaan törkeästi, se saattaa asian syyttäjän käsiteltäväksi. Syyttäjän tulee puolestaan mainittujen edellytysten täytyessä saattaa asia tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tuomioistuimien voi muuntaa valvonnan vankeudeksi siten, että yksi päivä suoritamatta olevaa valvonta-aikaa vastaa yhtä päivää vankeutta. Rikosseuraamuslaitos voi päästää tuomitun uudestaan suorittamaan valvonta-aikaa, jos tuomitun edellytykset suoriutua valvonta-ajasta ovat parantuneet siten, että hänen voidaan perustellusti olettaa suoriutuvan valvonta-ajasta.

Lain 24 §:n 1 momentin mukaan valvottava otetaan rangaistuksen täytäntöönpanon varmistamiseksi turvaamistoimenpiteenä säilöön, jos hänellä on este valvonta-ajan täytäntöönpanolle tai jos hänen todennäköisin syin epäillään törkeästi rikkoneen velvollisuuksiaan ja turvaamistoimenpidettä on pidettävä välttämättömänä esteen vuoksi tai rikkomisen selvittämiseksi. Käräjäoikeuden on 25 §:n mukaan otettava säilöön ottamista koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään neljän vuorokauden kuluttua säilöön ottamisesta. Asian käsittelyssä Rikosseuraamuslaitoksen on esitettävä käräjäoikeudelle selvitys säilöönoton edellytyksistä. Käräjäoikeuden päätös säilöönotosta on voimassa siihen asti, kun käräjäoikeus on tehnyt valvonta-ajan muuntamista koskevan ratkaisunsa. Korkein oikeus on antanut hiljattain useamman ratkaisun, joissa se on arvioinut säilöönoton ja vankeudeksi muuntamisen edellytysten täyttymistä (KKO 2025:64, KKO 2025:63 ja KKO 1.7.2025 nro 899).

Yhdistelmärangaistusta suorittavia oli elokuussa 2025 yhteensä 32. Yhdistelmärangaistusta edeltävää koko rangaistuksen suorittamista vankilassa suoritti vastaavana aikana edelleen 7 vankia. Yhteensä näihin erittäin vaarallisiksi tuomitsemishetkellä katsottuihin vankiryhmiin kuuluu siten tällä hetkellä 39 vankia.

Yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajalle on ehtinyt toistaiseksi vapautua vain suhteellisen pieni määrä yhdistelmärangaistukseen tuomituista. Eräitä valvonta-ajalle vapautuneista on otettu säilöön, ja osalla valvonta on muunnettu vankeudeksi.

2.2.2 Elinkautisvankien vapauttaminen

2.2.2.1 Vapauttamisharkinnassa huomioitavat seikat

Elinkautisesta vankeudesta säädetään rikoslaissa ja elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa (781/2005). Rikoslakiin sisältyy useita rangaistussäännöksiä, joiden perusteella rikoksentehtyjä voidaan tuomita elinkautiseen vankeuteen. Käytännössä lähes kaikki elinkautista vankeusrangaistusta suorittavat on kuitenkin tuomittu yhdestä tai useammasta murhasta.

Koska alle 18-vuotiaana tehtyyn rikokseen sovelletaan lievennettyä rangaistusasteikkoa, kaikki elinkautisvangit ovat täysi-ikäisiä. Asteikon lieventäminen merkitsee sitä, että alaikäisenä rikoksensa tehneelle tuomitaan elinkautisen vankeuden sijasta vähintään kaksi ja enintään 12 vuotta vankeutta (rikoslain 6 luvun 8 §).

Elinkautiseen vankeuteen tuomitun vapauttamisen edellytyksistä säädetään rikoslain 2 c luvun 10 §:ssä. Sen mukaan tuomittu voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kaksitoista vuotta. 21 vuotta nuorempana tehdystä rikoksesta elinkautiseen vankeuteen tuomittu vanki voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kymmenen vuotta.

Elinkautisvangin ehdonalaista vapauttamista harkittaessa on kiinnitettävä huomiota elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatuun, muihin rangaistuksiin, jotka elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on tehty vankilassaoloaikana, tuomitun muuhun mahdolliseen myöhempään rikollisuuteen sekä siihen, onko vangin mahdollisesti esittämien uhkausten tai hänen käytöksensä perusteella olemassa ilmeinen törkeän rikoksen uusimisen vaara. Viimeiseksi mainitun osalta rikoslain 2 c luvun 10 §:ssä on viittaus saman luvun 9 §:n 2 momenttiin, jossa säädetään mahdollisuudesta lykätä ehdonalaista vapauttamista, jos vangin käyttäytymisen tai hänen esittämiensä uhkausten johdosta on olemassa ilmeinen vaara, että vanki vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen ja vapauttamisen lykkääminen on tarpeen rikoksen estämiseksi.

Vapauttamisharkinnassa on edellisten lisäksi myös otettava huomioon rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin. Harkinnassa voidaan myös ottaa huomioon vangin sitoutuminen lääkahoitoa ja siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea koskevien ehtojen noudattamiseen (valvotusta koevapaudesta annetun lain (629/2013) 4 §). Kysymyksessä on seksuaalirikoksen uusimisen ehkäisemiseksi annettava hoito, joka edellyttää vangin suostumusta.

Rikoslain 2 c luvun 10 §:n esitöissä (HE 262/2004 vp, s. 47–48) perustellaan vapauttamisharkinnassa huomioon otettavia tekijöitä. Osan elinkautisvangeista todetaan olevan rikoksentekejiä, joiden elämässä henkirikos on ollut poikkeuksellisessa elämäntilanteessa tehty ainutkertainen teko. Edelleen todetaan, että koska elinkautiseen vankeusrangaistukseen sisältyvät kaikki tuomitut rangaistukset, on toisaalta mahdollista, että rangaistukseen sisältyy runsaasti muita rikoksia, mahdollisesti myös useita henkirikoksia. Tästä syystä vapauttamisharkintaan vaikuttaa se, millaisia rikoksia ja kuinka paljon rikoksia elinkautiseen vankeusrangaistukseen alun perin sisältyy.

Vapauttamisharkinnassa kiinnitetään huomiota myös tuomitun myöhempään rikollisuuteen. Tämä tarkoittaa säännöksen perustelujen mukaan esimerkiksi tilanteita, joissa rikollinen toiminta jatkuu rangaistusaikana. Nämä rikokset eivät muutoin vaikuttaisi rangaistukseen, koska elinkautiseen vankeuteen sisältyvät kaikki henkilölle tuomitut rangaistukset.

Vapauttamisharkinnassa esimerkiksi järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen voidaan perustelujen mukaan ottaa huomioon elinkautiseen vankeuteen johtanutta rikosta, myöhempää vankila-aikaista rikollisuutta ja vapauttamisajankohdan tilannetta arvioitaessa. Harkinnassa tulee ottaa huomioon rangaistusajan suunnitelman noudattaminen ja myös muu vankila-aikainen käyttäytyminen. Elinkautisvanki voi hyvällä vankeusajan käyttäytymisellä ja tunnollisella rangaistusajan suunnitelman noudattamisella vaikuttaa ehdonalaiseen vapauttamiseensa. Tällöin alkuperäistä rikosta ja myöhempää rikollisuutta arvioitaessa voidaan esimerkiksi ottaa

huomioon vankeusaikana ilmenevät myönteiset kehityspiirteet. Toisaalta piittaamattomuus rangaistusajan suunnitelmasta voi perustelujen mukaan vaikuttaa vapauttamisharkintaan, vaikka alkuperäinen rikos tai myöhempi rikollisuus ei olisi poikkeuksellista.

Elinkautisvanki voidaan sijoittaa valvottuun koevapauteen, kuten muutkin vangit. Valvottu koevapaus tarkoittaa ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangin sijoittamista valvotusti vankilan ulkopuolelle enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaisten vapauden alkua. Koevapauden tarkoituksena on ylläpitää ja edistää vangin valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan, ja sen edellytyksistä säädetään valvotusta koevapaudesta annetussa laissa.

2.2.2.2 Vapauttamisasian käsittely tuomioistuimessa

Elinkautisvangin vapauttamisasian käsittelystä säädetään tarkemmin elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa. Elinkautiseen vankeuteen tuomitun ehdonalaista vapauttamista koskeva asia käsitellään Helsingin hovioikeudessa, jossa se tulee vireille vangin hakemuksella. Erityisistä syistä hakemuksen voi myös tehdä Rikosseuraamuslaitos. Hakemus voidaan tehdä aikaisintaan kaksi vuotta ennen mahdollista vapauttamisajankohtaa, eli tuomitun iästä riippuen, kun vankeusaikaa on tullut suoritetuksi kahdeksan tai kymmenen vuotta. Jos vankia ei päästetä ehdonalaiseen vapauteen, asia voidaan saattaa hovioikeuden uudelleen ratkaistavaksi aikaisintaan vuoden kuluttua hylkäävästä päätöksestä.

Rikosseuraamuslaitoksen on hakemuksen johdosta annettava lausunto hovioikeudelle. Lausunnossaan Rikosseuraamuslaitoksen on todettava, puoltaako vai vastustaako se vapauttamista ja onko vanki määrättävä valvottuun koevapauteen. Lausuntoon on liitettävä Rikosseuraamuslaitoksen arvio vapauttamisen edellytyksistä ja muu vankia koskeva selvitys. Rikosseuraamuslaitoksen lausuntoon on lain mukaan lisäksi liitettävä arvio vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen (jatkossa myös väkivaltariski-arvio). Väkivaltariskiarviota koskeva säännös lisättiin vapauttamismenettelyä koskevaan lakiin vuonna 2011 (laki 737/2011, HE 279/2010 vp). Riskiarvioinnin tarkoituksena on säännöksen esitöiden mukaan ollut lisätä hovioikeudelle annettavan tiedon lisäämistä vapauttamisharkinnan tueksi, ei muuttaa lakiin sisältyviä vapauttamisharkinnan perusteita. Väkivaltariskiarviota koskeva säännös on siis vapauttamismenettelyä koskevassa laissa, ei rikoslaissa, jossa säädetään vapauttamisharkinnassa huomioon otettavista seikoista.

Käytännössä elinkautisvangin vapautuminen riippuu tuomioistuimen kokonaisharkinnasta, jossa otetaan huomioon rikoslaissa säädetyt perusteet. Lisäksi huomioon otetaan myös Rikosseuraamuslaitoksen näkemys ja Psykiatrisen vankisairaalan vangista tekemä väkivaltariski-arvio. Elinkautisvankia ei vapauteta, jos tuomioistuin kaikki lain mukaan asiaan vaikuttavat tekijät huomioon otettuaan katsoo, että vapauttamista puoltavia seikkoja ei ole riittävästi. Elinkautisvankia ei myöskään Helsingin hovioikeuden tulkinnan mukaan voida vapauttaa, jos hänestä ei ole tehty lääketieteellistä väkivaltariskiarviota (Helsingin hovioikeuden päätökset 9.2.2016 nro 198 ja 7.12.2021 nro 1624).

Rikoslain 2 luvun 10 §:n 3 momentissa säädetään siitä, että Rikosseuraamuslaitoksen on saatettava vapauttamista koskeva asia Helsingin hovioikeuden uudelleen käsiteltäväksi, jos se vapauttavan päätöksen jälkeen arvioi, että ennen ehdonalaista vapauttamista ilmi tulleen rikoksen, lääkahoitoa koskevan suostumuksen peruuttamisen tai koevapauden peruuttamisen vuoksi ehdonalaista vapauttamista on harkittava uudelleen.

Helsingin hovioikeuden vapauttamista koskevaan päätökseen voi hakea valituslupaa korkeimmalta oikeudelta (elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 8 §). Valitus voi johtaa siihen, että hovioikeuden päätös kumotaan (esim. KKO:2019:89). Valitusoikeutta on käytetty kuitenkin vain harvoin.

Elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain mukaan vangille voidaan asiaa käsiteltäessä myöntää oikeusapua niin kuin oikeusapulaissa (257/2002) säädetään. Oikeusapulain 10 §:n 1 momentissa tarkoitettua selvitystä taloudellisista olosuhteista ei tarvitse esittää. Oikeusavun myöntämisestä päättää tuomioistuin.

2.2.2.3 Elinkautisvankien määrä ja vapauttamiskäytäntö

Henkirikosten lukumäärä on pitkällä aikavälillä laskenut (Törölä, Miisa, Raeste, Anna, Henkirikoskatsaus 2025. Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, s. 5), mutta elinkautisvankien määrä on viime vuosikymmeninä moninkertaistunut. Vuosien 1970 ja 2014 välillä elinkautista suorittavien vankien määrä nousi yhdeksänkertaiseksi, vaikka vankien kokonaismäärä laski samaan aikaan selvästi. Viime vuosina elinkautista suorittavien määrä on taantunut noin 200 vankiin. Elokuussa 2025 elinkautisvankien määrä oli Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen mukaan 184. Elinkautisvankien määrän lisääntyminen on merkinnyt samalla myös vuosittain vapautuneiden elinkautisvankien määrän kasvua.

Elinkautisvankien määrän kasvuun on vaikuttanut muun muassa mielentilatutkimuksissa tapahtunut kehitys. Lisäksi kasvua selittää se, että tappoina tuomittujen henkirikosten määrä on vuosien 1987–2021 aikana puolittunut mutta murhina tuomittujen määrä lähes kaksinkertaistunut. Vuosina 1987–1991 tuomittiin vuosittain keskimäärin 92 tappoa ja 12 murhaa. Vuosina 2017–2020 luvut olivat vastaavasti 39 ja 23. Kaikkiaan murhien osuus täytetyistä henkirikoksista on noussut siten 12 prosentista 46 prosenttiin. Yhä useampi henkirikos arvioidaan siten murhaksi. (Kuusisto Mäkelä – Carling (toim.): Seuraamusjärjestelmä 2021. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti 2023, s. 139)

Elinkautisvankien määrään on vaikuttanut myös elinkautisen vankeusrangaistuksen tosiasiallinen piteneminen. Elinkautisen vankeuden kesto on nykyään keskimäärin 14,8 vuotta, kun se vielä 1990-luvulla oli noin 10 vuotta (Törölä, Miisa, Raeste, Anna, Henkirikoskatsaus 2025. Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, s. 40 ja Tyni – Carling – Kuusisto Mäkelä (toim.): Seuraamusjärjestelmä 2022. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti 2024 s. 163). Suurin osa elinkautisvangeista on vapautunut ehdonalaiseen vapauteen valvotun koevapauden kautta (Tolvanen, Matti ym., Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 90).

2.2.3 Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arviointi

2.2.3.1 Riskiarvioiden käyttötarkoitukset ja sääntely

Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioinnilla (jäljempänä ”riskiarviointi”) tarkoitetaan asiantuntijan tekemää ennakoivaa arviointia siitä, kuinka altis arvioitava henkilö on tulevaisuudessa käyttäytymään väkivaltaisesti. Väkivaltatekojen lisäksi voidaan arvioida myös riskiä syyllistyä muunlaisiin vakaviin rikoksiin, kuten seksuaalirikoksiin.

Riskiarviointia käytetään harkittaessa yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista tai elinkautisvankien ehdonalaista vapauttamista. Lisäksi yhdistelmärangaistukseen tuomituille tehdään uusi riskiarviointi ennen valvonta-ajan alkamista, jota hyödynnetään valvonta-ajan suunnittelussa. Ris-

kiarvioita tehdään myös tuomioistuimen harkitessa sellaisten vankien ehdonalaista vapauttamista, jotka on sittemmin kumotun lainsäädännön nojalla tuomittu suorittamaan koko rangaistus vankilassa (oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 4 momentti laissa 732/2015). Kyseistä vankusrangaistusta suorittavia vankeja on jaksossa 2.2.1.3 todetulla tavalla edelleen jonkin verran vankiloissa. Edellä mainittuja arvioita tehdään valtion mielisairaaloissa mielentilatutkimusten yhteydessä sekä Vankiterveydenhuollon yksikön Psykiatrisessa vankisairaалassa. Arvioita laativat oikeuspsykiatrit ja -psykologit.

Yhdistelmä-rangaistukseen tuomitseminen edellyttää oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaan syytetyn mielentilan tutkimista. Tuomioistuimen on samalla pyydettävä lausunto siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Mielentilatutkimuksen yhteydessä tehtävissä riskiarvioissa tulevat käytännössä sovellettavaksi mielentilatutkimusta koskevat säännökset. Mielenterveyslain (1116/1990) 15 §:n mukaan mielentilatutkimukseen määrätty saadaan ottaa mielentilatutkimusta varten sairaalaan ja pitää sairaalassa tahdostaan riippumatta. Saman lain 16 §:n 1 momentin mukaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitos määrää, missä mielentilatutkimus suoritetaan ja, jos se suoritetaan sairaalan ulkopuolella, kuka sen suorittaa. Pykälän 2 momentin mukaan mielentilatutkimus on toimitettava ja lausunto rikoksesta epäillyn tai syytetyn mielentilasta annettava Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle viimeistään kahden kuukauden kuluttua mielentilatutkimuksen aloittamisesta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos voi perustellusta syystä pidentää tutkimusaikaa enintään kahdella kuukaudella.

Elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 1 §:n 2 momentin mukaan elinkautisvangin vapauttamista koskevaan Rikosseuraamuslaitoksen lausuntoon on liitettävä arvio vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen. Mainittu arviointi tehdään Vankiterveydenhuollon yksikön Psykiatrisessa vankisairaалassa, mutta asiasta ei ole säädetty laissa. Yhdistelmä-rangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain 9 §:n 4 momentin mukaan puolestaan Rikosseuraamuslaitoksen asiakasarvioinnin yksikön on ennen rangaistusajan suunnitelman määräysten vahvistamista pyydettävä Vankiterveydenhuollon yksiköltä arvio valvonta-ajalle sijoitettavan vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen. Tässä mainittujen riskiarvioiden tekeminen edellyttää tutkittavan suostumusta. Elinkautisvankien riskiarvioiden osalta oikeuskäytännössä on katsottu, että vapauttamishakemusta ei voida hyväksyä, jos riskiarviota ei ole tehty.

Edellä mainittujen, tässä esityksessä lähemmin tarkasteltujen riskiarvioiden lisäksi riskiarvioita laaditaan harkittaessa vakavaan väkivalta- tai seksuaalirikokseen syyllistyneen vangin asettamista ehdonalaisen vapauden ajaksi valvontaan yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain (400/2015) 70 §:n 1 momentin 5 ja 6 kohdan mukaisesti (nk. vakava-arviointi, laki 188/2019, HE 119/2018 vp). Tällaisia riskiarvioita tekevät Rikosseuraamuslaitoksen asiakasarvioinnin yksikössä psykologit ja muun muassa sosionomit. Selkeyden vuoksi todettakoon, että esityksessä ei kuitenkaan käsitellä tällaisia arvioita.

Riskiarvioiden sisällöstä ja laatimisesta ei ole Suomessa säädetty tarkemmin. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on kuitenkin laatinut ohjeistuksen niistä tilanteista varten, joissa tuomioistuin pyytää vaarallisuusarviota Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta yhdistelmä-rangaistuksen määrittämisestä ja koko rangaistusta vankilassa suorittavan ehdonalaista vapauttamista harkittaessa. Näissä tilanteissa Terveiden ja hyvinvoinnin laitos tekee oman arvionsa vaarallisuudesta valtion mielisairaалassa tai Psykiatrisessa vankisairaалassa tehdyn arvioinnin pohjalta.

2.2.3.2 Riskiarvioihin liittyvä viranomaisten tietojenvaihto

Rikosseuraamuslaitos vastaa rangaistusten täytäntöönpanosta ja näin ollen myös esimerkiksi vangin vapautumiseen liittyvien toimien suunnittelusta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alainen Vankiterveydenhuollon yksikkö puolestaan vastaa vankien terveydenhuollosta ja edellä todetulla tavalla laatii myös eri tarkoituksia varten arvioita vangin riskistä syyllistyä uuteen rikokseen. Edellisessä jaksossa todetusti myös Terveiden ja hyvinvoinnin laitos laatii lausuntoja valtion mielisairaalassa tai Psykiatrisessa vankisairaalassa tehtyjen riskiarvioiden pohjalta.

Henkilön rikoshistoriaa ja rangaistuksen täytäntöönpanoa koskevat tiedot sekä toisaalta henkilön terveydentilaa koskevat tiedot ovat viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 24 §:n nojalla salassa pidettävää tietoa. Mainitun pykälän 27 kohdassa säädetään nimenomaisesti siitä, että muun muassa asiakirjat, jotka sisältävät tietoja rikoksesta syytetylle tehdystä oikeuspsykiatrisesta mielentilatutkimuksesta, rangaistusajan suunnitelmasta, valvontasuunnitelmasta tai elinkautisvangin vapauttamismenettelyä tai yhdistelmä-rangaistukseen kuuluvaa valvonta-aikaa varten annetusta lausunnosta ovat salassa pidettäviä, jollei erikseen toisin säädetä.

Riskiarvioihin liittyvästä tietojenvaihdosta on nimenomaisesti säädetty Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetussa laissa (1635/2015). Laissa säädetään ensinnäkin Vankiterveydenhuollon potilasrekisterissä olevien tietojen luovuttamisesta Rikosseuraamuslaitokselle (6 §) sekä toisaalta Vankiterveydenhuollon yksikön oikeudesta saada tietoja muulta terveydenhuollon toimintayksiköltä ja muulta viranomaiselta (7 §).

Lain mukaan potilasrekisteriin talletettuja tietoja voidaan luovuttaa Rikosseuraamuslaitokselle elinkautiseen vankeuteen, koko rangaistukseen sekä yhdistelmä-rangaistukseen tuomittujen vankien osalta seuraavasti:

Elinkautisvangit (6 §:n 1 momentin 5 kohta)

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle, jonka virkatehtäviin kuuluu elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 1 §:n 2 momentissa tarkoitetun vangin vapauttamisasian käsitteleminen, mainitun asian käsittelemiseksi väkivaltariskiarvio sekä asiakasarvioinnin yksikön, vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston yksikönpäällikölle taikka rikosseuraamuskeskuksen työjärjestyksessä määrätyle toimintoista vastaavalle virkamiehelle arvioidun väkivaltariskin nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi kirjallinen lausunto väkivaltariskiarvion johtopäätöksistä.

Koko rangaistusta vankilassa suorittavat (6 §:n 1 momentin 6 kohta)

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle, jonka virkatehtäviin kuuluu koko rangaistusta vankilassa suorittavan vangin vapauttamisasian käsitteleminen, mainitun asian käsittelemiseksi vaarallisuusarvio sekä asiakasarvioinnin yksikön, vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston yksikönpäällikölle taikka rikosseuraamuskeskuksen työjärjestyksessä määrätyle toimintoista vastaavalle virkamiehelle arvioidun väkivaltariskin nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi kirjallinen lausunto vaarallisuusarvion johtopäätöksistä.

Yhdistelmä-rangaistusta suorittavat (6 §:n 1 momentin 7 kohta)

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle, jonka virkatehtäviin kuuluu yhdistelmärangaistukseen tuomitun vangin valvonta-ajan valmistelu, valmistelua varten arvio vangin riskistä syyllistystä väkivaltarikokseen.

Elinkautiseen vankeusrangaistukseen ja koko rangaistukseen tuomittujen osalta säännökset ovat siis yhtenevät. Arvio voidaan luovuttaa kokonaisuudessaan Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle, jonka virkatehtäviin kuuluu vapauttamisasian käsitteleminen. Kirjallinen lausunto väkivaltariskiarvion tai vaarallisuusarvion johtopäätöksistä voidaan luovuttaa asiakasarvioinnin yksikön, vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston yksikönpäällikölle taikka rikosseuraamuskeskuksen työjärjestyksessä määrätyle toiminnosta vastaavalle virkamiehelle arvion nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi.

Yhdistelmärangaistukseen tuomittujen osalta arvio voidaan luovuttaa kokonaisuudessaan virkamiehelle, jonka virkatehtäviin kuuluu valvonta-ajan valmistelu. Erillisestä potilasrekisteriin talletettujen tietojen luovuttamisesta johtopäätösten muodossa ei ole säädetty yhdistelmärangaistuksen osalta.

Säädettäessä elinkautisvankien väkivaltariskiarvioinnista on asiaa koskevassa hallituksen esityksessä (HE 279/2010 vp, s. 16/I) todettu, että jollei elinkautisvankia päästetä ehdonalaiseen vapauteen, riskinarviointia voitaisiin hyödyntää suunniteltaessa hänelle vankilassa väkivallan vähentämiseen tähtääviä ja muita käyttäytymiseen vaikuttavia toimintoja ja toimintaohjelmia. Jos taas vanki päästetään ehdonalaiseen vapauteen, riskinarvioinnin tuloksia voitaisiin käyttää hyväksi ehdonalaisen vapauden valvonnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Arvion käyttötarkoitus on näin ollen vapauttamisharkinnan lisäksi myös vankeusaikaisten toimintojen suunnittelu ja vapauttamisen valmistelu.

Edellä kuvatuissa säännöksissä on kyse Vankiterveydenhuollon yksiköstä Rikosseuraamuslaitokselle luovutettavien väkivaltariskiarvioita koskevien tietojen luovuttamisesta. Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 7 §:n 1 momentissa puolestaan säädetään Vankiterveydenhuollon yksikön oikeudesta saada muilta terveydenhuollon toimintayksiköiltä tietoja, jotka ovat tarpeen väkivaltariskiä koskevan arvion tai lausunnon laatimiseksi. Mainitussa momentissa on viittaukset elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 1 §:n 2 momentissa sekä yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:n 1 momentin 5 ja 6 kohdassa tarkoitettuun vangin väkivaltariskiä koskevan arvion laatimiseen. Vankiterveydenhuollon yksikön oikeudesta saada tietoja yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain 9 §:ssä tarkoitettujen vangin väkivaltariskiä koskevan arvion laatimiseksi ei ole tällä hetkellä säädetty.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n nojalla tehtävien riskiarvioiden osalta merkityksellinen on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain (668/2008) 5 g §, jossa säädetään Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ja mielentilatutkimusta suorittavan oikeudesta saada tietoja mielentilatutkimusten suorittamiseksi. Tältä osin tietojensaantioikeus on säädetty laajaksi.

2.3 Kansainväliset velvoitteet

2.3.1 Vapautta ja vapaudenmenetystä koskevat oikeudet

Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja kansainvälinen oikeuskäytäntö asettavat reunaehdot vapaudenmenetykselle ja vankilasta vapautumiselle. Kansainväliset ihmisoikeusasiakirjat sisältävät perustuslakia yksityiskohtaisempia rajoituksia. Yleisemmällä tasolla määritellyt perusoikeudet ovat kuitenkin sopusoinnussa Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Esityksen kannalta merkittävällä tavalla reunaehdot asettavat Eu-

roopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut, joissa se on muun muassa vahvistanut ja täsmentänyt Euroopan neuvoston suosituksia vaarallisia rikoksentehtäjiä koskevasta lainsäädännöstä (ks. tarkemmin jäljempänä jakso 2.3.2).

Kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ei yleisesti kielletä mitään tiettyjä rikosoikeudellisia seuraamuksia. Poikkeuksen muodostaa ainoastaan kuolemanrangaistus, joka on kielletty Euroopan neuvoston ja Euroopan unionin (jatkossa EU) jäsenmaissa sekä niissä Yhdistyneiden kansakuntien (jatkossa YK) jäsenmaissa, jotka ovat ratifioineet kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (jatkossa KP-sopimus) kuolemanrangaistuksen poistamista koskevan toisen valinnaisen lisäpöytäkirjan (Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevan yleissopimuksen kuudes pöytäkirja kuolemanrangaistuksen poistamisesta ja saman yleissopimuksen kolmastoista pöytäkirja kuolemanrangaistuksen poistamisesta kaikissa olosuhteissa; Euroopan unionin perusoikeuskirja (2002/C 326/02) 2 artikla; kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, SopS 7–8/1976, kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälisen yleissopimuksen kuolemanrangaistuksen poistamista koskeva toinen valinnainen lisäpöytäkirja, SopS 49/1991; Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksen päätöslauselma 44/128, 15.12.1989). Tämä merkitsee, ettei elinkautinen tai pitkäkään määräaikainen vankeusrangaistus taikka pituudeltaan ennalta määrittelemätön vapaudenmenetys ole sellaisenaan kielletty.

Oikeuksia, jotka turvataan kaikissa keskeisissä kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa samoin kuin Suomen perustuslaissa, ovat oikeus elämään, vapauteen ja turvallisuuteen. Näistä oikeuksista, niiden turvaamisesta lainsäädännöllä ja mielivaltaisen elämän riiston kiellosta säädetään sanamuodoltaan varsin samansisältöisesti YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa, KP-sopimuksessa, Euroopan neuvoston ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevassa yleissopimuksessa (jatkossa Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 19/1990) sekä EU:n perusoikeuskirjassa (ihmisoikeusjulistuksen, joka hyväksyttiin yleiskokouksen täysistunnossa 10.12.1948 3 artikla; KP-sopimuksen 6 artiklan 1 kohta ja 9 artiklan 1 kohta; Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 ja 5 artikla sekä EU:n perusoikeuskirjan 2, 3 ja 6 artikla).

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvataan oikeus elämään (2 artikla). Sopimuksessa turvataan myös jokaisen oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen (5 artikla). Euroopan ihmisoikeussopimuksen sanamuoto ei sellaisenaan oikeuta rajoittamaan kenenkään, esimerkiksi vangin, oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen yhteiskunnallisen turvallisuuden takaamiseksi. Sopimus ei myöskään nimenomaisesti suojele oikeutta yhteiskunnalliseen turvallisuuteen rikoksentehtäjiä, vaikka sopimuksessa mahdollistetaan kansallisen lainsäätäjän harkintavalta kaventaa esimerkiksi oikeutta yksityiselämään ja perhe-elämään tai uskonnonvapautta yhteiskunnallisen turvallisuuden sitä vaatiessa (Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 ja 9 artikla).

Euroopan ihmisoikeussopimus ei siten nimenomaisesti sääntele laillisesti vapautensa menettäneen oikeutta vapautumiseen suhteessa muiden oikeuteen elämään ja turvallisuuteen. Sopimusta tulkitseva Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin ratkaisukäytännössään arvioinut valtion velvollisuutta turvata ihmisoikeussopimuksen mukainen oikeus elämään ja luonut reunaehdot sille, miten myös yhteiskunnallinen turvallisuus voidaan ottaa huomioon. Tuomioistuimen ratkaisukäytännön perusteella rikoksentehtäjiin ja myös mahdollisiin rikoksentehtäjiin voidaan tietyssä määrin kohdistaa vapaudenmenetyksiä, vapauden rajoituksia ja muita toimenpiteitä yhteiskunnallisen turvallisuuden nimissä, jos muiden elämän suojeleminen sitä vaatii.

Kokoavasti voidaan todeta, että Euroopan ihmisoikeussopimus edellyttää lainsäädäntöä, joka suojaa ihmisten oikeutta elämään, ja sopimusta tulkitsevan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan valtiolla on käytännön velvollisuus turvata tämä oikeus. Velvollisuus edellyttää

puolestaan valtioilta käytännön toimenpiteitä tämän oikeuden turvaamiseksi. Asianmukaisen lainsäädännön lisäksi viranomaisilla on siten velvollisuus ryhtyä kohtuullisiin, ennakoiisiin, toimiviin ja oikeasuhtaisiin toimenpiteisiin elämänriiston estämiseksi silloin, kun viranomainen on tiennyt tai sen olisi pitänyt tietää elämään kohdistuvasta vaarasta. Nämä toimenpiteet voivat kohdistua niin vapaalla jalalla oleviin henkilöihin kuin vapautensa menettäneisiin, jos heidän vapauttamisensa voidaan kohtuudella arvioida aiheuttavan todellisen ja välittömän uhkan toisten elämälle. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan yhteiskunnan on tarjottava suojaa mahdollisia elämän menetyksiä vastaan ja tämän voidaan tulkita merkitsevän yhteiskunnallisen turvallisuuden suojaamisvelvoitetta, vaikka yhteiskunnallinen turvallisuus ei sinänsä ole ihmisoikeussopimuksen suojaama oikeus. Viranomaisten käytännön velvollisuuksien laajuutta ei Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen muuttuvan ja muotoutuvan ratkaisukäytännön takia voi täysin tyhjentävästi luetella tai ennakoida. Tästä huolimatta valtion käytännön toimintavelvollisuuksia ei voine ulottaa kovin laajalle. Näin on siksi, että velvollisuuksien tarkoituksena tosin on yhtäältä turvata toisten oikeus elämään, mutta toisaalta tämän oikeuden toteuttaminen ei oikeuta pitkälle menevää ihmisten valvontaa tai vapauden rajoittamista yhteiskunnan turvallisuuden ennakoivan suojelun nimissä, jotta valtio jälkikäteen voisi osoittaa täyttäneensä toimintavelvollisuutensa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä on kuvattu tarkemmin seuraavissa jaksoissa.

2.3.2 Pituudeltaan määrittelemättömät seuraamukset ja toimenpiteet (varmuusvankeus)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään muodostanut reunaehdoja pituudeltaan määrittelemättömille seuraamuksille ja toimenpiteille, ja Euroopan neuvosto on antanut suosituksen vaarallisista rikoksenteijöistä.

Euroopan neuvosto on antanut suosituksen vaarallisista rikoksenteijöistä (Recommendation CM/Rec(2014)3 of the Committee of Ministers to member States concerning dangerous offenders) muun muassa sen vuoksi, että on löydettävä tasapaino niin vaarallisten rikoksenteijöiden oikeuksien turvaamiseksi kuin yhteiskunnan turvallisuuden turvaamiseksi. Suositus määrittelee muun muassa pituudeltaan määrittelemättömiksi seuraamuksiksi ja toimenpiteiksi varmuusvankeuden (secure preventive detention) ja ennakoivan valvonnan (preventive supervision), joiden kuitenkin tulee täyttää eräitä vaatimuksia.

Suosituksen mukaan ei ole välttämätöntä, että kansallisiin oikeusjärjestelmiin sisältyy pituudeltaan määrittelemättömiä seuraamuksia tai toimenpiteitä, vaikka sellaiset voivat olla laillisia ja sopusoinnussa perus- ja ihmisoikeuksien kanssa. Jos sellaisista kuitenkin säädetään, on otettava huomioon valtioiden perustuslainmukaiset periaatteet, oikeudelliset perinteet ja oikeuslaitoksen riippumattomuus. Suositusta ei sovelleta alaikäisiin tai henkilöihin, joihin rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää ei sovelleta. Myös vaarallisten rikoksenteijöiden ihmisoikeuksia on kunnioitettava ja huomiota on kiinnitettävä heidän erityiseen tilanteeseensa ja henkilökohtaisiin tarpeisiinsa samanaikaisesti kuin yhteiskuntaa suojellaan heiltä.

Suosituksen mukaan tuomioistuimen tulee aina päättää vapaudenmenetyksestä ja vapauden rajoittamisesta. Päätöksen on noudatettava suhteellisuusperiaatetta suhteessa rikoksenteijän arvioituun riskiin, ja käytössä olevista rajoituksista on valittava se keino, joka on vähiten rajoittava, mutta joka ottaa huomioon yhteiskunnan suojelun ja yhteiskunnalle mahdollisesti aiheutuvan riskin minimoinnin.

Suosituksessa todetaan edelleen, että jos vaarallisista rikoksenteijöistä säädetään kansallisessa lainsäädännössä, on tämä ryhmä määriteltävä tarkasti siten, että se muodostaa pienen vähemmistön vankiväestöstä, mutta kuitenkin niin, ettei se vaaranna yhteiskunnallista turvallisuutta.

Kohderyhmän kriteerien tulee sisältää näyttöä aiemmasta vakavasta väkivalta- tai seksuaalirikollisuudesta, rikoksenteikijän luonteenpiirteistä tai hänen rikollisuudestaan, joka osoittaa hänen todennäköisyytensä huomattavasta tai jatkuvasta riskistä syyllistyä väkivalta- tai seksuaalirikollisuuteen. Kriteerien on myös osoitettava vähäisempien toimenpiteiden riittämättömyys, esimerkiksi se, että rikoksenteikijä on aiemmin rikkonut sääntöjä tai jatkanut rikollista käyttäytymistään mainituista toimenpiteistä riippumatta. Rangaistuksen pituus tai rikoksenteikijän yleinen rikoksen uusiminen eivät kuitenkaan yksin voi muodostaa perustetta sille, että rikoksenteikijä luokitellaan vaaralliseksi.

Suosituksen mukaan vaarallisen rikoksenteikijän riskienhallinnan tulee pitkällä tähtäimellä tähdätä rikoksenteikijän turvalliseen sopeuttamiseen yhteiskuntaan, kuitenkin hänen aiheuttamansa vaara huomioon ottaen. Riskienhallintaan tulee sisältyä henkilökohtainen suunnitelma, joka sisältää asteittaisen suunnitelman yhteiskuntaan sopeuttamista varten samoin kuin tätä tukevat toimenpiteet. Jos vaarallisista rikoksenteikijöistä säädetään, on myös ryhdyttävä toimenpiteisiin, jotka ehkäisevät syrjintää ja stigmatisointia, jonka kohteeksi vaaralliseksi luokiteltu rikoksenteikijä voi joutua vankilassa tai ennakoidun valvonnan kohteena oleva voi kokea yhteiskunnassa.

Suosituksen mukaan varmuusvankeus merkitsee oikeudellisen toimielimen, käytännössä tuomioistuimen, määräämää vapaudenmenetystä, joka suoritetaan joko määräaikaisen vankeuden aikana tai sen jälkeen, ja josta säädetään kansallisessa lainsäädännössä. Tällainen varmuusvankeus ei perustu ainoastaan jo tehtyyn rikokseen vaan myös siihen, että rikoksenteikijän arvioidaan voivan syyllistyä erittäin vakavaan väkivalta- tai seksuaalirikokseen tulevaisuudessa. Tämän vaaran tulee perustua arviointiin. Tuomioistuimen päätöksessä vaarallisen rikoksenteikijän varmuusvankeuteen määrittämiseksi on otettava huomioon asiantuntijalausuntoihin perustuva riskiarvio. Varmuusvankeus on perusteltu vain, jos se on mahdollisista toimenpiteistä vähiten rajoittava toimenpide tarkoitukseensa.

Jos varmuusvankeus jatkuu vapaudenmenetyksenä rangaistuksen suorittamisen jälkeen, on suosituksen mukaan keskeistä, että vapaudenmenetyksestä tai sen pituudesta on muutoksenhakuoikeus, ja että tuomioistuin ainakin joka toinen vuosi rangaistuksen suorittamisen jälkeen ottaa asian uudelleen käsiteltäväksi. Varmuusvankeudessa pidettävälle tulee valmistella kirjallinen suunnitelma, joka mahdollistaa sen, että hän voi ottaa kantaa riskiteikijöihinsä ja luonteenpiirteisiinsä, jotka vaikuttavat hänen kategorisointiinsa vaaralliseksi rikoksenteikijäksi. Viranomaisien tavoitteena tulee olla rajoittavan toimenpiteen vähentäminen ja vapauttaminen varmuusvankeudesta tavalla, joka huomioi niin yhteiskunnan turvaamisen kuin rikoksenteikijän vaarallisuuden.

Suosituksessa todetaan edelleen, että varmuusvankeudessa oleva vaarallinen rikoksenteikijä tulee rangaistuksen suorittamisen jälkeen pitää sopivissa tiloissa, jotka mahdollistavat sen, että samanaikaisesti otetaan huomioon rikoksenteikijään liittyvä riskien hallinta, turvallisuus ja yhteiskunnallinen suojelu. Rikoksenteikijän ihmisarvo on kaikissa olosuhteissa turvattava.

Suosituksessa käsitellään myös vaarallisten rikoksenteikijöiden ennakoidun valvontaa, jota voidaan suosituksen mukaan soveltaa henkilöön, joka on tuomittu rikoksesta ja suorittanut vankeusrangaistuksen taikka vaihtoehtona vankeusrangaistuksen sijaan tai ehtona ehdonalaiselle vapauttamiselle. Ennakoiva valvonta ei perustu ainoastaan jo tehtyyn rikokseen vaan myös siihen, että rikoksenteikijän arvioidaan voivan syyllistyä erittäin vakavaan rikokseen tulevaisuudessa. Ennakoivaa valvontaa voidaan käyttää vaihtoehtona varmuusvankeudelle, ehdonalaisen vapauttamisen ehtona tai vapauttamisen jälkeisenä toimenpiteenä. Valvonnan välttämättömyys on arvioitava säännöllisin väliajoin.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään useampaan kertaan jo ennen vaarallisia rikoksentekejiä koskevan Euroopan neuvoston suosituksen antamista ottanut kantaa pituudeltaan määrittelemättömiin seuraamuksiin ja muihin toimenpiteisiin, jotka kohdistuvat vaaralliseksi arvioituihin rikoksentekejiin. Suurin osa ratkaisuista ovat koskeneet sellaisia Saksan rikoslain mukaisia, pituudeltaan ennalta määräämättömiä turvaamistoimenpiteitä, jotka ovat kohdistuneet vaarallisten rikoksentekejiä määräämiseen varmuusvankeuteen ja erityisesti vaarallisen rikoksentekejän tuomion jälkeiseen varmuusvankeuteen määräämiseen vielä sen jälkeen, kun hän on ollut määrättyä oikeuspsykiatriseen sairaalahoitoon. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen perusteella on muotoutunut kansallisia lainsäätäjiä velvoittavia reuna-ehjoja varmuusvankeutta koskevalle lainsäädännölle.

Yleisinä edellytyksinä varmuusvankeuteen määräämiselle on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan, että määräämisestä vastaa tuomioistuin ja että siihen on oltava muutoksenhakuoikeus. Varmuusvankeuteen määrääminen edellyttää aina, että rikoksentekejiä on riippumattoman arvioinnin tuloksena todettu vaaralliseksi yhteiskunnalle. Tämä merkitsee käytännössä, että pidetään todennäköisenä, että rikoksentekejiä vapauduttaan uusi rikoksen. Jotta varmuusvankeus olisi sopusoinnussa ihmisoikeussopimuksen kanssa, on varmuusvankeuteen määräämiselle oltava selkeät perusteet kansallisessa lainsäädännössä. Varmuusvankeudelle ei kuitenkaan tarvitse olla säädettyä vähimmäis- tai enimmäisaikaa. Varmuusvankeuteen määräämistä voidaan myös pidentää alun perin määrätystä ajasta. Edellytyksenä on tällöin, että rikoksentekejiä edelleen arvioidaan vaaralliseksi ja että vapaudenmenetyksen ehdot täytyvät koko varmuusvankeuden ajan. (Inseher v. Saksa, 10211/12 ja 27505/14, 4.12.2018)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan varmuusvankeuteen liittyvällä vapaudenmenetyksellä on aina oltava riittävä kausaalinen yhteys alkuperäiseen rikostuomioon ja varmuusvankeuden pidentämisestä koskevan ratkaisun tulee perustua tekijöihin, jotka ovat yhtenäisiä alkupe-
räisen tuomion perusteiden kanssa (W.A. v. Sveitsi, 38958/16, 2.11.2021 ja Tim Henrik Bruun Hansen v. Tanska, 50172/15, 9.7.2019). Ihmisoikeussopimuksen kannalta ongelmallinen on myös tilanne, jossa henkilöä ei vapauteta varmuusvankeudesta mutta toisaalta hänelle ei tarjota mahdollisuuksia vähentää vaarallisuuttaan ja osoittaa, että hän ei ole enää vaarallinen. Sama koskee tilannetta, jossa vaarallisuusarvion tekemiseen ei ole tarjolla riittäviä edellytyksiä. (Klinckenbuss v. Saksa, 53157/11, 25.2.2016)

Kansallisessa oikeusjärestyksessä esimerkiksi turvaamistoimenpiteeksi luokiteltu varmuusvankeus, joka määrätään rikoksentekejälle siitä syystä, että hänen arvioidaan olevan vaarallinen yhteiskunnalle ja uusivan rikoksen vankilasta vapauduttuaan, voi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan kuitenkin muodostaa ihmisoikeussopimuksessa tarkoitetun rikosoikeudellisen vapaudenmenetyksen (Bergmann v. Saksa, 23279/14, 7.1.2016; M. v. Saksa, 19359/04, 17.12.2009; Inseher v. Saksa, 10211/12 ja 27505/14, 4.12.2018). Varmuusvankeuden luonne kansallisessa lainsäädännössä ei siten ole ratkaiseva.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että tapauksiin, joissa varmuusvankeuden katsotaan muodostavan rikosoikeudellisen vapaudenmenetyksen, sovelletaan myös rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta, jonka mukaan rangaistavan teon on oltava kriminalisoitu sen tekohetkellä eikä seuraamus saa olla ankarampi kuin mitä tekohetken lainsäädäntö sallii.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin edellyttää myös, että kansallisessa lainsäädännössä tehdään selkeä ero turvaamistoimenpiteiden ja rikosoikeudellisten vapaudenmenetysten välillä, sillä muussa tapauksessa turvaamistoimenpidettä on edelleen pidettävä rangaistuksena (M. v. Saksa, 19359/04, 17.12.2009; Schmitz v. Saksa, 30493/04, 28.11.2011; Mork v. Saksa, 31047/04 ja 43386/08, 9.9.2011). Eron on oltava selkeä esimerkiksi siten, että vaarallisuutensa perusteella

varmuusvankeuteen määrätyle on järjestettävä toimenpiteitä, jotka tähtäävät uusimisriskin vähentämiseen ja siten vapaudenmenetyksen lyhentämiseen.

2.3.2.1 Elinkautinen vankeusrangaistus

Euroopan neuvosto on antanut suosituksen elinkautisvankien ja pitkäaikaisten vankien kohtelusta (Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners). Suosituksen tavoitteena on muun muassa pitkäaikaisten vankeuden haittojen vähentäminen ja sen mahdollistaminen, että vanki menestyksekkäästi sopeutuisi yhteiskuntaan ja voisi elää rikoksetonta elämää vankeuden jälkeen. Suosituksessa todetaan muun muassa, että on selkeästi tunnistettava ne riskit, joita vanki voi tuottaa yhteiskunnalle, itselleen, toisille vangeille ja vankilassa työskenteleville tai vieraileville, ja huolehdittava siitä, että vankia ei eristetä vain siksi, että hän suorittaa rangaistustaan. Vangin riskit itselleen tai muille tulee arvioida huolellisesti, ja riskiarvioinnissa on pyrittävä tunnistamaan vangin henkilökohtaiset tarpeet.

Euroopan ihmisoikeussopimusta tulkitseva Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on oikeuskäytännössään useita kertoja tarkentanut elinkautisen vankeusrangaistuksen suhdetta kidutuksen vastaiseen kieltoon ja siten asettanut reunaehdot sille, milloin elinkautinen vankeusrangaistus on sopusoinnussa ihmisoikeussopimuksen kanssa. Ihmisoikeustuomioistuin on lisäksi nimenomaisesti todennut, ettei elinkautinen vankeusrangaistus sellaisenaan ole ihmisoikeussopimuksen vastainen (Hutchinson v. Yhdistynyt kuningaskunta, 57592/08, 17.7.2017).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on määritellyt, että elinkautiseen vankeusrangaistukseen on sisällyttävä tulevaisuudennäkymä vangin vapautumisesta ja mahdollisuus vapaudenmenetyksen jatkumisen tarkistamiseen, jotta elinkautinen vankeusrangaistus ei loukkaisi ihmisoikeussopimuksen kidutuksen vastaista kieltoa. Näiden ehtojen täytyttyä sekä oikeudellisesti että tosiasiallisesti elinkautinen vankeusrangaistus täyttää ihmisoikeussopimuksen vaatimukset. (Vinter ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta, 66069/09, 130/10 and 3896/10, 9.7.2003; Hutchinson v. Yhdistynyt kuningaskunta, 57592/08, 17.7.2017). Tästä seuraa, että elinkautinen vankeusrangaistus on sopusoinnussa ihmisoikeussopimuksen kanssa vain, jos siihen liittyy selkeä menettely, joka voi johtaa elinkautisvangin tuomion uudelleen harkitsemiseen ja ehdonalaan vapauttamiseen tai täydelliseen vapauttamiseen elinkautisesta vankeusrangaistuksesta. Ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin selvittänyt, ettei tuomion uudelleen harkinnan vaatimuksesta välttämättä ole johdettavissa, että elinkautisvanki kaikissa tapauksissa vapautettaisiin (Laszlo Magyar v. Unkari, 73593/10, 20.5.2014).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan jäsenvaltioilla on merkittävä harkintamarginaali niiden asettaessa vähimmäisajan, jonka elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomitun on suoritettava, ennen kuin hänellä on mahdollisuus hakea vapauttamista (Bodein v. Ranska, 40014/10, 13.11.2014; Harakchiev ja Tolumov v. Bulgaria, 15018/11 ja 61199/12, 8.7.2014). Elinkautinen vankeusrangaistus ei siten merkitse ihmisoikeussopimuksessa kiellettyä kidutusta, epäinhimillistä tai halventavaa kohtelua, jos siihen sisältyy menettely, jossa vangin mahdollinen vapauttaminen otetaan harkittavaksi (Garagin v. Italia, 33290/07, 29.4.2008). Jos vapauttaminen kuitenkin on mahdollista vasta erittäin pitkän ajan kuluttua – ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnan mukaan 40 vuoden jälkeen – voi rangaistus johtaa kidutuksen vastaisen kiellon loukkaukseen (Bancsó and László Magyar (no. 2) v. Unkari, 52374/15 ja 53364/15, 28.10.2021).

Armahdus ainoana vapautumismahdollisuutena elinkautisesta vankeusrangaistuksesta on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan hyväksyttävä ihmisoikeussopimuksen näkökul-

masta vain, jos lainsäädäntöön sisältyy armahdusmenettely, joka oikeudellisesti ja tosiasiallisesti voi johtaa elinkautisvangin vapauttamiseen (Iorgov (No. 2) v. Bulgaria, 36295/02, 2.9.2010).

2.4 Nykytilan arviointi

2.4.1 Vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioiden käyttö vapaudenmenetyksen perusteena

Esityksen taustalla olevien hallitusohjelman kirjausten tavoitteena on varmistaa, että vaarallimmiksi arvioitujen väkivaltarikollisten vankeusaikaa voidaan jatkaa, kunnes heidän ei enää katsota olevan vaaraksi yhteiskunnalle. Vaarallisuuden tai väkivaltariskin perusteella tapahtuvassa eristämisessä on kyse keskeisesti muiden henkilöiden suojelemisesta vakaviin väkivalta- ja seksuaalirikoksiin syylistyneiltä. Tällöin vapaudenmenetyksen tarkoitus painottuu yhteiskunnan turvallisuuden suojelemiseen ja teon ja sen ilmentämän syyllisyyden ja siitä ansaitun, oikeudenmukaisen rangaistuksen ajatus vähenee.

Rikosoikeus puuttuu aina perusoikeuksiin (PeVL 23/1997 vp, s. 2). Tämä tarkoittaa, että perusoikeuksien rajoitusedellytykset on otettava huomioon nyt ehdotettavaa lainsäädäntöä säädettäessä. Rajoittamisen pitää olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Rajoitusten on myös oltava välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi, eli rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeushyvään. Ottaen huomioon, että vankeuden jatkaminen rikoksenteikijän oletetun rikoksen uusimisen perusteella puuttuu voimakkaasti henkilön perusoikeuksiin, on varmuusvankeuden käyttöönotossa ja elinkautisvankien riskiarvioinnin painoarvon lisäämisessä kiinnitettävä erityistä huomiota perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin sekä Suomea velvoittavien ihmisoikeusvelvoitteiden huomioimiseen.

Rikosoikeusjärjestelmän kehittämisessä tulee kuitenkin huomioida rikoksenteikijän oikeuksien ohella myös yhteiskunnan ja rikosten uhrien turvaamiseen liittyvät näkökohdat. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan yhteiskunnan on tarjottava suojaa mahdollisia elämän menetyksiä vastaan ja tämän voidaan tulkita merkitsevän yhteiskunnallisen turvallisuuden suojaamisvelvoitetta, vaikka yhteiskunnallinen turvallisuus ei sinänsä ole ihmisoikeussopimuksen suojaama oikeus.

Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioimisessa on kyse tulevaisuudessa tapahtuvien tekojen ennakoinnista. Tämänhetkisen tutkimusnäytön valossa nykyisten menetelmien perusteella laadittuja riskiarvioita on pidettävä luonteeltaan suuntaa antavina. Vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioihin liittyy erityisesti yksilötasolla epävarmuustekijöitä. Kansainvälisten tutkimusten mukaan korkean väkivaltariskin ennakoiminen on mahdollista korkeintaan keskinkertaisella tasolla, kun taas riskin mataluuden ennustamisessa on huomattavasti parempi osumatarkkuus. Myös Suomessa tehty tutkimus on osoittanut, että yksittäisen rikoksenteikijän vaarallisuuden ja väkivaltariskitason määrittäminen on hyvin haastavaa. (Tolvanen, Matti ym., Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 22–23 ja 101; ks. myös Pohjola, Annakaisa, Vaarallinen rikoksenteikijä? Tutkimus rikoksenteikijän vaarallisuuden arvioinnista rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä. Suomalainen lakimiesyhdistys 2017, s. 397).

Suomen rikosoikeusjärjestelmä perustuu tekorikosoikeuteen, jossa keskeistä on se rikos tai ne rikokset, joihin henkilö on syylistynyt. Rangaistus määrätään siitä teosta, johon henkilö on syylistynyt. Henkilön arvioituun vaarallisuuteen tai väkivaltariskiin perustuvat seuraamukset tai muut henkilön oikeusasemaan vaikuttavat menettelyt tai rajoitukset pohjautuvat tulevaisuudessa mahdollisesti tapahtuviin tekoihin ja ovat näin poikkeus järjestelmässä. Vaarallisuus- ja

väkivaltariskiarvioiden hyödyntämistä rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä voidaan pitää jossain määrin ongelmallisena, sillä rikosten seuraamusten tulee olla yhdenvertaisia ja ennakoitavissa.

Toisaalta valtiosääntöoikeudellisesta näkökulmasta eduskunnan perustuslakivaliokunta on nostanut esille yhdistelmärangaistusta koskevan lainsäädännön eduskuntakäsittelyn yhteydessä sen, että vaarallisia rikoksenuusijoita koskevien rikosoikeudellisten seuraamusten on huomioitava myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö, jossa on korostettu valtion positiivista toimintavelvoitetta yksilön hengen ja fyysisen koskemattomuuden turvaamiseksi (PeVL 10/2017 vp, s. 2). Tämä näkökulma huomioiden valtioilla on velvollisuus selvittää tiettyjen rikoksenteekijöiden vaarallisuutta tai väkivaltariskiä ja tämän puolestaan voidaan katsoa puoltavan vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioiden hyödyntämistä osana seuraamusjärjestelmää arvioihin liittyvistä epävarmuustekijöistä huolimatta.

Viime vuosina väkivaltariskiarvioiden käyttöä rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä on lisätty erilaisissa yhteyksissä. Aiemmin arviointia tehtiin ainoastaan yhdistelmärangaistusta edeltäneen koko rangaistuksen vankilassa suorittamisen yhteydessä ja tätä edeltävästi pakkolaitosrangaistuksen yhteydessä. Nämä seuraamukset olivat nimenomaisesti tarkoitettu vaarallisina pidettäville rikoksenuusijoille. Vuonna 2011 pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä annettuun lakiin lisättiin säännös elinkautisvankien väkivaltariskin arvioinnista osana vapauttamisharkintamenettelyä. Vuonna 2018 puolestaan yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annettuun lakiin lisättiin säännökset, joiden tarkoituksena on mahdollistaa sellaisten vankien valvontaan asettaminen ehdonalaisen vapauden ajaksi, joilla arvioidaan väkivaltariskiarvioinnin perusteella olevan korkea riski syyllistyä uuteen väkivalta- tai seksuaalirikokseen. Väkivaltariskiarviontien käyttö on siten laajentunut selvästi noin 15 viime vuoden aikana.

Kumpakaan mainituista uudistuksista ei ole käsitelty valmisteluvaiheessa eduskunnan perustuslakivaliokunnassa. Lakivaliokunta sen sijaan on omassa mietinnössään (LaVM 35/2010 vp, s. 3) todennut, että väkivaltariskiarvioinnin perusteella ei välttämättä ole mahdollista tarkkaan arvioida sitä, millaiseen väkivaltarikokseen vanki mahdollisesti syyllistyy, vaan siinä voidaan arvioida väkivaltaisen käyttäytymisen riskiä yleensä. Edelleen lakivaliokunta on todennut, että elinkautisvankin ehdonalaista vapautta päästämisen tapahtuu aina hovioikeuden kokonaisharkinnan perusteella, ja siten lopullinen kannanotto, voidaanko vanki päästää ehdonalaista vapautta, jää jatkossakin hovioikeuden tehtäväksi.

Myös ehdonalaisen vapauden valvontaa koskevan uudistuksen yhteydessä lakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että riskiarviointimenetelmät toimivat yhtenä tietolähteenä arvioitaessa henkilön riskiä syyllistyä uuteen väkivalta- tai seksuaalirikokseen vapautumisen jälkeen. Muita valvontaan asettamista koskevassa harkinnassa huomioitavia seikkoja ovat esimerkiksi vankeusrangaistukseen nyt ja aikaisemmin johtaneen rikoksen tai rikosten laatu ja samankaltaisuus, tuomitun muu mahdollinen vankeusaikainen tai muu käyttäytyminen, rangaistusajan suunnitelman toteutuminen vankeusaikana ja vapautumisen jälkeiset olosuhteet. (LaVM 9/2018 vp, s. 9). Kyseisen sääntelyn hyväksyttävyyden näkökulmasta lakivaliokunta on katsonut merkityksellistä olevan se, että kyse ei ole rangaistavaksi säätämistä koskevasta sääntelystä, jonka suhteen rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamat vaatimukset sääntelyn täsmällisyydestä ovat korostuneet. Edelleen lakivaliokunta on todennut, että vaikka valvontaan asettaminen merkitsee tuomittuun kohdistuvaa toimenpidettä, se kuitenkin kiinteästi liittyy jo aiemmin tietystä rikoksesta tuomittuun rangaistukseen. Tämän perusteella valvontaa voidaan luonteeltaan pitää ainakin osin turvaamistoimenpidettä muistuttavana. Lakivaliokunta on myös katsonut, että sääntelyn hyväksyttävyyttä täsmällisyyden näkökulmasta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota myös sen tavoitteisiin, jotka liittyvät ennen muuta vakavien rikosten uusimisriskin vähentämiseen (LaVM 9/2018 vp, s. 6).

Yhdistelmärangaistusta ja sitä edeltänyttä koko rangaistuksen vankilassa suorittamista koskevat säännökset sen sijaan ovat olleet eduskunnan perustuslakivaliokunnan käsittelyssä (PeVL 10/2017 vp ja PeVL 21/2005 vp). Yhdistelmärangaistuksen määrittämisen edellytyksenä olevan vaarallisuuden arvioinnin osalta perustuslakivaliokunta on ainoastaan todennut, että rikoksen tekijän vaarallisuuden arviointia koskeviin edellytyksiin ei ehdoteta muutosta ja että ehdotettu sääntely on riittävän tarkkarajaista ja täsmällistä. Lisäksi perustuslakivaliokunta on tässä yhteydessä todennut, että yhdistelmärangaistusta edeltänyt sääntely koko rangaistuksen suorittamisesta on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella. Kyseisessä koko rangaistusajan vankilassa suorittamista koskevassa perustuslakivaliokunnan lausunnossa ei kuitenkaan ole käsitelty varsinaisesti vaarallisuuden arviointia, arvioinnin luotettavuutta tai rangaistuksen määrittämisen perusteena käytettävän vaarallisuusarvioinnin suhdetta perustuslain säännöksiin. Myöskään lakivaliokunta ei ole näitä säännöksiä koskevissa omissa mietinnöissään käsitellyt sen enempää vaarallisuuden arviointiin liittyviä kysymyksiä (LaVM 9/2017 vp ja LaVM9/2005 vp). Vaikuttaakin siltä, että mainittujen vaarallisuuden arviointiin osittain perustuvien rangaistusten sääntely on sellaisenaan hyväksytty aiemman pakkolaitossääntelyn seuraajina, eikä varsinaista keskustelua vaarallisuusarvioiden käytön hyväksyttävyydestä osana rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää ole uudistusten yhteydessä käyty.

Korkein oikeus on koko rangaistuksen vankilassa suorittamista koskevassa ratkaisussaan KKO 2017:28 (kohta 20) katsonut, että asianmukaisesti suoritettun mielentilatutkimuksen yhteydessä laaditulle vaarallisuutta koskevalle lausunnolle ja siinä tehdyille johtopäätöksille voidaan lähtökohtaisesti antaa merkittävä painoarvo vaarallisuutta koskevassa kokonaisarviossa, erityisesti silloin kun sen tulokset ovat selkeät. Edelleen korkein oikeus on todennut, että vaarallisuusarvio ei kuitenkaan sido tuomioistuinta. Korkeimman oikeuden mukaan asian oikeudellisessa arvioinnissa on otettava huomioon vaarallisuusarviosta ilmenevän ohella muutkin rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitetut seikat. Merkityksellisiä seikkoja asian kokonaisarvioinnissa voivat ratkaisun mukaan olla muun ohella aikaisempien rikosten vakavuuteen, tekotapaan ja -tilanteeseen liittyvät seikat sekä väkivaltakäyttäytymisen riskitekijät ja siltä suojaavat tekijät.

Myös muissa Pohjoismaissa tiettyjen rikosentekijöiden väkivaltariskin arviointia käytetään rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä. Norjassa ja Tanskassa väkivaltariskin arviointia hyödynnetään varmuusvankeuden yhteydessä ja Ruotsissa harkittaessa elinkautisvankeuden muuntamista määräaikaiseksi vankeudeksi. Väkivaltariskiarvioiden käyttö on kohdannut kritiikkiä erityisesti Norjassa, jossa tuomioistuimet ovat suhtautuneet asiantuntija-arvioihin kriittisimmin. Myös Norjan lain esitöissä on korostettu kokonaisarvion merkitystä varmuusvankeuden käytössä. Missään Pohjoismaassa ei edellytetä sitä, että asiantuntija-arvio perustuisi oikeuspsykiatriseen arvioon. Aiemmin nimenomaan oikeuspsykiatrinen arvio oli pakollinen, kun arvioitiin vapauttamista varmuusvankeudesta (Norjassa ja Tanskassa). Tästä pakollisuudesta luovuttiin lähinnä kustannussyistä. Oikeuspsykiatrinen asiantuntemus haluttiin suunnata ensisijaisesti hoidollisiin toimiin, ei tuomioistuinten käyttöön seuraamusharkinnassa. Oikeuspsykiatrinen lausunto on kuitenkin mahdollista hankkia kaikissa Pohjoismaissa tuomioistuimen harkinnan mukaan. Psykiatrian merkitystä arvioinnissa ei suinkaan kiisteta, mutta painopiste on psykiatriseen arvioon, rikokseen, vankila-aikaiseen käyttäytymiseen, sosiaalisiin suhteisiin ja oikeusturvanäkökohtiin perustuvassa kokonaisarviossa, kuten on käytännössä Suomessakin esimerkiksi elinkautisvankien vapauttamisen kohdalla.

Muissa Pohjoismaissa käydyin keskustelun perusteella vaikuttaa siltä, että väkivaltariskin arviointiin liittyvistä epävarmuustekijöistä huolimatta yhteiskunnan suojelu vakavilta väkivaltauhilta on myös muissa maissa poliittisesti merkittävä tavoite, jonka perusteella vapauttamisen on tietyissä tapauksissa ainakin osin perustuttava väkivaltariskin arvioon. Vaikka Ruotsissa ei ole voimassa varmuusvankeutta koskevaa lainsäädäntöä on Ruotsinkin lain esitöissä elinkautisvan-

kien osalta korostettu, että vangin korkea väkivaltarikoksen uusimisriski voi olla esteenä elinkautisen vankeusrangaistuksen muuntamiselle määräaikaiseksi, vaikka vangin rangaistusaika olisi kestänyt jo kauan. Tämä viittaa vahvasti yhteiskunnan muiden jäsenten suojelun tarpeen korostamiseen.

Vaikka oikeuspsykiatriisiin ja -psykologisiin arviointeihin liittyikin yksilötasolla epävarmuuksia, ovat ne kaikesta huolimatta luotettavin työkalu arvioida yksilön todennäköisyyttä syyllistyä vakaviin rikoksiin. Vaarallisuus- ja väkivaltariskiä arviointia käytetään laajasti eri maissa arvioitaessa rikoksenteekijöiden vapaudenmenetyksen määrittämistä. Voidaankin pitää perusteltuna, että tällaisia arvioita käytetään jatkossakin Suomessa osana oikeudellista harkintaa. Epävarmuustekijöiden vuoksi oikeudellisen harkinnan ei tule kuitenkaan perustua yksinomaan vaarallisuus- ja väkivaltariskiä arvioihin, vaan harkinnan perusteena tulee huomioida myös muita, objektiivisesti todennettavia seikkoja.

Silloin, kun vaarallisuuden ja väkivaltariskin arviointia käytetään osana rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää, on huolehdittava siitä, että arviointeja tekevät vain riittävän koulutuksen saaneet ammattihenkilöt ja arvioinnissa käytetään mahdollisimman luotettavia arviointimenetelmiä. Arvioinnin laadukkuuden varmistaminen edellyttää riittäviä henkilöresursseja arviointeja tekevissä viranomaisissa. Tärkeää on myös, että arvioita oikeudellisessa toiminnassa hyödyntävät henkilöt, kuten syyttäjät ja tuomarit ovat riittävässä määrin perehtyneet arvioihin liittyviin epävarmuustekijöihin.

Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arviointien tekemisestä ei ole säädetty tarkemmin. Arviointien tekeminen perustuu lähinnä lakien esittäisiin sekä oikeuspsykiatriassa ja Rikosseuraamuslaitoksessa muotoutuneisiin käytäntöihin. Arviointimenettelyt ja arvioinnista laadittavat lausunnot voivat käytännössä kuitenkin olla hyvinkin merkityksellisessä roolissa oikeudellisessa harkinnassa. Käytännön tasolla arviointien tekemisessä ei ole ilmennyt merkittäviä ongelmia. Vaikutaisi kuitenkin perustellulta pyrkiä säätämään arviointien tekemisestä nykyistä täsmällisemmin, etenkin jos vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioimiselle annetaan nykyistä enemmän painoarvoa rikosoikeudellisessa päätöksenteossa. Toisaalta sääntelyn tulisi olla riittävän väljää, että se mahdollistaa arviointimenetelmien kehittyessä erilaisten menetelmien ja arviointitapojen käytön. Riskiarvioista olisi perusteltua säätää esimerkiksi mielenterveyslaissa mielentilatutkimusten tavoin. Lisäksi on huolehdittava, että riskiarvioita koskeva viranomaisten välinen tietojenvaihto on riittävässä määrin mahdollista ja selkeästi säänneltyä.

2.4.2 Varmuusvankeuden käyttöönotto

2.4.2.1 Perusteet varmuusvankeuden käyttöönotolle

Suomessa luovuttiin vuonna 2006 mahdollisuudesta jatkaa rikoksenteekijän eristämistä määrittelemättömän pituisen ajan vaarallisuuden perusteella, mikä oli sisältynyt pakkolaitosjärjestelmään. Käytännössä mahdollisuutta jatkaa eristämistä tuomioistuimen määräämän rangaistuksen suorittamisen jälkeen ei ollut sovellettu enää 1970-luvun puolivälin jälkeen (HE 262/2004 vp, s. 6). Pakkolaitosjärjestelmän seuraajana on ollut ensin koko rangaistuksen suorittaminen vankeudessa ja vuodesta 2018 yhdistelmä rangaistus. Vaikka nykyisin kyse on selvästi rangaistuksesta, on myös yhdistelmä rangaistukseen tuomitun vaarallisuuden perustuvassa pidennetyssä vapauden menetyksessä ja sitä seuraavassa valvonta-ajassa perusteena muiden henkilöiden hengen, terveyden tai vapauden suojeleminen. Myös elinkautisvankeuden kohdalla, erityisesti jos elinkautista vankeusrangaistusta jatketaan väkivaltariskin perusteella, on kyse välittömästi yhteiskunnan suojelemiseen liittyvästä toimenpiteestä, jonka yhteys alkuperäiseen rangaistukseen on jo heikentynyt. Suomen järjestelmään sisältyy näin ollen jo nykyisin turvaamistoimiluonteisia elementtejä, jotka pyrkivät suojelemaan muita vaaralliseksi arvioituilta rikoksenteekijöiltä.

Vaikka yhdistelmärangaistus onkin tarkoitettu erittäin vaarallisena pidetyille rikoksenteikijöille, ei heidän kohdallaan vapaudenmenetystä ole mahdollista jatkaa yhdistelmärangaistukseen sisältyvän vankeusajan päättyessä, vaikka henkilöllä arvioitaisiin olevan ilmeinen riski syyllistyä uuteen vakavaan rikokseen vapautumisen jälkeen. Edellä jaksossa 2.3.1 todetulla tavalla Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on korostettu valtion positiivista toimintavelvoitetta yksilön hengen ja fyysisen koskemattomuuden turvaamiseksi (ks. PeVL 10/2017 vp, s. 2). Esityksen perusteena olevan hallitusohjelman kirjauksen, ja siihen sisältyvän varmuusvankeuden käyttöönoton tavoitteena on varmistaa, etteivät yhteiskunnalle ja muiden turvallisuudelle vaarallisimmat vangit vapaudu ja näin toteuttaa mainittua valtion toimintavelvoitetta.

Kuten jaksossa 5.2.3 on kuvattu, useissa maissa on käytössä ainakin osin turvaamistoimeksi luokiteltava rikosoikeudellinen seuraamus, johon liittyy mahdollisuus jatkaa rikoksenteikijän vapaudenmenetystä niin kauan, kun hänen katsotaan olevan vaaraksi toisten hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Näissä maissa on siten korostettu tarvetta suojata yhteiskuntaa henkilöiltä, joiden arvioidaan olevan vaarallisia myös tulevaisuudessa. Myös Ruotsissa, jonka lainsäädäntöön ei tällä hetkellä vastaavaa seuraamusta sisälly, on tehty ehdotus tällaisen seuraamuksen käyttöönotosta (SOU 2024:48, Ett ändamålsenligt samhällsskydd, Vissa reformer av straff- och straffverkstäl-lighetslagstiftningen, Del 3 (Påföljdsfrågor), 9 Förslag till en ny tidsobestämd frihetsberövande påföljd s. 399–484.)

Selvyyden vuoksi todettakoon, että varmuusvankeuden käyttöönotto rikosoikeudellisena seuraamuksena ei merkitsisi muutosta mielenterveyslain (1116/1990) mukaisen tahdosta riippumattoman hoidon edellytyksiin. Lain 8 §:n 1 momentin mukaan henkilö voidaan määrätä tahdostaan riippumatta psykiatriseen sairaalahoitoon 1) jos hänen todetaan olevan mielisairas; 2) jos hän mielisairautensa vuoksi on hoidon tarpeessa siten, että hoitoon toimittamatta jättäminen olennaisesti pahentaisi hänen mielisairauttaan tai vakavasti vaarantaisi hänen terveyttään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta; ja 3) jos mitkään muut mielenterveyspalvelut eivät sovellu käytettäväksi tai ovat riittämättömiä. Edellytykset tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämiselle ovat samat rikoksiin syyllistyneiden oikeuspsykiatristen potilaiden ja muiden psykiatristen potilaiden kohdalla. Rikoksenteikijä voisi siis jatkossakin tulla määrättäväksi tahdosta riippumattomaan hoitoon, jos edellä mainitut edellytykset täyttyvät.

Vakavaan väkivaltarikollisuuteen toistuvasti syyllistyvillä henkilöillä on huomattavan paljon psyykkisiä ongelmia, jotka myös hyvin usein ovat alkaneet jo nuoruudessa. Diagnooseista valtaosa liittyy persoonallisuuden häiriöihin ja päihtheisiin (Repo, Katja, Vaaralliset rikoksenteikijät: perusoikeuksien hyväksyttävää suojelua? Helsingin yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta 2020. 127; Pohjola, Annakaisa, Vaarallinen rikoksenteikijä? Tutkimus rikoksenteikijän vaarallisuuden arvioinnista rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä. Suomalainen lakimiesyhdistys 2017, s. 363). Suomessa tehdyssä selvityksessä todettiin, että niistä vakavan rikoksen uusineista rikoksenteikijöistä, joiden vaarallisuutta oli arvioitu tuomioistuimen pyynnöstä mielentilatulutkimuksen yhteydessä, 94,6 prosentilla diagnosoitiin päihdeongelma ja 93,7 prosentilla persoonallisuushäiriö. Arvioiduista 91,9 prosenttia oli ollut päihtynyt rikoksenteikohetkellä (Joelson, Petteri, Repo, Katja, Ahlgrén-Rimpiläinen, Aulikki, Particularly dangerous offenders in Finland – need for substance use rehabilitation? The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology, 4.2.2021). Koska tahdosta riippumaton hoito edellyttää mielisairauden toteamista, ei vaikea persoonallisuushäiriö ja päihdeongelma sellaisenaan mahdollista tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämistä, vaikka henkilön katsottaisiinkin vakavasti vaarantavan muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta. Varmuusvankeuden käyttöönotto mahdollistaisi jatkossa tällaisten henkilöiden eristämisen yhteiskunnasta rikosoikeudellisin keinoin, jos heidän katsotaan olevan vaaraksi muille.

2.4.2.2 Varmuusvankeuden sovittaminen Suomen rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään

Muihin oikeusjärjestelmiin sisältyvät ratkaisut eivät sellaisenaan ole välttämättä kopioitavissa Suomeen. Oikeusjärjestelmät eri maissa muodostavat omat kokonaisuutensa, jolloin yksittäisten elementtien sijaan on tarkasteltava järjestelmiä kokonaisuutena. Norjassa ei esimerkiksi ole käytössä lainkaan elinkautista vankeutta tai yhdistelmärangaistuksen kaltaista seuraamusta. Suhteessa muihin esityksessä tarkasteltuihin maihin Suomen järjestelmässä erottuu poikkeuksena erityisesti yhdistelmärangaistus, jonka kohderyhmänä ovat erittäin vaaralliseksi arvioidut rikoksenuusijat, mutta johon ei kuitenkaan sisälly mahdollisuutta jatkaa vankeusaikaa vaarallisuuden perusteella. Yhdistelmärangaistukseen määräämisen edellytykset kuitenkin vastaavat pitkälti useiden muiden maiden varmuusvankeuteen määräämisen edellytyksiä ja seuraamusten kohderyhmiä voidaan pitää ainakin pääpiirteissään samantyyppisinä. Tästä syystä Suomessa käyttöönotettavan varmuusvankeuden suhdetta erityisesti yhdistelmärangaistukseen on arvioitava huolellisesti.

Vuonna 2018 voimaan tulleesta yhdistelmärangaistuksesta on ehtinyt vapautua kokonaan vuoden 2025 syyskuuhun mennessä alle kymmenen tuomittua, jotka ovat suorittaneet loppuun myös rangaistukseen sisältyvän vuoden valvonta-ajan. Näiden lisäksi vankilasta valvonta-ajalle on vapautunut hieman useampi yhdistelmärangaistukseen tuomittu, joiden kohdalla valvonta-aika on vielä kesken. Yhdistelmärangaistuksesta ja siihen sisältyvän valvonta-ajan toimivuudesta on siten vasta melko vähän kokemuksia, eikä varsinaista seurantatutkimusta ole voitu toteuttaa. Rikosseuraamuslaitokselta saatujen tietojen mukaan useamman yhdistelmärangaistukseen tuomitun kohdalla on ilmennyt haasteita valvonta-ajan suoriutumisessa ja valvonta-aika on myös muutamassa tapauksessa muunnettu tuomioistuimessa takaisin vankeudeksi. Yhdistelmärangaistukseen tuomittuja on myös jouduttu vapauttamaan valvonta-ajalle suoraan suljetusta vankilasta, koska avolaitokseen sijoittamiselle ei ole ollut edellytyksiä.

Rikosseuraamuslaitos on oikeusministeriön pyynnöstä selvittänyt yhdistelmärangaistusta edeltäneeseen seuraamukseen, eli koko rangaistuksen suorittamiseen vankilassa tuomittujen uusintarikollisuutta. Aineisto kattoi kaikki vuosina 2006–2019 vapautuneet kyseistä seuraamusta suorittaneet vangit. Vapautuneita tällä aikavälillä oli 53, joista viisi oli kuollut seuranta-aikana. Uusimisaineiston koko oli siten 48 vapautunutta vankia. Koko rangaistukseen tuomituista jonkin rikoksen oli selvityksen mukaan uusiutunut vapautumisen jälkeen hieman alle 40 prosenttia. Käytännössä kaikki olivat uusineet rikoksen kolmen vuoden aikana vapautumisesta lukien. Valtaosa uusintarikollisuudesta käsitti henkirikoksia tai niiden yrityksiä taikka väkivaltarikoksia. Uusimisen voidaan siten todeta olleen määrältään vähäisempää kuin vangeilla keskimäärin, mutta uusitut rikokset ovat luonteeltaan tavanomaista vakavampia (vankien uusintarikollisuudesta esim. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2022, s. 19 ja Tyni, Sasu, Vankien uusintarikollisuus vuosina 2000–2012 ja vankeuslain kokonaisuudistuksen uusintarikollisuusvaikutukset, 2020, s. 58–59).

Yhdistelmärangaistukseen tuomittujen osalta vastaavaa selvitystä uusintarikollisuudesta ei ole voitu tehdä, koska rangaistuksesta vapautuneiden määrä on toistaiseksi vähäinen ja vapautuneidenkin osalta seuranta-aika on lyhyt. Koska koko rangaistusta suorittaneiden kohderyhmä vastaa käytännössä yhdistelmärangaistukseen tuomittujen kohderyhmää, voidaan edellä kuvattun Rikosseuraamuslaitoksen selvityksen perusteella todeta, että tähän kohderyhmään kuuluvien joukossa on sellaisia vaaralliseksi arvioituja rikoksentekejiä, jotka syyllistyvät vapautumisensa jälkeen uusiin vakaviin henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuviin rikoksiin.

Yhdistelmärangaistuksen lisäksi on syytä tarkastella myös varmuusvankeuden suhdetta elinkautiseen vankeusrangaistukseen, sillä vaaralliseksi arvioitu rikoksentehtäjä saattaa päätyä suorittamaan elinkautista vankeutta, jos henkirikos katsotaan esimerkiksi tapon sijaan murhaksi. Elinkautinen vankeusrangaistus on Suomen järjestelmässä vakiintunut, eikä siitä luopumista ole juuri esitetty (ks. esim. Elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittäminen Lausuntotiivistelmä arviomuistiosta, Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2020:1). Elinkautisesta vankeudesta ei ole tarpeen varmuusvankeuden käyttöönoton myötä luopua, kuten ei ole tehty monissa muissakaan maissa, joissa varmuusvankeus on rikosoikeusjärjestelmässä elinkautisen vankeuden rinnalla. Elinkautisesta vankeudesta vapautumiseen ehdotetaan kuitenkin esityksessä hallitusohjelman mukaisesti tehtäväksi muutoksia, jotka korostavat uusimisriskin merkitystä elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa. Näillä muutoksilla voidaan osaltaan toteuttaa hallitusohjelman tavoitetta siitä, että vaarallisimmat väkivaltarikolliset eivät vapaudu. Elinkautisen vankeusrangaistuksen säilyttämisen ehdotettavine muutoksineen voidaan siten katsoa täydentävän varmuusvankeuden taustalla olevaa tavoitetta yhteiskunnan suojelusta.

2.4.2.3 Varmuusvankeuden edellyttämät muutostarpeet yhdistelmärangaistukseen

Varmuusvankeuden käyttöönoton lähtökohdaksi vaikuttaisi edellä todetuista syistä olevan perusteltua ottaa yhdistelmärangaistukseen tuomittavien kohderyhmä ja sen myötä yhdistelmärangaistusta koskeva rikoslain 2 c luvun 11 §. Koska yhdistelmärangaistus on rangaistuslajina suhteellisen tuore ja tullut voimaan vasta vuonna 2018, sen korvaaminen kokonaan varmuusvankeudella ei vaikuta yhteneväisestä kohderyhmästä huolimatta perustellulta. Esityksen valmistelussa on tarkasteltu erilaisia sääntelyvaihtoehtoja, joissa on pyritty huomioimaan muiden maiden sääntelyn sekä perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden lisäksi varmuusvankeuden suhde voimassa olevaan seuraamusjärjestelmään, erityisesti yhdistelmärangaistukseen (ks. tarkemmin jakso 5.1.1) Valmistelun aikana saadun lausuntopalautteen (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:23, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/166253>) perusteella sääntelyvaihtoehtoksi on valikoitunut malli, jossa rikoksentehtäjä voitaisiin määrätä varmuusvankeuteen yhdistelmärangaistuksen vankeusajan jatkeena. Toisena vaihtoehtona esillä ollut malli, jossa varmuusvankeus säädettäisiin yhdistelmärangaistuksen rinnalle omaksi rangaistuslajikseen, ei saanut kannatusta. Valittua sääntelyvaihtoehtoa puoltaa muun muassa taivote seuraamusjärjestelmän selkeydestä (ks. mm. LaVM 20/2018 vp, s. 4).

Valmistelussa lähtökohdaksi on otettu, että vaaralliseksi arvioitujen rikossuusiijoiden lisäksi varmuusvankeuden tulisi voida soveltua poikkeuksellisissa tapauksissa myös sellaisiin vakaviin henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuviin rikoksiin syyllistyneisiin, jotka eivät ole aiemmin syyllistyneet vastaaviin rikoksiin tai joita ei ole aiemmin tuomittu. Kyse voi olla yksittäisestä erittäin vakavasta rikoksesta tai tilanteesta, jossa useisiin rikoksiin syyllistynyt tuomitaan yhteiseen rangaistukseen. Toisaalta kyse voi olla tilanteesta, jossa rikoskokonaisuus sinänsä sisältää useita tekoja, mutta tekojen luonteen vuoksi nämä katsotaan yhdeksi pitkään kestäneeksi teoksi. Tällainen tilanne saattaa koskea erityisesti seksuaalirikoksia. Vaikka aiempi rikollisuus on merkittävin uusimista ennustava tekijä, saattaa poikkeuksellisissa tapauksissa myös yhteen rikokseen syyllistyneellä henkilöllä olla ilmeinen riski syyllistyä uuteen vakavaan rikokseen. Aiemman rikoshistorian puute ei siten saisi muodostua kategoriseksi esteeksi varmuusvankeuteen määrittämiselle, jos muut seikat ilmentävät ilmeistä riskiä rikoksen uusimiselle.

Ensi kertaa rikokseen syyllistyvien kohdalla yhdistelmärangaistukseen määrittämisen edellytykset eivät nykyisin täyty, sillä yhdistelmärangaistus edellyttää aiempaa henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistunutta rikosta. Koska varmuusvankeutta yhdistelmärangaistuksen jatkeena tulisi voida edellä todetulla tavalla soveltaa myös ensikertalaisiin rikoksentehtäjiin, yhdistelmärangaistusta koskevaa säännöstä olisi tarpeen muuttaa siten, että myös tällaiset rikoksentehtä

jät voitaisiin tuomita yhdistelmärangaistukseen, jos on olemassa ilmeinen vaara, että rikoksentekijä vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Koska yhdistelmärangaistus ja sen jälkeen mahdollisesti seuraava varmuusvankeuteen määrääminen merkitsevät hyvin voimakasta puuttumista rikoksentekijän vapauteen, tulisi ensikertalaisten kohdalla kuitenkin kynnyksen yhdistelmärangaistuksen tuomitsemiselle olla rikossenuusijoita korkeampi.

Koska varmuusvankeus ei olisi itsenäinen rangaistuslaji, voidaan sitä luonnehtia lähinnä rikosoikeudelliseksi turvaamistoimiluonteiseksi seuraamukseksi. Koska varmuusvankeus kuitenkin vastaisi käytännössä pitkälti tavanomaisen vankeusrangaistuksen suorittamista, muodostaisi se Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linjan mukaisesti ihmisoikeussopimuksen mukaisen rikosoikeudellisen vapaudenmenetyksen ja siihen olisi sovellettava rikosoikeuden yleisiä periaatteita muun muassa lainsäädännön taannehtivuuskiellosta. Esityksessä ehdotettava malli vastaisi muista maista lähinnä Saksassa käytössä olevaa varmuusvankeutta, jossa tuomioistuin voi tuomiota antaessaan tehdä varauman varmuusvankeuden soveltamisesta varsinaisen rangaistuksen tultua suoritetuksi.

Suomessa elinkautista vankeutta käytetään melko paljon ainakin muihin Pohjoismaihin verrattuna. Esimerkiksi Norjassa Utøyan-saarella tapahtunutta terroritekoa vastaavassa tilanteessa rikoksentekijä tuomittaisiin Suomessa elinkautiseen vankeuteen, joka jo rikoksen uhrien lukumäärän ja teon luonteen vuoksi muodostuisi todennäköisesti kestoaltaan hyvin pitkäksi. Elinkautinen vankeus voi siten jatkossakin Suomessa tulla kyseeseen tilanteissa, joissa esimerkiksi Norjassa henkilö tuomittaisiin varmuusvankeuteen. Tämän vuoksi lähtökohtana on pidettävä, että varmuusvankeuden käyttö tulisi Suomessa rajata soveltuvaksi vain harvoissa tapauksissa, joissa määrittelemättömän pituista vankeutta ja siten voimakasta puuttumista yksilön vapauteen voidaan perustella henkilön aiheuttamalla vaaralla muille ihmisille, vaikka teko ei vakavuutensa perusteella mahdollistaisikaan elinkautisen vankeusrangaistuksen tuomitsemista.

Ehdotettu varmuusvankeuden sääntelymalli ja ensikertalaisten rikoksentekijöiden ottaminen mukaan soveltamisalaan merkitsisi sitä, että myös yhdistelmärangaistuksen soveltamisala laajenisi nykyisestä. Yhdistelmärangaistusta tai sitä edeltävää koko rangaistusta suorittavia vankeja oli esimerkiksi elokuussa 2025 yhteensä 39. Koska ensikertalaisten osalta soveltamisala on tarkoitus rajata hyvin kapeaksi, ei lukumäärän kasvu välttämättä ole suuri. Potentiaalinen varmuusvankeuteen määrättävien ryhmä muodostuisi kokonaisuudessaan kuitenkin melko suureksi. Toisaalta kaikki tähän ryhmään kuuluvat henkilöt on tuomitsemisvaiheessa arvioitu erittäin vaaralliseksi toisten hengelle, terveydelle tai vapaudelle, minkä vuoksi voinee pitää perusteltuna, että heidän kohdallaan on mahdollista arvioida vaarallisuutta uudelleen tuomitun rangaistuksen loppupuolella.

Ensikertalaiset rikoksentekijät ja rikosten uusijat

Yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytyksistä säädetään rikoslain 2 c luvun 11 §:n 2 momentissa. Momentin 1 kohdassa edellytetään vähintään kolmen vuoden pituista rangaistusta kohdassa määritellystä rikoksesta, 2 kohdassa tiettyä rikoshistoriaa ja 3 kohdassa riskiarvion ja rikoksesta ilmenevien seikkojen perusteella todettua vaarallisuutta.

Rikoshistorian osalta yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen edellyttää, että rikoksentekijä on rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana syyllistynyt 1 kohdassa mainittuun rikokseen tai tehnyt tällaisen rikoksen kolmen vuoden kuluessa siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta yhdistelmärangaistuksen vankeusaikaa tai elinkautista vankeutta. Säännöksen sanamuodon pe-

rusteella on tulkinnanvaraista, mitä rikokseen syyllistymisellä tarkoitetaan. On epäselvää, tuleeko syytetty olla aiemmin tuomittu jostain 1 kohdan mukaisesta rikoksesta vai riittääkö, että hänen katsotaan esimerkiksi samassa tuomiossa syyllistyneen kahteen 1 kohdan mukaiseen rikokseen, jolloin näistä ajallisesti ensimmäinen täyttäisi rikoshistorian edellytyksen.

Rikoshistoriaa koskevaa säännöstä asiallisesti vastaava säännös otettiin vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä annettuun lakiin (nk. pakkolaitossäätely) 1970-luvun alussa. Viimeksi mainitun säännöksen perustelujen mukaan rikoshistorian osalta ei ollut tarkoitus edellyttää, että rikoksenteikijä olisi aiemmin tuomittu rikoksista (HE 176/1970 vp, s. 5. Ks. myös HE 70/1971 vp ja LaVM 11/1971 vp). Toisaalta pakkolaitoslainsäädännön kumoamista ja koko rangaistuksen vankilassa suorittamista koskevien lakiehdotusten käsittelyn yhteydessä lakivaliokunta piti epäselvänä sitä, riittääkö rikoshistorian edellytysten täyttymiseen se, että henkilö on ylipäättään tuomittu 1 kohdassa mainitusta rikoksesta, vai edellytetäänkö lisäksi, että siitä seurannut rangaistus on ollut vähintään kolme vuotta vankeutta (LaVM 9/2005 vp, s. 7). Tuossa yhteydessä lakivaliokunta vaikutti tulkitsevan säännöstä niin, että rikoshistorian osalta edellytettiin aikaisempaa tuomiota.

Korkein oikeus on ennakkopäätöksessä KKO 1991:146 katsonut, että rikoshistorian edellytys ei täyttynyt, kun syyksi luetut teot oli tehty samassa tilaisuudessa. Kyseisessä ratkaisussa tai myöhemmissäkään ratkaisuissa korkein oikeus ei ole kuitenkaan ottanut kantaa rikoshistorian edellytyksen täyttymiseen, jos kaksi samalla kertaa syyksi luettua rikosta olisi tehty eri aikoina.

Alempien oikeusasteiden oikeuskäytännössä on yksittäisissä tapauksissa (mm. Helsingin HO 30.8.2013 nro 2299) katsottu, että rikoshistoriaa koskeva edellytys täyttyy, jos syytetty on samassa tuomiossa syyllistynyt kahteen (erilliseen) 1 kohdan mukaiseen rikokseen, joista jälkimmäisestä tuomittaisiin rangaistukseksi vähintään kolme vuotta vankeutta. Tiedossa olevissa ratkaisuissa ei kuitenkaan ole lopulta päädytty tuomitsemaan yhdistelmärangaistusta. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tutkimuksesta ilmenee myös, ettei ketään ole tällaisessa tilanteessa ole tuomittu suorittamaan koko rangaistusta vankilassa taikka yhdistelmärangaistusta vuosina 2013–2023 (Wallinmaa, Eero, Yhdistelmärangaistus ja koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa: Empiirinen katsaus tuomioistuinkäytäntöihin, <http://hdl.handle.net/10138/593212>). Tutkimuksen mukaan kaikilla tuomituilla oli vähintään yksi aiempi tuomio säännöksessä mainitusta vakavasta rikoksesta.

Nykysäätelyn epäselvyyttä voidaan pitää varsin ongelmallisena etenkin, kun yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytykset vaikuttaisivat olevan samanlaiset aiemmin tuomitulle sekä ensimmäisellä tuomiolla kahteen vakavaan rikokseen syyllistyneelle, vaikka jälkimmäiseen ryhmään kuuluva rikoksenteikijä ei ole saanut tuomion muodossa moitetta aikaisemmasta rikoksestaan. Joissain tilanteissa voi olla myös jossain määrin sattumanvaraista syytetäänkö rikoksenteikijää kahdesta tai useammasta rikoksesta vai onko kyseessä katsottu olevan yksi tekokokonaisuus, jolloin syytekohtia on vain yksi, vaikka tekokokonaisuus olisi saattanut ajoittua pitkällekin aikavälille. Näin voi olla erityisesti seksuaalirikosten kohdalla. Ei voida pitää perusteltuna, että mahdollisuus yhdistelmärangaistuksen soveltamiseen riippuisi siitä, millä tavoin syyttäjä on päättänyt yksilöimään teot syytteessä.

Rikoshistoriaa koskevan edellytyksen tulkinnanvaraisuudesta huolimatta voidaan johtopäätöksenä todeta, että yhdistelmärangaistus on käytännössä tullut tuomituksi vain sellaisille henkilöille, jotka on jo vähintään kertaalleen tuomittu aiemmin tehdystä vakavasta rikoksesta.

On mahdollista, että vailla vakavaa rikoshistoriaa oleva rikoksenteikijä tuomitaan yhdestä tai useammasta poikkeuksellisen törkeästä rikoksesta, jotka ilmentävät hänessä korostunutta uusimisriskiä. Niin yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen kuin varmuusvankeuteen määräämisen

ei tulisi olla tällaisissa tilanteissa kategorisesti mahdotonta. Perusteltuna voidaankin pitää, että yhdistelmärangaistus olisi mahdollista määrätä riittävien edellytysten täytyessä myös rikoksentekijälle, jota ei ole aikaisemmin tuomittu vakavasta rikoksesta. Kyseeseen voisi siis tulla joko ensi kertaa rikokseen syyllistynyt tai aiemmin pelkästään lievempiin rikoksiin syyllistynyt rikoksentekijä. Ensikertalaiseksi voidaan katsoa tässä yhteydessä myös rikoksentekijä, jonka syyksi luetaan samalla kertaa useita eri aikoina tehtyjä törkeitä rikoksia, mutta jota ei ennen kyseisiä rikoksia ole tuomittu vakavista rikoksista. Edellä kuvatulla tavalla tällaisissa tapauksissa yhdistelmärangaistusta ei ole käytännössä sovellettu, vaikka se periaatteessa olisi ollut mahdollista.

Kun yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen tehtäisiin esityksessä ehdotettavalla tavalla mahdolliseksi aiempaa laajemmin myös niille, joilla ei ole aiempaa vakavaa rikoshistoriaa tai rikoshistoriaa lainkaan, olisi perusteltua ja selkeää, että rikoslain 2 c luvun 11 §:n 2 momentin nojalla tuomittavan yhdistelmärangaistuksen nykyisin edellyttämä kolmen vuoden rangaistus koskisi vain sellaisia rikoksentekijöitä, joilla olisi aiempi tuomio momentin 1 kohdassa mainitusta rikoksesta. Tällainen sääntely ei merkitsisi muutosta vallitsevaan oikeuskäytäntöön, [sillä todettulla tavalla tiedossa ei ole, että yhdistelmärangaistukseen tai sitä edeltävään koko rangaistuksen suorittamiseen olisi tuomittu rikoksentekijöitä, joilla ei olisi aiempaa tuomiota vakavasta rikoksesta]. Tulkinnanvaraisuuden poistaminen säännöksestä sekä ensikertalaisia koskevista korotetuista edellytyksistä säätäminen olisi erityisen tarpeellista, jos yhdistelmärangaistusta voidaan jatkossa ehdotuksen mukaisesti jatkaa varmuusvankeutena, jolloin yhdistelmärangaistukseen tuomitsemisella voi olla aikaisempaa suurempi merkitys tuomitun kannalta.

2.4.2.4 Alaikäiset rikoksentekijät

Varmuusvankeuden käyttöönoton yhteydessä nousee esille myös kysymys siitä, onko perusteltua voida määrätä alaikäinen rikoksentekijä varmuusvankeuteen. Tanskassa ja Saksassa alaikäinen voidaan tuomita varmuusvankeuteen. Norjassa alle 18-vuotias syytetty voidaan tuomita varmuusvankeuteen, mutta vain hyvin poikkeuksellisissa tapauksissa. Vuonna 2018 YK:n lasten oikeuksien komitea tosin kehotti Norjaa luopumaan varmuusvankeudesta alaikäisten kohdalla (Committee on the Rights of the Child Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Norway, 4 July 2018, <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/crcnorch5-6-committee-rights-child-concluding-observations>), mutta tiedossa ei ole, että Norja olisi luopumassa tästä mahdollisuudesta. Ruotsissa tehdyn ehdotuksen mukaan varmuusvankeutta vastaavaa turvallisuusrangaistusta ei voitaisi tuomita rikoksista, jotka on tehty ennen kuin henkilö täyttää 18 vuotta. Sitä ennen tehdyt rikokset voisivat kuitenkin tulla otetuksi huomioon turvallisuusrangaistuksen rikoshistoriaa koskevassa edellytyksessä, jos siihen on erityisiä syitä.

Suomessa alaikäisenä tehdystä rikoksesta ei voida tuomita elinkautiseen vankeuteen. Sen sijaan yhdistelmärangaistuksen osalta ei rikoslaissa ole alaikäisiä koskevaa erityissääntelyä. Periaatteessa alaikäisen tuomitseminen yhdistelmärangaistukseen on siis mahdollista. Kriminologian ja oikeuspolitiikan vuoden 2025 alussa julkaisemasta selvityksestä kuitenkin ilmenee, että yhdistelmärangaistukseen ei ole tuomittu sen voimassaoloaikana yhtään alle 18-vuotiasta (Wallinmaa, Eero, Yhdistelmärangaistus ja koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa: Empiirinen katsaus tuomioistuinkäytäntöihin, <http://hdl.handle.net/10138/593212>). Selvityksessä tehdystä tuomioanalyysistä ilmenee, että rikoksentekijän nuorta ikää on usein pidetty yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista vastaan puhuvana seikkana.

Voidaan kuitenkin pitää perusteltuna, että yhteiskunnan suojelun tarve on mahdollista asettaa nuoren iän vaatiman erityiskohtelun edelle hyvin poikkeuksellisissa tapauksissa, joissa tuomitavana oleva teko on vakava ja erityisesti jos alaikäinen on ehtinyt syyllistyä useisiin vakaviin

rikoksiin. Ainakin Norjassa, Tanskassa ja Saksassa varmuusvankeus on edellä todetulla tavalla mahdollinen myös alaikäisten kohdalla. Yhdistelmärangeistuksen tuomitseminen tulisi siten olla voimassa olevan lainsäädännön tavoin mahdollista alaikäiselle jatkossakin, vaikka varmuusvankeuteen määrääminen voisi seurata yhdistelmärangeistusta. Käytännössä alaikäisenä yhdistelmärangeistukseen tuomittu olisi ehtinyt jo tulla täysi-ikäiseksi tai ainakin hän olisi hyvin lähellä sitä varmuusvankeuteen määrättäessä, sillä yhdistelmärangeistuksen vankeusaika tulisi ehdotuksen mukaan olemaan jatkossakin aina vähintään kolme vuotta ja varmuusvankeuteen määräämistä voitaisiin hakea vasta vankeuden loppuvaiheessa.

2.4.2.5 Varmuusvankeuteen määrääminen ja siitä vapauttaminen

Varmuusvankeuden käyttöönotto valitussa sääntelyvaihtoehdossa edellyttää rikoslain sääntelyn lisäksi säätämistä määräämismenettelystä ja varmuusvankeudesta vapauttamisesta.

Esitykseen valitussa sääntelymallissa varmuusvankeuteen määrääminen edellyttää erillistä prosessia, kun yhdistelmärangeistukseen tuomitun uusimisriskin ilmeisyys tulee tarkasteltavaksi vankeusajan lopulla. Valmistelun pohjana olevassa arviomuistiossa ehdotettiin, että hakemuksen varmuusvankeuteen määräämiseksi tekisi Rikosseuraamuslaitos, jolla voidaan olettaa yhdistelmärangeistuksen täytäntöönpanon myötä olevan paras käsitys niistä vangeista, joiden kohdalla varmuusvankeuden edellytykset voisivat täytyä. Eräissä ehdotuksesta annetuissa lausunnoissa kuitenkin katsottiin, että Rikosseuraamuslaitoksen sijaan syyttäjä olisi luontevampi hakemuksen vireillepanija Rikosseuraamuslaitoksen ollessa täytäntöönpanoviranomainen. Syyttäjän osallistumista varmuusvankeuden määräämismenettelyyn puoltaa myös se, että yhdistelmärangeistuksen täytäntöönpanosta annetun lain mukaan syyttäjä on se, jonka on saatettava asia tuomioistuimen ratkaistavaksi, jos tuomitun katsotaan rikkoneen valvonta-ajan velvollisuuksiinsa törkeästi. Koska Rikosseuraamuslaitoksella on kuitenkin paras käsitys vangin tilanteesta, olisi välttämätöntä, että aloite syyttäjän harkinnalle tulisi Rikosseuraamuslaitokselta.

Selvää on, että päätöksen vapaudenmenetystä merkitsevistä varmuusvankeuteen määräämisestä tulee tehdä tuomioistuin. Koska kyse olisi pientä asiaryhmää koskevasta hakemusasiasta, joka harkintaperusteiltaan muistuttaa elinkautisvankien vapauttamisharkintaa, on varmuusvankeutta koskevien asioiden käsittely perusteltua keskittää Helsingin hovioikeudelle.

Vapautumisen osalta valmistelussa on tarkasteltu erilaisia vaihtoehtoisia malleja. Kuten muiden maiden lainsäädäntöä koskeva selvitys osoittaa, voi vapautuminen perustua joko sille, että vanki vapautuu, mikäli viranomainen ei hae varmuusvankeuden jatkamista tai sille, että vangin on haettava vapauttamista ja muussa tapauksessa varmuusvankeus jatkuu. Joissakin maissa vapautumiseen liittyvään sääntelyyn sisältyy elementtejä näistä molemmista. Valmistelussa saadun lausuntopalautteen perusteella on esityksessä lähtökohdaksi otettu, että yhdistelmärangeistuksesta vapauduttaisiin tuomioistuimen määräämän vankeusajan jälkeen vuoden mittaiselle valvonta-ajalle, jollei syyttäjä Rikosseuraamuslaitoksen aloitteesta hakisi Helsingin hovioikeudelta vankeusajan jatkamista varmuusvankeutena. Jos tuomittu määrättäisiin varmuusvankeuteen, muistuttaisi vapauttaminen valitussa sääntelymallissa tämän jälkeen pääosin elinkautisvankien vapauttamismenettelyä, jossa tuomittu voisi hakea vapauttamista ehdonalaiseen vapauteen laissa säädetyin määräajoin. Elinkautisvankeja vastaava vapauttamismenettely olisi perusteltu, sillä voi olla jossain määrin sattumanvaraista, päätyykö rikoksentekijä suorittamaan varmuusvankeutta vai elinkautista vankeusrangeistusta. Etenkin tässä esityksessä elinkautisvankien vapauttamiseen ehdotettavien muutosten myötä molemmissa kohderyhmissä voi olla rikoksentekijöitä, joiden uusimisriskin ilmeisyys on olennainen tekijä vapauttamisharkinnassa.

Samasta syystä perusteltua olisi myös, että varmuusvankeuteen määrättyihin sovellettaisiin uuden vapauttamishakemuksen niin sanotun karenssiajan osalta samoja periaatteita kuin elinkautisvankeihin. Elinkautisvangit voivat hakea hylkäävän päätöksen jälkeen vapauttamista uudelleen vuoden kuluttua päätöksen antamisesta (laki elinkautisvankien vapauttamismenettelystä 2 §:n 2 momentti). Vastaavalla tavalla myös pakkolaitossääntelyn voimassa ollessa kysymys pakkolaitokseen pidettävän ehdonalaisesta vapauttamisesta oli uudelleenharkittava ainakin kerran vuodessa, jollei pakkolaitoksessa pidettävää ollut säädetyn lyhimmän ajan kuluttua määrätty päästettäväksi ehdonalaiseen vapauteen. Myös muissa maissa varmuusvankeuden jatkoa voidaan arvioida tavallisesti vähintään kerran vuodessa vähimmäisajan tultua suoritetuksi. Koska vapauttamishakemuksen käsittelyssä kuitenkin kestää jonkin verran, tulisi uusi ratkaisu tehdä käytännössä pidemmän kuin vuoden ajan välein. Tällä hetkellä elinkautisvankien vapauttamishakemusten käsittelyn kesto on venynyt jopa yli vuoteen, erityisesti väkivaltariskiäriivoiden viipymisen vuoksi.

Varmuusvankeuteen määrättyjen vapauttamisen olisi perusteltua vastata myös muilta osin elinkautisvankien ehdonalaista vapauttamista. Vapauttamista tulisi siten voida edeltää valvottu koevapaus, johon liittyy sähköistä valvontaa, ja jonka aikana ehdonalaisten vapauttaminen voidaan tarvittaessa peruuttaa. Valvottuun koevapauteen voidaan seksuaalirikoksista tuomittujen kohdalla liittää ehdoksi lääkehoito ja psykososiaalinen hoito (laki valvotusta koevapaudesta 4 §). Tällöin ehdoksi asetetaan myös, että vanki sitoutuu jatkamaan lääkehoitoa sekä siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea sekä suostuu niitä koskevien määräysten noudattamiseen valvontaan myös ehdonalaudessa. Edelleen olisi perusteltua, että varmuusvankeuteen määrätty asetettaisiin elinkautisvankien tavoin aina ehdonalaisten vapauden ajaksi valvontaan yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Ehdonalaiseen vapauteen päästetyn valvonta sisältää valvojan tai apuvalvojan ja tuomitun säännöllisiä tapaamisia. Tapaamisten tarkoituksena on seurata tuomitun olosuhteita ja niissä tapahtuvia muutoksia sekä parantaa tuomitun kykyä elää rikoksetonta elämää. Valvontaan voi sisältyä myös sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia.

Todettakoon vielä, että koska varmuusvankeudessa olisi kysymys rikosoikeudellisesta seuraamuksesta, olisi varmuusvankeus perustuslain 105 §:n 1 momentin mukaisen tasavallan presidentin armahdusoikeuden piirissä.

2.4.2.6 Varmuusvankeuden sisältö

Jaksossa 2.3 on kuvattu niitä edellytyksiä, joita kansainväliset velvoitteet asettavat varmuusvankeuden kaltaisten seuraamusten täytäntöönpanolle. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on katsonut, että vaarallisuutensa perusteella varmuusvankeuteen määrättyille on järjestettävä toimenpiteitä, jotka tähtäävät uusimisriskin vähentämiseen ja siten vapaudenmenetyksen lyhentämiseen. Euroopan neuvoston vaarallisia rikoksentehtäjiä koskeva suositus puolestaan edellyttää, ettei varmuusvankeus saa olla luonteeltaan vain rankaiseva, vaan sille on annettava sisältö, joka tavoitteena on rikoksentehtäjän sopeutuminen yhteiskuntaan. Varmuusvankeuden täytäntöönpanossa on siten huomioitava mainitut edellytykset, vaikka varmuusvankeus voikin sinänsä vastata lähtökohtaisesti tavanomaisen vankeusrangaistuksen suorittamista.

Esityksessä tarkastelluissa maissa (ks. 5.2.3) pääsääntönä on, että varmuusvankeus muistuttaa pitkälti tavallista vankeutta ja sitä suoritetaan usein suljettujen vankiloiden tietyillä osastoilla tai vaihtoehtoisesti varmuusvankeuteen määrättyille on nimetty oma vankilansa. Tavallisesti kyseisillä osastoilla tai laitoksissa on erikoistuttu kohderyhmän kuntoutustarpeisiin ja saatavilla voi olla myös oikeuspsykiatriasta tukea.

Suomessa varmuusvankeuteen määrittävien joukon on tarkoitus olla pieni. Sen vuoksi voidaan pitää tarkoituksenmukaisena, että heidät sijoitetaan olemassa oleviin vankiloihin lähtökohtaisesti samoin periaattein kuin muutkin vangit (ml. elinkautisvangit ja yhdistelmärangeistukseen tuomitut), eikä esimerkiksi nimetyille osastoille ainakaan lain voimaantulon alkuvuosina liene tarvetta. Vankeuslaissa on jo nykyisellään kirjaus siitä, että vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangeistusajana (vankeuslain 1 luvun 2 §). Varmuusvankeuteen määrittyjen kohdalla tulisi kansainvälisten edellytystenkin täyttämiseksi varmistaa, että uusimisriskiin vaikuttavat kuntouttavat toimet ovat riittäviä ja niissä huomioidaan kohderyhmän mahdolliset erityistarpeet, kuten oikeuspsykiatrisen osaamisen tarve. Tämä voi puoltaa sitä, että Rikosseuraamuslaitoksessa ja Vankiterveydenhuollossa kehitetään mallia, jossa tietyn vankilan tai tiettyjen vankiloiden osastoille keskitetään varmuusvankeuteen tuomittuja, jolloin voidaan mahdollisesti tehokkaammin keskittää osaamista kohderyhmän kuntoutustarpeisiin vastaamiseksi ja uusintarikollisuuden vähentämiseksi.

Vankien sijoittelun lisäksi perusteltuna voidaan pitää sitä, että turvaamistoimiluonteestaan huolimatta varmuusvankeuteen määrittyihin sovellettaisiin lähtökohtaisesti vankeuslain säännöksiä. Tämä olisi perusteltua ja käytännössä toimivin ratkaisu, jos varmuusvankeutta suoritettaisiin tavallisissa vankiloissa. Varmuusvankeuteen määritylle tulisi voida asettaa esimerkiksi samanlainen toimintavelvoite, kuin on vankeusvangeilla. Näin vaikuttaa menetellyn myös useissa esityksessä tarkastelluista muista maista.

2.4.2.7 Mielentilatutkimus osana yhdistelmärangeistuksen tuomitsemisen edellytyksiä

Edellä jaksossa 2.2.1.1 kuvatulla tavalla yhdistelmärangeistuksen tuomitseminen edellyttää vaarallisuuden arvioinnin lisäksi myös mielentilatutkimuksen suorittamista. Näin on siis myös silloin, kun rikoksesta epäillyn tai syytetyn syyntakeisuudesta ei ole herännyt epäilystä. Mielentilatutkimus on prosessina huomattavan raskas ja resursseja vievä. Samaan aikaan oikeuspsykiatrian resursseja on suunnattu viimeisen 15 vuoden aikana selkeästi aiempaa enemmän vaarallisuuden ja väkivaltariskin arviointiin tuomioistuinten päätöksenteon tueksi. Niin sanotussa tavallisessa mielentilatutkimuksessa, eli yleisin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä säädetyin edellytyksin tehdyssä tutkimuksessa, on aikavälillä 2018–2024 syyntakeettomiksi arvioitu noin 49 prosenttia tutkituista (yhteensä 608 tutkittua, joista 292 syyntakeetonta). Niissä tapauksissa, joissa on ollut kyse yhdistelmärangeistuksen määrittämisestä, ja mielentilatutkimuksen yhteydessä on tehty myös vaarallisuusarvio, on syyntakeettomaksi arvioitu noin 13 prosenttia tutkituista (yhteensä 77 tutkittua, joista 10 syyntakeetonta ja 3 alentuneesti syyntakeista). Prosentuaalisesti syyntakeettomaksi todettujen määrä on siis huomattavasti niin sanottua tavanomaista mielentilatutkimusta alhaisempi tässä ryhmässä. Tiedot perustuvat Terveiden ja hyvinvoinnin tilastoihin. Näiden lukujen perusteella vaikuttaakin siltä, ettei säännönmukainen mielentilatutkimuksen tekeminen ennen yhdistelmärangeistuksen tuomitsemista ole perusteltua.

Tällaista näkemystä puoltaa myös se, ettei ennen elinkautiseen vankeuteen tuomitsemista samalla tavoin säännönmukaisesti tehdä mielentilatutkimusta, vaikka elinkautinen vankeusrangeistus on seuraamuksista ankarin ja olisi sitä edelleen varmuusvankeuden käyttöönoton jälkeenkin. Edellä mainittujen Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastojen perusteella voi todeta, ettei yksinomaan mahdollisuus tuomita suhteellisen ankara rikosoikeudellinen seuraamus (yhdistelmärangeistus) korreloi mielentilatutkimuksen tarpeen kanssa (syyntakeisuuden selvittäminen ja hoidon/huollon tarve). Päihdehäiriöiden ja päihtymyksen osuus teon hetkellä niin kutsutuilla vaarallisiksi arvioidulla henkilöillä sen sijaan on ollut erittäin korkea (Joelsson ym. 2021, Particularly dangerous offenders in Finland – need for substance use rehabilitation? *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology* 2021, 32(12):1–7).

Tässä yhteydessä on syytä huomioida, että vankeusrangaistusta suorittavien henkilöiden joukossa on myös heitä, joilla on jo ennen tuomiota diagnosoitu psykiatrinen sairaus, joka aktivoituu tuomion aikana, tai jotka muutoin sairastuvat vankilassaoloaikana psykoosisairauteen. Psykiatrisessa vankisairaalassa ei kuitenkaan ole mahdollisuutta pitkäaikaiseen tahdosta riippumattomaan psykiatriseen sairaalahoitoon ja kuntoutukseen, joten hoitoa on tällaisissa tilanteissa saatavilla valtion mielisairaaloissa (Niuvaanniemen sairaala ja Vanhan Vaasan sairaala). Psykiatrisen sairaalahoidon vuoksi vanki voidaan vapauttaa hoidettavaksi vankilan ulkopuolella (vankeuslain 10 luvun 3 §). Rikosseuraamuslaitoksesta saatujen tietojen mukaan aikavälillä 2015–2024 on vapautettu hoitoa varten yhteensä 55 vankia, joista kaksi on ollut suorittamassa yhdistelmärangaistusta edeltänyttä koko rangaistuksen suorittamista. Yhdistelmärangaistusta suorittaneita ei joukossa ollut. Tästäkin voitaneen päätellä, ettei yhdistelmärangaistusta suorittavien joukossa ole ainakaan suurta määrää henkilöitä, joilla olisi sellaisia mielenterveydenhäiriöitä, jotka merkitsisivät tahdosta riippumattoman hoidon tarvetta.

Oikeuspsykiatristen resurssien rajallisuuden vuoksi olisikin perusteltua, että yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen yhteydessä mielentilatutkimus tehtäisiin yhdenmukaisin perustein muiden rikoksentehtäjäiden kanssa, eli ainoastaan silloin, kun vastaajan mielentilan tutkimista pidetään perusteltuna. Tällainen muutos ei vaikuttaisi yhdistelmärangaistuksen vaatimis- tai tuomitsemiskynnykseen.

Koska samalla lainsäädäntöä ehdotetaan muutettavaksi muun muassa yhdistelmärangaistuksen soveltamisalan ja varmuusvankeuden käyttöönoton osalta, tulisi mielentilatutkimukseen ehdotettavasta lakimuutoksesta aiheutuvia seurauksia seurata. Seurattavat mittarit voivat olla esimerkiksi tehdyn mielentilatutkimuksen jälkeen hoitoon tai huoltoon määrättyjen määrä, tuomion täytäntöönpanon keskeytyksien määrä sekä tahdosta riippumattomien hoitojaksojen määrä yhdistelmärangaistukseen tuomittujen ja varmuusvankeuteen määrättyjen keskuudessa.

2.4.3 Elinkautinen vankeus

2.4.3.1 Riskiarvioinnin merkityksen lisääminen vapauttamisharkinnassa

Elinkautisvankien vapauttamisharkinta perustuu rikoslain 2 c luvun 10 §:n 2 momentissa määriteltujen seikkojen kokonaisharkintaan. Keskeisenä harkintaperusteena on elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen teon tai tekojen luonne suhteessa suoritettuun rangaistusaikaan. Harkinnassa tulee kuitenkin ottaa huomioon myös muita seikkoja, kuten rangaistusajan suunnitelman toteutuminen, vankeusaikainen käytös ja ilmeinen vaara siitä, että vanki vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Rikoslaisissa säädettyjen harkintaperusteiden lisäksi vapauttamisharkinnassa huomioidaan väkivaltariskiä, joka elinkautisvangista tehdään ennen hovioikeuden vapauttamisharkintaa. Väkivaltariskiä tehdään Vankiterveydenhuollon yksikön Psykiatrisessa vankisairaalassa. Väkivaltariskiä on liitettävä osaksi Rikosseuraamuslaitoksen Helsingin hovioikeudelle antamaa lausuntoa. Asiasta on säädetty elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 1 §:n 2 momentissa. Kyseisessä säännöksessä todetaan ainoastaan, että ”elinkautiseen vankeuteen tuomittua koskevaan lausuntoon on lisäksi liitettävä arvio vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen”.

Väkivaltariskiä tehdään merkityksestä vapauttamisharkinnassa ei ole tarkemmin säädetty eikä arviota ylipäänsä mainita elinkautisvankien vapauttamisharkintaa koskevassa rikoslain säännöksessä. Helsingin hovioikeuden ratkaisukäytännössä on katsottu, että elinkautisvankien vapauttaminen ei ole mahdollista ilman väkivaltariskiä tehdön tekemistä. Kuten edellä jaksossa

2.4.1 on tuotu esille, väkivaltariski- ja vaarallisuusarvioiden sisältämien ennusteiden tarkkuuteen yksilötasolla on kohdistettu kritiikkiä tutkimuskirjallisuudessa. Toisaalta yhteiskunnan suojele vakavien väkivaltarikosten uhalta on tärkeä tavoite ja aikaisemmin vakaviin väkivaltarikoksiin syyllistyneet henkilöt ovat tämän uhan kannalta keskeinen ryhmä. Erittäin vakaviin rikoksiin syyllistyneiden elinkautisvankien vapauttamisharkintaan on edelleen perusteltua sisällyttää tehdyn rikoksen ja muiden rikoslain säännöksessä mainittujen seikkojen arvioinnin ohella myös tulevaisuuteen suuntautuvia elementtejä. Väkivaltarikoksen uusimisriskiä kuvaavat arviot ovat niihin sisältyvien ennusteiden tarkkuuteen liittyvistä haasteista huolimatta edelleen paras käytössä oleva menetelmä tämän harkinnan toteuttamiseksi. Selvää on, että riskiarvioiden tulee, kuten nykyisinkin, olla asiantuntijoiden laatimia ja objektiivisiin menetelmiin perustuvia.

Hovioikeuden vapauttamisharkinta on kokonaisharkintaa, jossa merkitystä saa ennen kaikkea suoritettu vankeusaika suhteessa elinkautiseen vankeuteen johtaneeseen rikokseen ja muihin rikoksiin, jotka sisältyvät elinkautiseen vankeusrangaistukseen. Kysymys on tältä osin eräässä mielessä kyseisten rikosten jälkikäteisestä seuraamusharkinnasta. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2019:89 (kohta 9) todennut, että elinkautiseen vankeuteen tuomitun ehdonalaiseen vapauteen päästämistä koskevassa harkinnassa on lähtökohtaisesti kysymys siitä, onko elinkautisvangin katsottava suorittaneen vankilassa riittävästi rangaistusta niistä rikoksista, joista tuomitut vankeusrangaistukset elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu rikoslain 2 c luvun 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana. Näin ollen suoritettua elinkautisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon kesto tulee ottaa vapauttamisharkinnassa huomioon keskeisenä tekijänä. Täytäntöönpanon kesto on tällöin arvioitava suhteessa elinkautiseen vankeuteen johtaneen rikoksen tai rikosten laatuun sekä muihin harkinnassa huomioon otettaviin vankeusrangaistuksiin. Koska tämä korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössäänkin vahvistettu seikka ei tule selkeästi esille voimassa olevasta rikoslain 2 c luvun 10 §:n muotoilusta, vaikuttaisi perustellulta selkeyttää muotoilua tältä osin.

Toisaalta vapauttamisharkintaan sisältyy jo nykyilainsäädännössä useita tekijöitä, joissa huomiota kohdistetaan tehdyn rikoksen tai rikosten lisäksi myös muihin seikkoihin, kuten esimerkiksi tuomitun vankeusaikaiseen käyttäytymiseen. Väkivaltariskiarvion osalta näkökulma suuntautuu erityisesti siihen, kuinka todennäköistä vakavan väkivaltarikoksen uusiminen on tulevaisuudessa. Vapauttamisharkinta eroaa siis nykytilassakin rikoslain 6 luvun säännösten mukaisesta tavanomaisesta seuraamusharkinnasta. Kielteinen päätös vapauttamishakemukseen voi nykyisinkin perustua osaltaan myös korkeaksi arvioituu väkivaltariskiin, mikä tarkoittaa sitä, että vankeusrangaistus voi saada ainakin tässä tilanteessa rikoksesta johtuvan rangaistusseurauksen lisäksi myös turvaamistoimenpiteen luonteen.

Nykytilan puutteena voidaan pitää ensinnäkin sitä, ettei väkivaltariskiarvion tosiasiallinen merkitys yhtenä vapauttamisharkinnan kokonaisarviointiin vaikuttavana seikkana ilmene rikoslain 2 c luvun 10 §:n vapauttamisharkintaperusteista. Tämän vuoksi olisi syytä muuttaa kyseistä säännöstä siten, että väkivaltariskiarvion todettaisiin olevan yksi vapauttamisharkinnassa huomioon otettavista seikoista. Tällaista muutosta kannatettiin laajasti lausuntopalautteessa, jota oikeusministeriölle annettiin vuonna 2023 julkaistusta työryhmämietinnöstä (Vaarallisimpien väkivaltarikollisten vapauttamisen edellytykset – Lausuntotiivistelmä, Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:31).

Elinkautisvankien vapauttamismenettelyä ja elinkautisvangeista tehtyjä väkivaltariskiarvioita on käsitelty vuonna 2021 valmistuneessa tutkimushankkeessa. Tutkimukseen sisältyivät kaikki 1.9.2011 ja 25.8.2020 välisenä aikana tehdyt Vankiterveydenhuollon yksikön riskiarviot, joita oli yhteensä 198 kappaletta. Kolmiportaisessa riskiluokituksessa matalan riskin luokkaan sijoitui noin 20 prosenttia tapauksista ja korkeaan luokkaan noin 24 prosenttia tapauksista. Hieman

yli puolissa tapauksista riski oli arvioitu keskitasoiseksi. Hovioikeuden hylkäämien vapauttamishakemusten joukossa oli vain vähän tapauksia (noin 8 prosenttia), joissa väkivaltariski oli arvioitu matalaksi. Vapautettujen elinkautisvankien joukossa 13 prosentilla väkivaltariskiarvio oli korkealla tasolla. On kuitenkin huomattava, että väkivaltariskien luokittelut eivät ole jyrkkäräjäisiä. Elinkautisvankien arvioinnissa on saatettu sijoittaa väkivaltariski keskimmäiseen luokkaan, mutta todeta sen lisäksi ympäripyöreästi riskin olevan ”keskisuuren ja suuren väliltä”. (Tolvanen, Matti ym., Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 84–85). Voidaan joka tapauksessa todeta, että tutkimuksen mukaan elinkautisvankien joukossa on kohtalaisen suuri määrä vankeja, joiden riski syllistyä uuteen väkivaltarikokseen on arvioitu korkeaksi.

Esityksessä ehdotetaan, että yhdistelmärangeistukseen tuomittu voidaan määrätä vankeusajan jatkeena varmuusvankeuteen, jos tuomitulla katsotaan oleman ilmeinen riski uuteen vakavaan rikoksen syyllistymiseen. Koska myös elinkautisvankeihin voi kuulua rikosentekijöitä, joilla on vastaavalla tavalla erityisen korkea uusimisriski, on myös elinkautisvankien vapauttamisharkintaa perusteltua kehittää samalla suuntaan, jossa annetaan nykyistä enemmän painoarvoa elinkautisvangin arvioidulle vaarallisuudelle.

Rikoslain 2 c luvun 10 §:stä tulisi edellä kuvatuista syistä käydä ilmi se, että vankia ei voida vapauttaa, jos kaikkien vapauttamisharkinnassa huomioitavien seikkojen kokonaisharkinnan perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että vanki syyllistyy vapauduttuaan uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Olisi perusteltua, että muotoilu tältä osin vastaisi mahdollisimman pitkälle sääntelyä, jota ehdotetaan säädettäväksi varmuusvankeuteen määrättyjen vapauttamisen edellytyksistä.

Vaikka vangin uusimisriskin painoarvoa vapauttamisharkinnassa tulisi edellä todetulla tavalla lisätä, voidaan samalla todeta, että kaikissa tilanteissa riskiarvion tekeminen ei ole tarpeen. Nykyisin väkivaltariskiarvio tehdään jokaisen elinkautisvankia koskevan vapauttamisharkinnan yhteydessä. Elinkautisvankien väkivaltariskin arviointi on käytännössä muodostunut huomattavasti työläemmäksi ja resursseja vaativammaksi kuin mitä sitä koskevaa lainsäädäntöä valmisteltaessa ennakoitiin. Yksittäisen väkivaltariskiarvion on laskettu vievän arvion laatimiseen osallistuvilta henkilöiltä yhteensä noin 165 tuntia työaikaa. (Tolvanen, Matti ym., Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 160)

Olisi tärkeää, että rajalliset oikeuspsykiatriset resurssit voitaisiin kohdistaa mahdollisimman tehokkaasti. Tästä syystä olisi perusteltua säätää siitä, että väkivaltariskiarvion tekeminen ei olisi kaikissa tilanteissa välttämätöntä. Tällaisen tilanteen voidaan ajatella olevan käsillä erityisesti silloin, jos vaikuttaa ilmeiseltä, että suoritettu vankeusaika ei ole vielä muodostunut riittävän pitkäksi suhteessa tuomion perusteena olevaan tekoon tai tekoihin ja vapauttaminen jo yksistään tämän vuoksi ei tule kyseeseen. Helsingin hovioikeus voisi päättää, milloin riskiarvion tekeminen on vapauttamisharkinnan tueksi tarpeen. Rikoslain 2 c luvun 10 §:stä tulisi toisaalta käydä ilmi, että väkivaltariskiarvio otetaan vapauttamisharkinnassa huomioon, jos se on tehty. Ottaen huomioon hallitusohjelman kirjaus väkivaltariskiarvion painoarvon merkityksen lisäämisestä, olisi perusteltua, että elinkautisvankia ei kuitenkaan voitaisi vapauttaa ilman riskiarvioinnin tekemistä. Sinänsä tilanne vastaisi tältä osin Helsingin hovioikeuden nykyistä ratkaisukäytäntöä.

2.4.3.2 Elinkautisvankien vapauttamismenettelyn muut kehittämistarpeet

Esityksen valmistelun aikana on noussut esille myös eräitä muita pienempiä kehittämistarpeita, jotka koskevat elinkautisvankien vapauttamismenettelyä. Nämä liittyvät siihen, että vangille myönnettävästä oikeusavusta tulisi tehdä päätös tavanomaiseen tapaan oikeusaputoimistossa

Helsingin hovioikeuden sijaan sekä siihen, millaisella kokoonpanolla Helsingin hovioikeus voi tehdä ratkaisuja vapauttamismenettelyn kuluessa. Nämä suhteellisen teknisluonteiset muutokset olisi perusteltua tehdä elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annettuun lakiin samalla, kun lakiin tehdään muita esityksessä ehdotettuja muutoksia.

2.4.4 Vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioita koskeva tietojenvaihto

Vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioita koskevasta viranomaisten välisestä tietojenvaihdosta on säädetty melko kattavasti laissa henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa, Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetussa laissa ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetussa laissa. Riskiarvioita koskeva tietojenvaihtosäätely on tällä hetkellä muun muassa yhdistelmä-rangaistuksen valvonta-ajan osalta kuitenkin osin puutteellista, minkä lisäksi varmuusvankeuden käyttöönotto merkitsee sääntelytarvetta viranomaisten riittävän tietojenvaihdon mahdollistamiseksi.

3 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on suojata yhteiskuntaa vakaviin rikoksiin syyllistyneiltä henkilöiltä, joiden arvioidaan olevan vaarallisia myös tulevaisuudessa, ja näin parantaa yhteiskunnan turvallisuutta. Tavoitteena on erityisesti varmistaa pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman mukaisesti, ettei yhteiskunnalle ja muiden turvallisuudelle vaarallisimmat vangit vapaudu. Tavoitteen saavuttamiseksi esityksessä ehdotetaan otettavaksi käyttöön varmuusvankeus ja lisääväksi väkivaltariskin merkitystä elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa. Mainitut toimet toteuttaisivat osaltaan myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linjausta, jonka mukaan valtiolla on positiivinen toimintavelvoite yksilön hengen ja fyysisen koskemattomuuden turvaamiseksi.

Esityksellä pyritään myös selkeyttämään tietyiltä osin voimassa olevaa lainsäädäntöä ja korjaamaan eräitä lainsäädännössä havaittuja puutteita, jotka liittyvät esityksen taustalla oleviin hallitusohjelmakirjauksiin. Lisäksi tavoitteena on kehittää elinkautisvankien vapauttamismenettelyä. Tavoitteena on myös ehdotettavalla sääntelyllä varmistaa, että oikeuspsykiatrian resursseja käytettäisiin tuomioistuimen harkinnan tueksi mahdollisimman tarkoituksenmukaisella tavalla.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Rikoslain muutokset

Esityksessä ehdotetaan, että Suomessa otettaisiin käyttöön varmuusvankeus (rikoslain 2 c luvun uusi 11 a §), johon yhdistelmä-rangaistukseen tuomittu voitaisiin määrätä, jos olisi edelleen olemassa ilmeinen vaara, että tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ja vankeusajan jatkamista on pidettävä välttämättömänä muiden hengen, terveyden tai vapauden suojelemiseksi. Yhdistelmä-rangaistuksen soveltamisalaa laajennettaisiin siten, että myös rikoksenteijä, joka nykyisin ei täytä rikoslain 2 c luvun 11 §:n 2 momentin 2 kohdan edellytystä aiemmasta rikoshistoriasta, voitaisiin jatkossa tuomita tietyin edellytyksin yhdistelmä-rangaistukseen. Tällaisten rikoksenteijöiden kohdalla edellytettäisiin, että tuomittava rangaistus olisi vähintään kahdeksan vuotta, kun se rikoksenuusijoiden kohdalla on kolme vuotta.

Varmuusvankeuteen määrätty voisi Helsingin hovioikeuden päätöksellä vapautua ehdonalaiseen vapauteen, jos edellytyksiä varmuusvankeuden jatkamiselle ei enää olisi. Ehdonalaista vapautta voisi edeltää muiden vankien tavoin enintään kuuden kuukauden valvottu koevapaus, jonka aikana ehdonalaista vapauttamista voitaisiin viedä uudelleen hovioikeuden harkittavaksi, jos siihen ilmenisi perusteita. Ehdonalaista vapauttamista voitaisiin ehdonalaista vapauttamista viedä uudelleen hovioikeuden harkittavaksi, jos siihen ilmenisi perusteita. Ehdonalaista vapauttamista voitaisiin ehdonalaista vapauttamista viedä uudelleen hovioikeuden harkittavaksi, jos siihen ilmenisi perusteita. Ehdonalaista vapauttamista voitaisiin ehdonalaista vapauttamista viedä uudelleen hovioikeuden harkittavaksi, jos siihen ilmenisi perusteita.

Elinkautisvankien vapauttamisharkintaperusteita koskevaa sääntelyä muutettaisiin siten, että rikoslain 2 c luvun 10 §:ään lisättäisiin uusi 3 momentti, jonka mukaan vankia ei voitaisi päästää ehdonalaista vapauteen, jos vapauttamisharkinnassa huomioon otettujen seikkojen perusteella katsottaisiin olevan ilmeinen vaara, että elinkautiseen vankeuteen tuomittu vapaututtuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Muotoilu vastaisi tältä osin varmuusvankeuteen määrittämisen edellytystä. Rikoslakiin otettaisiin lisäksi nimenomainen maininta siitä, että oikeuspsykiatrinen väkivaltariski arvio on yksi vapauttamisharkinnassa huomioon otettavista seikoista. Voimassa olevassa lainsäädännössä riskiarvio on mainittu ainoastaan elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa, mutta ei rikoslain, jossa muuten säädetään vapauttamisharkinnassa huomioon otettavista seikoista.

Rikoslakiin ehdotettavia muutoksia voitaisiin soveltaa lain voimaantulon jälkeen tehtyihin rikoksiin.

Uusi laki varmuusvankeudesta

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki varmuusvankeudesta. Laissa säädettäisiin varmuusvankeuden määrittämis- ja vapauttamismenettelystä sekä varmuusvankeuden toimeenpanosta. Varmuusvankeuden toimeenpanoon sovellettaisiin pääsääntöisesti vankeuslain säännöksiä ja varmuusvankeuteen määrätyn sijoittaminen vankilassa määräytyisi siten tavanomaiseen tapaan vankeuslain säännösten perusteella. Varmuusvankeudesta annettavassa laissa säädettäisiin kuitenkin siitä, että Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön tulisi yhteistyössä arvioida varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskiä säännöllisesti ja järjestää varmuusvankeuden aikana toimia, joiden tavoitteena on vähentää varmuusvankeuteen määrätyn riskiä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Aloitteen varmuusvankeuden määrittämisestä tekisi Rikosseuraamuslaitos. Sen tulisi antaa yhdistelmärankaistuksen vankeusajan loppupuolella syyttäjälle asiasta selvitys, mikäli se katsoo, että yhdistelmärankaistukseen tuomitun valvonta-ajalle siirtyminen tai valvonta-ajan jälkeinen vapautuminen aiheuttaisi ilmeisen vaaran, että tuomittu syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Syyttäjä tekisi puolestaan oman harkintansa perusteella hakemuksen varmuusvankeuteen määrittämisestä Helsingin hovioikeudelle. Hovioikeuden olisi pyydettävä Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta arviota tuomitun riskistä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Jos tuomittu määrättäisiin varmuusvankeuteen, raukeaisi yhdistelmärankaistuksen täytäntöönpano. Muussa tapauksessa tuomittu vapautuisi tavanomaiseen tapaan yhdistelmärankaistuksen valvonta-ajalle.

Varmuusvankeuteen määrätty voisi hakea vapauttamista ehdonalaiseen vapauteen Helsingin hovioikeudelta aikaisintaan vuoden kuluttua edellisestä määrittämis- tai jatkamispäätöksestä. Helsingin hovioikeus voisi pyytää Vankiterveydenhuollon yksiköltä väkivaltariski arviota harkintansa tueksi. Varmuusvankeuteen määrätty ei kuitenkaan voitaisi vapauttaa ilman riskiarviointia. Vapauttamismenettely vastaisi myös muilta osin pitkälti elinkautisvankien vapautta-

mismenettelyä. Poikkeuksena olisi kuitenkin se, että Rikosseuraamuslaitoksella olisi velvollisuus hakea vapauttamista viipymättä, jos se katsoo, ettei edellytyksiä varmuusvankeudelle enää ole.

Elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annettu laki

Keskeisimpänä muutoksena lakiin ehdotetaan, että jatkossa elinkautisvangeille tehtäisiin vapauttamisharkinnan yhteydessä oikeuspsykiatrinen väkivaltariskiarviointi vain silloin, kun Helsingin hovioikeus sitä pyytää harkintansa tueksi. Vankia ei kuitenkaan voitaisi vapauttaa ilman riskiarviointia. Voimassa olevan lain mukaan väkivaltariskiarvio laaditaan aina ja siten esimerkiksi tilanteissa, joissa vapauttamisen edellytykset eivät ole käsillä muiden harkintaperusteiden, kuten vankilassaoloajan pituuden suhteessa teon luonteeseen perusteella. Muutoksen tarkoituksena on vähentää turhia riskiarviointeja. Lisäksi tehtäisiin pienempiä muutoksia Helsingin hovioikeuden kokoonpanosääntelyyn ja vapauttamishakemuksen yhteydessä haettavan oikeusavun myöntämiseen. Jatkossa hakemuksen peruuttamista koskevan asian voisi käsitellä yksi jäsen ja oikeusavun myöntämisestä päättäisi tavanomaiseen tapaan oikeusaputoimisto hovioikeuden sijaan.

Vankeuslaki ja laki yhdistelmärangeistuksen täytäntöönpanosta

Vankeuslakiin ja yhdistelmärangeistuksen täytäntöönpanosta annettuun lakiin ehdotetaan vähäisiä varmuusvankeuden käyttöönoton edellyttämiä lisäyksiä. Lisäksi yhdistelmärangeistuksen täytäntöönpanosta annettuun lakiin lisättäisiin säännös sitä, että tuomioistuim voi muuntaessaan valvonta-ajan vankeudeksi syyttäjän vaatimuksesta määrätä tuomitun vangittavaksi, kunnes päätöksen täytäntöönpano alkaa.

Oikeudenkäymiskaaren muutos mielentilatutkimuksen tekemisestä yhdistelmärangeistuksen yhteydessä

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ään sisältyvää mielentilatutkimuksia ja vaarallisuuden arvioita koskevaa sääntelyä muutettaisiin siten, että yhdistelmärangeistuksen tuomitsemisen yhteydessä mielentilatutkimus ei enää tulisi tehtäväksi säännönmukaisesti, vaan tuomioistuin harkitsisi mielentilatutkimuksen tarpeellisuuden samoin perustein, kuin mitä on säädetty muiden rikoksesta epäiltyjen tai syytettyjen osalta. Tähän liittyvä muutos tehtäisiin myös lakiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997).

Mielenterveyslaki

Mielenterveyslain 3 lukuun ehdotetaan lisättäväksi uusi pykälä, jossa säädettäisiin siitä, että väkivaltariskiarvioihin sovelletaan pitkälti samoja säännöksiä, kuin mitä mielenterveyslaissa on mielentilatutkimuksesta. Säännös olisi tarpeen, sillä jatkossa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kautta tehtäisiin mielentilatutkimuksesta erillisiä väkivaltariskiarvioita yhdistelmärangeistuksen tuomitsemisvaiheessa ja varmuusvankeuden määäämisvaiheessa.

Viranomaisten tietojenvaihtoa koskeva sääntely

Esityksessä ehdotetaan muutoksia henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annettuun lakiin, Vankiterveydenhuollon yksiköstä annettuun lakiin ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annettuun lakiin. Muutokset liittyisivät varmuusvankeuden käyttöönoton aiheuttamiin sääntelytarpeisiin sekä väkivaltariskiarvioita koskevan lainsäädännön täydentämiseen.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Taloudelliset vaikutukset

Ehdotuksilla on taloudellisia vaikutuksia vankimäärään ja Rikosseuraamuslaitoksen työmäärään, riskiarvioita tekevien oikeuspsykiatrien ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen työmäärään, Vankiterveydenhuollon yksikön työmäärään sekä syyttäjän ja tuomioistuinten työmäärään. Lisäksi varmuusvankeuden käyttöönotto edellyttää vähäisiä tietojärjestelmämuutoksia useammassa viranomaisessa.

4.2.1.1 Rikosseuraamuslaitos

Varmuusvankeuden käyttöönotto ja yhdistelmärangaistuksen soveltamisalan laajentaminen

Varmuusvankeuden käyttöönotto lisäisi vähäisessä määrin vankilukua. Vankimäärän lisäys johtuisi siitä, että yhdistelmärangaistukseen tuomittavista henkilöistä osa määrättäisiin todennäköisesti valvonta-ajalle pääsyn sijaan varmuusvankeuteen, jossa vankeusaika voisi jatkua määrittelemättömän pituisen ajan varsinaisen rangaistuksen tultua suoritettua.

Nykytilan osalta voidaan todeta, että rangaistustilastojen mukaan yhdistelmärangaistukseen on viimeisen viiden vuoden aikana tuomittu 4–8 henkilöä vuodessa. Yhdistelmärangaistusta suorittavia vankeja oli elokuussa 2025 yhteensä 32. Yhdistelmärangaistusta edeltävään koko rangaistuksen suorittamiseen vankilassa tuomittuja oli samana ajankohtana vankilassa edelleen 7. Yhteensä erittäin vaarallisiksi tuomitsemishetkellä arvioituja oli elokuussa 2025 vankilassa siis 39. Oletettavaa on, että yhdistelmärangaistuksen jatkaminen varmuusvankeutena koskisi kuitenkin vain suhteellisen pientä osaa tästä kohderyhmästä. Karkeasti voidaan arvioida, että varmuusvankeuteen määrättäisiin yksittäisiä tai korkeintaan muutamia henkilöitä vuodessa, ja varmuusvankeuden käyttöönotto saattaa pidemmällä aikavälillä johtaa noin 4–12 vangin lisäykseen päivittäiseen vankimäärään. Kustannusten laskemisessa lähtökohdaksi voidaan siten ottaa 8 vankivuoden lisäys. Rikosseuraamuslaitoksen, syyttäjän ja tuomioistuimen soveltamiskäytäntö tulee kuitenkin viime kädessä määrittelemään varmuusvankeuteen määrättyjen määrän ja varmuusvankeuden keskimääräisen pituuden keston, mitkä tekijät yhdessä määrittelevät vaikutuksen vankimäärän kasvuun.

Varmuusvankeuden mahdollisen keston osalta jonkinlaista viitettä voidaan saada muiden maiden vapauttamiskäytännöstä. Saksassa, jossa lainsäädäntö muistuttaa tarkastelluista maista kenties eniten ehdotettavaa mallia, varmuusvankeuteen määrätty henkilöt vapautuvat vankilasta keskimäärin yli 15 vuoden jälkeen. Tähän ajanjaksoon sisältyy sekä vankeusrangaistus että sen jälkeen suoritettava varmuusvankeus. Tanskassa varmuusvankeuden keskimääräinen pituus on niin ikään 15 vuotta. Norja ei ole tältä osin yhtä vertailukelpoinen, koska siellä ei ole poikkeuksellisesti lainkaan käytössä elinkautista vankeutta, vaan varmuusvankeus on seuraamuksista ankaran. Kun yhdistelmärangaistuksen ja sitä edeltäneen koko rangaistuksen suorittamisen vankeusajan keskimääräinen pituus on ollut hieman yli 7 vuotta ja mediaani hieman yli 6 vuotta, voidaan edellä esitetystä arvioida, että vapaudenmenetys varmuusvankeuteen määrättävien kohdalla pidentyisi noin kaksinkertaiseksi alkuperäiseen rangaistukseen nähden.

Vankimäärän kasvua arvioitaessa tulee huomioda myös, että ilman varmuusvankeuteen määräämistä kyseiset rikoksentekijät saattaisivat melko suurellakin todennäköisyydellä syyllistyä vapauduttuaan uusiin vakaviin rikoksiin, joista seuraisi joka tapauksessa uusi vankeusrangaistus. Käytännössä lopullinen vaikutus vankimäärän kasvuun voinee siten olla edellä arvioitua vähäisempikin.

Yhdistelmärangaistuksen vankeusajan vähimmäispituus on kolme vuotta. Koska varmuusvankeutta voitaisiin soveltaa vain sellaisiin tekoihin, jotka on tehty lain voimaantulon jälkeen, aiheuttaisi varmuusvankeuden käyttöönotto vaikutuksia vankimäärän kasvuun aikaisintaan noin kolmen vuoden kuluttua voimaantulosta. Yhdistelmärangaistustuomioiden mediaanirangaistus on rangaistustilastojen mukaan ollut viime vuosina viidestä vuodesta seitsemään ja puoleen vuoteen, minkä perusteella voidaan arvioida, että vaikutukset vankiluvun kasvuun tulevat toteutumaan enenevässä määrin vasta viiveellä. Koska varmuusvankeuteen määräämistä voitaisiin hakea aikaisintaan vuotta ja kuutta kuukautta ennen yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkamista, voisi ensimmäinen mahdollinen hakemus tulla käsille puolentoista vuoden kuluttua lakien voimaantulosta. Jos lait tulisivat ehdotetulla tavalla voimaan 1.1.2027, voisi ensimmäinen hakemus tulla siten tehtäväksi vuoden 2028 puolivälissä. Varmuusvankeuden käyttöönotto edellyttää kuitenkin kouluttautumista ja valmistelua Rikosseuraamuslaitoksessa jo ennen tätä, minkä vuoksi sille aiheutuvien kustannusten voidaan arvioida toteutuvan asteittain kumuloituen vuodesta 2028 alkaen siten, että kustannukset toteutuvat täysimääräisinä viiden vuoden kuluttua tästä, eli vuonna 2033.

Edellä arvioiduissa vaikutuksissa on huomioitu myös se, että esityksessä ehdotetaan varmuusvankeuden käyttöönoton lisäksi myös laajennettavaksi yhdistelmärangaistuksen käyttöalaa. Jatkossa yhdistelmärangaistukseen voitaisiin tuomita poikkeuksellisissa tapauksissa myös henkilö, jolla ei ole nykyisin tuomittavalta edellytettyä aiempaa rikoshistoriaa. Yhdistelmärangaistukseen tuomittavien määrä, ja samalla varmuusvankeuden potentiaalinen kohdejoukko, voinee siten hieman nousta nykyisestä. Koska soveltamisala on kuitenkin tällaisissa tapauksissa pyritty rajaamaan suppeaksi ja yhdistelmärangaistuksen ensisijainen kohderyhmä olisi edelleen vakavia rikoksia uusineet rikoksentehtäjät, ei kyseisellä muutoksella arvioida olevan merkittävää vaikutusta vankimäärän kasvuun.

Yhden vankeusvuoden laskennalliset kustannukset ovat nykyisissä suljetuissa vankiloissa noin 82 000 euroa ja uusissa, rakennettavissa vankiloissa noin 120 000 euroa. Tähän kustannukseen sisältyvät muun muassa tilavuokrat ja henkilöstökulut. Varmuusvankeuden käyttöönoton vankimäärävaikutukset ilmenisivät edellä todetulla tavalla vasta pidemmän ajan kuluttua. Koska olemassa olevat vankipaikat ovat täynnä ja vankimäärän odotetaan edelleen nousevan, on lähitökohtana laskelmissa pidettävä edellä mainittua uusien vankipaikkojen kustannusta, eli 120 000 euroa. Varmuusvankeuteen määrättävien osalta on kuitenkin huomattava, että kyseessä on keskimääräistä haastavampi, ja sen myötä resursseja vaativa vankiryhmä, joka vaatii esimerkiksi tavanomaista intensiivisempää valvontaa. Lisäksi Rikosseuraamuslaitokselta edellytettäisiin myös jatkuvaa arviointia varmuusvankeuteen määrättyjen vankeusajan jatkamisen tarpeellisuudesta sekä keskimääräistä enemmän panostusta varmuusvankeuteen määrättyjen kuntouttavan toiminnan järjestämiseen. Yhden varmuusvankeuteen määrätyn vangin vuosikustannus tulee siten asettumaan todellisuudessa selvästi keskimääräistä vankeusvuotta korkeammalle.

Norjassa varmuusvankeuteen tuomitun vuosittainen kustannus on noin kaksinkertainen tavanomaiseen suljetun vankilan vankeusvuoteen verrattuna (NOU 2025: 2, Samfunnsvern og omsorg, s. 313). Norjassa varmuusvankeutta suoritetaan nimetyillä erillisillä osastoilla, joiden toimita on suunniteltu nimenomaisesti varmuusvankeuteen tuomittuja silmällä pitäen. Koska tarkoituksena on, että Suomessa varmuusvankeuteen määrätty sijoitettaisiin muiden vankien kanssa samoin periaattein vankiloiden tavanomaisille osastoille, ei kustannus yksittäisen vangin kohdalla välttämättä kasva Norjan tavoin kaksinkertaiseksi keskimääräiseen kustannukseen verrattuna. Toisaalta varmuusvankeudesta annettavassa laissa säädettäisiin siitä, että Rikosseuraamuslaitoksen tulee säännöllisesti arvioida yhteistyössä Vankiterveydenhuollon yksikön kanssa vangin uusimisriskiä ja järjestää uusimisriskin alentamiseksi tarvittavia, erityisen vaativan kohderyhmän tarpeet huomioivia kuntouttavia toimia. Tämä edellyttää vankilassa toteutettavalta työltä jatkuvaa ja hyvin dokumentoitua arviointia vangin käyttäytymisestä ja kuntoutumisen

edistymisestä. Tämän toteuttaminen arvioidulla varmuusvankeuteen määrättävien lukumäärällä edellyttää noin yhden psykologin henkilötyövuoden resurssia Rikosseuraamuslaitoksessa (htv kustannus noin 92 000 euroa).

Tuloksellisen kuntouttavan toiminnan järjestäminen edellyttää lisäksi tutkitusti vaikuttavien sisältöjen kehittämistä, johon on niin ikään varattava resursseja. Lisäksi kustannusten arvioinnissa tulee huomioida varmuusvankeuden käyttöönotosta aiheutuvan kokonaisprosessin hallinnollisen työn kasvaminen vankiloissa ja valtakunnallisissa yksiköissä. Rikosseuraamuslaitoksen oikeusyksikön virkamies esimerkiksi osallistuisi määräämis- ja vapauttamisasian käsittelyyn Helsingin hovioikeudessa elinkautisvankien vapauttamishakemusten käsittelyn tavoin. Varmuusvankeuden käyttöönotto edellyttäisi lisäksi koulutusta ja ohjeistusten laatimista Rikosseuraamuslaitoksessa. Varmuusvankeuteen määrättyjen valvontaan on myös varattava riittävät resurssit sekä vankilaturvallisuuden että muun yhteiskunnan turvallisuuden varmistamiseksi.

Lisäksi on huomattava, että varmuusvankeuden käyttöönotto merkitsee Rikosseuraamuslaitokselle lisätyötä myös yleisemmin kaikkien yhdistelmärangaistukseen lakien voimaantulon jälkeen tuomittavien osalta, koska jokaisen yhdistelmärangaistukseen tuomitun osalta on tehtävä hyvissä ajoin ennen vankeusajan päättymistä jonkinlaista arviointia siitä, voidaanko vanki vapauttaa valvonta-ajalle, vai onko perusteita antaa syyttäjälle selvitys varmuusvankeuteen määrittämiseksi.

Ottaen huomioon mainittu kuntouttavien toimien kehittämistarve, hallinnollisen työn lisääntyminen, varmuusvankeuden kohderyhmän valvonnallinen haastavuus, koulutustarpeet sekä se, mitä edellä on todettu Norjan varmuusvankeuden kustannustasosta, voidaan lähtökohtana vankivuosiokustannuksen arvioimisessa pitää noin 180 000 euroa. Arvioitu kustannus asettuisi puoleenväliin tavanomaisen vankivuoden ja Norjan varmuusvankeusvuoden suhteellisiin kustannuksiin verrattuna. Tämän lisäksi olisi tarpeen edellä todetulla tavalla palkata Rikosseuraamuslaitokseen psykologi, jonka henkilötyövuosikustannus on noin 92 000 euroa.

Näin ollen varmuusvankeuden käyttöönotosta voidaan arvioida aiheutuvan Rikosseuraamuslaitokselle lisäkustannuksia kaikkiaan noin 1 532 000 euroa ($8 \times 180\,000 \text{ e} + 92\,000 \text{ e}$) vuodessa. Edellä todetulla tavalla kustannukset tulisivat kumuloitumaan asteittain suunnilleen vuodesta 2028 alkaen siten, että kustannusten voidaan arvioida toteutuvan täysimääräisinä viiden vuoden kuluttua tästä, eli vuonna 2033. Psykologin resurssi tulisi kuitenkin kohdistaa Rikosseuraamuslaitokselle täysimääräisesti heti vuodesta 2028, jotta varmuusvankeuteen määrättäville toteutettavaa uusimisriskiä vähentävää kuntouttavaa toimintaa ja säännöllistä riskinarviointia ehditään suunnitella riittävästi ennen ensimmäisten varmuusvankeuteen määrättävien aloittamista. Lisäksi psykologin resurssia olisi syytä kohdistaa mahdollisuuksien mukaan yleisemmin yhdistelmärangaistukseen tuomittaviin, jotta uusimisriskiin voitaisiin vaikuttaa jo yhdistelmärangaistuksen vankeusajan kuluessa.

Varmuusvankeuden käyttöönotto edellyttäisi myös vähäisiä muutoksia Rikosseuraamuslaitoksen tietojärjestelmiin. Tästä aiheutuva kertakustannus olisi noin 80 000 euroa lakien voimaantulovuonna.

Elinkautisvankien vapauttamista koskeva muutos

Elinkautisen vankeusrangaistuksen keskimääräinen kesto on viime vuosina ollut 14,8 vuotta (Törölä, Miisa, Raeste, Anna, Henkirikoskatsaus 2025. Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, s. 40). Vankitilastojen mukaan elinkautista suoritti elokuussa 2025 yhteensä 184 henkilöä. Ehdotetut muutokset tarkoittaisivat sitä, että vapauttamisen edellytykset

elinkautisesta vankeudesta kiristysisivät vakavan rikoksen ilmeisen uusimisriskin omaavilla vankeilla. Toisaalta tutkimustiedon mukaan korkean väkivaltariskin omaavia vankeja on tähänkin asti vapautettu suhteellisen harvoin, keskimäärin alle kaksi vuodessa (Tolvanen, Matti ym., Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 85). Uudistus voisi joka tapauksessa johtaa siihen, että yksittäiset elinkautisvangit suorittaisivat jatkossa elinkautista pidempään kuin nykytilanteessa.

Elinkautisesta vankeutta koskevien rikoslain muutosten vaikutus vankimäärään näkyisi vasta huomattavan pitkän ajan kuluttua, koska säännöksiä sovellettaisiin vasta niiden voimaantulon jälkeen tehtyihin rikoksiin ja elinkautista vankeutta on joka tapauksessa suoritettava pääsäännön mukaan vähintään 12 vuotta. Koska muutoksesta aiheutuvat mahdolliset kohtuullisen vähäiset vaikutukset vankimäärään toteutuisivat siten huomattavan pitkän ajan päästä, ei esityksessä esitetä osoitettavan sen johdosta Rikosseuraamuslaitokselle lisämäärärahaa.

4.2.1.2 Vankiterveydenhuollon yksikkö

Edellä todettu vankiluvun nousu 8 vangilla tarkoittaa lisääntynyttä vanki- ja hoitotyön määrää myös Vankiterveydenhuollon yksikölle. Vankiterveydenhuollolle aiheutuu enemmän lisätyötä ja kustannuksia silloin, kun vankimäärän kasvu johtuu sisään tulevien vankien määrän lisääntymisestä. Koska esityksestä aiheutuisi jo vankilassa olevien vankien, eli yhdistelmärangeaistukseen tuomittujen ja elinkautisvankien, vankilassaoloajan pidentymistä, ei vaikutus Vankiterveydenhuollon yksikön työmäärään ole yhtä suuri.

Työmäärän lisääntyminen kohdistuu erityisesti vankiloiden poliklinikoilla työskenteleviin sairaanhoitajiin. Esityksen on arvioitu edellyttävän noin yhden henkilötövuoden lisäystä sairaanhoitajamäärään, joka tällä hetkellä on noin 100. Yhden sairaanhoitajan henkilötövuoden kustannus on vuodessa 55 000 euroa. Lisääntyvästä vankimäärästä aiheutuu myös hallinnollisia lisätarpeita, mistä arvioidaan aiheutuvan 7 000 euron vuosittaiset henkilötövuosikustannukset. Lisäksi lääke- ja hoitotarvikkeiden tarve tulee lisääntymään suhteessa kasvavaan vankimäärään. Tästä arvioidaan aiheutuvan 15 000 euron vuosittaiset lisäkustannukset. Näin ollen yksinomaan vankimäärän lisääntymisestä aiheutuisi Vankiterveydenhuollon yksikölle laskennallisesti kustannuksia 77 000 euroa vuosittain.

Varmuusvankeuden käyttöönotto merkitsisi kuitenkin lisätyötä Vankiterveydenhuollon yksikölle myös siten, että ehdotettavan lain mukaan Vankiterveydenhuollon yksikön tulisi yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa arvioida säännöllisesti varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskiä. Lisäksi edellytettäisiin, että Vankiterveydenhuollon yksikkö järjestää yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa varmuusvankeuden aikana toimia, joiden tavoitteena on vähentää varmuusvankeuteen määrätyn riskiä syyllystyä uuteen rikokseen. Vankiterveydenhuollon yksikön tulisi siten osoittaa tällaista yhteistyötä varten tavanomaista enemmän resursseja varmuusvankeuteen määrättyjen vankien osalta. Ottaen huomioon, mitä edellä on arvioitu varmuusvankeuteen määrättävien arvioidusta määrästä, tulisi Vankiterveydenhuollon yksikölle osoittaa tällaista toimintaa varten lisäresursseja yhtä henkilötövuotta vastaavan kustannuksen verran. Kyseiseen työhön soveltuu ensisijaisesti oikeuspsykologi, jonka kustannus on noin 100 000 euroa vuodessa.

Varmuusvankeuden käyttöönottoa koskevalla ehdotuksella olisi vaikutusta jossain määrin myös Vankiterveydenhuollon yksikössä tehtävien väkivaltariskiarvioiden määrään ja niihin liittyvän työmäärän kasvuun. Nykytilanteessa riskiarvioita tehdään sekä yhdistelmärangeaistukseen tuomittaessa että ennen vankeusajan päättymistä valvonta-ajan suunnittelemiseksi. Näistä jälkimmäisiä tehdään yksinomaan Vankiterveydenhuollon yksikössä, ensin mainittuja myös valtion

mielisairaaoloissa. Jatkossa arvioita voitaisiin tehdä myös tilanteessa, jossa kyse on varmuusvankeuden määräämisestä, sen jatkamisesta ja siitä vapauttamisesta. Tältä osin arvioita tehtäisiin siis jatkossa nykyistä enemmän. Voidaan kuitenkin arvioida, että tällaisia uusia arvioita tulisi tehtäväksi vuositasona yksittäisiä tai korkeintaan alle 10. Jos kuitenkin varmuusvankeuteen määrättyjen lukumäärä vankiloissa alkaa pidemmällä aikavälillä kasvamaan tiukan vapauttamiskäytännön myötä, on mahdollista, että riskiarvioiden tekeminen tälle kohderyhmälle kasvaa määrällisesti edellä arvioitua suuremmaksi. Esityksessä ehdotetaan, että riskiarvion pyytämisestä vapauttamisharkinnan yhteydessä päättäisi Helsingin hovioikeus. Laadittavien riskiarvioiden määrään vaikuttaisi siten myös se, millaiseksi hovioikeuden käytäntö riskiarvioiden pyytämisessä muodostuu.

Elinkautisvankien vapauttamista koskevaan lainsäädäntöön ehdotetaan toisaalta muutosta, jonka perusteella väkivaltariskiarvio ei nykytilasta poiketen tulisi tehtäväksi aina vapauttamishakemusta käsiteltäessä. Tämä osaltaan vähentäisi Vankiterveydenhuollon yksikössä tehtävien riskiarvioiden määrää. Kokonaisuutena voidaan olettaa, että laadittujen riskiarvioiden määrä ja niihin liittyvä työmäärä eivät ehdotettujen muutosten yhteisvaikutusten johdosta merkittävästi kasva nykyiseen tasoon verrattuna. Mitä edellä on todettu Helsingin hovioikeuden käytännön muodostumisesta riskiarvioiden pyytämisessä, koskisi myös elinkautisvankien vapauttamisharkinnan yhteydessä tehtäviä riskiarvioita. Tarkkoja arvioita lainsäädännön muutoksen vaikutuksesta riskiarvioiden määrään on siten vaikea tehdä.

Kokonaisuutena ehdotettavien muutosten voidaan olettaa johtavan siihen, että tehtävien riskiarvioiden määrässä voi tapahtua lievää kasvua. Tämän lisäksi painetta Vankiterveydenhuollon yksikölle riskiarvioiden osalta luo se, että varmuusvankeudesta annettavassa laissa edellytettiin, että vapauttamismenettelyssä riskiarvio olisi tehtävä lähtökohtaisesti kahden kuukauden kuluessa hovioikeuden pyynnöstä. Määräajalla turvattaisiin Euroopan ihmisoikeustuomionkin linjausta siitä, että varmuusvankeus saa kestää vain niin kauan, kuin vapaudenmenetys on välttämätöntä muiden turvallisuuden varmistamiseksi. Tällä hetkellä elinkautisvankien vapauttamismenettelyn yhteydessä tehtävän vastaavan riskiarvion osalta ei ole säädetty määräaikoja riskiarvion valmistumiselle. Resurssien vähäisyyden vuoksi riskiarvioiden tekeminen on Vankiterveydenhuollon yksikön Psykiatrisessa vankisairaalassa ruuhkautunut ja riskiarvion valmistumiseen saattaa tällä hetkellä kulua vuosi sen pyytämisestä. Jo aiemmin Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on kiinnittänyt Vankiterveydenhuollon yksikön Psykiatrisen vankisairaalan huomiota riskiarviointien käsittelyn kokonaiskestoan (EOAK/2570/2019).

Kun riskiarviointi lisättiin osaksi elinkautisvankien vapauttamismenettelyä vuonna 2011, arvioitiin tuolloin, että arvioita tehtäisiin enintään 20 vuosittain, yhteen arviointiin kuluisi kahdesta viiteen työpäivään ja niistä aiheutuvat kustannukset olisivat enintään 60 000 euroa vuodessa (HE 279/2010 vp, s. 8). Tuolloin tehty arvio yksittäisen riskiarvion työmäärästä ja kustannuksista on ollut selvästi alhaisempi toteutuneeseen verrattuna. Tehtyjen laskelmien mukaan väkivaltariskiarvioon kuluu Psykiatrisessa vankisairaalassa yhteensä noin 160 tuntia työaikaa, mikä vastaa noin kuukauden työmäärää. Riskiarviointi tehdään moniammatillisena yhteistyönä ja työ jakautuu tavallisesti oikeuspsykiatrin (noin 20 tuntia), oikeuspsykologin (noin 30 tuntia) ja psykiatrisen sairaanhoitajan välillä (noin 110 tuntia, joka tosin jakautuu useamman potilaan tarkkailuun samanaikaisesti). Arvioita on tehty keskimäärin 22 vuodessa. (Tolvanen, Matti ym., Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 84 ja 159). Riskiarviointi edellyttää varsinaisen arviointijakson ja lausunnon laatimisen lisäksi muun muassa tietojen keräämistä eri viranomaisilta arvioitavan henkilön historiasta ja elämäntilanteesta. Tavallisesti arvioitava henkilö on Psykiatrisessa vankisairaalassa kahdesta neljään viikkoa.

Jotta Vankiterveydenhuollon yksikkö pystyy vastaamaan esityksessä ehdotettujen riskiarvioiden laatimisesta asetetussa määräajassa, tulee sille osoittaa lisäresursseja riskiarvioiden tekemiseen. Esityksessä ehdotetaan, että tähän osoitettaisiin lisämäärärahaa yhden oikeuspsykologin kustannuksen verran, joka on 100 000 euroa vuodessa. Koska riskiarvioiden tekeminen on jo tällä hetkellä huomattavan ruuhkautunutta Vankiterveydenhuollon yksikössä, mikä viivästyttää osaltaan tuomioistuinkäsittelyitä, esitetään, että tämä lisäresurssi kohdennettaisiin Vankiterveydenhuollon yksikölle heti lakien voimaantulosta alkaen.

Näin ollen esityksestä aiheutuisi kaikkiaan Vankiterveydenhuollon yksikölle lisäkustannuksia 277 000 euroa vuodessa Vankimäärän lisääntymisestä aiheutuvat kustannukset 77 000 euroa tulisivat kumuloitumaan asteittain vankimäärän lisääntyessä vuodesta 2029 alkaen siten, että kustannukset toteutuvat täysimääräisinä viiden vuoden kuluttua tästä, eli vuonna 2033. Varmuusvankeuden toimeenpanoon liittyvä oikeuspsykologin resurssi kuntouttavaan työhön ja säännölliseen riskinarviointiin tulisi kuitenkin osoittaa Vankiterveydenhuollon yksikölle täysimääräisesti vuodesta 2028 lukien samoista syistä mitä edellä on todettu Rikosseuraamuslaitoksen psykologiresurssin osalta. Edellä perustellusta syystä väkivaltariskiarviointiin kohdennettu lisäresurssi 100 000 euroa vuodessa tulisi kohdistaa Vankiterveydenhuollon yksikölle heti lakien voimaantulosta lukien.

4.2.1.3 Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Varmuusvankeuden käyttöönotto merkitsisi uutta tehtävää Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle, sillä esityksessä ehdotetaan, että varmuusvankeuden määräämisen yhteydessä Helsingin hovioikeus pyytäisi siltä lausuntoa vangin uusimisriskistä. Tämä aiheuttaisi lisätyötä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnalle. Lautakunnan työ on jo nykyisellään ruuhkautunut, mikä aiheuttaa muun muassa mielentilatutkimuslausuntojen valmistumisen, ja edelleen rikosprosessien, viivästymistä. Koska esityksestä aiheutuva lisätyö lautakunnalle on pääosin käyttäytymistieteellistä arviointityötä, voidaan arvioida, että lautakunnan vahvistaminen oikeuspsykologilla vastaisi lisääntyvän työmäärän ja jo syntyneen kuormitustilanteen vaatimuksiin kustannustehokkaimmin. Yhden oikeuspsykologin vuosikustannus on noin 100 000 euroa.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos vastaa myös mielentilatutkimusten ja väkivaltariskiarvioiden laatimisen ohjeistamisesta. Se on vuonna 2018 julkaissut asiaa koskevan oppaan (Mielentilatutkimus- ja vaarallisuusarvio-opas), joka on riskiarvioiden osalta suppea ja edellyttää joka tapauksessa esityksestä aiheutuvien muutosten myötä päivittämistä. Ennen yhdistelmärangeistuksen tuomitsemista tehtävää väkivaltariskiarviointia koskeva muutos tulisi käytännössä sovellettavaksi pian voimaantulon jälkeen, mikä merkitsisi tarvetta valmistella uutta ohjeistusta nopeasti. Perusteltua olisikin, että lautakunnalle edellä esitetty lisäresurssi osoitettaisiin sille heti lakien voimaantulosta lukien, jotta lisäresurssia voidaan hyödyntää myös ohjeistuksen laatimiseen.

Lisäksi varmuusvankeuden käyttöönoton osalta kustannuksia aiheutuisi siitä, että Terveiden ja hyvinvoinnin laitos korvaa tutkimussairaaloille määräämisvaiheessa tehtävästä riskiarvioinnista aiheutuvat kustannukset. Näitä voidaan arvioida tulevan tehtäväksi vuosittain yhdestä viiteen. Toisaalta esityksessä ehdotetaan, että yhdistelmärangeistusta tuomittaessa ei enää jatkossa välttämättä tehtäisi aina mielentilatutkimusta, vaan ainoastaan väkivaltariskiarvio, jollei henkilön syyntakeisuudesta ole herännyt epäilystä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan yhden mielentilatutkimuksen kustannus on noin 40 000 euroa sisältäen riskiarvioinnin. Tutkimussairaalat laskuttavat Terveiden ja hyvinvoinnin laitosta toteutuneiden tutkimuspäivien perusteella. Arvioiden mukaan pelkän väkivaltariskiarvion tekeminen maksaisi noin puolet mielentilatutkimuksen tekemisestä, eli noin 20 000 euroa. Tämän vuoksi voidaan arvioida, etteivät esityksessä

ehdotetut uudistukset kokonaisuudessaan lisäisi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kautta tehtävien riskiarvioiden kustannuksia.

Kokonaisuudessaan esityksestä aiheutuisi Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle siten 100 000 euron vuosittainen lisäkustannus lakien voimaantulosta lukien.

4.2.1.4 Syyttäjälaitos

Varmuusvankeuden käyttöönotto merkitsee uutta hakemustyyppiä Syyttäjälaitokselle. Samoin yhdistelmärangaistuksen soveltamisalan laajentaminen voi lisätä vähäisessä määrin syyttäjien työmäärää yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista koskevien vaatimusten kasvun myötä. Lisäksi tehtävät muutokset edellyttävät koulutuksen järjestämistä. Varmuusvankeutta koskevat hakemusasiat tulisivat todennäköisesti keskitettäväksi ainakin alkuvaiheessa muutamille Etelä-Suomen syyttäjäläluheen erikoissyyttäjille. Esityksestä aiheutuvien lisäkustannusten voidaan arvioida vastaavan yhteensä noin 0,5 henkilötyövuoden työpanosta. Yhden erikoissyyttäjän vuosittainen kustannus on noin 120 000 euroa, mikä tarkoittaa, että esityksestä aiheutuisi Syyttäjälaitokselle vuosittain 60 000 euron kustannus. Koulutuksesta ja yhdistelmärangaistuksen soveltamisalasta aiheutuva lisätyö toteutuisivat heti lakien voimaantulosta lukien.

Lisäksi varmuusvankeuden käyttöönotto edellyttää muutosten tekemistä syyttäjien AIPA-järjestelmään. Kustannus on arvioilta noin 10 000 euroa sisältäen tekniset toimet ja uuden hakemusasian määrittelyn tarvitseman asiantuntijatyön.

4.2.1.5 Tuomioistuinlaitos

Varmuusvankeuden käyttöönotto merkitsee uutta asiaryhmäryhmää Helsingin hovioikeudelle, jossa kaikki määräämis- ja vapauttamishakemukset käsiteltäisiin kolmen tuomarin kokoonpanossa. Vaikka lain voimaantulon alkuvuosina käsiteltäväksi tulevien hakemusmäärien voidaan arvioida olevan vähäisiä, on odotettavissa, että määrät kasvavat, kun myös vapauttamishakemuksia alkaa saapua hovioikeuteen. Koska varmuusvankeus olisi kokonaan uudentyypinen asiaryhmä, vaatii se kouluttautumista ja tavanomaista enemmän työajan varaamista asian käsittelyyn. Myös asiaryhmää hoitavilta lainkäyttösihteereiltä vaaditaan erikoistumista.

Edellä todetun perusteella voidaan arvioida, että esityksestä aiheutuisi lisäresurssitarpeena yksi henkilötyövuosi tuomarien ja 0,5 henkilötyövuotta sihteerien osalta. Yhden tuomarin henkilötyövuosikustannus on 107 000 euroa ja kansliahenkilön 49 000 euroa. Tämä merkitsisi siis 107 000 euron ja 24 500 euron, eli yhteensä 131 500 euron kustannusta Helsingin hovioikeudelle vuosittain vuodesta 2028 lukien. Mainittu varmuusvankeuden käyttöönotosta aiheutuva kustannus tulisi kumuloitumaan asteittain vuodesta 2028 alkaen siten, että kustannukset toteutuvat täysimääräisinä viiden vuoden kuluttua tästä, eli vuonna 2033.

Todettakoon vielä, että varmuusvankeutta koskevan asian uudelleen käsittely korkeimmassa oikeudessa vaatisi ehdotuksen mukaan valituslupan, minkä vuoksi voidaan arvioida, ettei esityksestä aiheutuva työmäärä lisää mainittavasti kustannuksia korkeimmalle oikeudelle.

Yhdistelmärangaistuksen soveltamisalan laajentaminen aiheuttaisi yleisesti tuomareiden kouluttamistarpeita. Lisäksi muutoksesta voisi aiheutua vähäisessä määrin yhdistelmärangaistusta koskevien vaatimusten kasvamista ja siitä seuraavaa lisätyötä tuomioistuimissa. Koska yhdistelmärangaistusta koskevat tapaukset ovat luonteeltaan sellaisia, että ne pääsääntöisesti etenevät myös hovioikeuden käsiteltäväksi, aiheutuisi määrän lisääntymisestä lisätyötä käräjäoikeuksien lisäksi myös hovioikeuksille. Yhteensä koulutuksesta ja yhdistelmärangaistuksen käyttöalan laajentamisesta aiheutuvan lisätyön voidaan arvioida merkitsevän tuomioistuinlaitokselle noin

0,5 henkilötyövuoden lisäystä. Yhden tuomarin henkilötyövuosikustannuksen ollessa 107 000 euroa, merkitsisi tämä 53 500 euron vuosittaista lisäkustannusta lakien voimaantulosta lukien.

Kokonaisuudessaan esityksestä aiheutuisi tuomioistuinlaitokselle (Helsingin hovioikeus) 131 500 euron lisäkustannus kumuloituen asteittain vuodesta 2028 alkaen siten, että kustannukset toteutuvat täysimääräisinä viiden vuoden kuluttua tästä, eli vuonna 2033, ja 53 500 euron lisäkustannus lakien voimaantulosta lukien.

Lisäksi varmuusvankeuden käyttöönotto edellyttää muutosten tekemistä tuomioistuinlaitoksen AIPA-järjestelmään. Kustannus on arvioilta noin 40 000 euroa sisältäen tekniset toimet ja uuden hakemusasian määrittelyn tarvitseman asiantuntijatyön.

4.2.1.6 Oikeusrekisterikeskus

Varmuusvankeuden käyttöönotto edellyttää muutosten tekemistä Oikeusrekisterikeskuksen ylläpitämään rikosrekisteriin. Kustannus on arvioilta noin 10 000 euroa sisältäen tekniset toimet ja uuden hakemusasian määrittelyn tarvitseman asiantuntijatyön. Lisäksi rikosrekisteritietoja vaihdetaan EU-jäsenmaiden välillä (ECRIS-tiedonvaihto) ja tähän liittyvä tietojärjestelmämuutoksen arvioitu kustannus on noin 10 000 euroa. Esityksestä aiheutuisi siten Oikeusrekisterikeskukselle noin 20 000 euron kertakustannus.

4.2.1.7 Yhteenveto taloudellisista vaikutuksista.

Kaikkiaan esityksestä aiheutuisi lisäkustannuksia Rikosseuraamuslaitokselle arviolta 1 532 000 euroa, Vankiterveydenhuollon yksikölle 277 000 euroa, Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle 100 000 euroa, Syyttäjälaitokselle 60 000 euroa ja tuomioistuinlaitokselle 185 000 euroa vuodessa. Osa kustannusvaikutuksista toteutuisi asteittain kumuloituen lakien voimaantulosta lukien siten, että kustannukset toteutuvat täysimääräisinä vuonna 2033.

Lisäksi esityksestä aiheutuisi kertaluonteisena menona Rikosseuraamuslaitokselle, Syyttäjälaitokselle, tuomioistuinlaitokselle ja Oikeusrekisterikeskukselle yhteensä 150 000 euron kustannus tietojärjestelmämuutostarpeista.

Määräraharapheet rahoitetaan valtiontalouden kehyspäätösten ja valtion talousarvion mukaisista määrärahoista.

4.2.2 Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin sekä ihmisryhmiin

Varmuusvankeuden käyttöönotolla ja elinkautisvankien vapauttamisharkintaan tehtävillä muutoksilla on liittynyt erinäisiin perustuslaissa suojattuihin perusoikeuksiin, joita ovat oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen ja joiden toteutumista ehdotetut säännökset osaltaan turvaavat. Ehdotettu sääntely parantaisi vakavien henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvien rikosten uhriksi joutuvien henkilöiden asemaa. Etenkin vakavalla väkivaltarikollisuudella on paljon suoria ja epäsuoria seurauksia, joista aiheutuu taloudellisia kustannuksia ja inhimillisiä kärsimyksiä erityisesti uhreille mutta myös laajemmin yhteiskunnalle. Ehdotettava lainsäädäntö ja mahdollisuus jatkaa rikoksentekijän vankeusaikaa arvioidun uusimisriskin perusteella voisivat rikoksen potentiaalisten uhrien suojelemisen ohella lisätä turvallisuuden tunnetta erityisesti uhreiksi jo joutuneiden ja heidän läheistensä kohdalla.

Toisaalta mainituilla muutoksilla on vaikutusta myös rikoksentekijöiden perusoikeuksiin, kuten oikeuteen vapauteen ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen.

Varmuusvankeden käyttöönotto ja siihen liittyvä mahdollisuus määrittämättömän pituiseen vapaudenmenetyksen voi aiheuttaa ahdistuneisuutta yhdistelmärangaistukseen tuomituissa ja varmuusvankeuteen määrättyissä (esim. Laursen, Julie, Juridisk Fakultet, Københavns Universitet, Notat til Straffelovsrådets Kommissorium om Sanktionsformer i dansk ret, 2023). Syynä tähän on epävarmuus vapautumisajankohdasta ja toisaalta tämänkaltaiseen seuraamukseen liittyvä mahdollinen kokemus leimautumisesta. Vapautumisajankohtaan liittyvää epävarmuutta on pyritty varmuusvankeuteen määrittämisprosessia koskevassa sääntelyssä vähentämään ehdottamalla, että Rikosseuraamuslaitoksen tulisi lähtökohtaisesti tehdä aloite syyttäjälle varmuusvankeuden määrittämiseksi viimeistään 9 kuukautta ennen yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkamista. Tarkoituksena on, että varmuusvankeuteen määrittämistä koskeva prosessi olisi käynnistetty ennen kuin valvonta-ajan varsinainen valmistelu aloitetaan tai ainakin, että prosessi lähtökohtaisesti käynnistyisi pian valvonta-ajan valmistelun alettua. Pyrkimyksenä on tällä varmistaa, että valvonta-ajan valmistelussa voitaisiin aidosti keskittyä valvonta-ajan alkamiseen ja kohdistaa myös vangin ajatukset onnistuneeseen vapautumisprosessiin. Varmuusvankeudesta mahdollisesti aiheutuvaa psyykkistä kuormitusta pyritään helpottamaan myös kuntouttavilla tukitoimilla, joita Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön edellytetään järjestävän varmuusvankeuteen määrättyille. Vangin mahdollisuus kuntouttavaan työhön osallistumalla vähentää uusimisriskiään luo mahdollisuuden vaikuttaa myös vapautumiseen ja siten lopullisen vankeusajan pituuteen. Toisaalta mahdollisuus varmuusvankeuden määrittämisestä voi edesauttaa jatkossa sitä, että yhdistelmärangaistukseen tuomitut ovat jatkossa motivoituneempia osallistumaan uusimisriskiä alentaviin toimiin jo rangaistuksensa täytäntöönpanon aikana. Tällä puolestaan voi olla myönteisiä vaikutuksia heidän elämänsä monilla tavoin.

Yhdistelmärangaistukseen ja sitä edeltäneeseen koko rangaistuksen suorittamiseen vankilassa tuomitut ovat olleet valtaosin miehiä (90 prosenttia tuomituista). Suurimman ikäryhmän muodostavat 30–39-vuotiaat. (Wallinmaa, Eero, Yhdistelmärangaistus ja koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa: Empiirinen katsaus tuomioistuinkäytäntöihin, s. 47 <http://hdl.handle.net/10138/593212>). Varmuusvankeuden käyttöönotto kohdistuisi siten oletettavasti ennen kaikkea tähän kohderyhmään. Toisaalta yhdistelmärangaistusta suoritetaan keskimäärin noin 7 vuotta, mikä merkitsee sitä, että varmuusvankeuteen määrittävien keski-ikä olisi edellä mainittua korkeampi, sillä varmuusvankeus tulisi määrittäväksi vasta yhdistelmärangaistuksen vankeusajan lopulla. Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen mukaan yhdistelmärangaistusta edeltäneestä koko rangaistuksen suorittamisesta vankilassa vapautuneista yli 70 prosenttia on ollut vapautuessaan vähintään 40 vuotta täytäneitä.

Alaikäisiä ei ole ainakaan toistaiseksi tuomittu yhdistelmärangaistukseen tai sitä edeltäneeseen koko rangaistuksen suorittamiseen vankilassa. Koska esityksessä ehdotetaan, että yhdistelmärangaistukseen voitaisiin jatkossa tuomita myös ensi kertaa rikokseen syyllistynyt, voi tämä ainakin periaatteessa merkitä, että yhdistelmärangaistukseen tulisi tuomittavaksi myös alaikäisiä nykyistä helpommin. Koska ensikertalaisen osalta edellytetään kuitenkin, että tuomittavan rangaistuksen tulee olla yli kahdeksan vuotta ja että uusimisriskin on oltava ilmeinen, voidaan olettaa, että alaikäinen tulisi jatkossakin tuomittavaksi yhdistelmärangaistukseen vain äärimmäisen poikkeuksellisissa tilanteissa. Koska rikoksenuusijankin osalta edellytetään, että tuomittava rangaistus on vähintään kolme vuotta, voidaan pitää selvänä, että alaikäisenä yhdistelmärangaistukseen tuomittu ehtisi käytännössä aina tulemaan täysi-ikäiseksi ennen kuin hänet mahdollisesti määrittäisiin varmuusvankeuteen. Vähintäänkin alaikäinen olisi aina hyvin lähellä täysi-ikäisyyttä, kun päätös mahdollisesta varmuusvankeudesta tulisi tehtäväksi. Alaikäistä ei voida tuomita elinkautiseen vankeusrangaistukseen, minkä vuoksi siihen tehtävillä muutoksilla ei ole vaikutusta alaikäisiin.

Koska varmuusvankeuteen määrättyille ehdotetaan kohdistettavaksi säännöllistä riskiarviointia ja riskiä alentavia toimia, saattaa tästä seurata, että tällaisten toimien saatavuus muiden vankien

kohdalla vähenee, jollei varmisteta, että varmuusvankeuteen määrättyihin kohdistettavat resurssit ovat aidosti uusia. Muuten varmuusvankeuden käyttöönnotolla ei arvioida olevan vaikutusta muihin vankeihin. Varmuusvankeuteen määrättävät olisivat suorittaneet yhdistelmärangaistuksen vankeusaikaa jo ennen tätä vankilassa muiden vankien joukossa, eikä vankiloihin näin tosiasiallisesti saavu varmuusvankeuden käyttöönnoton myötä uudenlaista vankiryhmää.

Ehdotuksilla on vaikutuksia ehdotettavien säännösten soveltamisen kohteeksi joutuvien perusoikeuksiin, erityisesti heidän oikeuteensa vapauteen, kun vapaudenmenetys heidän kohdallaan pitenee. Toisaalta ehdotuksista ei tämän lisäksi aiheudu mitään uusia rajoituksia verrattuna muihin vankeihin, sillä esimerkiksi poistumislupiin ja tapaamisiin sovellettaisiin yleisiä vankeuslain säännöksiä. Ehdotettuihin lakimuutoksiin liittyviä perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia käsitellään tarkemmin esityksen jaksossa 11.1.

4.2.3 Vaikutukset seuraamusjärjestelmään ja kriminaalipolitiikan yhteisvaikutukset

Ehdotettujen säännösten arvioidaan vahvistavan rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää kohtaan koettua luottamusta, sillä voimassa oleva lainsäädäntö on ajoittain herättänyt kritiikkiä erityisesti sellaisten tapausten yhteydessä, joissa toistuvasti vakaviin rikoksiin syyllistyneet rikoksentekijät ovat vapautuneet ja pian vapautumisensa jälkeen syyllistyneet uuteen vastaavaan tekkoon.

Varmuusvankeuden käyttöönotto merkitsee uuden rikosoikeudellisen seuraamuksen lisäämistä seuraamusjärjestelmään, vaikka kyse ei olekaan varsinaisesta rangaistuslajista. Rikoksista tuomittavien erilaisten seuraamustyyppien määrä on lisääntynyt selvästi viime vuosikymmeninä. Tämän myötä seuraamusjärjestelmä kokonaisuutena on muodostunut melko vaikeasti hahmotettavaksi. Eduskunnan lakivaliokunta on useampaan kertaan tuonut esille tarpeen arvioida rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää kokonaisuutena (LaVM 20/2018 vp, s. 4, LaVM 10/2018 vp, s. 11 ja LaVM 9/2018 vp, s. 9). Lakivaliokunta on todennut arvioinnissa olevan tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että eri seuraamusjärjestelmän osatekijät muodostavat johdonmukaisen ja oikeasuhtaisen kokonaisuuden ja seuraamusjärjestelmää koskeva sääntely muodostuu kokonaisuudessaan selkeämmäksi. Lisäksi lakivaliokunta on pitänyt tärkeänä, että kokonaistarkastelussa arvioidaan seuraamusjärjestelmää ja kriminaalipolitiikkaa kokonaisuutena ottaen huomioon myös ennaltaehkäisevien toimien, kuten päihdehoidon, merkitys. Varmuusvankeuden käyttöönotto voi vaikeuttaa jo nykyisin vaikeasti hahmotettavan seuraamusjärjestelmän hahmottamista. Toisaalta kyse olisi hyvin pienestä kohderyhmästä, ja myös varmuusvankeuteen liittyvät menettelyt olisi keskitetty tietyille viranomaisille, joissa erityisosaamista asiasta olisi mahdollista kerryttää helpommin.

Rikoksista säädettyjen tai tuomittavien rangaistustasojen mahdollinen nousu ja mahdolliset uudet kriminalisoinnit saattavat johtaa siihen, että yhdistelmärangaistukseen tuomittavien määrä tulee kasvamaan, jos rikoslain yhdistelmärangaistussäännöksessä asetetut edellytykset tuomittavasta rangaistuksesta ja teon täyttämästä rikostunnusmerkistöstä tulevat tulevaisuudessa täytymään aiempaa useammin. Näin saattaa käydä, jos tulevaisuudessa esimerkiksi nykyistä useammin tekojen katsotaan täyttävän törkeän tekemuodon tunnusmerkistön tai jos yli kolmen vuoden ehdottomien vankeusrangaistusten määrä henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvissa rikoksissa lisääntyy.

Viime vuosina jo tehty ja suunnitteilla olevat rikoslainsäädäntöä ankaroittavat muutokset tulevat tehtyjen arvioiden mukaan nostamaan vankimäärää (esimerkiksi vuoden 2023 alusta voimaan tullut seksuaalirikoslainsäädännön uudistus (723/2022) ja vuoden 2026 alusta voimaan tuleva aserikoksia koskeva uudistus (514/2025)). Etenkin suljetut vankilat ovat täynnä ja joissakin vankiloissa vankimäärä jo nykyään ylittää olemassa olevat vankipaikat (vankilukutilasto

16.9.2025). Rakenteilla on kuitenkin uusia vankipaikkoja. Esityksessä ehdotettavat muutokset vankilukuun ovat joka tapauksessa siinä määrin vähäiset, ettei niillä ole yleisempää vaikutusta vankipaikkojen riittävyyteen.

4.2.4 Vaikutukset rikollisuuteen

Varmuusvankeuden käyttöönotto ja elinkautisvankien vapauttamisharkintaperusteisiin tehtävä muutos parantaisivat viranomaisten mahdollisuuksia ehkäistä vakavaa uusintarikollisuutta tilanteissa, joissa viranomaisilla on tiedossaan vangin ilmeinen riski syyllistyä vapauduttuaan uuteen rikokseen.

Rikosoikeudellisilla seuraamuksilla voi olla rikollisuutta vähentävää vaikutusta eri mekanismien kautta; yleisestävä pelote, erityisestävä vaikutus ja inkapasitaatio eli eristäminen. Eräät viime aikoina Pohjoismaissa tehdyt tutkimukset viittaavat siihen, että vankeudella on erityisestävää vaikutusta, eli vankeus voi vähentää myöhempää rikollisuutta (Bhuller ym. (2020) *Incarceration, Recidivism, and Employment*, *Journal of Political Economy*, 128(4), 1269–1324; Hjalmarsson & Lindquist (2022) *The Health Effects of Prison*, *American Economic Journal: Applied Economics*, 14(4), 234–270; Kaila (2023) *Essays on Crime, Punishments, and Inequality*, Valtiotieteellisen Tiedekunnan Julkaisuja-Publications of the Faculty of Social Sciences). Ruotsalaisessa tutkimuksessa (Hjalmarsson & Lindquist) havaittiin, että pidempiä vankeusrangaistuksia suorittaneet sitoutuivat todennäköisesti paremmin kuntoutuksiin ja vankilassa tarjottaviin terveydenhuollon palveluihin.

Esityksellä ehdotettavilla muutoksilla pyrittäisiin ennen kaikkea yksittäisten rikoksenteijöiden eristämisen avulla vähentämään vakavia rikoksia. Varmuusvankeutta koskevalla lainsäädännöllä pyritään myös erityisestävään vaikutukseen edellyttämällä, että varmuusvankeuteen määrättäville järjestetään vankeuden aikana riittävästi kuntouttavia toimia, joiden avulla henkilön uusimisriskiä pyritään alentamaan.

Ehdotetut rikoslain muutokset merkitsevät, että osa yhdistelmärangaistukseen tai elinkautiseen vankeuteen tuomittavista vapautuisi jatkossa oltuaan vankeudessa nykyistä pidempään. Lisäksi yhdistelmärangaistuksen soveltamisalan laajentaminen merkitsisi, että yhdistelmärangaistus saattaisi tulla vähäisessä määrin sovellettavaksi nykyistä useammin. Sitä, miten paljon tässä kohderyhmässä vapaudenmenetysajat tulisivat todellisuudessa pidentymään, on hyvin vaikea ennakoida. Tähän tulevat vaikuttamaan pitkälti Rikosseuraamuslaitoksen, syyttäjän ja tuomioistuimen linjaukset siitä, mihin kynnys yhdistelmärangaistusta koskevan vaatimuksen tekemisessä ja tuomitsemisessa, varmuusvankeuteen hakemisessa, määräämisessä ja siitä vapauttamisessa sekä elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa lopulta asettuu. Voidaan kuitenkin todeta, että yksittäisten rikoksenteijöiden vankeusajan pidentyminen ja heihin sen aikana kohdistettavat kuntouttavat toimet voivat edellä mainitun tutkimustiedon valossa vaikuttaa alentavasti heidän uusintarikollisuuteensa.

Yleisesti ottaen rikoksista tuomittavien rangaistustasojen vaikutusta rikollisuuden ennaltaehkäisyyn voidaan kuvata rangaistusjouston käsitteellä. Sillä tarkoitetaan, kuinka monta prosenttia rikoskäyttäytyminen muuttuu, jos rangaistukset ankaroituvat yhdellä prosentilla (ns. marginaalipreventio). Tutkimustiedon perusteella voidaan tehdä se johtopäätös, että tutkimusnäyttö on riittämätöntä tarkan arvon määrittämiseksi ja yksittäisen muutoksen vaikutuksen toteaminen on myös hyvin kontekstisidonnaista, koska yllykerakenteeseen vaikuttaa rangaistusten ohella esimerkiksi sosiaali- ja koulutuspoliittinen konteksti (tutkimuksista ks. esim. Chalfin, A., & McCrary, J. (2017). *Criminal deterrence: A review of the literature*. *Journal of Economic Literature*, 55(1), 5–48. Erityisesti sivulla 23–33; Al Weswasi, E., Sivertsson, F., Bäckman, O., &

Nilsson, A. (2022). Does sentence length affect the risk for criminal recidivism? A quasi-experimental study of three policy reforms in Sweden. *Journal of Experimental Criminology*; Barbarino, A., & Mastrobuoni, G. (2014). The incapacitation effect of incarceration: Evidence from several Italian collective pardons. *American Economic Journal: Economic Policy*, 6(1), 1–37; Bauker, A. ym. (2025). Rikollisuuden ja sen kontrollin kustannukset: tutkimuksen ja seurannan haasteista. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti).

Koska käsillä olevassa esityksessä ei ole kyse varsinaisesti rangaistustasojen muuttamisesta, on esityksen vaikutuksia rikollisuuteen perustellumpaa tarkastella ensisijaisesti sen pohjalta, kuinka monta rikosta olisi mahdollisesti saatu ehkäistyä, jos ehdotettava lainsäädäntö olisi ollut jo aiemmin voimassa. Tätä voidaan tarkastella selvittämällä esityksen kohderyhmän uusintarikollisuutta, eli sitä, kuinka moni yhdistelmärangaistukseen tai sitä edeltäneeseen koko rangaistuksen suorittamiseen vankilassa tuomituista taikka elinkautiseen vankeuteen tuomituista ovat uusineet rikoksen vapautumisensa jälkeen.

Rikosseuraamuslaitos on oikeusministeriön pyynnöstä selvittänyt koko rangaistuksen suorittamiseen tuomittujen uusintarikollisuutta. Uusimisen todettiin yleisesti ottaen olevan prosentuaalisesti vähäisempää kuin vangeilla keskimäärin (ks. tarkemmin jakso 2.4.2.2). Koska yhdistelmärangaistukseen tuomittuja on ehtinyt vapautua vain vähän, ei heidän uusintarikollisuuttaan ole vielä mielekästä laajemmin tutkia. Tarkasteltu kohderyhmä on kuitenkin käytännössä yhdistelmärangaistuksen kanssa sama.

Koko rangaistusta suorittaneita on vapautunut Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen mukaan vuosien 2006–2019 välillä yhteensä 53. Heistä viisi on kuollut seuranta-aikana. Laskelmassa on siten ollut mukana 48 vapautunutta vankia. Heistä 18 on syylistynyt uuteen rikokseen, josta on seurannut ehdoton vankeusrangaistus tai yhdyskuntapalvelu. Uusimisprosentti on siten noin 40. Yhtä lukuun ottamatta kaikki uusijat syylistyivät uuteen rikokseen kolmen vuoden kuluessa vapautumisestaan. Tarkasteltavana ajanjaksona, eli 14 vuoden aikana vapautuneita on keskimäärin ollut 3,8 vankia per vuosi. Jos lasketaan, että vapautuneista 40 prosenttia on uusinnut rikoksen, on 3,8 vapautuneesta vangista noin 1,5 vankia per vuosi uusinnut jonkun ehdottomaan vankeuteen tai yhdyskuntapalveluun johtaneen rikoksen. Suurin osa uusijoista on syylistynyt useampaan kuin yhteen rikokseen. Uusintarikollisuuden laatu vaihtelee, mutta selvä enemmistö uusijoista on syylistynyt uuteen henki- tai väkivaltarikokseen, muutama useisiin. Johtopäätöksenä voidaan siis todeta, että vaikka vapautuneiden rikoksenuusijoiden määrä on sinänsä tässä kohderyhmässä vähäinen vuositasona, ovat yksittäiset vangit saattaneet ehtiä syylistymään useisiin rikoksiin vapauduttuaan ja teot painottuvat henki- ja väkivaltarikoksiin.

Jaksossa 2.4.3.1 on kuvattu elinkautisvangeista tehtyä tutkimusta ja todettu, että vapautettujen elinkautisvankien joukossa 13 prosentilla uusimisriski on arvioitu oikeuspsykiatrisessa väkivaltariski-arvioinnissa korkeaksi (Tolvanen, Matti ym., Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 85). Tutkimuksessa on selvitetty vapautuneiden elinkautisvankien uusimista noin kahdeksan vuoden aikavälillä 31.3.2013 - 1.3.2021. Uusijoiksi tutkimuksessa katsottiin henkilöt, jotka ovat vapautumisensa jälkeen syylistyneet vähintään yhteen uuteen rikokseen, josta on seurannut lainvoimainen ehdoton vankeus- tai yhdyskuntapalvelutuomio. Tämä uusimisen määritelmä vastaa Rikosseuraamuslaitoksen tilastollisessa vuosikirjassa noudatettua vankien uusintarikollisuuden arviointikäytäntöä ja on myös sama, jota on noudatettu edellä kuvatussa koko rangaistusta vankilassa suorittaneiden uusintarikollisuusselvityksessä. Tutkimuksessa tarkasteltiin lähemmin niiden vapautuneiden elinkautisvankien uusintarikollisuutta, joiden seuranta-ajaksi saatiin kolme vuotta, sillä tätä pidetään yleisesti yhtenä uusintarikollisuuden vakiintuneena seuranta-aikana.

Kolmen vuoden seuranta-ajalle valikoituvia vankeja oli yhteensä 63, ja heistä seitsemällä oli korkeaksi arvioitu uusimisriski. Näistä seisemästä yksi syyllistyi uuteen rikokseen vapautumisen jälkeisenä kolmena vuotena. Rikosnimikkeenä oli ampuma-aserikos. Tutkimuksessa todetaankin, että kuten aikaisemmissakin tutkimuksissa on säännönmukaisesti todettu, elinkautisvankien uusintarikollisuus on erittäin alhaista verrattuna kaikkien vapautuneiden vankien uusintarikollisuuteen. Tutkimuksen mukaan yhtenä syynä elinkautisvankien uusintarikollisuuden alhaiseen tasoon on se, että heidän keskuudessaan korostuvat ne tilastolliset muuttujat, jotka myös kaikkien vapautuneiden vankien keskuudessa liittyvät alhaiseen uusintarikollisuuteen. Näitä ovat korkea ikä vapautumishetkellä sekä vangin niin sanottu ensikertalaisuus. Tutkimusaineistossa vapautuneista elinkautisvangeista poikkeuksellisen moni, lähes 60 prosenttia on ollut elinkautista vankeusrangaistusta suorittaessaan vankilassa ensimmäistä kertaa, joten myös tämä tekijä voi tutkimuksen mukaan ennakoita alhaisempaa uusintarikollisuutta. (ks. tutkimuksen s. 86–89)

Johtopäätöksenä elinkautisvankien osalta voidaan todeta, että myös sellaisten vankien kohdalla, joiden uusimisriski on arvioitu korkeaksi, uusiminen on ollut hyvin vähäistä. Toisaalta voidaan todeta, että arvioitu korkea uusimisriski on saattanut usein johtaa vapauttamishakemuksen hylkäämiseen tai ollut ainakin yksi tekijä hylkäävän päätöksen taustalla (ks. tutkimuksen s.111–113). Näin arvioitu korkea väkivaltariski saattaa jo nykyisin estää sellaisten elinkautisvankien vapautumisen, joihin esityksessä ehdotettavan muutoksen on tarkoitettu kohdistuvan. Ehdotettu lainsäädännön muutos ei siten elinkautisvankien osalta todennäköisesti käytännössä vaikuttaisi uusintarikollisuuteen samalla tavoin kuin yhdistelmärankaistuksen kohderyhmään kohdistuva varmuusvankeuden käyttöönotto.

Kaiken kaikkiaan voidaan edellä todetun perusteella arvioida, että ehdotettavalla lainsäädännöllä voitaisiin ennaltaehkäistä yksittäisiä tai muutamia uusintarikoksia vuosittain. Vaikka kyse on vähäisestä määrästä, voidaan ennaltaehkäistävien tekojen olettaa olevan luonteeltaan vakavia, mikä lisää ehdotettujen muutosten vaikuttavuuden merkitystä.

4.2.5 Tietojärjestelmävaikutukset

Ehdotetut muutokset vaativat muutoksia Rikosseuraamuslaitoksen asiakastietojärjestelmä Rotiin, Syyttäjälaitoksen ja tuomioistuinlaitoksen käyttämään AIPA-järjestelmään sekä tiettyihin Oikeusrekisterikeskuksen ylläpitämiin rekistereihin. Näistä aiheutuvia kustannuksia on käsitelty edellä jaksossa 4.2.1

4.2.6 Tietosuojavaikutukset

Esitykseen sisältyvillä henkilötietojen käsittelyä koskevilla ehdotuksilla olisi vaikutusta rekisteröityjä koskevien tietojen käsittelyyn. Ehdotukset eivät kuitenkaan sisällä uusia henkilötietolajeja suhteessa nykyiseen, vaan ehdotusten vaikutukset rajoittuisivat koskemaan sitä, milloin ja kenen osalta Rikosseuraamuslaitos, Vankiterveydenhuollon yksikkö tai Terveiden ja hyvinvoinnin laitos olisi oikeutettu kyseisiä tietoja käsittelemään. Varmuusvankeuden toimeenpanon yhteydessä Vankiterveydenhuollon yksiköllä olisi oikeus luovuttaa Rikosseuraamuslaitokselle varmuusvankeuteen määrättyä koskevia tietoja laajemmin, kuin mitä tällä hetkellä on mahdollista muiden vankien osalta. Tältäkin osin luovuttaminen olisi rajattu vain välttämättömiin tietoihin ja käsittelyyn oikeutettu Rikosseuraamuslaitoksen virkamies olisi yksilöity täsmällisesti säännöksessä.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

5.1.1 Varmuusvankeuden sääntely

Valmistelun aikana julkaistuun arviomuistioon (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:42, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165991>) sisältyi esitykseen valitun sääntelymallin lisäksi myös vaihtoehtoinen malli, jossa yhdistelmärangaistuksen soveltamisala säilytettäisiin ennallaan ja se koskisi siten edelleen ainoastaan erittäin vaaralliseksi arvioituja rikoksenuusijoita. Kyseisessä mallissa varmuusvankeus olisi yhdistelmärangaistuksen tavoin oma rangaistuslajinsa, johon voitaisiin tuomita ensinnäkin sellaiset rikoksenteikijät, joiden aiempi merkittävä tuomiohistoria (elinkautinen vankeus, varmuusvankeus tai yhdistelmärangaistus) yhdessä uusitun rikoksen kanssa sellaisenaan osoittaisivat rikoksenteikijässä erityistä vaarallisuutta. Lisäksi ensimmäistä kertaa tuomittava rikoksenteikijä voitaisiin poikkeuksellisesti tilanteessa tuomita varmuusvankeuteen, jos kyseessä on hyvin vakava rikos tai useita hyvin vakavia rikoksia. Samoin edellytyksin varmuusvankeuteen voitaisiin tässä vaihtoehdossa tuomita ns. ensikertalaisten ohella myös rikoksenuusijoita, joilla ei ole edellä kuvattua merkittävää rikoshistoriaa.

Kyseisen mallin etuna arvioitiin arviomuistiossa olevan se, että varmuusvankeuden kohde-ryhmä säilyisi todennäköisesti pienenä, kun sen rinnalla olisi edelleen käytössä myös yhdistelmärangaistus. Toisaalta tätä mallia pidettiin arviomuistiossa jossain määrin ongelmallisena nimenomaan siitä syystä, että varmuusvankeus olisi järjestelmässä rinnakkainen erittäin vaarallisuudelle rikoksenuusijoille tarkoitetun yhdistelmärangaistuksen kanssa, mutta ainoastaan varmuusvankeuteen tuomitettujen kohdalla vankeusaikaa voitaisiin tarvittaessa jatkaa. Voinee pitää osin sattumanvaraisena esimerkiksi sitä, millainen tuomiohistoria henkilöllä on; onko henkilö tuomittu aiemmin useisiin pitkiin määräaikaisiin vankeusrangaistuksiin vakavista henkeen, terveyteen tai vapautteen kohdistuneista rikoksista vai onko henkilön kohdalla samoista rikoksista vaadittu ja tuomittu yhdistelmärangaistus, joista vain jälkimmäisessä tilanteessa varmuusvankeuteen tuomitseminen olisi tullut mallissa ehdotetusti kyseeseen.

Kuvattu vaihtoehtoinen sääntelymalli ei saanut arviomuistion lausuntopalautteessa kannatusta (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:23, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/166253>). Perustellumpana pidettiin, että varmuusvankeuteen määrääminen perustuu henkilön vapautumishetkeen kohdistuvaan vaarallisuuden arviointiin, eikä tällaista arviota voida tehdä yhtä luotettavasti rangaistusta vasta tuomitessa. Vaihtoehtoinen sääntelymalli saattaisi mahdollisesti johtaa varmuusvankeudessa olevien pienempään määrään, mutta toisaalta tarkoituksena nyt ehdotettavan mallin rajauksissa on, että varmuusvankeuteen määrättäisiin vain yksittäisiä yhdistelmärangaistusvankeja vuosittain. Mallien väliset vankilukuvaikutusten erot olisivat joka tapauksessa siten pienet.

5.1.2 Väkivaltariskiarvioiden merkitys tuomitsemisvaiheessa

Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioimisessa on kyse tulevaisuudessa tapahtuvien tekojen ennakoinnista. Tämänhetkisen tutkimusnäytön valossa nykyisten menetelmien perusteella laadittuja oikeuspsykiatrisia riskiarvioita on pidettävä luonteeltaan suuntaa antavina. Koska yksittäisen henkilön riskitekijät ovat osin muuttuvia, on erityisesti ajallisesti pitkälle kohdistuva riskin-arviointi haastavaa. Tällä hetkellä riskinarviointia tehdään tuomitsemisvaiheessa ennen yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista. Arvioinnin tarkoituksena on kuitenkin ennakoida ensisijaisesti, mikä on henkilön uusimisriski vapaudessa. Tuomitsemisvaiheen arvioinnin voidaan siten katsoa ajoittuvan heikosti, koska rikoksenteikijä on vapautumassa vasta pitkän ajan kuluttua,

jolloin riskitasossa saattaa tapahtua suuriakin muutoksia vankeusaikana. Voisikin siten tulla harkittavaksi, että tuomitsemisvaiheen riskiarvioinnista luovuttaisiin kokonaan. Yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen perustuisi tällöin yksinomaan rikoksentekijän mahdolliseen aiempaan rikoshistoriaan, tuomittavana olevan teon luonteeseen ja vakavuuteen sekä tuomioistuimen näiden seikkojen perusteella tekemään arvioon siitä, onko rikoksentekijällä yhdistelmärangaistussäännöksessä edellytetty ilmeinen vaara syyllistyä uuteen vakavaan henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen.

Koska esityksessä ehdotetaan yhdistelmärangaistuksen soveltamisalan laajentamista myös ensi kertaa rikoksiin syyllistyneisiin, vaikuttaa perustellulta, että oikeuspsykiatrinen riskiarviointi edelleen säilytettäisiin osana yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisprosessia. Riskiarviointi voi tuoda tuomioistuimelle sellaista lisätietoa rikoksentekijästä ja hänen uusimisriskistään, joka muutoin jäisi seuraamusharkinnassa huomioimatta. Jatkossa voisi olla kuitenkin perusteltua ainakin arvioida mahdollisuutta tehdä riskiarvioinnista tuomitsemisvaiheessa harkinnanvaraisempaa. Riskiarviointi voitaisiin jättää tällöin tekemättä esimerkiksi silloin, jos henkilön pidempi rikoshistoria jo sellaisenaan ilmentäisi huomattavaa uusimisriskiä ja henkilölle olisi jo aiemmin tehty vastaava arviointi. Tällä tavoin voitaisiin ohjata oikeuspsykiatrian resursseja enenevässä määrin hoidollisiin toimiin, kuten on jaksossa 2.4.1 todetulla tavalla pyritty tekemään muissa Pohjoismaissa.

5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö

5.2.1 Yleistä

Useimmissa oikeusjärjestelmissä, joihin Suomen järjestelmää voidaan verrata, on käytössä elinkautinen vankeusrangaistus. Eräissä maissa on elinkautisen vankeusrangaistuksen lisäksi tai sen sijaan olemassa pituudeltaan määrittelemättömiä seuraamuksia tai turvaamistoimenpiteitä. Näille toimenpiteille on kuitenkin säädetty menettely, jossa vapaudenmenetyksen jatkuminen arvioidaan uudelleen, mutta äärimmillään vapaudenmenetys voi jatkua rikoksentekijän loppuelämän.

Esityksessä on kuvattu lyhyesti elinkautisvankeudesta vapauttamista muissa Pohjoismaissa ja laajemmin muita pituudeltaan määrittelemättömiä, henkilön vaarallisuuteen perustuvia seuraamuksia ja toimenpiteitä Norjassa, Tanskassa, Saksassa, Sveitsissä, Itävallassa sekä Englannissa ja Walesissa, sekä lyhyesti eräissä Euroopan ulkopuolisissa maissa. Näiden lisäksi on kuvattu Ruotsissa suunnitteilla olevia lainsäädäntömuutoksia tällaisen seuraamuksen käyttöönottamiseksi.

Erilaiset ratkaisut oikeusjärjestelmien sisällä vaikuttavat kokonaisuuden muodostumiseen. Esimerkiksi tahdosta riippumattoman hoidon ja erilaisten hoitomuotojen laaja käyttö voi vähentää tarvetta pitkille vankeusrangaistuksille tai turvaamistoimenpiteille. Jokainen oikeusjärjestelmä ja siihen liittyvä käytäntö muodostaa oman kokonaisuutensa, eivätkä eri maiden yksittäiset seuraamukset tai toimenpiteet ole siten suoraan verrattavissa toisiinsa.

5.2.2 Vangin vapautuminen elinkautisesta vankeusrangaistuksesta muissa Pohjoismaissa

5.2.2.1 Islanti

Islannin lainsäädäntöön sisältyy elinkautinen vankeusrangaistus. Elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomittu voi hakea vapauttamista suoritettuaan vankeudesta 16 vuotta. Islannissa ei kuitenkaan ainakaan vuosina 2006–2022 ole ollut yhtäkään elinkautisrangaistusta suorittavaa van-

kia, vaan vangit suorittavat määräaikaista vankeusrangaistuksia (Nordisk statistik for kriminalforsorgen i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige, saatavilla osoitteessa <https://www.kriminalomsorgen.no/informasjon-paa-engelsk.536003.no.html>). Myös murhasta, josta voi lain mukaan seurata elinkautinen vankeusrangaistus, tuomitaan siis käytännössä pitkä määräaikainen vankeusrangaistus.

5.2.2.2 Norja

Norjassa ei muista Pohjoismaista poiketen ole elinkautisvankeutta. Pisin vankeusrangaistus on pääsäännön mukaan 21 vuotta, mutta kansanmurhasta ja törkeästä terrorismirikoksesta rangaistus on 30 vuotta vankeutta. Norjan oikeusjärjestelmän ankarin rikosoikeudellinen seuraamus on varmuusvankeus (ks. jäljempänä jakso 5.2.3.1), joka pisimmillään voi kestää rikosentekijän loppuelämän.

5.2.2.3 Ruotsi

Ruotsissa tuli vuoden 2022 alussa voimaan lakimuutos, joka mahdollistaa elinkautisen vankeusrangaistuksen tuomitsemisen myös 18–21-vuotiaille (Ruotsin rikoslain, brottsbalken, 29 luvun 7 §). Aiemmin elinkautiseen vankeusrangaistukseen on voitu tuomita vain 21 vuotta täyttänyt henkilö, ja 18–21-vuotiaalle rikosentekijälle on voitu tuomita enimmillään 14 vuotta vankeutta. Yleensä elinkautinen vankeusrangaistus tuomitaan murhasta. Elinkautista vankeusrangaistusta suorittavien vankien määrä on pysynyt vakaana, ja vuonna 2020 elinkautisvankeja oli 189, mikä merkitsee kolmea prosenttia vankiväestöstä (Nordisk statistik for kriminalforsorgen i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige 2018–2022, s. 36). Elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomitseminen on Ruotsissa edellyttänyt raskauttavia asianhaaroja, joten sen soveltamiselle on ollut korkeat vaatimukset. Lainsäädäntöä muutettiin vuoden 2020 alusta siten, että murhasta voidaan tuomita elinkautiseen vankeusrangaistukseen ilman raskauttavia asianhaaroja (Ruotsin rikoslain 3 luvun 1 §). Lainmuutoksen päämääränä on, että murhasta tuomitaan entistä useammin elinkautiseen vankeusrangaistukseen.

Tuomittu voi hakea elinkautisen muuntamista määräaikaiseksi vankeusrangaistukseksi, kun vankeutta on suoritettu 10 vuotta. Määräaikaiseksi muunnettu vankeusrangaistus ei kokonaisuudessaan saa alittaa 18 vuotta, joka on määräaikaisen vankeusrangaistuksen enimmäispituus. Määräaikaiseksi muunnetun vankeusrangaistukseen sovelletaan normaaleja ehdonalaista koskevia säännöksiä. Muunnosta päättää Örebro'n käräjäoikeus ja käräjäoikeuden päätös on valituskelpoinen. Harkinnassaan tuomioistuimen on erityisesti otettava huomioon suoritettu rangaistusaika, tuomion perusteena oleva rikos, uusimisriski, tuomitun mahdolliset väärinkäytökset rangaistusaikana ja se, onko hän toiminnallaan edistänyt sopeutumistaan vapauteen (Ruotsin elinkautisvankeuden muuntamisesta annetun lain, lag om omvandling av fängelse på livstid, 4 §:n 1 momentti).

Tuomioistuin voi lain mukaan pyytää oikeuslääketieteellisen lausunnon tuomitun uusimisriskistä. Hakemusta elinkautisen vankeuden muuntamisesta ei voida hyväksyä ilman kyseisen lausunnon hankkimista, ellei lausunnon hankkiminen ole ilmeisen tarpeetonta (Ruotsin elinkautisvankeuden muuntamisesta annetun lain, lag om omvandling av fängelse på livstid, 10 §:n 2 momentti). Lausunnon antaa Rättsmedicinalverket ja se koostuu psykiatrisesta, psykologisesta ja sosiaalisesta selvityksestä. Väkivaltariskiä arvioidaan Suomen tapaan asteikolla matala, keskisuuri ja korkea (Tolvanen, Matti ym., Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 143).

Ruotsin korkein oikeus on linjannut, että uusimisriskillä on erityisasema muuntamisharkinnan lakisääteisten edellytysten joukossa, sillä konkreettinen ja varteenotettava riski syyllistyä uuteen

vakavaan väkivaltarikokseen on ehdoton este elinkautisen vankeuden muuntamiseksi määräaikaiseksi vankeudeksi. Konkreettisen ja varteenotettavan riskin syntymiseen ei kuitenkaan riitä se, että vakavaan rikokseen syyllistymisen mahdollisuutta ei voida poissulkea (NJA 2008 s. 579. Sama kannanotto konkreettisesta ja varteenotettavasta väkivaltarikoksen uusimisriskistä muuntamisen esteenä on todettu jo lain esitöissä, ks. Prop. 2005/06:35 s. 39).

Lisäksi hallitus voi armahtaa elinkautisvangin. Kun elinkautinen vankeusrangaistus on muunnettu määräaikaiseksi, sovelletaan siihen samoja sääntöjä kuin muihin määräaikaisiin vankeusrangaistuksiin. Tämä koskee myös ehdonalaista vapauttamista. Elinkautisen ja sittemmin määräaikaiseksi muunnetun vankeusrangaistuksen keskipituus on noin 16 vuotta ennen ehdonalaista vapauttamista.

5.2.2.4 Tanska

Tanskan lainsäädäntöön sisältyy elinkautinen vankeusrangaistus, mutta siihen tuomitaan vain muutama henkilö vuositasolla. Vankiväestöstä elinkautisvangit muodostavat vain prosentin (Nordisk statistik for kriminalforsorgen i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige). Elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomittu voi hakea vapauttamista oikeusministeriöltä suoritettuaan vankeudesta 12 vuotta. Jos hakemukseen suostutaan, on ehdonalaisen vapauden pituus viisi vuotta. Tuomitulla on myös mahdollisuus tehdä armonanomus hallitsijalle suoritettuaan rangaistuksesta 12 vuotta. Elinkautisen vankeusrangaistuksen keskipituus on noin 17 vuotta ennen ehdonalaista vapauttamista.

5.2.3 Pituudeltaan määrittelemättömät seuraamukset (varmuusvankeus)

5.2.3.1 Norja

Norjassa varmuusvankeus (forvaring) on rikoslain ankarin seuraamus ja siten vaihtoehto monessa muussa maassa käytössä olevalle elinkautiselle vankeusrangaistukselle, joka on poistettu Norjan lainsäädännöstä. Varmuusvankeudella on Norjassa pitkät perinteet vuodesta 1920 alkaen. Nykyisessä muodossaan se sisällytettiin Norjan oikeusjärjestelmään vuonna 2002, ja se korvasi aiemmin voimassa olleen yhteiskunnan suojaamistoimenpiteen.

Varmuusvankeus on Norjan oikeusjärjestelmässä nimenomaan rikosoikeudellinen seuraamus, jota kuitenkin kutsutaan erityiseksi rikosoikeudelliseksi reaktioksi (strafferettslige særreaksjoner). Se on pituudeltaan määrittelemätön rangaistus, joka voidaan tuomita, jos henkilö on tehnyt vakavan rikoksen ja tuomioistuin arvioi rikoksen uusimisen olevan todennäköistä.

Varmuusvankeuden tarkoitus on ensisijaisesti suojella yhteiskuntaa varmuusvankeuteen tuomitun uusilta vakavilta rikoksilta. Tämä edellyttää vangin sosiaalista sopeutumista ja kuntoutumista, johon tähtäävät toimenpiteet tulee sovittaa yhteen yhteiskunnan turvallisuuden kanssa. Varmuusvankeuden sisältö poikkeaa vankeusrangaistuksesta perinteisessä mielessä ja sen sisältö on mukautettava yksilön erityisiin tarpeisiin ja edellytyksiin. Tämä edellyttää laajaa moniammatillista yhteistyötä muun muassa sosiaalipalvelujen sekä työ- ja koulutusviranomaisten kanssa. Varmuusvankeuden sisältöä on pyrittävä helpottamaan niin, että tuomittu etenee asteittain kohti täyttä vapautta (Norjan varmuusvankeutta koskeva ohje, <https://lovdata.no/sta-tic/ROO/ksf-2004-9001.pdf>).

Norjassa varmuusvankeuteen voidaan tuomita nimenomaan vankeusrangaistuksen sijasta (Norjan rikoslain, lov om straff (yleisemmin straffeloven), 40 §). Edellytyksenä on, että määräaikaista vankeusrangaistusta ei pidetä riittävänä muiden ihmisten elämän, terveyden tai vapauden

turvaamiseksi ja siten yhteiskunnan suojelemiseksi. Varmuusvankeuteen tuomitseminen edellyttää vakavaa rikosta tai vakavan rikoksen yritystä. Lain mukaan vakavia rikoksia ovat väkivaltarikokset, seksuaalirikokset, vapaudenriisto, tuhopoltto tai muu rikos, joka loukkaa toisen elämää, terveyttä tai vapautta tai joka vaarantaa jonkun mainituista oikeushyvistä. Alle 18-vuotias syytetty voidaan tuomita varmuusvankeuteen vain hyvin poikkeuksellisissa tapauksissa. Lisäksi varmuusvankeuden edellytyksenä on, että on todennäköistä (*nærliggende fare*), että tekijä uusii samankaltaisen rikoksen.

Varmuusvankeuteen tuomitseminen on mahdollista myös, vaikka rikos on vähemmän vakava, jos rikoksentekijä on aiemmin tehnyt tai yrittänyt tehdä jonkin edellä mainitun rikoksen, jos tekojen välillä arvioidaan olevan yhteys, ja jos pidetään erittäin todennäköisenä (*særlig nærliggende fare*), että tekijä uusii samankaltaisen rikoksen. Vakavampien rikosten kohdalla varmuusvankeuteen tuomitseminen on siis mahdollista myös ensikertalaisille, kun taas vähemmän vakavien rikosten perusteella tuomittava varmuusvankeus edellyttää aiempaa rikoshistoriaa josta laissa mainituista rikoksesta tai sen yrityksestä merkittävän uusimisriskin lisäksi. Rikoksen uusimisen riskiä arvioitaessa on otettava huomioon kysymyksessä oleva rikos suhteessa rikoksentekijän käyttäytymiseen sekä sosiaaliseen ja henkilökohtaiseen toimintaan.

Norjassa tuomioistuin määrää ennen varmuusvankeuteen tuomitsemista syytetyn henkilöselvitykseen, jossa selvitetään syytetyn henkilön elämäntilanne ja saadaan tietoa siitä, millainen rikosoikeudellinen seuraamus on hänelle suotuisin (*personundersøkelse*). Tuomioistuin voi myös määrätä, että syytetylle on tehtävä oikeuspsykiatrinen tutkimus, joko henkilötutkimuksen sijaan tai sen lisäksi, mutta oikeuspsykiatrinen tutkimus ei lain mukaan ole pakollinen. Lakia säädetäessä tarkoitettiin, että ensisijaisesti suoritettaisiin henkilötarkastus, jonka avulla saataisiin tietoa rikoksentekijän sosiaalisesta tilanteesta ja hänen tulevaisuuden näkymistään. Käytännössä oikeuspsykiatristen tutkimusten teettäminen on kuitenkin muodostunut ensisijaiseksi arviointikeinoksi (Johnsen, Berit – Engbo, Hans Jørgen, *forvaring i Norge, Danmark og Grønland – noe likheter og ulikheter*. Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab, 102 (2) 2015, s. 179).

Norjassa varmuusvankeus päättyy aikaisintaan, kun sille määrätty vähimmäisaika on suoritettu ja riittävä muutos tuomitun käyttäytymisessä on todennettu. Norjassa varmuusvankeuden käyttöä varten on rikoslaissa säädetty enimmäis- ja vähimmäisaikoja ja menettelyä koskevat oikeusturvatakeet. Tuomioistuin määrää varmuusvankeudelle vähimmäisajan ja enimmäisajan, joka ei saa ylittää 21 vuotta (Norjan rikoslain 43 §). Jos kysymyksessä kuitenkin on sellainen rikos, josta on säädetty vankeusrangaistus, jonka pituus on enintään 30 vuotta, voi tuomioistuin määrätä varmuusvankeuden pituudeksi enintään 30 vuotta. Tällaisia rikoksia ovat rikokset ihmisyttä vastaan ja terrorismirikokset. Jos tuomittu ei tekohtekellä ole täyttänyt kahdeksaatoista vuotta, ei varmuusvankeuden pituus yleensä saa ylittää 10 vuotta, ja sen enimmäisaika on 15 vuotta. Määräaikojen tarkoituksena on taata rikoksentekijän oikeusturva siten, että varmuusvankeuden päättymisen tai jatkumisen aina arvioidaan tuomioistuimessa.

Tuomioistuin voi päättää ehdonalaisesta vapauttamisesta varmuusvankeuteen tuomitun tai Norjan rikosseuraamusviranomaisen hakemuksesta. Jos syyttäjä hyväksyy ehdonalaisen vapauttamisen, vapauttamispäätöksen voi tehdä rikosseuraamusviranomaisen. Muussa tapauksessa syyttäjä vie asian tuomioistuimen käsiteltäväksi. Ehdonalainen vapauttaminen on mahdollista aikaisintaan varmuusvankeuden vähimmäisajan päättymisen jälkeen. Jos ehdonalainen vapauttaminen evätään, tuomitulla on oikeus tehdä uusi hakemus kerran vuodessa. Jos varmuusvankeuden enimmäisaika päättyy ilman pidennyslakemusta, seuraamus lakkaa.

Varmuusvankeuteen tuomittujen ehdonalaiseen vapauttamiseen liitetään tavanomaista ehdonalaista vapauttamista ankarampia ehtoja, joita voidaan purkaa ajan myötä. Varmuusvankeu-

den ehdonalaisten vapauden aikana käytetään valvontaa, mutta ei sähköistä valvontaa. Varmuusvankeuden ehdonalaisten vapauttamisen koeaika on yhdestä viiteen vuotta. Tämän ajan jälkeistä valvontaa ei ole.

Ennen ehdonalaista vapauttamista tuomittu voidaan siirtää alemman turvallisuustason vankilaan tai siirtymävaiheen asuntoon, jos se katsotaan osaksi suunniteltua etenemistä kohti ehdonalaista vapautta ja siirtyminen on turvallisuusnäkökohdat huomioiden mahdollista.

Tuomioistuimien voi kuitenkin syyttäjän vaatimuksesta pidentää varmuusvankeuden enimmäisaikaa maksimissaan viisi vuotta kerrallaan. Syyttäjän on esitettävä vaatimuksensa vähintään kolme kuukautta ennen varmuusvankeuden päättymistä. Tuomittu voidaan siis tarvittaessa pitää varmuusvankeudessa loppuelämänsä, jos vapauttamisen edellytyksiä ei katsota olevan olemassa.

Rikoksentehtäjälle on varmuusvankeuden suorittamisen aikana annettava mahdollisuus muuttaa käyttäytymistään ja sopeutua vankilan ulkopuoliseen elämään. Siksi varmuusvankeuden sisällön on poikettava vankeusrangaistuksen sisällöstä (Norjan hallituksen esitys Ot.prp. nr 87 (1993-94), s. 75). Varmuusvankeus on sisällöltään yksilöllisemmin mukautettu kuin vankeusrangaistus perinteisessä mielessä. Norjassa varmuusvankeuteen tuomitut sijoitetaan erillisille vankiloitten osastoille, ja suurin osa varmuusvankeuteen tuomituista suorittaa vankeutta Ilan vankilassa varmuusvankeusvangeille varatuilla osastoilla (NOU 2025: 2, s. 175 Samfunnsvern og omsorg, s. 175). Varmuusvankeuteen tuomittujen osastolla on oltava rakenteiden, henkilöstön monialaisen osaamisen, yksiköllisesti mukautettujen ohjelmien ja muiden toimenpiteiden kautta erityiset valmiudet ja ammatillinen pätevyys. Erityistä huomiota on kiinnitettävä vangin yksilökohtaiseen seurantaan vakavan rikollisuuden uusimisen ehkäisemiseksi (Norjan varmuusvankeutta koskeva ohjeen 3 §, <https://lovdata.no/static/ROO/ksf-2004-9001.pdf>). Myös varmuusvankeuteen tuomittuja koskee toimintavelvollisuus. Toimintaa on pyrittävä järjestämään vangitun edellytysten mukaisesti (Norjan rangaistusten täytäntöönpanosta annettu asetus (Forskrift om straffegjennomføring) 1 ja 4 §).

Kokonaisuutena varmuusvankeuteen tuomittuun kuitenkin sovelletaan samoja säännöksiä kuin vankeusrangaistukseen tuomittuun. Varmuusvankeus suoritetaan vankilassa erityisillä osastoilla. Lähtökohtaisesti varmuusvangit sijoitetaan korkean turvallisuusluokan vankiloihin, joissa pystytään tarjoamaan myös kattavaa psykiatrista hoitoa.

Uusia varmuusvankeuteen tuomittuja on ollut vuosittain noin 15–25 vuosilta 2002–2021 saatavien tietojen mukaan (Lappi-Seppälä, Tapio, Preventive detention in Finland and the other Nordic countries. Peking University Law Journal, Volume 11, 2023, Issue 1. Figure 1: Compiled from Statistics Norway, Kristoffersen 2016 and 2022). Varmuusvankeuteen tuomittujen kokonaismäärä on viime vuosina, erityisesti vuoden 2018 jälkeen, ollut selvässä kasvussa: vuonna 2016 varmuusvankeuteen tuomittuja oli vain 90, kun taas vuonna 2022 määrä oli noussut jo 158 tuomittuun (Nordisk statistik for kriminalforsorgen i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige, tilastot vuosilta 2016–2022).

5.2.3.2 Tanska

Tanskassa on myös käytössä varmuusvankeus (forvaring). Se on pituudeltaan määrittelemätön toimenpide, johon tuomioistuimien voi tuomita henkilön, joka on tehnyt vakavan rikoksen ja jonka arvioidaan olevan vaaraksi toisten elämälle ja varmuusvankeus arvioidaan välttämättömäksi.

Tanskassa rikosseuraamuksia vähennettiin lainsäädännöstä 1930-luvulla, mutta samalla lisättiin mahdollisuuksia eristää muun muassa psykopaatteja, luonteeltaan poikkeavia ja yhteiskunnallisesti vaarallisiksi arvioituja henkilöitä yhteyskunnasta määrittelemättömäksi ajaksi. Kun lainsäädäntöä vuonna 1973 uudistettiin, poistettiin suurin osa näistä pituudeltaan määrittelemättömistä seuraamuksista. Lainsäädäntöön jäi jäljelle psyykkisesti poikkeavien rikoksenteekijöiden oikeuspsykiatrinen hoito (Tanskan rikoslain, straffeloven, 68–69 §) ja aikaisempaa kapeampi käyttöala rikoksenteekijän varmuusvankeuteen tuomitsemiselle (Tanskan rikoslain 70 §).

Varmuusvankeuden luonnetta määritellään oikeusjärjestelmässä ja kirjallisuudessa monin tavoin. Kysymyksessä ei ole yksiselitteisesti rikosoikeudellinen seuraamus vaan ennen kaikkea turvaamistoimenpide. Toimenpiteen tarkoitus on ainakin periaatteessa ennaltaehkäistä rikoksia eikä rangaista, joskin tahdosta riippumattomassa vapaudenmenetyksessä edelleen on rankaisuvia elementtejä. Rikosoikeudellisesti tarkastellen varmuusvankeus ja laitokseen ottaminen rinnastuvat lähinnä vankeusrangaistukseen, jolle ei ole asetettu määräaikaa. Varmuusvankeudesta säädetään Tanskan rikosten täytäntöönpanosta annetussa laissa, jonka mukaan varmuusvankeuteen soveltuvat vankeusrangaistusta koskevat säännökset (Tanskan rikosten täytäntöönpanosta annettu laki, straffuldbyrdsesloven, 105 §).

Tanskassa varmuusvankeuteen tuomitsemisen edellytyksistä säädetään Tanskan rikoslaissa ja se edellyttää laissa tarkemmin määritellyn rikoksen tekoa, vaarallisuutta muille ja välttämättömyyttä (Tanskan rikoslain 70 §). Varmuusvankeuteen voidaan tuomita henkilö, joka on syyllistynyt tappoon, ryöstöön, vapaudenriistoon, vakavaan väkivaltarikokseen tai uhkaukseen, joka kohdistuu toisen elämään, terveyteen tai hyvinvointiin, tuhopolttoon taikka jonkin näiden rikosten yritykseen. Lisäksi edellytyksenä on, että rikoksen olosuhteiden johdosta ja rikoksenteekijää koskevien tietojen perusteella on oletettava, että rikoksenteekijä muodostaa välittömän vaaran muiden elämälle, keholle, terveydelle tai vapaudelle. Lopuksi varmuusvankeuden on oltava välttämätön tulevan vaaran ennalta ehkäisemiseksi, johon määräaikaisen vankeusrangaistuksen ei arvioida riittävän. Varmuusvankeuden tulee vaikuttaa tätä uhkaa vähentävästi. Tämä merkitsee, että jos yhteiskunnan turvallisuus voidaan taata määräaikaisella tai elinkautisella vankeusrangaistuksella, ei varmuusvankeus ole välttämätön eikä siihen pidä tuomita.

Varmuusvankeuteen on voitu vuodesta 1997 alkaen myös tuomita henkilö, joka on syyllistynyt raiskaukseen tai muuhun vakavaan seksuaalirikokseen taikka edellä mainitun yritykseen. Myös tällöin vaarallisuus- ja välttämättömyyskriteerien on täytyttävä. Tämä seksuaalirikoksia koskeva sääntely lisättiin lakiin, jotta varmuusvankeuteen tuomittu voidaan velvoittaa lääkehoitoon ja keskusteluterapiaan. Taustalla ei siis varsinaisesti ollut tahto laajentaa varmuusvankeuden käyttöalaa vaan mahdollistaa tehokas hoito. Ero väkivaltarikosten ja seksuaalirikosten välillä liittyy tulevien rikosten riskiin. Väkivaltarikosten osalta edellytetään, että on olemassa "välitön" (*naerligende*) vaara, kun taas seksuaalirikosten osalta riittää, että riski rikoksen uusimisesta on "merkittävä" (*vaesentlig*).

Tanskassa varmuusvankeudesta päättää tuomioistuin, ja tuomiota edeltää aina mielentilatutkimus. Kysymyksessä on mielentilatutkimus, ei varsinaisesti vaarallisuusarvio, vaikkei mielentilan häiriö tai psyykkinen poikkeavuus olekaan edellytys varmuusvankeuteen tuomitsemiselle. Varmuusvankeus voidaan siis tuomita sekä rikosoikeudellisessa vastuussa oleville että syyntaikkeettomille henkilöille. Rikoksenteekijälle tehtävä mielentilatutkimus tehdään asian ja henkilöä koskevien tietojen nojalla, erityisesti hänen aikaisemman rikollisuutensa perusteella, mutta myös käsillä olevan rikoksen on oltava vakava. Varmuusvankeuteen tuomitaan määräaikaisen vankeuden sijaista, ja rikoksenteekijän vaarallisuutta tulevaisuudessa on arvioissa pidettävä merkittävänä. Näin ollen ei riitä, että ainoastaan on olemassa mahdollisuus sille, että rikoksenteekijä tulevaisuudessa olisi vaarallinen. Varmuusvankeuteen tuomitaan käytännössä sekä tuomittavasta rikoksesta että aikaisemmista rikoksista.

Myös alaikäinen voidaan tuomita varmuusvankeuteen. Varmuusvankeus voidaan yhdistää toiseen rikosoikeudelliseen seuraamukseen kuten sakkoon tai määräaikaan vankeuteen (Tanskan rikoslain 88 §:n 4 momentti). Elinkautiseen vankeuteen tuomittua ei määrätä varmuusvankeuteen. Varmuusvankeus suoritetaan Herstedvesterin vankilassa.

Tanskassa varmuusvankeudesta seuraava vapaudenmenetys ei saa kestää kauemmin kuin on välttämätöntä. Tästä huolehtiminen on syyttäjän velvollisuus ja siitä seuraa, että toimenpiteen jatkamisen välttämättömyys otetaan säännöllisin väliajoin tarkasteltavaksi. Toimenpiteen päättämistä voi hakea vapautensa menettänyt itse, hänelle määrätty edunvalvoja, rikosseuraamusviranomaisen, laitoksen johtaja tai syyttäjä. Jos vapautensa menettäneen tai hänen edunvalvojansa hakemus hylätään, on uusi hakemus mahdollinen aikaisintaan kuuden kuukauden jälkeen.

Lakiin ei sisälly määräaikoja varmuusvankeuden pituudelle. Varmuusvankeuden jatkuminen on arvioitava tuomioistuimessa viimeistään kolmen vuoden jälkeen (Tanskan oikeusministeriön määräyksen varmuusvankeuteen tuomittujen ehdonalaista vapauttamista koskevasta menettelystä, ekendtgørelse om behandlingen af sager om prøvedskrivning af forvaringsdømte, yleisemmin prøvedskrivningsbekendtgørelsen, 2 §). Jos tuomiota jatketaan, arvioi tuomioistuin tämän jälkeen jatkoon tarpeen vuoden välein. Tuomioistuin voi päättää ehdonalaisesta vapauttamisesta varmuusvankeudesta. Tätä edeltää yleensä pitkä totuttelujakso, jonka aikana rikoksen tekijä saa ensin poistua vankilasta vain valvottuna ja myöhemmin yksin. Tanskan rikosseuraamusviranomaisen voi liittää ehdonalaista vapauttamiseen erilaisia ehtoja, esimerkiksi lääkahoitoa. Varmuusvankeuteen tuomittua voidaan valvoa ehdonalaista vapauden koeaikana. Sähköistä valvontaa ei käytetä tänä aikana eikä koeajan päätyttyä.

Varmuusvankeuden lopullinen päättäminen tapahtuu tuomioistuimen päätöksellä ja tyypillisesti yhden vuoden ongelmattoman koeajan jälkeen. Koeaika voi kuitenkin olla myös huomattavasti pidempi. Täysi vapautuminen varmuusvankeudesta on suhteellisen harvinaista ja valvonta voi jatkua tuomitun loppuelämän, vaikkakin sen intensiteetti voi vähentyä ajan kuluessa (Heckscher, Adam, Preventive detention in Danish Criminal Code in the light of case law and release practices, 2015. s. 20).

Tanskassa varmuusvankeuden keskimääräinen pituus on 15 vuotta ja varmuusvankeus voi siten käytännössä olla lyhyempi kuin elinkautinen tai määräaikainen vankeusrangaistus. Se voi kuitenkin myös jatkua vangin loppuelämän. Varmuusvankeuden käyttö on suhteellisen vähäistä ja uusia tuomioita on yleensä alle 10 vuodessa. Määrä on kuitenkin viime vuosina ollut jonkin verran nousussa. Vuonna 2016 varmuusvankeuteen tuomittuja oli yhteensä vain 56, mutta vuonna 2022 jo 81 (Nordisk statistik for kriminalforsorgen i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige 2016–2022). Varmuusvankeuteen tuomituilla on Tanskassa oikeus ja velvollisuus osallistua työhön, koulutukseen tai muuhun hyväksytyyn toimintaan. Kuitenkin, jos arvioidaan tapauskohtaisesti tarkoituksenmukaiseksi, toimintavelvollisuus voidaan täyttää myös omatoimisella toiminnalla, jota harjoitetaan rikosseuraamusviranomaisen valvonnassa (Tanskan asetus vankien työskentelystä ym. (beskæftigelsesbekendtgørelsen) 1 §).

5.2.3.3 Saksa

Saksassa on käytössä varmuusvankeus (Sicherungsverwahrung), jonka tavoitteena on suojella yhteiskuntaa ja mahdollisia uhreja vaarallisilta rikosentekijöiltä. Varmuusvankeuden tavoite on siten rikosten ennalta ehkäisy. Varmuusvankeus määrätään Saksassa rikosentekijöille, jotka ovat syyllistyneet vakavaan rikokseen ja jotka katsotaan vaaraksi yleiselle turvallisuudelle. Varmuusvankeuteen on tyypillisesti määrätty väkivalta- ja seksuaalirikollisia, mutta myös muun tyyppisistä rikoksista, kuten vakavista omaisuusrikoksista on mahdollista tuomita varmuusvankeuteen.

Saksassa varmuusvankeus on pituudeltaan määrittelemätön seuraamus, joka seuraa tavallista vankeusrangaistusta ja määrätään osana rikostuomiota. Aiemmin varmuusvankeus oli tietyissä olosuhteissa mahdollista määrätä alkuperäisen tuomion jälkeen eli taannehtivasti. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi tämän kuitenkin rikkovan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklaa, jossa säädetään rangaistuksen perustumisesta voimassa olevaan lakiin ja jossa kielletään rikoksen tekohetkellä voimassa ollut lakia ankaramman rangaistuksen määrääminen (Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu no. 6587/04, Haidn v. Germany, 13.1.2011). Myös Saksan liittovaltion perustuslakituomioistuin antoi varmuusvankeutta koskevan tuomion vuonna 2011, jossa se silloisessa muodossaan todettiin perustuslain vastaiseksi. Tämän myötä uusi varmuusvankeutta koskeva lainsäädäntö tuli voimaan marraskuussa 2012.

Varmuusvankeus ei Saksassa ole rikosoikeudellinen seuraamus vaan yksi oikeusjärjestelmän tuntemista parannus- ja turvallisuustoimenpiteistä (Maßregeln der Besserung und Sicherung), jonka tuomioistuin voi Saksan rikoslain, Strafgesetzbuch, 66 §). Toisaalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuin linjasi esimerkiksi vuonna 2009 Saksan varmuusvankeusjärjestelmää koskevassa ratkaisussaan, että tällöin Saksassa käytössä ollut varmuusvankeutta oli pidettävä luonteeltaan rikosseuraamuksena eikä ainoastaan korjaus- ja ehkäisytoimenpiteenä (Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu no. 19359/04, M. v. Germany, 17.12.2009, s. 27).

Ratkaisevaa varmuusvankeuden käytössä on ainoastaan rikoksenteikijän vaarallisuus suhteessa yhteiskuntaan eikä sen käyttö rikosoikeudellisten seuraamusten tavoin edellytä syyllisyyttä. Tämä merkitsee, että myös syyntakeeton rikoksenteikijä voidaan määrätä varmuusvankeuteen. Rikoksenteikijän vaarallisuus on ennen varmuusvankeuteen määräämistä näyttäytynyt erityisen törkeän rikoksen teossa. Vaarallisuus on myös todennettava vaarallisuusarvion (Gefährlichkeitsprognose) avulla, jossa rikoksenteikijä luokitellaan todennäköisesti vaaralliseksi.

Saksassa tuomioistuimen on määrättävä rikoksenteikijä rikosoikeudellisen seuraamuksen lisäksi varmuusvankeuteen, jos tämä 1) tuomitaan tahalliseksi, laissa täsmällisesti määritellystä rikoksesta vähintään kahden vuoden mittaiseen vankeusrangaistukseen, 2) on tuomittu jo kaksi kertaa aikaisemmin vähintään vuoden mittaiseen vankeusrangaistukseen laissa määritellystä rikoksesta, 3) on ennen uutta tekoa suorittanut yhden tai useamman aikaisemman teon johdosta vähintään kaksi vuotta vankeusrangaistusta tai parannus- ja turvallisuustoimenpiteitä, ja 4) kokonaisarviona rikoksesta ja hänen teoistaan seuraa, että hänellä on katsottava olevan taipumus rikoksiin, jotka aiheuttavat vakavaa haittaa uhrien henkiselle tai ruumiilliselle hyvinvoinnille ja henkilön katsotaan olevan tuomiohetkellä yhteiskunnalle vaarallinen (Saksan rikoslain 66 §).

Varmuusvankeuden tuomitsemisedellytyksiä harkittaessa aiemmin tehtyä rikosta ei oteta huomioon, jos sen tekemisen ja sitä seuraavan rikoksen välillä on kulunut yli viisi vuotta. Vastaava määräaika seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavien tekojen kohdalla on 15 vuotta. Eräiden laissa määriteltyjen rikosten kohdalla varmuusvankeus on valinnainen ja siten tuomioistuimen päätettävissä. Varmuusvankeuteen voidaan esimerkiksi tietyin laissa määritellyin edellytyksin määrätä myös ilman aiempaa suoritettua vankeusrangaistusta, jos henkilö on syyllistynyt kolmeen vakavaan henkeen ja terveyteen kohdistuvaan rikokseen.

Varmuusvankeuteen määrääminen voi sisältyä tuomioon, ja vuoteen 2002 tämä olikin ainoa lainsäädännön tuntema mahdollisuus. Nykyisin varmuusvankeuden määrääminen on mahdollista sisällyttää varauksena tuomioon (Saksan rikoslain 66 a §). Jos tuomioon sisältyy varaus, järjestetään tuomitun vankeusrangaistuksen lopussa uusi pääkäsittely, jonka yhteydessä tehdään vaarallisuusarvio ja päätetään varmuusvankeuteen määräämisestä. Päätös varmuusvankeuden täytäntöönpanosta tulee tehdä viimeistään sinä päivänä, kun vanki on suorittanut määrätyn ran-

gaistuksen kokonaisuudessaan. Tällöin otetaan psykologisen asiantuntijalausunnon lisäksi huomioon tuomitun vankeusaikainen käyttäytyminen, ja jos vaarallisuuden arvioidaan olevan riittävä suuri, määrätään tuomittu varmuusvankeuteen. Varaus lisättiin lakiin väkivalta- ja seksuaalirikollisia ajatellen. Varaus merkitsee, ettei tuomittu vankeusrangaistusta suorittaessaan tiedä, milloin hänet tosiasiaa vapautetaan.

Saksassa varmuusvankeuteen määrääminen on myös mahdollista taannehtivasti. Tämä merkitsee, että rikoksenteikijä voidaan määrätä varmuusvankeuteen oikeuspsykiatrisen hoidon jälkeen, jos rikoksenteikijä hoidosta vapautumisajankohtana ei enää ole syyntakeeton tai alentuneesti syyntakeeton, ja tekohetken syyntakeettomuus tai alentunut syyntakeettomuus oli syy oikeuspsykiatriseen hoitoon sijoittamiselle (Saksan rikoslain 66 b §). Taannehtiva varmuusvankeuteen määrääminen on myös mahdollista, jos rikoksenteikijällä oikeuspsykiatrisen hoidon jälkeen on joko vankeusrangaistus tai osa vankeusrangaistusta suoritettavana. Taannehtivaa varmuusvankeuteen määräämistä voidaan soveltaa myös ensikertalaisiin rikoksenteikijöihin. Varmuusvankeus voidaan määrätä alaikäisille rikoksenteikijöille (14–17-vuotiaat) ja nuorille rikoksenteikijöille (18–20-vuotiaat) vain osana tuomiota tai taannehtivasti, mutta ei varauksella.

Varmuusvankeus suoritetaan tyypillisesti tavallisissa vankiloissa, mutta erillään muista vankeista. Varmuusvankeuden päämääränä on lain mukaan, että siihen määrätty sijoitetaan turvallisesti suljettuun laitokseen yhteiskunnan suojelemiseksi. Häntä on myös tuettava yhteiskuntaan sopeutumisessa. Kokonaisuutena varmuusvankeuteen määrättyyn sovelletaan kuitenkin samoja säännöksiä kuin vankeusrangaistusta suorittaviin.

Saksassa tuomioistuimien voi milloin tahansa arvioida varmuusvankeuden jatkumisen tarpeellisuuden. Tarpeellisuus on arvioitava kuitenkin vähintään vuoden välein ja, jos varmuusvankeus on jatkunut kymmenen vuotta, yhdeksän kuukauden välein (Saksan rikoslain 67 e §).

Varmuusvankeus voi Saksan rikoslain pääsäännön mukaan jatkua korkeintaan kymmenen vuotta (Saksan rikoslain 67 d §). Jos rikoksenteikijän kuitenkin tämänkin jälkeen arvioidaan olevan lain tarkoittamalla tavalla yhteiskunnalle vaarallinen, voi tuomioistuin määrätä, että varmuusvankeutta jatketaan. Lakiin ei siten sisälly ehdotonta enimmäisaikaa varmuusvankeudelle, sillä sen jatkuminen perustuu aina siihen, miten vaarallisena yhteiskunnalle varmuusvankeuteen määrätyn arvioidaan olevan. Myös Saksan liittovaltion perustuslakituomioistuin on todennut tämän olevan sopusoinnussa perustuslain kanssa. Käytännössä varmuusvankeus voi jatkua rikoksenteikijän loppuelämän.

Jos tuomioistuin ei arvioi tuomitun olevan vaarallinen yhteiskunnalle, on varmuusvankeus päätettävä ja tuomittu vapautettava. Tuomioistuin asettaa hänet tällöin valvontaan (Führungsaufsicht), jonka kesto on kahdesta viiteen vuotta. Valvontaan voi sisältyä useita laissa määriteltyjä ehtoja, esimerkiksi niin sanottu oleskeluvalvonta (Aufenthaltsüberwachung), jonka avulla valvontaan asetetun sijainti on määriteltävissä ja joka toteutetaan sähköisellä jalkapanta-valvonnalla (Saksan rikoslain 68 b §).

Varmuusvankeuteen määrätään vuositasolla noin 500–600 henkilöä Saksan asukasluvun ollessa vajaa 84 miljoonaa. Vuosina 2014–2023 varmuusvankeuteen määrättyjen määrä oli joka vuosi yli 500, korkeimman määrän ollessa vuonna 2023 yhteensä 609 tuomittua. Varmuusvankeuteen tuomittujen määrä on siis viimeisen kymmenen vuoden aikana kasvanut tasaisesti (<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/75094/umfrage/strafgefangene-in-sicherungsverwahrung/>). Varmuusvankeuteen määrättyt henkilöt vapautuvat vankilasta keskimäärin yli 15 vuoden jälkeen. Tähän ajanjaksoon sisältyy sekä vankeusrangaistus että varmuusvankeus.

5.2.3.4 Sveitsi ja Itävalta

Euroopan maista myös ainakin Sveitsin ja Itävallan lainsäädännöissä säädetään varmuusvankeuden kaltaisesta seuraamuksesta, joka on suunnattu vakavien rikostentekijöille ja -uusijoille, joilla arvioidaan olevan riski uusia vastaava vakava rikos (Sveitsin rikoslaki 64–65 § ja Itävallan rikoslaki 23 §).

Sveitsissä varmuusvankeus voidaan tuomita, jos rikoksentekijä on syyllistynyt vakavaan väkivalta- tai seksuaalirikokseen (murhaan, tappoon, vakavaan pahoinpitelyyn, raiskaukseen, ryöstöön, panttivangin ottamiseen, tuhopolttoon, toisen henkilön hengen vaarantamiseen tai muuhun rikokseen), josta voidaan tuomita vähintään viisi vuotta vankeutta. Teon tulee aiheuttaa vakavaa haittaa toisen henkilön fyysiselle, psykologiselle tai seksuaaliselle koskemattomuudelle. Lisäksi edellytyksenä on, että rikoksentekijän persoonallisuuspiirteiden, rikoksen olosuhteiden ja hänen yleisen henkilökohtaisen tilanteensa vuoksi voidaan vakavasti olettaa hänen syyllistyvän uudelleen vastaavan tyyppisiin rikoksiin tai pysyvän tai pitkäaikaisen mielenterveyden häiriön vuoksi on vakavasti odotettavissa, että hän tulee syyllistymään uudelleen vastaaviin rikoksiin.

Ehdonalainen vapautuminen varmuusvankeudesta on Sveitsissä mahdollista, kun voidaan olettaa, että tuomittu pystyy käyttäytymään hyvin vapaudessa. Ehdonalaisen vapauden kesto on kahdesta viiteen vuotta. Varmuusvankeuden määrännyt tuomioistuimien päättää ehdonalaisesta vapaudesta ja sen jatkamisesta tai seuraamuksen päättymisestä. Ehdonalaisen vapauden mahdollisuutta tulee arvioida ensimmäisen kerran, kun kaksi vuotta varmuusvankeudesta on kulunut. Tämän jälkeen arviointi tulee tehdä kerran vuodessa. Sveitsin rikoslaissa ei säädetä varmuusvankeuden maksimipituudesta. Sveitsissä varmuusvankeus voidaan määrätä myös takautuvasti, jos vankeusrangaistuksen aikana ilmenee uutta tietoa tai todisteita, jotka osoittavat, että varmuusvankeuden edellytykset olivat olemassa jo alkuperäisen tuomion aikana, mutta tuomioistuimien ei ole voinut olla tästä tietoinen.

Sveitsissä varmuusvankeutta tuomitaan nykyään vähemmän verrattuna psykiatriseen pakkohoitoon, joka on myös mahdollista muuntaa varmuusvankeudeksi. Vuodelta 2018 saatavissa olevan tiedon mukaan Sveitsissä kokonaisvankimäärä oli yhteensä noin 7000, joista 731 suoritti tuomiota, jonka loppumisajankohta ei ole tiedossa. Näistä 148 oli varmuusvankeuteen tuomittuja ja 583 psykiatriseen pakkohoitoon tuomittuja. Vuosina 2008–2018 on vapautettu 40 varmuusvankeuteen tuomittua henkilöä. (Marti, Irene, Indefinite Confinement in Switzerland, 2022. s. 47–93. Saatavilla osoitteessa: https://doi.org/10.1007/978-3-031-12590-4_2).

Itävallassa varmuusvankeutta vastaa rikoslain mukainen sijoittaminen vaarallisten rikoksenuusijoiden laitokseen, joka voidaan tuomita 24 vuotta täyttäneelle henkilölle, joka tuomitaan vähintään kahden vuoden vankeusrangaistukseen. Tuomioistuimien päättää tuomitun sijoittamisesta vaarallisten rikoksenuusijoiden laitokseen, jos kyseessä on vakava väkivalta- tai seksuaalirikos, ja henkilö on kaksi kertaa aiemmin tuomittu vastaavista rikoksista vähintään kuuden kuukauden vankeusrangaistukseen, ja hän on tämän vuoksi ollut vangittuna vähintään 18 kuukauden ajan ennen kyseessä olevia tekoja. Tässä arvioissa otetaan huomioon 19 ikävuoden täyttämisen jälkeiset teot. Lisäksi edellytyksenä on, että on aihetta epäillä, että henkilö syyllistyy uudelleen lain mukaisiin vakaviin rikoksiin. Sijoittaminen vaarallisten rikoksenuusijoiden laitokseen saa kestää Itävallassa enimmillään kymmenen vuotta (Itävallan rikoslaki 25 §).

5.2.3.5 Englanti ja Wales

Englannissa ja Walesissa on aiemmin ollut käytössä varmuusvankeus eli vapaasti käännettynä vankeusrangaistus yleisen turvallisuuden vuoksi (Imprisonment for Public Protection, IPP).

Varmuusvankeus otettiin maissa käyttöön vuonna 2005 ja siitä luovuttiin kokonaan vuonna 2012. Varmuusvankeudesta luopumisen jälkeen varmuusvankeuteen tuomittujen tuomiot jäivät kuitenkin voimaan sellaisenaan. Näin ollen varmuusvankeutta suorittavia vankeja on siis Englannissa ja Walesissa edelleen.

Varmuusvankeudessa oli rankaisevana elementtinä tietty osa tuomiosta, joka vähintään suoritettiin vankeudessa eli tariffi (tariff). Tämän vähimmäisajan jälkeen vangin ehdonalaista vapautta voitiin käsitellä ehdonalaislautakunnassa (the Parole Board). Varmuusvankeus koostui siis kahdesta osasta: rikosseuraamuksena määrättävästä vankeusrangaistuksesta sekä sitä seuraavasta pituudeltaan ennalta määrittelemättömästä ajanjaksosta, jonka aikana oli mahdollista hakea ehdonalaista vapautta. (Grimshaw Roger, Imprisonment for Public Protection: Psychic Pain Redoubled. Centre for Crime and Justice Studies, October 2022).

Tuomioistuimien oli lain mukaan lähtökohtaisesti velvoitettu arvioimaan henkilön aiheuttavan vakavan vaaran yhteiskunnalle, jos hänet oli aiemmin tuomittu yhdestä tai useammasta laissa mainitusta vakavasta rikoksesta. Vakaviin rikoksiin kuului myös suhteellisen lieviä rikoksia kuten pahoinpitely.

Varmuusvankeusjärjestelmä Englannissa ja Walesissa sai osakseen runsaasti kritiikkiä sen alkuperäisessä muodossa. Järjestelmää pidettiin liian ankarana ja ohjailevana, koska se velvoitti tuomitsemaan elinkautiseen vankeuteen tai varmuusvankeuteen täysi-ikäiset rikoksentehtäjät, jotka olivat syyllistyneet vakaviin laissa mainittuihin rikoksiin ja täyttivät vaarallisuusarvioinnin (Rose Christopher, RIP the IPP: A Look Back of The Sentence of Imprisonment for Public Protection. The Journal of Criminal Law (2012) 76 JCL, s. 303–313). Säännösten soveltamisalaa pidettiin liian laajana, sillä varmuusvankeutta määrättiin myös melko lieviä rikoksista, mikä herätti kysymyksen siitä, oliko seuraamus kohdistettu oikeille rikoksentehtäjille. Alun perin varmuusvankeus oli tarkoitettu vakaviin seksuaali- ja väkivaltarikoksiin syyllistyneille, mutta käytännössä merkittävä osa vangeista suoritti alle kahden vuoden minimirangaistusta. (Strickland Pat – Bat Beard Jacqui, Sentences of Imprisonment for Public Protection. House of Commons Library, 6 June 2012). Järjestelmän selvä ongelma oli sen vaikutus vankimäärän kasvuun. Monien lyhyttä määräaikaista rangaistusta suorittavien vankien vankeusaika piteni huomattavasti varmuusvankeuden myötä, ja tämä aiheutti paineita vankiloiden sekä ehdonalaisjärjestelmän resurssien riittävyydelle.

5.2.3.6 Eräät Euroopan ulkopuoliset maat

Euroopan ulkopuolisista maista voidaan todeta lyhyesti, että ainakin Uudessa-Seelannissa, Australiassa ja Kanadassa on varmuusvankeuden kaltainen seuraamus, joka voidaan tuomita vaaralliseksi todetuille väkivalta- tai seksuaalirikoksista tuomituille. Kyseisissä maissa on tämän lisäksi mahdollisuus tuomita rikoksentehtäjiä elinkautiseen vankeuteen.

Uudessa-Seelannissa on käytössä kaksi erityyppistä varmuusvankeuden kaltaista järjestelmää, joista toinen on luonteeltaan rikosseuraamus ja toinen turvaamistoimenpide. Varmuusvankeudeksi (preventive detention) kutsuttu seuraamus tarkoittaa ennalta määrittelemättömän pituista vankeusrangaistusta, joka muistuttaa elinkautista vankeusrangaistusta. Voimassa olevan lainsäädännön mukainen varmuusvankeus pitää sisällään vähintään viisi vuotta vankeutta, jonka aikana ei voi hakea ehdonalaista vapautta. Tuomioistuimien voi kuitenkin pidentää tätä aikaa, jos vangin historia antaa siihen aihetta. (Sentencing Act 87–90 §)

Toinen varmuusvankeuden kaltainen toimenpide on nimeltään julkinen suojelumääräys (public protection order; Public Safety (Public Protection Orders) Act 2014). Se voidaan määrätä ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittaneelle henkilölle, jonka arvioidaan omaavan edelleen

erittäin korkean riskin syyllistyä vakavaan seksuaali- tai väkivaltarikokseen eikä häntä voida turvallisesti vapauttaa osaksi yhteiskuntaa.

Uudessa-Seelannissa on vastikään keväällä 2025 julkaistu varmuusvankeuden ja julkisen suojelumääräyksen järjestelmien laajempaa uudistamista koskeva ehdotus (Preventive measures in a reformed law, Law Commission, New Zealand, Report 149, 2025). Keskeisiä ehdotettuja muutoksia olisivat järjestelmän jakaminen kolmeen eri ennaltaehkäisevään toimenpiteeseen, jotka olisivat yhteisössä tapahtuva ennaltaehkäisevä valvonta (community preventive supervision), asumiseen perustuva ennaltaehkäisevä valvonta (residential preventive supervision) ja suljettu ennaltaehkäisevä varmuusvankeus (secure preventive detention). Näiden kolmen toimenpiteen olisi tarkoitus muodostaa yhtenäisempi asteittainen järjestelmä, jossa rajoitusten taso vaihtelee ja, joka antaa tuomioistuimelle mahdollisuuden määrätä kunkin tapauksen riskien hallintaan sopivin ja vähiten rajoittava toimenpide. Uudistuksessa siirryttäisiin kohti järjestelmää, jossa vankeusrangaistuksen suorittamisen jälkeen ennaltaehkäisevä toimenpide tuomittaisiin enemmän turvaamistoimenpiteen omaisesti. Samalla ehdotetaan, että varmuusvankeus omana rikosseuraamuksenaan lakkautettaisiin.

Ehdotuksen mukaisen suljetun ennaltaehkäisevän varmuusvankeuden suorittaminen tapahtuisi erityisissä suljetuissa laitoksissa, jotka ovat erillään vankiloista. Laitoksista ei pystyisi poistumaan ilman lupaa. Varmuusvankeuteen määrättyjen olosuhteiden tulisi poiketa olennaisesti vankilaselleistä ja niiden tulisi tarjota yksityisyyttä ja kohtuullista mukavuutta. Ehdotuksessa korostuu laitosten erillisyyys vankiloista, koska kyseessä ei olisi enää rikosseuraamuksen suorittaminen, vaan enemmän turvaamistoimenpiteen kaltainen toimenpide. Varmuusvankeuteen liittyvien rajoitusten tulisi ehdotuksen mukaan olla vaikutuksiltaan mahdollisimman vähän rankaivia ja kuntoutuksen tarjoaminen olisi pakollista.

5.2.3.7 Ruotsissa laadittu selvitys

Ruotsissa ei ole voimassa olevan lainsäädännön mukaan käytössä varmuusvankeuden kaltaista rikosseuraamusta tai toimenpidettä. Ruotsissa on kuitenkin tehty hiljattain selvitys tarpeesta ottaa käyttöön pituudeltaan ennalta määräämätön toistaiseksi voimassa oleva seuraamus osaksi rikosseuraamusjärjestelmää (SOU 2024:48, Ett ändamålsenligt samhällsskydd, Vissa reformer av straff- och straffverkställighetslagstiftningen, Del 3 (Påföljdsfrågor), 9 Förslag till en ny tidsobestämd frihetsberövande påföljd s. 399-484. Ehdotuksesta annetut lausunnot löytyvät osoitteesta: <https://www.regeringen.se/remisser/2024/07/remiss-av-ett-andamalsenligt-samhallsskydd.-vissa-reformer-av-straff--och-straffverkstallighetslagstiftningen-sou-202448>).

Seuraamuksesta on Ruotsin selvityksessä käytetty nimitystä säkerhetsstraff, jolla on haluttu korostaa toimenpiteen luonnetta yhteiskunnan turvaamiseen pyrkivänä rangaistuksena erotuksena Norjassa ja Tanskassa käytetyille säilyttämiseen viittaaville käsitteille (forvaring). Tästä syystä Ruotsissa ehdotetusta seuraamuksesta käytetään tässä varmuusvankeuden sijaan nimitystä turvallisuusrangaistus.

Varmuusvankeuden kaltaista seuraamusta perustelemina seikkoina Ruotsissa on nostettu esiin mahdollisuus estää vakavia rikoksia pidemmän aikaa ja siten parantaa yhteiskunnan ja rikosten uhrien suojelua. Elinkautisen vankeuden ja oikeuspsykiatrisen hoidon ei välttämättä voida katsoa tarjoavan riittävää yhteiskunnallista suojaa sellaisissa tapauksissa, joissa rikoksenteo ei ole vakavaa mielenterveydellistä häiriötä tai rikokset eivät vakavuudeltaan ole sen laatuisia, että elinkautinen vankeus voisi tulla kyseeseen. Näin ollen Ruotsissa voidaan selvityksen mukaan nähdä yhteiskunnallinen tarve pidemmälle menevään rikosoikeudelliseen seuraamukseen, jolla on mahdollista puuttua ennaltaehkäisevästi vakavien rikosten uusimiseen ja toistuvaan

syyllystymiseen lukuisiin vakaviin henkilön koskemattomuutta loukkaaviin rikoksiin. Parempa vaihtoehtona nähdään myös elinkautisen vankeuden säilyttäminen nykyisellään siten, ettei sitä voida jatkossakaan määrätä seuraamuksena rikoksen uusimisriskin perusteella. Elinkautinen säilyisi siis seuraamuksena kaikista vakavimmille rikoksille eli pääasiassa murhalle tai muille vakaville rikoksille, joihin liittyy murha.

Ruotsissa turvallisuusrangaistus olisi tarkoitus rajoittaa soveltamisalaltaan tapauksiin, jotka ovat erityisen vakavia, mutta kuitenkin sellaisia, joissa elinkautinen vankeusrangaistus ei tule kyseeseen. Kyseessä olisi luonteeltaan tuomioistuimessa määrättävä rikosoikeudellinen seuraamus, eikä esimerkiksi rikosoikeudellisen järjestelmän ulkopuolinen turvaamistoimenpide. Elinkautinen vankeus ja oikeuspsykiatrinen hoito ovat rangaistuksina etusijalla turvallisuusrangaistukseen nähden.

Turvallisuusrangaistuksen ensimmäisenä edellytyksenä olisi, että tuomittu joko: 1. on aiemmin tuomittu vähintään neljäksi vuodeksi vankeuteen yhdestä tai useammasta toisen henkeä, terveyttä, vapautta tai rauhaa vastaan tehdystä rikoksesta ja sen jälkeen uusiutunut tällaisen vähintään yhtä vakavan rikoksen, tai 2. tuomitaan samalla kertaa toistuvista toisen henkeä, terveyttä, vapautta tai rauhaa vastaan tehdyistä rikoksista, jotka kaiken kaikkiaan ovat erittäin vakavia.

Turvallisuusrangaistusta ei voitaisi tuomita rikoksista, jotka on tehty ennen kuin henkilö täyttää 18 vuotta. Sitä ennen tehdyt rikokset voisivat kuitenkin olla perusteena turvallisuusrangaistuksen rikoshistoriaa koskevalle edellytykselle, jos siihen on erityisiä syitä.

Ruotsin selvityksessä on päädytty ensimmäisen edellytyksen mukaiseen vähintään neljän vuoden pituisen aiemman tuomion vaatimukseen sillä perusteella, että aiempia rikostuomioita voidaan pitää luotettavana mittarina uusintarikollisuuden riskistä. Turvallisuusrangaistus tulee näin myös riippuvaiseksi objektiivisesti todennettavissa olevista seikoista. Yksittäisen rikoksen vakavuus ei kuitenkaan suoraan tarkoita riskiä rikosten uusimisesta.

Toisen vaihtoehtoisen edellytyksen mukaisessa tilanteessa, jossa on kyse erittäin vakavina pidettävistä sarjarikoksista, tulisi teoista määräaikaikaisena määrättävän vankeuden pituuden käytännössä olla vähintään kuusi vuotta vankeutta, jotta turvallisuusrangaistus voidaan määrätä.

Toisena turvallisuusrangaistuksen edellytyksenä olisi se, että on käsillä merkittävä riski siitä, että tuomittu uusii toisen henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan vakavan rikoksen. Seuraamuksen määrittäminen harkittaessa riski tulisi siis arvioida vielä korkeammaksi kuin elinkautisen vankeuden muuntamisharkinnassa, jossa muuntamisen estävän riskin on oltava konkreettinen ja varteenotettava. Merkittävä (påtaglig) riski tarkoittaa, että riski ei saa olla merkityksetön, epäselvä tai etäinen, vaan riskin on oltava selkeä ja konkreettisesti osoitettavissa. On siis oltava konkreettisia olosuhteita, jotka osoittavat, että tällainen riski on olemassa arvioitavan henkilön kohdalla.

Tuomitsemisedellytyksiin sisältyisi selvityksen mukaan lisäksi vaatimus siitä, että määräaikaista vankeusrangaistusta tai muita toimenpiteitä ei voida pitää riittävinä yhteiskunnallisen suojelun toteuttamiseksi. Yleensä yhteiskunnallisen suojelun kannalta riittävänä pidetään määräaikaista vankeutta ja mitä pidempi määräaikainen vankeusrangaistus olisi, sitä pienempi olisi tarve turvallisuusrangaistuksen käytölle.

Tuomioistuimen määrätessä turvallisuusrangaistuksen, olisi sille tuomiossa määritettävä vähimmäis- ja enimmäisaika.

Vähimmäisajan tulisi vastata sellaisen vankeusrangaistuksen kestoa, joka olisi tuomittu, jos seuraamukseksi olisi tuomittu määräaikainen vankeusrangaistus. Enimmäisaika olisi vähintään 10 vuotta ja enintään 18 vuotta tai enintään 24 vuotta, jos rikoksesta tai jostakin rikoksista on rangaistusasteikossa elinkautinen vankeus.

Kuten Norjassa ja Saksassa, Ruotsissakin on katsottu tarpeelliseksi mahdollisuus pidentää maksimiaikaa, jos tuomitulla arvioidaan edelleen olevan riski vakavan rikoksen uusimiselle. Syyttäjän pyynnöstä, rikosseuraamusviranomaisen ilmoituksen jälkeen, yleinen tuomioistuin voisi harkintansa mukaan pidentää enimmäisaikaa enintään kolmella vuodella kulloinkin, jos vapaudenmenetyksen jatkaminen on välttämätöntä yhteiskunnan suojelemiseksi.

Tällainen pidennyskanne olisi pantava vireille käräjäoikeudessa viimeistään kuusi kuukautta ennen enimmäisajan päättymistä, muuten rangaistus päättyy enimmäisajan päättyessä. Jos kanne on nostettu ajoissa, oikeus voisi kuitenkin päättää, että turvallisuusrangaistusta jatketaan, kunnes asia on lopullisesti ratkaistu, vaikka enimmäisaika olisi kulunut umpeen.

Ennen turvallisuusrangaistuksen määräämistä tuomioistuimella olisi mahdollisuus hankkia erityinen lausunto henkilön riskistä syyllystyä uusiin vakaviin rikoksiin henkeä, terveyttä, vapautta tai rauhaa vastaan. Lausunto voitaisiin hankkia ehdonalaista vapautta koskevan päätöksen yhteydessä ja rangaistuksen jatkamista koskevien päätösten yhteydessä. Ehdonalaista vapautta koskevaa päätöstä tai varmuusvankeuden pidentämistä koskevaa päätöstä ei voitaisi tehdä ilman riskiä koskevaa lausuntoa. Vastuuviranomaisena toimisi Oikeuslääketieteen laitos (Rättsmedicinalverket).

Turvallisuusrangaistuksen määräämisessä vaadittaisiin riippumattoman, ammattimaisen arvioinnin osoittavan, että tuomittu on vaaraksi yhteiskunnalle. Vaarallisuutta ja vakaviin rikokseen syyllytymisen riskiä arvioitaessa tulisi arvio perustaa rikosten vakavuuteen, rikoshistoriaan ja muihin olosuhteisiin liittyvän tuomioistuimen oman arvion lisäksi muuhun ammatillisen toimijan tekemään arvioon.

Turvallisuusrangaistuksen täytäntöönpanossa olisi keskeistä kuntoutus ja mahdollisuus lopulta vapautua. Tuomitulle olisi tarjottava kuntoutusta ja muita toimenpiteitä, jotka edistävät sopeutumista yhteiskuntaan. Turvallisuusrangaistuksen täytäntöönpano tulisi suunnitella niin, että se vähentää vankeuden aiheuttamaa psyykkistä kuormitusta ja tarjoaa tuomituille selkeät keinot edetä kohti vapautumista.

Turvallisuusrangaistukseen tuomitun sijoittaminen tapahtuisi vankeuslain sääntöjen mukaisesti, mutta erityissäännöksiä tarvittaisiin tietyissä kohdin. Tuomittu voitaisiin suotuisan kehityksen myötä sijoittaa laitokseen, jolla on alempi turvallisuusluokka, mikä on myös tärkeä osa edistymistä kohti vapautumista. Selvityksen mukaan mahdollisuus oleskella laitoksen ulkopuolella turvallisissa olosuhteissa on myös erityisen tärkeää varmistamaan, että järjestelmässä on mekanismeja, jotka mahdollistavat todellisen edistymisen kohti vapautumista.

Kun turvallisuusrangaistuksen vähimmäisaika olisi kulunut, tuomittu tai Rikosseuraamuslaitos voisi hakea tuomioistuimelta valvottua koevapautta (villkorad utslussning). Lupaa ei voitaisi myöntää ilman Oikeuslääketieteellisen laitoksen tekemää riskiarviota. Arviossa olisi erityisesti huomioitava tuomitun riski syyllystyä uudelleen vakavaan rikokseen, joka kohdistuu toisen henkeen, terveyteen, vapauteen tai kotirauhaan, suoritettu rangaistusaika, tehdyn rikoksen luonne ja rangaistuksen täytäntöönpanon aikana tapahtuneet laiminlyönnit ja osallistuminen yhteiskuntaan sopeutumiseksi. Tuomittu voisi hakea valvottua koevapautta uudelleen aikaisintaan vuoden kuluttua siitä, kun päätös on saanut lainvoiman, jos hakemus on hylätty. Aikaraja ei koskisi Rikosseuraamuslaitoksen tekemää hakemusta.

Valvotun koevapauden tulisi jatkua määrätyn vähimmäis- ja enimmäisajan välisen ajan. Rikos-seuraamuslaitoksella tulisi kuitenkin olla mahdollisuus päättää, että koevapaus päättyy jo aikai-semmin ja vanki vapautetaan kokonaisuudessaan, jos yhteiskunnan suoja voidaan varmistaa ja jos ei ole ilmeistä riskiä siitä, että vapautettu syyllistyisi rikokseen, välttäisi rangaistuksen suo-rittamista tai muuten käyttäytyisi sopimattomasti.

6 Lausuntopalaute

6.1 Lausuntokierros

Oikeusministeriö pyysi joulukuussa 2024 lausuntoa arviomuistiosta varmuusvankeuden käyt-töönnotosta ja elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittämisestä (<https://julkaisut.valtio-neuvosto.fi/handle/10024/165991>). Lausuntoja saapui 22. Arviomuistiossa oli esillä kaksi vaih-toehtoista toteutusmallia varmuusvankeuden käyttöönnotolle. Toinen malleista sai selkeästi enemmän kannatusta ja valmistelua jatkettiin kyseisen vaihtoehdon pohjalta. Lausunnoista on laadittu tiivistelmä (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:23, <https://jul-kaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/166253>). Alkuperäiset lausunnot ovat kokonaisuudes-saan saatavissa valtioneuvoston hankeikkunasta osoitteesta <https://oikeusministe-rio.fi/hanke?tunnus=OM077:00/2023>.

Oikeusministeriö pyysi myöhemmin lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi xx taholta. Lausunnon antamisaika oli 24.10. - 5.12.2025. Muillekin kuin jakelussa mainituille annettiin mahdollisuus antaa lausunto lausuntopalvelu.fi-sivustolla. Lausuntoja saapui xx. Alkuperäiset lausunnot ovat kokonaisuudessaan saatavissa valtioneuvoston hankeikkunasta osoitteesta xx. Lausunnon antoivat.....

Lausunnonantajat....

6.2 Lainsäädännön arviointineuvoston lausunto

Tiivistelmä launnosta...

Lausunnon huomioon ottaminen...

7 Säännöskohtaiset perustelut

7.1 Rikoslaki

2 c luku Vankeudesta ja yhdistelmärankaistuksesta

Luvun otsikkoon lisättäisiin maininta varmuusvankeudesta.

4 §. Vankeusrangaistusten yhteenlaskeminen. Pykälän 2 momenttiin lisättäisiin maininta siitä, että elinkautinen vankeusrangaistus käsittää muiden rangaistusten lisäksi varmuusvankeuden, johon tuomittu on määrätty ennen elinkautiseen vankeuteen tuomitsemista. Tämä tarkoittaisi sitä, että jos varmuusvankeuteen määrätty saisi uuden, elinkautiseen vankeuteen johtavan tuo-mion, alkaisi hän suorittaa tuomion antamisen jälkeen elinkautista vankeutta ja esimerkiksi hä-nen vapauttamiseensa sovellettaisiin sen jälkeen elinkautisvankien vapauttamista koskevia säännöksiä.

Pykälään lisättäisiin uusi 3 momentti, jonka mukaan varmuusvankeus käsittää ne vankeusran-gaistukset, yhdistelmärankaistukset, sakon muuntorangaistukset ja arestirangaistukset, jotka

pannaan täytäntöön samalla kertaa varmuusvankeuden kanssa. Varmuusvankeutta koskevassa 11 a §:ssä säädettäisiin samalla siitä, että mainitut rangaistukset voidaan kuitenkin ottaa huomioon määrättäessä varmuusvankeuteen määrätyn ehdonalaisen vapauden ajankohtaa.

10 §. Ehdonalainen vapauttaminen elinkautisesta vankeudesta. Pykälän 2 momenttia selkeytettäisiin ensinnäkin siten, että siinä mainittavat vapauttamisharkinnassa huomioitavat seikat olisivat luettelomuodossa. Luettelon johdantokappaleessa puolestaan selkeytettäisiin sitä, että vapauttamisharkinnassa on korkeimman oikeudenkin linjaamalla tavalla (KKO 2019:89, kohta 9) lähtökohtaisesti kyse siitä, onko elinkautisvangin katsottava suorittaneen vankilassa riittävästi rangaistusta niistä rikoksista, joista elinkautinen vankeus on tuomittu sekä joista tuomitut vankeusrangaistukset elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu vankilassaoloaikana. Suoritetun elinkautisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon kesto tulee siten huomioitavaksi vapauttamisharkinnassa keskeisenä tekijänä. Täytäntöönpanon kesto arvioidaan suhteessa elinkautiseen vankeuteen johtaneen rikoksen tai rikosten laatuun sekä muihin harkinnassa huomioon otettaviin rangaistuksiin. Tältä osin säännökseen tehtävällä muutoksella ei olisi tarkoitus muuttaa vallitsevaa oikeustilaa.

Momentin kohdissa 1–5 ja 7 olisi kyse seikoista, jotka on mainittu voimassa olevassa säännöksessä. Edellä mainittujen harkintaperusteiden lisäksi vapauttamisharkinnassa huomioidaan jo nykyisin käytännössä väkivaltariski-arvio, joka elinkautisvangista tehdään ennen hovioikeuden vapauttamisharkintaa. Tämä ei kuitenkaan ilmene voimassa olevasta säännöksestä. Väkivaltariski-arviointi tehdään Vankiterveydenhuollon yksikön Psykiatrisessa vankisairaalaissa. Väkivaltariski-arvio on liitettävä osaksi Rikosseuraamuslaitoksen Helsingin hovioikeudelle antamaa lausuntoa. Asiasta on säädetty elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 1 §:n 2 momentissa. Koska väkivaltariski-arvio on tosiasiallisesti yksi harkinnassa huomioon otettavista seikoista, on perusteltua säätää sen huomioon ottamisesta myös rikoslaissa. Tämän vuoksi momentin 6 kohdassa mainittaisiin yhtenä huomioon otettavana seikkana tuomitusta mahdollisesti tehty uusimisriskiä koskeva arvio. Tältäkin osin lisäys olisi luonteeltaan lainsäädäntöä selkeyttävä, eikä sen tarkoituksena olisi muuttaa voimassa olevaa oikeustilaa.

Riski-arviota koskevassa 6 kohdassa sanalla ”mahdollisesta” viitattaisiin siihen, että kaikissa tilanteissa ei olisi välttämätöntä, että riski-arvio on käytettävissä vapauttamisharkintaa tehtäessä. Riski-arviota koskevan pyynnön tekemisestä säädettäisiin esityksen mukaan nykyistä tarkemmin ja osin voimassa olevasta sääntelystä poikkeavasti elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa. Esityksessä ehdotettavalla tavalla riski-arvio voitaisiin jättää hankkimatta esimerkiksi silloin, jos vapauttamista haettaisiin heti 1 momentissa säädetyn aikaisimman vapauttamisajankohdan tullessa täyteen ja hovioikeus pitäisi selvänä, ettei vapauttaminen yksistään elinkautiseen vankeuteen johtaneen rikoksen laadun ja vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon keston takia ole vielä perusteltua. Tällaisissa tilanteissa vapauttamisharkinnassa painottuu ennen kaikkea suoritettu vankeusaika suhteessa tuomittuun tekoon tai tekoihin, eikä väkivaltariski-arviolle jää harkinnassa varsinaista painoarvoa. Elinkautinen vankeusrangaistus voi jatkua kymmeniäkin vuosia erityisesti silloin, jos tekoja on useita. Ääriesimerkkinä voidaan mainita vakava terroriteko, jossa henkirikoksen uhreja olisi lukuisia ja elinkautisen vankeuden kesto voisi yksistään tämän vuoksi muodostua erittäin pitkäksi. Toisena esimerkkinä kyse voisi olla tilanteesta, jossa vangille on tehty aiemman hakemuksen käsittelyn yhteydessä riski-arvio ja vanki hakee uudelleen vapauttamista pian aikaisemman hakemuksen hylkäämisen jälkeen. Tällaisessa tilanteessa uuden riski-arvion tekeminen pian aikaisemman jälkeen ei välttämättä olisi aina tarpeen. Riski-arvion hankkimisesta säädettäisiin tarkemmin elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa. Päätöksen riski-arvion hankkimisesta tekisi Helsingin hovioikeus. Vankia ei kuitenkaan voitaisi vapauttaa ilman uusimisriskin arviointia.

Momentin 7 kohdassa, joka koskee vangin sitoutumista noudattamaan valvotusta koevapaudesta annetussa laissa tarkoitettua lääkehoitoa ja siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea koskevia ehtoja, tehtäisiin kielellinen muutos. ”Vanki”-sana muutettaisiin muotoon ”tuomittu”, jota on jo voimassa olevassa säännöksessä käytetty muiden harkinnassa huomioitavien seikkojen kohdalla. Lisäksi muotoilua muutettaisiin siten, että kohdassa mainittaisiin tuomitun mahdollinen sitoutuminen lääkehoitoon. Tällainen muotoilu olisi perusteltu, sillä kohdassa viitattu lainsäädäntö koskee ainoastaan seksuaalirikoksesta tuomittuja vankeja ja siinä tarkoitettu hoito tulee elinkautisvankien kohdalla kyseeseen vain harvoin. Ehdotus ei tältä osin merkitsisi muutosta voimassa olevaan lainsäädäntöön tai vapauttamisharkintakäytäntöön.

Pykälään lisättäisiin uusi 3 momentti, jolloin voimassa olevan säännöksen 3 ja 4 momentti siirtyisivät 4 ja 5 momentiksi. Uuden 3 momentin mukaan vankia ei voitaisi päästää ehdonalaan vapauteen, jos 2 momentin 1–7 kohdassa mainittujen seikkojen perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että elinkautiseen vankeuteen tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Sanamuodoltaan ja myös asiallisesti säännös vastaisi pitkälti ehdotettua varmuusvankeuteen määrittämistä koskevaa säännöstä. Varmuusvankeuden käyttöönoton myötä yhdenmukainen sääntely olisi tältä osin perusteltua, sillä vapaudenmenetyksen jatkamisen tulisi olla myös elinkautisvankien kohdalla mahdollinen sillä perusteella, että riski uuteen vakavaan rikokseen on ilmeinen, riippumatta siitä, kuinka pitkään vanki on ollut vapautensa menettäneenä ja millaisista teoista vanki on elinkautiseen vankeuteen alun perin tuomittu.

Mainitussa 3 momentin mukaisessa harkinnassa olisi kysymys kokonaisharkinnasta, jossa huomioitaisiin kaikki 2 momentissa mainitut seikat. Esimerkiksi 2 momentin 6 kohdassa mainitussa väkivaltariskiarviossa todettu korkea uusimisriski ei itsessään vielä tarkoittaisi sitä, että vankia ei voida vapauttaa. Elinkautisvangin vapauttamishakemuksen hylkääminen 3 momentin perusteella tarkoittaisi sitä, että vapaudenmenetys saisi rikoksesta johtuvan seuraamuksen lisäksi nykyistä selkeämmin turvaamistoimenpiteen luonteen. Tästä syystä momentissa edellytettäisiin uusimisriskin ilmeisyyttä sekä riskin kohdistumista nimenomaan vakavan rikoksen tekemiseen. Jos vapauttamiselle katsotaan olevan 3 momentissa mainittu este, ei merkitystä olisi sillä, kuinka pitkään vanki on suorittanut vankeusrangaistustaan.

Jos vapauttamisharkinnassa ei katsottaisi olevan käsillä 3 momentissa tarkoitettua ilmeistä vaaraa uuden vakavan rikoksen uusimisesta, tulisi elinkautisvangin vapauttaminen harkittavaksi nykyistä käytäntöä vastaavasti 2 momentissa mainittujen seikkojen kokonaisharkinnalla.

11 §. Yhdistelmärankaistus. Pykälään tehtäisiin eräitä, ennen kaikkea varmuusvankeuden käyttöönotosta johtuvia muutoksia, sillä uuden 11 a §:n mukaan varmuusvankeuteen määrittäminen edellyttäisi, että rikoksentehtäjä on sitä ennen tuomittu yhdistelmärankaistukseen.

Pykälän 1 momentissa todettaisiin ensinnäkin voimassa olevasta säännöksestä poiketen, että yhdistelmärankaistus koostuu vähintään rangaistuksen määrittämisestä säädettyjen säännösten mukaan mitattavasta vankeudesta ja sitä välittömästi seuraavasta valvonta-ajasta. Säännökseen lisättävällä sanalla ”vähintään” tarkoitettaisiin sitä, että yhdistelmärankaistuksen vankeusaika voisi jatkua tuomiossa mitattua rangaistusta pidempään tilanteessa, jossa varmuusvankeuteen määrittäminen on haettu ja jossa määrittäminen koskeva asia on kyseisenä ajankohtana vielä tuomioistuimessa vireillä. Yhdistelmärankaistuksen vankeusaika voisi siis jatkua voimassa olevasta lainsäädännöstä poiketen tuomioistuimen määrittämää vankeusaikaa kauemmin, jos varmuusvankeuteen määrittäminen on haettu. Tästä tilanteesta säädettäisiin tarkemmin 11 a §:ssä sekä varmuusvankeudesta annettavassa laissa. Lähtökohtana mainitussa sääntelyssä olisi kui-

tenkin, että varmuusvankeuteen määräämistä koskeva päätös ehdittäisiin tehdä ennen kuin yhdistelmärangaistuksesta tuomittu vankeusaika päättyisi tai ainakin, ettei tuomittu vankeusaika pidentyisi hakemuksen vuoksi kohtuuttoman paljon.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin lisäksi siitä, että yhdistelmärangaistuksen tuomittu vapautuu voimassa olevan sääntelyn tavoin valvonta-ajalle tuomioistuimen mittaaman vankeusajan jälkeen, jos vankeusajan jatkamista varmuusvankeutena ei olisi haettu. Muutoksena voimassa olevaan, momentissa säädettäisiin siitä, että valvonta-ajan pituus olisi vuosi, jollei hovioikeus ole varmuusvankeudesta annetun lain 7 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla määrännyt valvonta-ajan pituudesta toisin. Voimassa olevan sääntelyn mukaan valvonta-aika on aina vuosi. Muutoksen tarkoituksena olisi mahdollistaa se, että jos tuomittu on ollut vapautensa menettäneenä alkuperäistä tuomiota merkittävästi pidempään varmuusvankeuteen määräämistä koskevasta hakemuksesta aiheutuneen menettelyn vuoksi, voitaisiin yli mennyt vapaudenmenetyksia huomioida lyhentämällä valvonta-aikaa, jos tuomittua ei lopulta määrätäkaan varmuusvankeuteen. Valvonta-ajan olisi kuitenkin aina oltava vähintään kuusi kuukautta. Tällä varmistettaisiin yhdistelmärangaistukseen tuomitun riittävän pitkä asteittainen ja valvottu vapautuminen, mikä on valvonta-ajan tarkoituksena.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin voimassa olevan sääntelyn tavoin yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytyksistä. Yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytykset jakautuvat syyksi luettavan rikoksen vakavuuteen ja rikosnimikkeeseen (1 kohta), rikoksenteikijän rikoshistoriaan (2 kohta) ja rikoksenteikijän vaarallisuuden arviointiin (3 kohta).

Momentin 1 kohdassa edellytetään, että rikoksenteikijä tuomitaan määräaikaiseen, vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen kohdassa mainitusta rikoksesta. Kielellisen selkeyden vuoksi olisi perusteltua muuttaa kohdan muotoilua siten, että siinä sanottaisiin ”olisi tuomittava” eikä ”tuomitaan”. Sana ”tuomitaan” viittaa siihen, että tuomion kohteena olisi ainoastaan kohdassa mainittu rikos. Yhdistelmärangaistusta koskevan tuomion kohteena voi kuitenkin olla useita rikoksia, ja tässä tilanteessa tuomioistuimen on arvioitava, olisiko syytetty tuomittava yksittäisestä säännöksen 1 kohdassa mainitusta rikoksesta vähintään kolmeksi vuodeksi vankeuteen. Ehdotettu muotoilu ”olisi tuomittava” kuvastaisi paremmin tätä arviointia, joka tuomioistuimen on tehtävä ennen yhdistelmärangaistuksen määräämistä.

Rikoksenteikijän rikoshistoriaa koskevaan momentin 2 kohtaan tehtäisiin varmuusvankeuden käyttöönoton vuoksi kaksi muutosta. Koska esitettävien muutosten myötä myös sellainen rikoksenteikijä, joka ei täytä kohdassa nyt asetettuja edellytyksiä aiemmasta rikollisuudesta, voitaisiin tuomita jatkossa yhdistelmärangaistukseen ja määrätä sen jälkeen varmuusvankeuteen, säädettäisiin 2 kohdassa selvästi tilanteesta, jossa rikoksenteikijä on tuomittu aiemmin 1 kohdassa mainitusta rikoksesta ennen uuteen rikokseen syylistymistä. Rikoksenteikijä, jota ei olisi aiemmin tuomittu mainitusta rikoksesta, voitaisiin sen sijaan tuomita yhdistelmärangaistukseen 3 momentin nojalla.

Toisena muutoksena 2 kohtaan lisättäisiin yhdistelmärangaistuksen ja elinkautisen vankeuden oheen maininta vapautumisesta yhdistelmärangaistuksen jälkeen määrätystä varmuusvankeudesta. Varmuusvankeuteen määrättyjen osalta kohdassa tarkoitettu kolmen vuoden aika laskettaisiin siitä, kun varmuusvankeuteen tuomittu on vapautunut ehdonalaiseen vapauteen.

Momentin 3 kohtaan tehtäisiin kielellinen muutos. Voimassa olevan 3 kohdan mukaan yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen edellyttää sitä, että rikoksenteikijää on rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisen selvityksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Säännöksen

muotoilua muutettaisiin siten, että rikoksenteikijän vaarallisuuden sijasta puhuttaisiin rikoksenteikijän korkeasta vakavan rikoksen uusimisriskistä. Kohdan mukaan yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytyksenä olisi siten 1 ja 2 kohdissa säädettyjen edellytysten lisäksi se, että rikoksesta ilmenevien seikkojen ja viitatus oikeudenkäymiskaaren säännöksen mukaisessa selvityksessä arvioitun korkean uusimisriskin perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että rikoksenteikijä vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Säännöksen muuttamisella ei olisi tarkoitus alentaa tai toisaalta korottaa yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytyksiä, vaan kyse olisi säännöksen kielellisestä täsmäntämisestä ja lainsäädännössä käytetyn käsitteistön yhtenäistämisestä. Tuomioistuimien tekisi edelleen harkinnan 3 kohdan edellytyksen täyttymisestä itsenäisesti, eikä olisi sidottu oikeudenkäymiskaaren tarkoittamaan Terveiden ja hyvinvoinnin asiantuntijalausuntoon. Kohdan sanamuodon mukaisesti merkitystä uusimisriskin ilmeisyyden arvioimisessa olisi annetun asiantuntijalausannon lisäksi rikoksesta ilmenevillä seikoilla.

Pykälään lisättäisiin uusi 3 momentti ja voimassa oleva 3 momentti siirtyisi 4 momentiksi. Uudessa 3 momentissa säädettäisiin sellaisen rikoksenteikijän tuomitsemisesta yhdistelmärangaistukseen, joka ei täytä 2 momentin 2 kohdassa säädettyjä edellytyksiä rikoksenteikijän aiemmasta rikoshistoriasta. Rikokseen ensi kertaa syyllistyvien tuomitseminen yhdistelmärangaistukseen ei ole voimassa olevan lainsäädännön mukaan mahdollista. Yhdistelmärangaistukseen ei ole myöskään voimassa olevan sääntelyn nojalla mahdollista tuomita rikoksenteikijää, joka on aiemmin tuomittu mahdollisesti useistakin rikoksista, mikäli yksikään rikoksista ei ole 2 momentin 1 kohdassa mainittu rikos tai mikäli rikoksenteikijän aiemmasta rikoksesta on ehtinyt kulua 2 momentin 2 kohdassa säädettyä pidempi aika. Esitetyllä muutoksella laajennettaisiin siten yhdistelmärangaistuksen soveltamisalaa ensikertalaisiin rikoksenteikijöihin sekä sellaisiin rikoksenteikijöihin, joilla on aiempaa rikoshistoriaa, mutta se ei täytä edellytyksiä aiemman rikoksen luonteesta tai teosta kuluneesta ajasta.

Yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen 3 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa edellyttäisi sitä, että rikoksenteikijä olisi tuomittava 2 momentin 1 kohdassa mainitusta rikoksesta vähintään kahdeksan vuoden vankeusrangaistukseen. Yhdistelmärangaistus ja varmuusvankeuden käyttöönoton myötä etenkin siihen määrääminen yhdistelmärangaistuksen jatkeena ovat ankaria seuraamuksia ja vakavien rikosten uusimisriskin arvioimiseen liittyy varsinkin ensikertalaisten kohdalla epävarmuutta. Näistä syistä yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen yksittäisestä vakavasta rikoksesta olisi 3 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa varattu vain äärimmäisen törkeisiin ja vakaviin tapauksiin. Syyksi luetun rikoksen tulisi olla lajissaankin erityisen vakava. Siten esimerkiksi tavanomaisena pidettävään tappoon syyllistyminen ei lähtökohtaisesti sellaisenaan olisi riittävä peruste yhdistelmärangaistuksen tuomitsemiselle, vaikka taposta tuomitaankin rangaistusasteikkonsa mukaan aina vähintään 8 vuoden vankeuteen, jollei käsillä ole rikoslain 6 luvun 8 §: mukaisia perusteita rangaistusasteikon lieventämiselle.

Pykälän 3 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen edellyttäisi lisäksi 2 momentin tavoin, että rikoksesta ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisessa selvityksessä arvioitun korkean uusimisriskin perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että rikoksenteikijä vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin tilanteista, joissa syyksi luetaan samalla kertaa useita rikoksia. Momentti vastaisi asiallisesti voimassa olevaa 3 momenttia. Voimassa olevan säännöksen ensimmäisen virkkeen mukaan, jos kahdesta tai useammasta rikoksesta tuomitaan muu kuin elinkautinen vankeusrangaistus ja ainakin yksi rikoksista on 2 momentin 1 kohdassa mainittu rikos, josta rikoksenteikijä olisi tuomioistuimen harkinnan mukaan tuomittava yhdistelmärangaistukseen, rikoksista tuomitaan yhdistelmärangaistus. Säännöksen sanamuodon perusteella

on jossain määrin tulkinnanvaraista, tuleeko yhteisen rangaistuksen pelkästään sisältää vähintään yksi 2 momentin 1 kohdassa mainittu rikos, vai edellytetäänkö myös, että kyseisestä rikoksesta yksin arvioituna seuraisi tuomioistuimen harkinnan mukaan vähintään kolmen vuoden vankeusrangaistus. Ennen yhdistelmärangaistusta koskevan sääntelyn voimaantuloa koko rangaistuksen suorittamista koskeneessa rikoslain 2 c luvun 11 §:n 2 momentissa (780/2005) todettiin vastaavana edellytyksenä, että ”ainakin yksi rikoksista on -- mainittu rikos ja että siitä rikoksesta erikseen tuomittaessa seuraisi määräaikainen, vähintään kolmen vuoden pituinen vankeusrangaistus”. Mitä ilmeisimmin tätä ei ole tarkoitettu muutettavan yhdistelmärangaistuksesta säädettäessä, vaikka sanamuoto onkin muutettu tulkinnanvaraisemmaksi. Momentin ensimmäisen virkkeen sanamuotoa ehdotetaan tästä syystä selvennettäväksi aiempaa sanamuotoa ajatuksellisesti vastaavaksi.

Edellä todetulla tavalla voimassa olevan momentin ensimmäisessä virkkeessä on muotoilu ”jos kahdesta tai useammasta rikoksesta tuomitaan muu kuin elinkautinen vankeusrangaistus”. Koska rikoslain 2 c luvun 4 §:n 2 momentin mukaan elinkautinen vankeus käsittää myös yhdistelmärangaistuksen, on selvää, ettei yhdistelmärangaistukseen tuomitseminen tule kyseeseen silloin, jos teoista tulisi tuomittavaksi elinkautinen vankeusrangaistus. Tästä syystä ehdotetussa muotoilussa ei enää tehtäisi vastaavaa rajausta. Tarkoituksena ei kuitenkaan olisi muuttaa säännöksen sisältöä tältä osin, vaan kyse olisi säännöksen kielellisestä yksinkertaistamisesta.

Momentin toisessa virkkeessä säädettäisiin yhteisen rangaistuksen määräämisestä 3 momentin mukaisissa tilanteissa, eli silloin, kun rikoksenteikijä ei täytä 2 momentin 2 kohdassa säädettyä edellytystä aiemmasta rikollisuudesta. Tällaisissa tilanteissa yhteistä rangaistusta määrättäessä ainakin yhdestä rikoksesta tulisi tuomita erikseen arvioituna vähintään kolmen vuoden vankeusrangaistus ja yhteisen rangaistuksen olisi oltava pituudeltaan vähintään kahdeksan vuotta, jotta yhdistelmärangaistus voitaisiin tuomita. Yhteisen rangaistuksen pituutta koskevalla 8 vuoden edellytyksellä voitaisiin osaltaan turvata sitä, että yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen olisi mahdollista 3 momentin mukaisissa tilanteissa vain riittävän vakavien rikoskokonaisuuksien kohdalla. Koska 3 momentissa ehdotetaan, että yksittäisestä rikoksesta tuomittaessa rangaistuksen pituus tulisi olla vastaavalla tavalla vähintään 8 vuotta, voidaan yhteisen rangaistuksen määräämisen tilanteessa katsoa yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen kynnyksen olevan matalampi kuin jos kyseessä on yksittäinen rikos. Tätä voidaan pitää perusteltuna, sillä yhteisen rangaistuksen määräämisessä saattaisi muutoin tulla vastaan tilanne, jossa rikoksenteikijä olisi syyllistynyt useaan 2 momentin 1 kohdassa mainittuun törkeään rikokseen ilman, että rangaistus yhdestäkään niistä erikseen arvioituna ylittäisi kahdeksaan vuoteen. Tekokokonaisuus saattaisi kuitenkin osoittaa ilmeistä vaaraa siitä, että rikoksenteikijä vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Tällaisessa tilanteessa ei vaikuttaisi johdonmukaiselta, jos mahdollisuus yhdistelmärangaistuksen tuomitsemiselle estyisi kategorisesti.

Momentin viimeiseen virkkeeseen tehtäisiin muutos, jonka mukaan momentissa tarkoitetuissa tilanteissa valvonta-ajan pituuteen sovellettaisiin, mitä siitä 1 momentissa säädetään. Vastaava muutos tehtäisiin 5 momenttiin, joka koskee tilannetta, jossa täytäntöönpantavana on samaan aikaan useampi yhdistelmärangaistus.

Voimassa oleva pykälän 6 momentti siirrettäisiin sellaisenaan yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annettuun lakiin.

11 a §. Varmuusvankeus. Rikoslain 2 c lukuun lisättäisiin uusi pykälä varmuusvankeudesta. Pykälän 1 momentin mukaan yhdistelmärangaistuksen vankeusaikaa voitaisiin jatkaa varmuusvankeutena, jos olisi edelleen olemassa ilmeinen vaara, että tuomittu vapauduttuaan syyllistyy

uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ja vankeusajan jatkamista olisi pidettävä välttämättömänä muiden hengen, terveyden tai vapauden suojelemiseksi.

Varmuusvankeuden määräämisestä päättäisi Helsingin hovioikeus syyttäjän hakemuksesta. Syyttäjä päättäisi hakemuksen tekemisestä Rikosseuraamuslaitoksen antaman selvityksen perusteella. Tästä säädettäisiin tarkemmin varmuusvankeudesta annettavassa laissa. Mainitussa laissa säädettäisiin myös siitä, että hovioikeuden päätöksestä voitaisiin hakea muutosta korkeimmasta oikeudesta, jos korkein oikeus myöntää valitusluvan.

Pykälän 1 momentin 1–4 kohdassa säädettäisiin varmuusvankeuteen määräämisen harkinnassa huomioon otettavista seikoista. Nämä vastaisivat osin elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa huomioon otettavia seikkoja. Momentin 1 kohta koskisi tuomitusta tehtävää riskiarviota. Tuomitusta tehtäisiin varmuusvankeutta koskevan hakemuksen käsittelyn yhteydessä uusimriskiarvio, joka on edellytyksenä myös yhdistelmärangaistusta tuomittaessa, ja arviolla olisi osaltaan vaikutusta tuomioistuimen harkintaan.

Momentin 2 kohdan mukaan yksi harkinnassa huomioitavista seikoista olisi tuomitun aiempi rikollisuus. Tällä viitattaisiin sekä niihin rikoksiin, joihin vanki on syyllistynyt ennen yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanon aloittamista, mutta myös mahdollisiin rikoksiin, joihin tuomittu on syyllistynyt vankeusaikana. Harkinnassa voitaisiin huomioida lainvoimaiseen tuomioon johtaneiden rikosten lisäksi myös teot, joiden osalta henkilö on todettu syyntakeettomaksi tai joiden osalta rikosprosessi on edelleen kesken. Lisäksi voitaisiin huomioida ennen rikosvastuukärrän tehdyt rikokset, joista on olemassa tieto poliisin esitutkinta-aineistossa.

Momentin 3 kohdan mukaan harkinnassa olisi kiinnitettävä huomiota myös rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentissa tarkoitettuihin seikkoihin. Kyseinen säännös koskee ehdonalaisten vapauttamisen lykkäämistä tilanteissa, jossa vangin käyttäytymisen tai hänen esittämiensä uhkausten johdosta on olemassa ilmeinen vaara, että vanki vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen ja vapauttamisen lykkääminen on tarpeen rikoksen estämiseksi. Tältä osin ilmeisen vaaran arvioiminen perustuisi 9 §:n 2 momentin tarkoittamalla tavalla konkreettisiin uhkauksiin tai vangin käyttäytymiseen.

Momentin 4 kohdassa säädettäisiin rangaistusajan suunnitelman toteutumisen ja vankila-aikaisen käyttäytymisen huomioimisesta. Momentin 2–4 kohdan mukaiset seikat tulevat huomioiksi myös tehtäessä 1 kohdassa tarkoitettua riskiarviota. Mainituista seikoista on perusteltua kuitenkin säätää erikseen, sillä varmuusvankeuteen määräämisen harkinta olisi tuomioistuimen kokonaisharkintaa, joissa itsenäistä merkitystä voitaisiin antaa kaikille luettelossa säädetyille seikoille. Kuten on säädetty yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen osalta, ei tuomioistuin olisi varmuusvankeuteen määräämistä harkitessaankaan sidottu riskiarvioon, vaan tekisi ratkaisun varmuusvankeuteen määräämisestä itsenäisesti.

Pykälän 2 momentin mukaan hakemuksen tekemiseen noudatettaisiin mitä laissa varmuusvankeudesta säädetään. Mainitun lain mukaan hakemus tulisi tehdä aikaisintaan vuosi ja kuusi kuukautta ja viimeistään yhdeksää kuukautta ennen yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkamista. Ajankohta määrittyisi siis tuomioistuimen mittaaman rangaistuksen pituuden perusteella ja lähtökohtaisesti tavoitteena olisi se, että päätös varmuusvankeuteen määräämisestä tai sitä koskevan hakemuksen hylkäämisestä olisi tehty ennen tuomitun vankeusajan täyttymistä. Koska perusteet varmuusvankeutta koskevan hakemuksen tekemiselle voisivat kuitenkin poikkeuksellisesti ilmetä vain vähän ennen yhdistelmärangaistuksen vankeusajan päättymistä, olisi syyttäjällä mahdollisuus erityisen painavasta syystä hakea varmuusvankeuden määräämistä myös edellä mainittua ajankohtaa myöhemmin. Tällainen tilanne voisi olla kyseessä esimerkiksi

silloin, jos vanki on syyllistynyt uuteen henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen hieman ennen vankeusajan päättymistä tai esittänyt uhkauksen tällaisen rikoksen tekemisestä. Kaikissa tilanteissa hakemus olisi kuitenkin tehtävä ennen kuin yhdistelmärangaistuksen vankeusaika päättyy. Tuomittu voisi näin ollen poikkeustilanteissa suorittaa yhdistelmärangaistusta vankilassa vielä sen jälkeen, kun tuomioistuimen mittaama vankeusrangaistus olisi tullut täyteen, jos varmuusvankeuden määräämistä koskevan asian käsittely olisi tuolloin kesken joko hovioikeudessa tai muutoksenhakuasteessa. Kyseinen tilanne on otettu huomioon myös ehdotetussa yhdistelmärangaistusta koskevan 11 §:n 1 momentin muotoilussa.

Jos yhdistelmärangaistusta suorittava määrättäisiin varmuusvankeuteen, raukeaisi yhdistelmärangaistuksen täytöntöönpano. Varmuusvankeus siis alkaisi hovioikeuden tekemästä päätöksestä. Elinkautisen vankeuden tapaan ja toisin kuin yhdistelmärangaistus, varmuusvankeus katkaisi ne vankeusrangaistukset, yhdistelmärangaistukset, sakon muuntorangaistukset ja arestirangaistukset, jotka pannaan täytöntöön samalla kertaa varmuusvankeuden kanssa. Nämä voitaisiin kuitenkin ottaa huomioon varmuusvankeudesta vapauttamista harkittaessa ja vapauttamisen ajankohtaa määrättäessä.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin siitä, että Helsingin hovioikeuden tulisi määrätä päätöksessään tuomitun vapautumisesta yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajalle, jos hakemus varmuusvankeuteen määräämisestä hylätään. Asiasta säädettäisiin tarkemmin varmuusvankeudesta annettavassa laissa. Hovioikeudesta säädetty koskisi vastaavasti korkeinta oikeutta, jos se muutoksenhakuasteena päättäisi, ettei tuomittua määrätä varmuusvankeuteen.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin varmuusvankeuden jatkamisen edellytysten arvioimisesta. Menettelystä säädettäisiin tarkemmin varmuusvankeudesta annettavassa laissa. Asia voisi tulla vireille Helsingin hovioikeudessa joko varmuusvankeuteen määrätyn tai Rikosseuraamuslaitoksen hakemuksesta. Varmuusvankeuden jatkamisen edellytyksiä harkittaisiin samojen seikkojen nojalla, kuin mitä olisi 1 momentissa säädetty varmuusvankeuteen määräämisen osalta. Tuomioistuimissa käytännössä arvioisi, ovatko varmuusvankeuden määräämisen edellytykset edelleen käsillä. Jos varmuusvankeuden edellytyksiä ei enää olisi, olisi varmuusvankeuteen määrätty päästettävä ehdonalaan vapauteen. Varmuusvankeudesta annettavassa laissa säädettäisiin siitä, että vapauttavaa päätöstä ei voitaisi tehdä ilman uuden riskiarvion tekemistä. Vaikka varmuusvankeus ei turvaamistoimiluonteisena seuraamuksena suoraan rinnastuisikaan ehdottoon vankeuteen rangaistuksena, sovellettaisiin siitä vapauttamiseen ehdonalaista vapauttamista koskevaa sääntelyä jaksossa 2.4.2.5 perustelluista syistä.

Vapauttamispäivää määrättäessä tulisi huomioida muut rangaistukset, jotka varmuusvankeus rikoslain 2 c luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitetulla tavalla käsittää, sekä varmuusvankeutta edeltäneen yhdistelmärangaistuksen vankeusajan mahdollisesti suorittamatta jäänyt osa. Sääntely koskisi tilanteita, joissa varmuusvankeuteen määrätty olisi vapautumassa aiemmin kuin silloin, jos hän olisi suorittanut yhdistelmärangaistusta tai mahdollisia muita rangaistuksia ilman varmuusvankeuteen määräämistä. Vaikka edellytyksiä varmuusvankeuden jatkamiselle ei enää olisi, voisi tuomioistuin määrätä vapautumispäivän pidemmälle päätöksenteosta siten, että esimerkiksi mahdollinen muu vankeusaikana tai ennen sitä saatu vapaudenmenetyksen sisältävä rangaistus tulisi riittävissä määrin suoritetuksi. Lähinnä tällainen tilanne voisi tulla käsille silloin, kun muu rangaistus olisi tuomittu sellaisesta teosta, joka ei ilmentäisi vaaraa siitä, että varmuusvankeuteen määrätty vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Momentin viimeisen virkkeen mukaan ehdonalaan vapauttamiseen sovellettaisiin, mitä elinkautisvankien osalta rikoslain 2 c luvun 10 §:ssä säädetään. Tältä osin viitatus pykälän voimassa olevassa 3 momentissa (jatkossa 4 momentissa) säädetään, että ennen kuin elinkautiseen

vankeuteen tuomittu päästetään ehdonalaiseen vapauteen, hänet voidaan sijoittaa valvottuun koevapauteen. Jos Rikosseuraamuslaitos katsoo, että ennen ehdonalaista vapauttamista ilmitulle rikoksen tai valvotusta koevapaudesta annetun lain 23 §:n 1 momentissa tarkoitetun suostumuksen peruuttamisen tai mainitun lain 26 §:n 1 momentissa tarkoitetun koevapauden peruuttamisen vuoksi ehdonalaista vapauttamista on harkittava uudelleen, sen on saatettava asia Helsingin hovioikeuden uudelleen käsiteltäväksi. Samoin on meneteltävä valvotusta koevapaudesta annetun lain 28 §:ssä ja vankeuslain 3 luvun 7 §:ssä tarkoitetuissa rangaistusajaksi lukemista koskeissa asioissa. Varmuusvankeuteen määrätty voitaisiin siis vastaavalla tavalla määrätä valvottuun koevapauteen ennen ehdonalaista vapauttamista ja päätös ehdonalaisesta vapauttamisesta voitaisiin viedä Helsingin hovioikeuden uudelleen käsiteltäväksi esimerkiksi, jos varmuusvankeuteen määrätty on syyllistynyt uuteen rikokseen tai Rikosseuraamuslaitos on peruuttanut valvotun koevapauden sille asetettujen ehtojen rikkomisen vuoksi.

Valvottu koevapaus merkitsee, että vanki voidaan sijoittaa vankilan ulkopuolelle teknisin välinein ja muulla tavoin valvottuun koevapauteen aikaisintaan kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista (rikoslain 2 c luvun 8 §). Käytännössä Helsingin hovioikeus ottaa vapauttamispäätöksessään kantaa siihen, onko ehdonalaiseen vapauteen päästettävä vanki määrättävä ennen ehdonalaista vapauttamista valvottuun koevapauteen. Hovioikeus ei kuitenkaan päättää valvottuun koevapauteen sijoittamisesta, mutta ottaa kantaa siihen, onko valvottua koevapautta pidettävä perusteltuna ja ottaa sen järjestämiseen kuluvan ajan huomioon määrätessään päivän, jona vanki päästetään ehdonalaiseen vapauteen. Varsinaisen päätöksen vangin päästämisestä valvottuun koevapauteen tekee tämän jälkeen Rikosseuraamuslaitos. Käytännössä elinkautisvangit ovat pääsääntöisesti vapautuneet valvotun koevapauden kautta (ks. jakso 2.2.2.3). Koska valvotun koevapauden tarkoituksena on suunnitelmallisella ja asteittaisella vapauttamisella ylläpitää ja edistää vangin valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan, olisi perusteltua, että myös varmuusvankeuteen määrätty vapautuisivat lähtökohtaisesti ehdonalaiseen vapauteen valvotun koevapauden kautta.

12 §. Yhdistelmärangaistus koventamisperusteena. Pykälää muutettaisiin kattamaan myös tilanteet, joissa yhdistelmärangaistusta on jatkettu varmuusvankeutena. Aikaisempi yhdistelmärangaistus olisi siis rangaistuksen koventamisperuste, jos uusi rikos olisi tehty kolmen vuoden kuluessa yhdistelmärangaistuksen vankeusajan päättymisestä tai varmuusvankeudesta vapautumisesta. Vapautumisella tarkoitettaisiin ajankohtaa, jolloin varmuusvankeuteen määrätty on päässyt ehdonalaiseen vapauteen.

13 §. Ehdonalaisen vapauden koeaika. Pykälän 2 momenttia muutettaisiin siten, että ehdonalainen vapaus ja jäännösrangaistus olisivat elinkautista vankeutta vastaavasti kolme vuotta myös silloin, jos kyse on varmuusvankeudesta. Näin ollen myös jäännösrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevaa 14 §:ää voitaisiin soveltaa varmuusvankeudesta vapautuneen kohdalla, vaikka kyse ei olekaan nimenomaisesti rangaistuksesta, vaan turvaamistoimiluonteisesta seuraamuksesta.

Kolmen vuoden koeaika merkitsisi sitä, että varmuusvankeuteen määrätty asetettaisiin aina koeajan pituuden perusteella ehdonalaisen vapauden ajaksi valvontaan yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:ssä tarkoitetulla tavalla.

7.2 Laki varmuusvankeudesta

1 luku Yleiset säännökset

1 §. Lain soveltamisala. Pykälässä säädettäisiin lain soveltamisalasta. Sen mukaan laissa säädettäisiin varmuusvankeuden määräämismenettelystä, toimeenpanosta ja vapauttamismenettelystä. Koska varmuusvankeus ei ole varsinaisesti rangaistus vaan ennemminkin turvaamistoi-
miluonteinen rikosoikeudellinen seuraamus, puhuttaisiin laissa sen toimeenpanosta eikä täytän-
töönpanosta, kuten esimerkiksi vankeuslaissa.

2 §. Varmuusvankeuden tarkoitus ja tavoite. Varmuusvankeuden tarkoituksena olisi suojella muiden henkeä, terveyttä ja vapautta silloin, kun on olemassa ilmeinen vaara, että tuomittu va-
paututtuaan syyllistyisi uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Vapaudenmenetyksen jatkamisella varmuusvankeutena pyritäisiin siten varmistamaan, ettei henkilö syyllisty uuteen vakavaan rikokseen. Varmuusvankeuden tavoitteena olisi lisätä var-
muusvankeuteen määrätyn valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä hänen elä-
mänhallintaansa ja vähentämällä hänen riskiään syyllistyä uuteen rikokseen. Tavoitteena olisi, että varmuusvankeuteen määrätty voidaan tulevaisuudessa vapauttaa takaisin osaksi yhteiskun-
taa.

3 §. Varmuusvankeuden sisältö ja toimeenpano. Pykälän 1 momentin mukaan varmuusvankeu-
den sisältöön ja toimeenpanoon sovellettaisiin samoja säännöksiä, kuin mitä sovelletaan van-
keuden täytäntöönpanoon, jollei ehdotettavassa laissa olisi säädetty toisin. Varmuusvankeuden
sisältö vastaisi siis käytännössä pitkälti vankeuden suorittamista. Ehdotettavan lain 9 §:ssä sää-
dettäisiin kuitenkin siitä, että varmuusvankeuteen määrätylle tulisi järjestää erityisiä toimia uu-
simisriskin alentamiseksi. Tavoitteena on, että tällaisten toimien avulla varmuusvankeuden jat-
kaminen kävisi tarpeettomaksi. Varmuusvankeuteen määrätty sijoitettaisiin vankeusvangeille
tarkoitettu osastolle, kuitenkin siten, että sijoituksessa huomioitaisiin edellä mainittu vaatimus
järjestää varmuusvankeudessa olevalle erityisiä tukitoimia. Varmuusvankeuteen määrätyleh-
dettäisiin varmuusvankeuden toimeenpanoon alkaessa päivitetty rangaistusajan suunnitelma, johon
sovellettaisiin, mitä vankeuslain 4 luvun 6 ja 7 §:ssä säädetään.

Varmuusvankeuteen määrättyyn sovellettaisiin myös muun muassa, mitä vankien poistumislu-
vista säädetään vankeuslain 14 luvussa. Edellytyksenä poistumislupa myöntämiselle olisi siten
muun muassa se, että vangin rangaistusaikaisesta käyttäytymisestä sekä hänen henkilöstään ja
rikollisuudestaan saatujen tietojen mukaan poistumislupa ehtojen noudattamista voidaan pitää
todennäköisenä. Tarvittaessa poistumislupa voidaan myöntää ainoastaan saatettuna. Rangais-
tusajan pituuden perusteella myönnettävä poistumislupa määräytyisi varmuusvankeutta edeltä-
neen yhdistelmä-rangaistuksen vankilassaoloajan perusteella. Vankeuslakiin ehdotetaan lisättä-
väksi säännös siitä, että varmuusvankeuteen määrätyleh-
dettäisiin elinkautisvangin tavoin myönnet-
tävä lupa poistua saatettuna vähintään kerran vuodessa, jos hänelle ei myönnetä poistumislupaa
rangaistusajan perusteella. Varmuusvankeuteen määrätyn poistumislupaharkinnassa tulisi kiin-
nittää erityistä huomiota vangin arvioituun uusimisriskitasoon.

Varmuusvankeuteen määrättyyn sovellettaisiin vankeuslain lisäksi, mitä muualla lainsäädän-
nössä on säädetty vangista. Sovellettavaksi tulisi siten esimerkiksi rikoslain 2 luvun 13 §, jonka
mukaan silloin, jos vanki tekee vankilassa tai muutoin Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen
valvonnan alaisena ollessaan rikoksen, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin
sakko, siitä voidaan määrätä kurinpitorangaistus siten kuin vankeuslain 15 luvussa säädetään.
Jos kuitenkin vanki tekee rikoksen vankilan ulkopuolella tai jos rikoksesta on odotettavissa an-
karampi rangaistus kuin sakko, rikoksesta on tehtävä ilmoitus poliisille tai muulle esitutkinta-
viranomaiselle.

2 luku Varmuusvankeuteen määrääminen

4 §. *Aloite varmuusvankeuteen määrittämiseksi.* Pykälässä säädettäisiin Rikosseuraamuslaitoksen aloitteesta varmuusvankeuteen määrittämiseksi. Pykälän 1 momentin mukaan Rikosseuraamuslaitoksen olisi toimitettava asiasta selvitys syyttäjälle, jos se katsoo rangaistusajan suunnitelman toteutumisen, vankila-aikaisen käyttäytymisen ja muiden tiedossaan olevien seikkojen perusteella, että yhdistelmärankaistukseen tuomitun valvonta-ajalle siirtyminen tai sen jälkeinen vapautuminen aiheuttaisi ilmeisen vaaran siitä, että tuomittu syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Rikosseuraamuslaitoksen tulisi omassa harkinnassaan huomioida, mitä rikoslain 2 c luvun 11 a §:n säädettäisiin niistä seikoista, jotka Helsingin hovioikeuden on otettava huomioon harkitessaan varmuusvankeuteen määrittämistä. Rikosseuraamuslaitoksen harkinnassa kuitenkin painottuisi erityisesti rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin. Rikosseuraamuslaitos voisi kuitenkin antaa painoarvoa myös muille sen tiedossa oleville seikoille. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi tieto siitä, että henkilö on syyllistynyt toistuvasti vakaviin henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuneisiin rikoksiin ennen yhdistelmärankaistukseen tuomitsemista tai että rikos tai rikokset, joista henkilö on tuomittu yhdistelmärankaistukseen ovat poikkeuksellisen vakavia lajissaan.

Yksinomaan rangaistusajan suunnitelman toteutumattomuus ei olisi riittävä peruste selvityksen tekemiselle, joskin tämä voitaisiin ottaa kokonaisarvioinnissa huomioon. Mikäli henkilöllä arvioidaan olevan edelleen korkea riski syyllistyä uuteen henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen, saattaa riskitasoa lisätä se, ettei vanki ole osallistunut minkäänlaiseen vaikuttavuustyöskentelyyn. Toisinaan rangaistusajan suunnitelman toteutumiseksi voi olla esteenä myös vangista ainakin osin riippumattomat syyt, jolloin arviointia tehtäessä tulisi kiinnittää myös huomiota rangaistusajan suunnitelman toteutumattomuuteen johtaneisiin syihin. Toisaalta myöskään rangaistusajan suunnitelman näennäinen edistäminen ei olisi este selvityksen tekemiselle, jos siihen sisältyvästä vaikuttavuustyöskentelystä ei olisi ollut hyötyä vangin ajatteluun tai asenteisiin ja uusimisriskin arvioitaisiin Rikosseuraamuslaitoksessa olevan edelleen korkea.

Rikosseuraamuksen aloite varmuusvankeuteen määrittämiseksi ei luonnollisesti saisi perustua sille, että vangilla on yhdistelmärankaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain 16 §:ssä tarkoitettu este valvonta-ajan suorittamiselle. Esteen saattaa muodostaa esimerkiksi se, ettei henkilöllä ole valvonta-ajan täytäntöönpanoon soveltuvaa asuntoa. Tällaisissa tilanteissa valvonta-ajan muuntamista vankeudeksi tulisi hakea mainitussa laissa säädetyllä tavalla.

Rikosseuraamuslaitoksen syyttäjälle antamaan selvitykseen tulisi sisältyä mahdollisimman kattavasti kaikki asian päätöksenteon kannalta olennaiset seikat ja näihin liittyvä selvitys.

Tarkoituksena on, että varmuusvankeuteen määrittäisiin vain sellaiset tuomitut, joiden kohdalla vaara uuteen vakavaan rikokseen syyllistymisestä on ilmeinen. Lain sanamuoto ilmeisyydestä tarkoittaisi, että kynnyksen aloitteen tekemiselle ja selvityksen antamiselle syyttäjälle olisi suhteellisen korkea. Toisaalta Rikosseuraamuslaitos ei olisi sidottu harkinnassaan ainoastaan rangaistusajan suunnitelman toteutumiseen ja vankeusaikaiseen käytökseen. Käsillä voi olla tilanne, jossa tuomitulla voidaan katsoa olevan erittäin korkea uusimisriski esimerkiksi aiemman rikoshistorian perusteella, vaikka itse vankeusaika olisikin sujunut ilman suurempia haasteita. Koska varmuusvankeuteen määrittäminen ja ylipäätään asian saattaminen tuomioistuimen arvioitavaksi edellyttäisi aina Rikosseuraamuksen aloitetta, ei Rikosseuraamuslaitoksen mahdollisuutta aloitteen tekemiselle ja selvityksen antamiselle syyttäjälle ole syytä rajoittaa liian suppeaksi.

Selvitys olisi toimitettava syyttäjälle aikaisintaan vuotta ja kuutta kuukautta, kuitenkin viimeistään yhdeksää kuukautta ennen yhdistelmärankaistuksen valvonta-ajan alkamista. Määräaikojen tarkoituksena olisi ensinnäkin varmistaa, että asia saapuu tuomioistuimen käsiteltäväksi

vasta siinä vaiheessa, kun valvonta-aika alkaa lähestyä. Päätöksen tuomitun vapaudenmenetyksen jatkamisesta varmuusvankeutena tulisi perustua mahdollisimman ajankohtaiseen tietoon, jolloin tuomioistuimella on paremmat mahdollisuudet arvioida tuomitun riskiä syyllystyä vapauduttuaan uuteen vakavaan rikokseen. Toisaalta selvitys tulisi antaa riittävän aikaisin, sillä lähtökohtana tulisi olla, että hovioikeuden päätös ehdittäisiin antaa ennen kuin tuomitun vankeusaika olisi tullut täyteen.

Selvitys voitaisiin toimittaa syyttäjälle edellä mainitun määräajan jälkeen, jos Rikosseuraamuslaitos on tämän jälkeen saanut tietoonsa seikan, että tuomittua epäillään rikoksesta tai tuomittu on käyttäytynyt tai esittänyt uhkauksia rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla. Tällainen tilanne voisi tulla käsille esimerkiksi silloin, jos tuomitun epäillään syyllystyneen rikokseen määräajan jälkeen tai tieto epäilystä on tullut Rikosseuraamuslaitoksen tietoon vasta määräajan jälkeen. Selvitys olisi kuitenkin annettava aina viimeistään ennen valvonta-ajan alkamista. Jos selvitys annettaisiin vasta sen jälkeen, kun yhdeksän kuukauden määräaika olisi tullut umpeen, tulisi Rikosseuraamuslaitoksen perustella syy tälle selvityksessään.

Pykälän 2 momentin mukaan päätöksen varmuusvankeuden määräämistä koskevan selvityksen toimittamisesta syyttäjälle tekisi Rikosseuraamuslaitoksen operatiivisen toiminnan vastuualueen johtaja. Vastaavalla tavalla operatiivisen toiminnan vastuualueen johtajalla on toimivalta päättää esimerkiksi rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentin mukaisesta ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämisestä ilman vangin suostumusta (vankeuslain 21 luvun 2 §).

5 §. Hakemus varmuusvankeuteen määräämiseksi. Pykälässä säädettäisiin syyttäjän tekemästä harkinnasta varmuusvankeuden hakemiseksi sekä hakemuksen tekemisestä Helsingin hovioikeudelle. Syyttäjän olisi kiireellisesti Rikosseuraamuslaitoksen selvityksen saatuaan ratkaistava, katsooko hän varmuusvankeuteen määräämisen edellytysten olevan rikoslain 2 c luvun 11 a §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla käsillä. Jos syyttäjä katsoisi näin olevan, hänen olisi viipymättä saatettava asia Helsingin hovioikeuden ratkaistavaksi. Vaikka syyttäjän päätöksen teolle ei olisi asetettu selkeää määräaika, tulisi asia käsitellä siten kiireellisesti, että asia ehdittäisiin lähtökohtaisesti käsitellä hovioikeudessa ennen tuomioistuimen määräämän vankeusajan päättymistä.

Pykälässä säädettäisiin siitä, että hakemus on joka tapauksessa tehtävä viimeistään ennen yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkamista. Tilanne, jossa syyttäjällä voisi olla tarve saattaa asia vireille hovioikeudessa hyvin lähellä valvonta-ajan alkamista voisi tulla käsille erityisesti silloin, jos Rikosseuraamuslaitos olisi antanut oman selvityksensä syyttäjälle vasta sen jälkeen, kun laissa säädetty ensisijainen määräaika, eli yhdeksän kuukautta ennen valvonta-ajan alkamista, olisi ehtinyt umpeutua. Jos Rikosseuraamuslaitoksen selvitys annettaisiin juuri ennen valvonta-ajan alkamista, tulisi syyttäjän kyetä tekemään oma harkintansa ja mahdollinen hakemus hovioikeudelle hyvinkin nopeasti. Jos Rikosseuraamuslaitos olisi antanut oman selvityksensä syyttäjälle 4 §:n 1 momentissa säädetyn yhdeksän kuukauden määräajan jälkeen, tulisi syyttäjän tuoda tämä hakemuksessa esille samoin kuin Rikosseuraamuslaitoksen tälle esittämät syyt. Syyttäjä voisi tarvittaessa täydentää hakemustaan hovioikeudelle.

6 §. Varmuusvankeuden määräämistä koskevan asian käsittely Helsingin hovioikeudessa. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin siitä, että varmuusvankeuden määräämistä koskeva asia tulee hovioikeudessa vireille, kun syyttäjän hakemus saapuu hovioikeuteen. Hovioikeus tarkistaisi tässä yhteydessä hakemuksen tutkimisen edellytykset, eli erityisesti hakemuksen saapumisen 5 §:ssä säädetyn määräajan puitteissa.

Pykälän 2 momentin mukaan hovioikeuden olisi asian tultua vireille pyydettävä Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettu riskiarvio. Kyse olisi samanlaisesta arviosta, joka tuomitusta on laadittu ennen yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista, ja arvio laadittaisiin samoja säännöksiä noudattaen. Arvio olisi varmuusvankeutta koskevan päätöksen tekemiseksi välttämätön, eli hovioikeuden tulisi pyytää arvio aina, kun tutkimisen edellytykset täyttyvät.

Samassa momentissa säädettäisiin myös hovioikeuden kuulemisvelvollisuudesta sekä asian valmistelusta. Sääntely vastaisi pitkälti elinkautisvankien vapauttamismenettelyä sillä erolla, että varmuusvankeuden määräämismenettelyyn osallistuisi myös syyttäjä. Hovioikeuden harkintaan jäisi se, pyydetäänkö momentin alussa tarkoitettu asiantuntijalausunto ennen tuomitun kuulemistä itse hakemuksesta. Pääsääntöisesti riskiarviota koskevan lausunnon pyytäminen ensin olisi perusteltua, koska lausumia voitaisiin tällöin pyytää samalla kertaa sekä hakemuksesta että lausunnosta.

Myös pykälän 3 momentin suullista käsittelyä koskeva sääntely vastaisi asiallisesti elinkautisvankien vapauttamismenettelyä. Tarvittaessa hovioikeus voisi kuulla tuomittua siitä, jos Rikosseuraamuslaitos olisi antanut selvityksensä syyttäjälle 4 §:n 1 momentissa säädetyn yhdeksän kuukauden määräajan jälkeen.

Tuomitun oikeudesta avustajaan ja puolustajaan säädettäisiin 4 momentissa, jonka mukaan tuomitulla on oikeus käyttää avustajaa. Jos avustajaa ei ole, olisi tuomitulle viran puolesta määrättävä puolustaja. Varmuusvankeuden määräämistä koskevalla menettelyllä on tuomitulle suuri merkitys, joten on perusteltua, että tuomitulla olisi kaikissa tilanteissa oikeudenkäyntiavustaja.

Pykälän 5 momentti sisältäisi viittauksen muiden lakien menettelysäännöksiin. Varmuusvankeuden määräämisessä sovellettaisiin elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 4–7 §:n säännöksiä oikeudenkäyntiaineistosta, oikeusavusta, hovioikeuden päätösvaltaisuudesta ja hovioikeuden päätöksestä. Lisäksi elinkautisvankien vapauttamismenettelyä vastaavasti menettelyssä noudatettaisiin, jollei varmuusvankeudesta annettavassa laissa toisin säädetä, rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevia säännöksiä sekä suullisen käsittelyn tallentamista hovioikeudessa koskevia säännöksiä.

Varmuusvankeuden määräämistä koskeva asia olisi pykälän 6 momentin mukaan käsiteltävä kiireellisenä. Käsittelyn kiireellisyys koskisi hovioikeuden lisäksi mahdollista muutoksenhakua korkeimmassa oikeudessa. Momentin mukaan hovioikeuden päätös voitaisiin kuitenkin panna täytäntöön muutoksenhausta huolimatta. Näin ollen varmuusvankeuteen määrätty alkaisi siis suorittaa varmuusvankeutta siitä huolimatta, että hän valittaisi hovioikeuden päätöksestä korkeimpaan oikeuteen.

7 §. Käsittelyn vaikutus yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanoon. Yhdistelmärangaistukseen tuomittu vapautuu lähtökohtaisesti valvonta-ajalle, kun yhdistelmärangaistuksen vankeusaika on suoritettu. Vapautumiseen voivat vaikuttaa myös muut samaan aikaan täytäntöön pantavana olevat rangaistukset. Tilanteessa, jossa varmuusvankeuteen määräämistä olisi haettu, vankeusaika voisi kuitenkin jatkua pykälän 1 momentin mukaan siihen asti, kunnes hovioikeuden päätös on annettu. Säännöksen tarkoituksena olisi varmistaa se, ettei tuomittu vapaudu valvonta-ajalle varmuusvankeuden määräämistä koskevan asian ollessa edelleen tuomioistuimessa käsiteltävänä. Jos määräämistä koskeva asia etenisi korkeimpaan oikeuteen, voisi se keskeyttää hovioikeuden päätöksen täytäntöönpanon, jolloin yhdistelmärangaistuksen vankeusaika jatkuisi momentissa tarkoitettulla tavalla, kunnes korkein oikeus antaisi varsinaisen päätöksensä varmuusvankeuteen määräämisestä.

Lain 4 §:ään ehdotetusta määräaika sääntelystä seuraisi, että hakemuksen teko varmuusvankeuden määrittämiseksi ja sen käsittely ajoittuu yhdistelmärangaistuksen vankeusajan loppuvaiheeseen. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin tilanteesta, jossa hovioikeus hylkää syyttäjän hakemuksen varmuusvankeuden määrittämisestä ja tuomitun vankeusaikaa on päätöstä annettaessa jäljellä vähemmän kuin kuusi kuukautta. Näissä tilanteissa hovioikeuden tulisi määrätä ajan kohta, jolloin tuomittu on vapautettava yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajalle. Hovioikeuden tulisi ottaa huomioon se, että Rikosseuraamuslaitoksella on riittävästi aikaa valmistella tuomitun siirtymistä valvontaan. Valmistelutoimiin liittyy muun ohella yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain 8 §:ssä säädetyn rangaistusajan suunnitelman laatiminen sekä saman lain 9 §:n 4 momentin mukaisen riskiarvion tekeminen. Viimeksi mainitun osalta on kuitenkin huomattava, että tuomitusta on varmuusvankeusmenettelyn yhteydessä pyydetty Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen riskiarviota koskeva lausunto, joten täytäntöönpanolain mukainen arvio voisi näissä tilanteissa olla helpommin laadittavissa.

Hovioikeuden määrittämisen vapauttamisajankohdan tulisi olla viimeistään kuuden kuukauden kuluttua päätöksen antamisesta, eikä valvonta-ajan alkaminen saisi perusteettomasti viivästyä varmuusvankeuden määrittämisestä koskevan käsittelyn vuoksi. Hovioikeuden tulisi siis harkinnassaan ottaa osaltaan huomioon se, milloin tuomitun valvonta-aika olisi ilman varmuusvankeusmenettelyä alkanut. Merkittävien viivästysten kohdalla hovioikeus voisi määrätä, että valvonta-aika on pituudeltaan lyhyempi kuin yksi vuosi. Tällä tavalla hovioikeuden olisi mahdollista ottaa kohtuullisissa määrin huomioon varmuusvankeusmenettelystä aiheutunut vapaudenmenetyksen merkittävä pidentyminen. Näissäkin tilanteissa valvonta-ajan kesto olisi aina vähintään kuusi kuukautta. Tätä lyhyempää valvonta-aikaa ei voida pitää riittävänä ottaen huomioon valvonta-ajan tarkoitus suunnitelmallisella ja asteittaisella vapauttamisella ylläpitää ja edistää tuomitun valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan.

Pykälän 3 momentissa olisi kysymys tilanteesta, jossa hovioikeus hylkää hakemuksen varmuusvankeuteen määrittämisestä, ja tuomitun vankeusaikaa on päätöstä annettaessa edelleen suoritettavana vähintään kuusi kuukautta. Tällaisessa tilanteessa hovioikeus ei 2 momentista poiketen antaisi erillistä määräystä vapauttamisajankohdasta, vaan valvonta-aika alkaisi silloin, kuin se olisi ilman varmuusvankeusmenettelyäkin alkanut. Kuuden kuukauden ajanjaksoa voidaan Rikosseuraamuslaitoksen kannalta pitää riittävänä vähimmäisaikana valvonta-ajan valmisteleminen.

3 luku Varmuusvankeuden toimeenpano

8 §. *Varmuusvankeuden toimeenpanon aloittaminen.* Pykälässä säädettäisiin siitä, että Helsingin hovioikeuden olisi ilman aiheutonta viivytystä ilmoitettava Rikosseuraamuslaitokselle ratkaisustaan, jolla se on määrännyt tuomitun varmuusvankeuteen. Varmuusvankeuden toimeenpano alkaisi sinä päivänä, jona ratkaisu on annettu ja samalla yhdistelmärangaistuksen suorittaminen raukeaisi.

9 §. *Varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskin arviointi ja uusimisriskiä alentavat toimet.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön velvollisuudesta säännöllisesti yhteistyössä arvioida varmuusvankeuteen määrätyn riskiä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain esitöissä (HE 49/2015 vp, s. 15) todetaan, että pitkäaikaishankien terveydentilaa tulee seurata terveystarkastuksin kahden vuoden välein ja vangin kunnosta, iästä tai muista syistä riippuen tarvittaessa useamminkin. Momentissa säädettävällä uusimisriskin arvioinnilla tarkoitettaisiin kuitenkin selvästi tiiviimpää seurantaa, jossa keskiössä olisi erityisesti varmuusvankeuteen määrätyn psyykkinen terveydentila ja riskitaso. Arvioinnilla ei kuitenkaan

tarkoitettaisi sellaista perusteellisempaa arviointia ja lausunnon laatimista, joka tulee Vankiterveydenhuollon yksikössä tehtäväksi esimerkiksi harkittaessa elinkautisvangin vapauttamista tai valmisteltaessa yhdistelmärankaistuksen valvonta-aikaa. Momentissa tarkoitettu uusimisriskin säännöllinen arviointi merkitsisi ennemminkin Vankiterveydenhuollon yksikön ja Rikosseuraamuslaitoksen välistä jatkuvaa yhteydenpitoa esimerkiksi siitä, miten varmuusvankeuteen määrätyn rangaistusajan suunnitelma on edennyt ja onko hänen käytöksessään tai muissa esiin tulleissa seikoissa sellaista, jolla voi olla merkitystä arvioitaessa hänen uusimisriskiään ja varmuusvankeuden jatkamisen edellytyksiä. Momentissa tarkoitettu arviointi voitaisiin järjestää esimerkiksi siten, että sekä Vankiterveydenhuollon yksiköstä että Rikosseuraamuslaitoksesta nimettäisiin vastuuvirkamiehet, jotka tapaisivat varmuusvankeuteen määrättyä säännöllisesti ja keskustelisivat yhdessä edellä mainitusta seikoista.

Momentissa tarkoitettun arvioinnin tarkoituksena olisi yhtäältä varmistua siitä, että Rikosseuraamuslaitoksella on riittävät tiedot sen arvioimiseksi, onko varmuusvankeuden jatkamiselle edellytyksiä. Tämä olisi tarpeen, sillä lain 10 §:n 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi Rikosseuraamuslaitokselle velvoite viipymättä tehdä hakemus varmuusvankeuteen määrätyn vapauttamisesta Helsingin hovioikeudelle, jos se katsoo, ettei edellytyksiä varmuusvankeuden jatkamiselle enää ole. Toisaalta momentissa tarkoitettu arviointi palvelisi pykälän 2 momentissa säädettyä velvoitetta Rikosseuraamuslaitokselle ja Vankiterveydenhuollon yksikölle yhteistyössä järjestää varmuusvankeuden aikana toimia, joiden tavoitteena on vähentää varmuusvankeuteen määrätyn riskiä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Riskitason säännöllinen arviointi auttaisi näiden toimien suunnittelussa ja kohdentamisessa.

Lähtökohtana kaikkien vankien kohdalla on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan. Lisäksi vangin mahdollisuuksia ylläpitää terveyttään ja toimintakykyään on tuettava ja vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja on pyrittävä ehkäisemään. Mainituista seikoista säädetään vankeuslain 1 luvun 2 ja 3 §:ssä. Koska varmuusvankeuteen määrittäminen ei perustu enää yksinomaan tehdystä rikoksesta tuomittuun rangaistukseen, vaan vapaudenmenetyksen perustuksi ennakoitujen tulevien rikosten estämiseen varmuusvankeuteen määrätyn arvioitun uusimisriskin perusteella, tulisi varmuusvankeuteen määrätyn kuntouttaviin tukitoimiin kohdistaa voimavaroja selvästi keskimääräistä enemmän.

Jaksossa 2.3.2 on kuvattu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja Euroopan neuvoston suositusten linjauksia varmuusvankeuden kaltaisten seuraamusten reunaehdoista. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että vaarallisuutensa perusteella varmuusvankeuteen määrätylle on järjestettävä toimenpiteitä, jotka tähtäävät uusimisriskin vähentämiseen ja siten vapaudenmenetyksen lyhentämiseen. Euroopan neuvoston suosituksissa puolestaan on todettu, että vaarallisen rikoksentehtäjän riskienhallinnan tulee pitkällä tähtäimellä tähdätä rikoksentehtäjän turvalliseen sopeuttamiseen yhteiskuntaan, kuitenkin hänen aiheuttamansa vaara huomioon ottaen. Edelleen on todettu, että riskienhallintaan tulee sisältyä henkilökohtainen suunnitelma, joka sisältää asteittaisen suunnitelman yhteiskuntaan sopeuttamista varten samoin kuin tätä tukevat toimenpiteet. Pykälässä säädettyjen toimien tarkoituksena olisi varmistaa, että varmuusvankeuden sisältö vastaisi näiltä osin edellä mainittuja linjauksia.

Rikosseuraamuslaitoksen tulisi huolehtia siitä, että se ilmoittaa Vankiterveydenhuollon yksikölle viipymättä henkilön varmuusvankeuteen määrittämisestä siitä itse tiedon saatuaan, jotta pykälässä tarkoitettuja toimia voidaan ryhtyä valmistelemaan myös Vankiterveydenhuollossa.

4 luku Varmuusvankeudesta vapauttaminen

10 §. *Hakemus varmuusvankeudesta vapauttamiseksi.* Varmuusvankeuteen määrätty voisi pykälän 1 momentin mukaan hakea vapauttamistaan Helsingin hovioikeudelta ensimmäisen keran, kun vuosi on kulunut varmuusvankeuteen määrittämisestä. Jos hakemus hylätään, voisi seuraavan hakemuksen tehdä aikaisintaan vuoden kuluttua hylkäävästä päätöksestä. Siinä tapauksessa, että joko varmuusvankeuden määrittämiseen tai vapauttamishakemukseen olisi annettu muutoksenhaun johdosta korkeimman oikeuden asiaratkaisu, laskettaisiin vuoden ajanjakso korkeimman oikeuden päätöksestä. Valituslupahakemuksen hylkäävä korkeimman oikeuden ratkaisu ei kuitenkaan olisi säännöksessä tarkoitettu päätös, vaan vuoden määräaika laskettaisiin tällöin hovioikeuden päätöksestä. Hakemuksen niin sanottu karenssiaika vastaisi sitä, mitä elinkautisvankien osalta on säädetty. Vaikka varmuusvankeus eroaa elinkautisesta vankeudesta, täyttäisi karenssi etenkin yhdessä 2 momenttiin otettavan sääntelyn kanssa myös pituudeltaan määrittelemättömiä seuraamuksia koskevien kansainvälisten suositusten vaatimukset siitä, että varmuusvankeuteen määrätyn on saatava vapaudenmenetyksensä jatkamisen tuomioistuimen käsiteltäväksi riittävin väliajoin. Ehdotettu määräaika vastaisi pitkälti myös sitä, mitä muissa maissa vapauttamishakemuksesta on säädetty ja mitä Ruotsissa tehdyssä selvityksessä on esitetty (ks. tarkemmin jakso 5.2.3.7).

Pykälän 2 momentin mukaan Rikosseuraamuslaitoksen olisi viipymättä tehtävä hakemus varmuusvankeuteen määrätyn vapauttamisesta Helsingin hovioikeudelle, jos se katsoo, ettei edellytyksiä varmuusvankeuden jatkamiselle enää ole. Vaikka 1 momentin mukainen menettely olisi tarkoitettu pääasiallisesti tavaksi vapautua varmuusvankeudesta, turvattaisiin 2 momentin sääntelyllä se, että varmuusvankeus jatkuisi kaikissa tilanteissa vain niin kauan, kuin sen edellytykset ovat käsillä. Kysymys voisi olla esimerkiksi tilanteesta, jossa varmuusvankeuteen määrätty olisi sairastunut tai vammautunut vakavasti tavalla, joka on vähentänyt merkittävästi ja pysyvästi henkilön riskiä syyllistyä uuteen rikokseen. Lisäksi kyseeseen voisi tulla tilanne, jossa varmuusvankeuteen määrätty ei itse syystä tai toisesta hakisi vapauttamista, vaikka varmuusvankeuden edellytysten käsillä olo olisi perusteltua viedä hovioikeuden uudelleenarvioitavaksi. Kysymys voisi myös olla siitä, että varmuusvankeuteen määrätty olisi siirretty vankilasta tahdosta riippumattomaan hoitoon ja hoidon jatkumisen arvioitaisiin kestävästi hyvin pitkään, mahdollisesti henkilön loppuelämän ajan. Rikosseuraamuslaitoksella olisi lain 9 §:n nojalla jatkuva velvollisuus arvioida yhteistyössä Vankiterveydenhuollon yksikön kanssa varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskiä, mikä osaltaan tekisi mahdolliseksi arvion 2 momentin mukaisen vapauttamishakemuksen tekemisen edellytysten käsillä olosta.

11 §. *Vapauttamisasian käsittely Helsingin hovioikeudessa.* Pykälän 1 momentin mukaan vapauttamisasiasi tulisi hovioikeudessa vireille, kun 10 §:ssä tarkoitettu hakemus saapuu hovioikeuteen. Hovioikeus tarkistaisi tässä yhteydessä hakemuksen tutkimisen edellytykset, eli erityisesti varmuusvankeuteen määrätyn tekemän hakemuksen saapumisen 10 §:n 1 momentissa säädetyn määräajan puitteissa. Jos hakemus toimitettaisiin hovioikeudelle hieman ennen yhden vuoden määräaika, se voitaisiin ottaa valmisteltavaksi määräajan alkaessa. Vastaavalla tavalla on menetelty myös elinkautisvankien vapauttamishakemusten osalta.

Pykälän 2 momentin mukaan Rikosseuraamuslaitoksen olisi annettava lausunto hovioikeudelle varmuusvankeuteen määrätyn tekemän vapauttamishakemuksen johdosta. Kuten on säädetty elinkautisvankien vapauttamismenettelyn osalta, olisi Rikosseuraamuslaitoksen lausunnossaan todettava, puoltaako vai vastustaako se vapauttamista ja onko varmuusvankeuteen määrätty määrättävä ennen ehdonalaista vapauttamista valvottuun koevapauteen. Varmuusvankeuteen määrätylle tulisi puolestaan varata tilaisuus tulla kuulluksi Rikosseuraamuslaitoksen lausunnosta. Sama koskee tilannetta, jossa Rikosseuraamuslaitos on vapauttamisasiassa hakijana 10 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin uusimisriskiarvion hankkimisesta vapauttamismenettelyn tueksi. Riskiarvio pyydetäisiin Vankiterveydenhuollon yksiköltä ja hovioikeus päättäisi siitä, onko arviota tarpeen pyytää. Lausunto olisi kuitenkin aina pyydettävä ennen vapauttavan päätöksen tekemistä. Varmuusvankeuteen määrättyä ei siis voitaisi vapauttaa ilman uusimisriskin arviointia. Sääntely vastaisi tältä osin elinkautisvankien vapauttamismenettelyyn ehdotettavaa sääntelyä. Varmuusvankeuteen määrätyn vapauttamista harkittaessa riskiarvio voitaisiin jättää pyytämättä esimerkiksi silloin, jos hänen käytöksensä ilmentää itsessään sitä, että ilmeinen vaara rikoksen uusimisesta on edelleen olemassa. Samoin hovioikeus voisi jättää riskiarvion pyytämättä tilanteessa, jossa varmuusvankeutta ei ole vielä kestänyt kauaa, aiemmassa riskiarvioinnissa uusimisriski on arvioitu erittäin korkeaksi ja hovioikeudella on muutoin mahdollisuus saada Rikosseuraamuslaitokselta tai Vankiterveydenhuollon yksiköltä selvitystä siitä, ettei varmuusvankeuden aikana riskitasossa ole havaittu muutosta. Hovioikeus tekisi riskiarvion hankkimatta jättämistä koskevan päätöksen kolmen tuomarin kokoonpanossa. Sen sijaan yksi jäsen voisi tehdä päätöksen siitä, että lausunto hankitaan. Kyseisestä seikasta säädettäisiin elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 6 §:ssä, jota asiaan sovellettaisiin varmuusvankeudesta annetun lain 11 §:n 4 momentin viittaussäännöksen nojalla. Hovioikeuden harkintaan jäisi se, missä menettelyn vaiheessa riskiarvion pyytämistä koskeva päätös tehtäisiin. Muutoksenhakua koskevan 12 §:n mukaisesti riskiarviota koskevasta päätöksestä ei saisi erikseen hakea muutosta.

Koska varmuusvankeutta voitaisiin rikoslain 2 c luvun 11 a §:n 4 momentin mukaan jatkaa vain, jos se on välttämätöntä muiden hengen, terveyden ja vapauden suojelemiseksi, ei jatkamisen edellytysten arvioinnin tulisi viivästyä liiallisesti riskiarvion laatimisen vuoksi. Tästä syystä 3 momentissa säädettäisiin erikseen siitä, että Vankiterveydenhuollon yksikön lausunto olisi annettava hovioikeudelle viimeistään kahden kuukauden kuluttua lausuntopyynnön lähettämisestä. Hovioikeus voisi perustellusta syystä pidentää lausunnon määräaika enintään kahdella kuukaudella. Vankiterveydenhuollon yksiköllä voidaan ehdotettavan varmuusvankeudesta annetun lain 9 §:n mukaisen seurantavelvollisuuden perusteella olettaa olevan suhteellisen ajantasainen tieto varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskin arvioinnin kannalta keskeisistä seikoista, mikä osaltaan todennäköisesti nopeuttaisi riskiarvion tekemistä esimerkiksi elinkautisvankien vapauttamismenettelyyn liittyviin arvioihin verrattuna. Lisäksi arvioinnin pohjana voitaisiin hyödyntää yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisvaiheessa ja varmuusvankeuden määräämisvaiheessa tehtyjä arvioita.

Pykälän 4 momentti sisältäisi viittaukset muiden lakien menettelysäännöksiin. Varmuusvankeuden määräämisessä sovellettaisiin elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 3–7 §:n säännöksiä asian käsittelystä hovioikeudessa, oikeudenkäyntiaineistosta, oikeusavusta, hovioikeuden päätösvaltaisuudesta ja hovioikeuden päätöksestä. Lisäksi elinkautisvankien vapauttamismenettelyä vastaavasti menettelyssä noudatettaisiin, jollei varmuusvankeudesta annettavassa laissa toisin säädetä, rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevia säännöksiä sekä suullisen käsittelyn tallentamista hovioikeudessa koskevia säännöksiä.

Pykälän 5 momentissa säädettäisiin rikoslain 2 c luvun 11 a §:n 4 momentin tavoin siitä, että vapauttamispäivää määrättäessä tulisi huomioida muut rangaistukset, jotka varmuusvankeus rikoslain 2 c luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitetulla tavalla käsittää sekä varmuusvankeutta edeltäneen yhdistelmärangaistuksen vankeusajan mahdollisesti suorittamatta jäänyt osa. Sääntely koskisi tilanteita, joissa varmuusvankeuteen määrätty olisi vapautumassa aiemmin, kuin silloin, jos hän olisi suorittanut yhdistelmärangaistusta tai mahdollisia muita rangaistuksia ilman varmuusvankeuteen määräämistä. Tämä tarkoittaisi sitä, että vaikka edellytyksiä varmuusvankeuden jatkamiselle ei enää olisi, voisi hovioikeus määrätä vapautumispäivän pidemmälle päätök-

senteosta siten, että esimerkiksi mahdollinen muu vankeusaikana tai ennen sitä saatu vapaudenmenetyksen sisältävä rangaistus tulisi riittävässä määrin suoritetuksi. 5 luku Muut säännökset

12 §. Muutoksenhaku. Hovioikeuden 5 ja 10 §:ssä tarkoitetun hakemuksen johdosta antamaan päätökseen samoin kuin sen 6 §:n 4 momentin nojalla puolustajan määräämistä koskevaan päätökseen saisi hakea muutosta korkeimmalta oikeudelta valittamalla, jos korkein oikeus oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 §:n nojalla myöntää valitusluvan. Asian käsittelyssä korkeimmassa oikeudessa noudatettaisiin, mitä muutoksenhausta hovioikeuden toisena oikeusasteena käsittelemistä asioista säädetään.

13 §. Muutoksenhakukielto. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin siitä, että tuomittu ei saa vaatia oikeusapuun eikä valittaa päätöksestä, joka koskee 4 §:ssä tarkoitettua Rikosseuraamuslaitoksen päätöstä varmuusvankeuden määräämistä koskevan selvityksen toimittamisesta syyttäjälle.

Pykälän 2 momentissa puolestaan säädettäisiin siitä, että hovioikeuden 11 §:n 3 momentissa tarkoitettuun päätökseen riskiarvion hankkimisesta ei saisi hakea erikseen muutosta.

7.3 Laki elinkautisvankien vapauttamismenettelystä

1 §. Hakemus. Pykälän 2 momentista poistettaisiin maininta siitä, että Rikosseuraamuslaitoksen lausuntoon on liitettävä arvio vangin riskistä syyllystyä väkivaltarikokseen. Riskiarvion pyytämisestä säädettäisiin jatkossa tarkemmin 3 §:n 2 momentissa.

3 §. Asian käsittely Helsingin hovioikeudessa. Pykälän 2 momentissa säädetään hovioikeuden oikeudesta hankkia omasta aloitteestaan muun muassa asiantuntijalausuntoja. Momenttiin lisättäisiin maininta siitä, että hovioikeus voi päättää hankkia Vankiterveydenhuollon yksikön lausunnon vangin riskistä syyllystyä uuteen vakavaan, henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Nykylainsäädännössä vastaava lausunto on täytynyt kaikissa tilanteissa sisällyttää vangin hakemuksen johdosta annettuun Rikosseuraamuslaitoksen lausuntoon. Ehdotuksen mukaan lausunnon hankkiminen olisi jatkossa harkinnanvaraista ja hankkimisesta päättäisi hovioikeus. Lausunto olisi kuitenkin aina pyydettyä ennen vapauttavan päätöksen tekemistä. Elinkautisvankia ei siis voitaisi vapauttaa ilman uusimisriskin arviointia. Päätös riskiarvion hankkimisesta tehtäisiin 6 §:n 1 momentin mukaisesti kolmijäsenisessä kokoonpanossa. Lausunnot ja sen merkityksestä osana elinkautisvangin vapauttamisharkintaa säädettäisiin myös ehdotetussa rikoslain 2 c luvun 10 §:n 2 momentin 6 kohdassa. Lausunnon hankkimiseen liittyvää harkintaa on tarkemmin käsitelty viimeksi mainitun säännöksen perusteluissa.

5 §. Oikeusapu. Pykälää muutettaisiin siten, että 1 momentin viimeinen virke poistettaisiin. Näin ollen laissa ei enää säädettäisiin siitä, että tuomioistuimen päättää oikeusavun myöntämisestä, vaan oikeusavun myöntäminen tapahtuisi oikeusapulain mukaisesti oikeusaputoimistossa. Voimassa olevan säännöksen mukainen, pääsäännöstä poikkeava menettely on aiheuttanut oikeuskäytännössä epäselvyyttä tilanteissa, joissa oikeusaputoimisto on myöntänyt elinkautisvangille oikeusapua ennen vapauttamishakemuksen tekemistä. Pykälän 1 momentin alusta poistettaisiin myös sanat ”asiaa käsiteltäessä”, koska oikeusaputoimisto voisi myöntää elinkautisvangille oikeusapua jo ennen kuin asia on hovioikeuden käsiteltävänä. Käytännössä oikeusapu tulee myönnettäväksi aina, kun vankilassaoloaika on kertynyt riittävästi vapauttamishakemuksen tekemiseksi tai tuomioistuimen aiemmasta hylkäävästä päätöksestä on ehtinyt kulua riittävä aika, jotta uusi hakemus voidaan tehdä. Oikeusapu voidaan kuitenkin myöntää jo ennen rikoslain 2 c luvun 10 §:ssä ja elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 2 §:ssä säädettyjä määräaikoja, jotta vapauttamishakemuksen valmistelu voidaan aloittaa ennen mainittujen määräaikojen täyttymistä.

6 §. Hovioikeuden päätösvaltaisuus. Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi, että yksi jäsen voisi jatkossa ratkaista elinkautisvangin vapauttamista koskevan asian, jos vapauttamishakemus on peruutettu. Näissä tilanteissa kolmen jäsenen kokoonpanon käyttämiselle ei ole tarvetta.

8 §. Muutoksenhaku. Pykälää täsmennettäisiin 5 §:ään ehdotettujen oikeusapua koskevien muutosten johdosta. Mainitussa pykälässä säädetyissä tilanteissa muutoksenhaku tulisi jatkossa kysymykseen vain sen 2 momentissa säädettyjä todistajanpalkkioita koskevissa asioissa.

7.4 Vankeuslaki

14 luku Poistumislupa

6 §. Lupa poistua saatettuna. Pykälän 3 momenttiin lisättäisiin maininta siitä, että varmuusvankeuteen määrätylle olisi elinkautisvangin tavoin myönnettävä lupa poistua saatettuna vähintään kerran vuodessa, jos poistumislupaa ei myönnetä luvun 3 §:ssä tarkoitettuna aikana. Kyseisessä pykälässä säädetään suoritettun rangaistusajan pituuden perusteella myönnettävän poistumisluvan aikaisimmasta ajankohdasta. Varmuusvankeuteen määrätyn aikaisin ajankohta määrittäisi 3 §:n 1 momentin mukaisesti yhdistelmärangaistukseen kuuluvan vankeuden osuudesta. Käytännössä aikaisin ajankohta olisi siten ehtinyt varmuusvankeuteen määrätyn vangin osalta pääsääntöisesti täyttyä jo hänen yhdistelmärangaistuksensa täytäntöönpanon aikana.

19 luku Ilmoitukset ja tiedon antaminen

5 §. Ilmoitukset poliisille. Pykälän 2 momenttiin tehtäisiin lisäys, jonka mukaan myös varmuusvankeuteen määrätyn vankilasta vapauttamisesta olisi ilmoitettava poliisille.

7.5 Laki yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta

2 §. Valvonta-ajan tarkoitus ja sisältö. Pykälän 1 momenttia muutettaisiin siten, että maininta valvonta-ajan pituudesta poistettaisiin. Muutos vastaisi rikoslain 2 c luvun 11 §:n 1 momenttiin ehdotettua muutosta, jonka perusteita on käsitelty kyseisen lainkohdan perustelujen yhteydessä.

26 §. Valvonta-ajan muuntaminen vankeudeksi. Pykälän 3 momenttiin lisättäisiin maininta siitä, että tuomioistuimien voi muuntaessaan valvonta-ajan vankeudeksi syyttäjän vaatimuksesta määrätä tuomitun vangittavaksi, kunnes päätöksen täytäntöönpano alkaa.

Voimassa olevassa momentissa säädetään siitä, että tuomioistuimen muuntopäätös voidaan panna täytäntöön muutoksenhausta huolimatta. Tästä huolimatta oikeuskäytännössä on ilmennyt epäselvyyttä ainakin tilanteissa, joissa tuomittu on säilöön otettuna ennen muuntovaatimuksen käsittelyä. Lain 25 §:n 1 momentin mukaan käräjäoikeuden päätös säilöönnotosta on voimassa siihen asti, kun käräjäoikeus on tehnyt valvonta-ajan muuntamista koskevan ratkaisunsa. Laissa ei kuitenkaan ole säädetty siitä, että käräjäoikeus voi muuntaessaan valvonta-ajan ehdottomaksi vankeudeksi määrätä säilössä olevan tuomitun vangittavaksi, mikä vaikuttaisi johtavan siihen, että tuomittu olisi muuntopäätöksen yhteydessä vapautettava odottamaan muuntopäätöksen täytäntöönpanon alkamista. Edellä todetulla 3 momenttiin tehtävällä lisäyksellä selvennettäisiin oikeustilaa ja tehtäisiin mahdolliseksi tuomitun vangitseminen muuntopäätöksen antamisesta päätöksen täytäntöönpanon alkamiseen. Vangitseminen edellyttäisi syyttäjän vaatimusta vastaavasti kuin tuomitun vangitseminen pakkokeinolain 2 luvun 12 §:n nojalla.

31 §. Ehdonalaista vapauttamista ja valvottua koevapautta koskevien säännösten soveltuminen. Pykälään lisättäisiin uusi 2 momentti ja pykälän otsikkoa muutettaisiin vastaamaan paremmin

sen uutta sisältöä. Pykälässä säädetään tällä hetkellä siitä, että yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanoon ei sovelleta ehdonalaista vapauttamista eikä valvottua koevapautta koskevia säännöksiä.

Uusi momentti vastaisi sisällöltään voimassa olevaa rikoslain yhdistelmärangaistusta koskevan 2 c luvun 11 §:n viimeistä momenttia, joka siirrettäisiin sellaisenaan yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annettuun lakiin. Koska säännöksessä on kyse ennen kaikkea täytäntöönpanoon liittyvistä seikoista, olisi perusteltua säätää näistä täytäntöönpanolaissa rikoslain sijaan. Lisäksi esityksessä ehdotettavien muutosten myötä yhdistelmärangaistusta koskeva rikoslain säännös on muodostumassa jo nykyistäkin raskaslukuisemmaksi, mikä puoltaa myös momentin siirtoa täytäntöönpanolakiin.

7.6 Oikeudenkäymiskaari

17 luku Todistelusta

37 §. Pykälän 3 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu päätös yhdistelmärangaistuksen määräämisestä ei enää edellyttäisi syytetyn mielen-tilan tutkimista vaan pelkästään niin sanottua riskiarviota.

Voimassa olevan lainsäädännön mukaan syytetyn mielentila tutkitaan ennen yhdistelmärangaistuksen määräämistä, vaikkei mitään epäilystä hänen syyntakeisuudestaan olisi. Tutkimustiedon mukaan yhdistelmärangaistukseen liittyvissä mielentilatutkimuksissa selvästi suurin osa tutkituista on arvioitu syyntakeisiksi, kuten jaksossa 2.4.2.7 on todettu. Lisäksi yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytysten kannalta olennaista merkitystä tuomioistuimen näkökulmasta on nimenomaan mielentilatutkimuksen yhteydessä tehtävällä riskiarviolla eikä niinkään mielentilatutkimuksella. Mielentilatutkimus on laaja ja intensiivinen prosessi ja siihen liittyvät resurssit on aiheellista kohdentaa tilanteisiin, joissa tutkimus on tarpeen syyntakeisuuden arvioimiseksi. Yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytyksenä oleva riskiarvio olisi siis perusteltua erottaa mielentilatutkimuksesta. Jatkossakin mielentilatutkimus voitaisiin tehdä yhdistelmärangaistusta koskevissa tilanteissa, mikäli pykälän 1 tai 2 momenttien mukaiset tutkimuksen yleiset edellytykset täyttyisivät. Sääntely ei merkitsisi muutosta yhdistelmärangaistuksen vaatimis- tai tuomitsemiskynnykseen.

Pykälän 3 momenttiin tehtäisiin muutos, jonka mukaan tuomioistuimen pyytämä lausunto koskisi syytetyn riskiä syyllistyä uuteen vakavaan, henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Säännöksessä ei siis enää puhuttaisi rikoksentehtäjän vaarallisuudesta. Tältä osin kysymys olisi kielellisestä täsmentämisestä sekä käsitteistön yhtenäistämisestä vastaavasti kuin rikoslain 2 c luvun 11 §:n 3 momentin osalta on esitetty. Myös voimassa olevan säännöksen nojalla annetuissa asiantuntijalausunnoissa otetaan käytännössä kantaa syytetyn uusimisriskiin, eli säännöksen muuttamisella ei ole tarkoitus muuttaa sitä, mihin seikkoihin lausunnoissa otetaan kantaa.

Pykälän 3 momenttiin lisättäisiin myös maininta siitä, että säännöksen mukainen riskiarvio on tehtävä lisäksi silloin, kun harkitaan yhdistelmärangaistuksen jatkamista varmuusvankeutena ehdotetun rikoslain 2 c luvun 11 a §:n mukaisesti.

Mielentilatutkimuksen erottaminen riskiarviosta edellyttäisi sitä, että pykälän 5 momenttiin tehtäisiin muutos, jonka mukaan myös riskiarvioinnista ja sitä varten sairaalaan ottamisesta säädetään erikseen. Kyseinen sääntely sisältyisi mielensterveyslakiin.

7.7 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

11 luku Tuomioistuimen ratkaisusta

5 a §. Pykälässä säädetään tuomioistuimen velvollisuudesta antaa välituomio ennen vastaajan mielentilan tutkimista. Pykälään lisättäisiin uusi 3 momentti, jonka mukaan mitä 1 ja 2 momentissa säädetään, sovellettaisiin myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitetun riskiarvion tekemiseen ennen yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista.

Uusi momentti olisi tarpeen, jos oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momenttia muutetaan esityksessä ehdotetulla tavalla siten, ettei riskiarvioita enää tehtäisi välttämättä samassa yhteydessä mielentilatutkimuksen kanssa. Voimassa olevan sääntelyn mukaan yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen edellyttää sekä mielentilatutkimusta että riskiarviota. Tästä syystä tutkimusta on edeltänyt säännöksessä tarkoitettu välituomio, jossa tuomioistuin on ottanut kantaa siihen, onko vastaajan näytetty menetelleen syytteessä kuvatulla tavalla. Oikeuskäytännössä tuomioistuimet ovat välituomiossa myös ottaneet alustavasti kantaa siihen, ovatko muut yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytykset käsillä.

Välituomio olisi siis jatkossakin annettava ennen yhdistelmärangaistukseen liittyvän riskiarvion tekemistä, vaikka mielentilatutkimusta ei samassa yhteydessä tehtäisikään. Sen sijaan välituomion tarve ei koskisi tilannetta, jossa harkitaan yhdistelmärangaistuksen jatkamista varmuusvankeutena.

7.8 Mielenterveyslaki

16 a §. *Väkivaltariskiarvio.* Mielenterveyslakiin lisättäisiin uusi pykälä, jonka 1 momentin mukaan mitä 15 §:ssä, 16 §:n 1 momentissa ja 18 §:ssä säädetään mielentilatutkimuksesta, sovellettaisiin myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettujen väkivaltariskiarvioiden tekemiseen. Viittauksen kohteena olevissa mielenterveyslain säännöksissä säädetään sairaalaan ottamisesta mielentilatutkimusta varten, mielentilatutkimuksen tekemisestä sekä sairaalasta poistamisesta mielentilatutkimuksen jälkeen. Uusi säännös olisi tarpeen, jos oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momenttia muutetaan esityksessä ehdotetulla tavalla siten, ettei riskiarvioita enää välttämättä tehtäisi samassa yhteydessä mielentilatutkimuksen kanssa.

Väkivaltariskiarvion tekeminen olisi välttämätön edellytys sekä yhdistelmärangaistuksen tuomitsemiselle että yhdistelmärangaistuksen jatkamiselle varmuusvankeutena. Näistä syistä arvio olisi voitava tehdä tutkittavan tahdosta riippumatta, kuten tilanne on tähänkin asti ollut yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen kohdalla. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitetuissa väkivaltariskiarvioissa noudatettaisiin jatkossakin mielentilatutkimusta koskevia menettelysäännöksiä.

Pykälän 2 momentin mukaan lausunto rikoksesta syytetyn tai tuomitun väkivaltariskistä olisi annettava Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitokselle viimeistään kahden kuukauden kuluttua siitä, kun Helsingin hovioikeus on pyytänyt lausuntoa. Helsingin hovioikeus voisi perustellusta syystä pidentää tutkimusaikaa enintään kahdella kuukaudella. Sääntely poikkeaisi tältä osin mielentilatutkimuksia koskevista määräajoista, joiden osalta mielenterveyslain 16 §:n 2 momentissa säädetään, että määräaika alkaa kulua mielentilatutkimuksen aloittamisesta. Koska erityisesti varmuusvankeuden määrittämisessä asian joutuessa käsittely olisi perusteltua, olisi määräaika väkivaltariskiarvioiden osalta sidottu hovioikeuden pyyntöön. Käytännössä mielentilatutkimusten valmistumisessa on ollut viivettä, mikä on saattanut aiheuttaa rikosprosessien pitkittymistä.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen olisi puolestaan pykälän 3 momentin mukaan annettava saamansa lausunnon perusteella oman lausuntonsa tuomitun väkivaltariskistä Helsingin hovioikeudelle kahden viikon kuluessa 2 momentissa tarkoitettusta määräajasta. Tältäkin osin sääntely poikkeaisi mielentilatutkimuksista, joiden osalta mielenterveyslain 16 §:n 3 momentissa ei ole asetettu Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle määräaikaa oman lausuntonsa antamiselle.

7.9 Rikosrekisterilaki

2 §. Pykälän 1 momenttiin lisättäisiin maininta varmuusvankeudesta. Pykälän 3 momenttiin lisättäisiin uusi 11 a kohta varmuusvankeudesta rikosrekisteriin merkittävistä tiedoista. Näitä olisivat tieto varmuusvankeuden alkamisesta, varmuusvankeudesta vapauttamisesta, jäännösrangaistuksesta ja ehdonalaisten vapauden koevapauden päättymisestä. Esityksessä ehdotetulla tavalla rikoslain 2 c luvun 11 §:n mukaan yhdistelmärangaistuksen vankeusaika voitaisiin määrätä jatkumaan varmuusvankeutena. Tällöin henkilö ei lainkaan siirtyisi yhdistelmärangaistukseen kuuluvalla valvonta-ajalle. Rikosrekisteriin merkitään voimassa olevan 3 momentin 11 kohdan perusteella yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkaminen, ja olisi tarkoituksenmukaista, että varmuusvankeuteen määrätyn osalta rekisteriin merkittäisiin sen sijaan varmuusvankeuden alkamisajankohta. Vapautumisajankohta olisi olennainen muun muassa siitä syystä, että rikoslain 2 c luvun 12 §:n mukaan uusi rikos on rangaistuksen koventamisperuste, jos se tehdään kolmen vuoden kuluessa siitä, kun henkilö on vapautunut suorittamasta varmuusvankeutta. Vapautumisajankohta on merkityksellinen myös arvioitaessa, voidaanko henkilö tuomita myöhemmin tehdystä rikoksesta uuteen yhdistelmärangaistukseen. Rekisteriin merkittäisiin vapauttamisen yhteydessä myös jäännösrangaistuksen pituus ja ehdonalaisten vapauden koeajan päätyminen.

4 §. Pykälän 1 momentin 1 a kohtaa muutettaisiin siten, että Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle voitaisiin luovuttaa rikosrekisteritiedot myös silloin, kun arvioinnin kohteena on tuomittu henkilö. Voimassa oleva säännös mahdollistaa rikosrekisteritietojen luovuttamisen epäiltyä tai syytettyä koskevan mielentilatutkimuksen tai arvioinnin tekemistä varten. Arviointi voisi kuitenkin tulla tehtäväksi myös yhdistelmärangaistukseen tuomitusta henkilöstä, kun tuomioistuimien käsitellessä hakemusta henkilön määräämisestä varmuusvankeuteen.

Selkeyden vuoksi säännöksessä nyt käytetty sana ”arvio” muutettaisiin muotoon ”väkivaltariskiarvio”, jota ehdotetaan käytettäväksi muuallakin lainsäädännössä. Säännöksen esitöissä (HE 102/2009 vp, s. 32) on todettu, että arviolla viitataan nimenomaan oikeuspsykiatriseen väkivaltariskiarviointiin.

10 §. Pykälän 2 momenttia muutettaisiin lisäämällä siihen yhdistelmärangaistuksen ja varmuusvankeuden poistamista koskeva säännös. Voimassa olevassa pykälässä ei erikseen säädetä yhdistelmärangaistusta koskevan merkinnän poistoajasta, vaan yhdistelmärangaistusta koskeva tieto poistuu yhdistelmärangaistuksen vankeusajan pituuden mukaan joko 1 momentin 3 kohdan mukaan 20 vuodessa lainvoimisen tuomion antopäivästä tai 2 momentin mukaan henkilön täytettyä 90 vuotta tai kuollessa. Jatkossa yhdistelmärangaistuksen vankeusaika voitaisiin määrätä jatkumaan varmuusvankeutena. Varmuusvankeuden kestolle ei olisi säädettyä enimmäisaikaa. Näin ollen voisi olla mahdollista, että 3–5 vuoden yhdistelmärangaistusta koskeva tieto poistuisi rikosrekisteristä, vaikka henkilö olisi määrätty varmuusvankeuteen, joka tiedon poistohetkellä yhä jatkuisi tai josta henkilö olisi poistohetkellä vapautunut vasta hiljattain. Tämän vuoksi pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että yhdistelmärangaistusta koskeva tieto ei poistuisi 1 momentin perusteella, jos henkilö on määrätty varmuusvankeuteen. Yhdistelmärangaistuksen vankeusajan kestolla ei tällöin olisi merkitystä merkinnän poistoajan määrittelyssä, vaan merkitystä

olisi sillä, onko henkilö määrätty varmuusvankeuteen. Jos henkilöä ei määrättäisi varmuusvankeuteen, yhdistelmärangaistusta koskevan merkinnän poisto määräytyisi voimassa olevaa sääntelyä vastaavasti riippuen yhdistelmärangaistuksen pituudesta.

7.10 Laki henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa

3 §. Määritelmät. Pykälän 1 momentin 3 kohtaan sisällytettäisiin vangin määritelmään myös varmuusvankeuteen määrätty. Kyse olisi rikoslain 2 c luvun 11 a §:ssä tarkoitettusta varmuusvankeudesta, jonka määräämismenettelystä, toimeenpanosta ja vapauttamismenettelystä säädetäisiin ehdotetussa laissa varmuusvankeudesta. Ehdotetun lain 3 §:n 2 momentissa säädettäisiin, että varmuusvankeuteen määrättyyn ja varmuusvankeuden toimeenpanoon sovelletaan, mitä muualla lainsäädännössä on säädetty vangista ja vankeuden täytäntöönpanosta. Ehdotusten seurauksena varmuusvankeuteen määrätyn henkilötietojen käsittelyyn Rikosseuraamuslaitoksessa sovellettaisiin siten, mitä on säädetty vankeusrangaistusta suorittavan henkilötietojen käsittelystä laissa henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa.

7.11 Laki Vankiterveydenhuollon yksiköstä

6 §. Potilasrekisterissä olevien tietojen luovuttaminen. Pykälän 1 momentin johdantokappaletta täsmennettäisiin tietojen luovuttamisen osalta siten, että momentissa mainittaisiin, että tietoja voi pykälässä säädetyn edellytyksin luovuttaa joko pyynnöstä tai omasta aloitteesta. Lisäksi pykälän 1 momenttiin lisättäisiin uudet 8 ja 9 kohdat, jotka koskisivat varmuusvankeudesta annettavassa laissa Rikosseuraamuslaitokselle ja Vankiterveydenhuollon yksikölle säädettäviä tehtäviä.

Pykälässä säädetään potilastietojen luovuttamisesta. Ehdotetulla täsmennyksellä lisätä 1 momentin johdantokappaleeseen ”pyynnöstä ja myös omasta aloitteestaan” ei olisi tarkoituksena muuttaa pykälässä jo aiemmin omaksuttua potilastietojen luovuttamista ja luovuttamisesta päättämistä koskevaa käytäntöä. Pykälässä säädetyn mukaisesti, tietojen luovuttamisesta päättää Vankiterveydenhuollon yksikön vankiterveydenhuollosta vastaava lääkäri tai hänen ohjeidensa mukaan muu terveydenhuollon ammattihenkilö. Tietojen luovuttaminen on mahdollista ainoastaan pykälässä säädetyn osin. Täsmennys olisi kuitenkin tarpeen, sillä salassa pidettävien tietojen luovuttamista viranomaiselta toiselle koskevaa sääntelyä on pidetty sitä soveltavien viranomaisten näkökulmasta epäselvänä ja tulkinnanvaraisena. Asiaa on tarkasteltu esimerkiksi vuonna 2023 valmistuneessa selvityksessä (Oma-aloitteinen tietojen antaminen rikosten torjumiseksi, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:39, pysyvä osoite Valtioneuvoston julkaisuarkistossa <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-216-9>). Lisäksi korkein oikeus on arvioinut ratkaisussaan KKO 2023:24 oma-aloitteista tietojen luovuttamista koskevaa sääntelyä. Asiassa oli kyse poliisin oma-aloitteisesti ulosotolle luovuttamista tiedoista. Ratkaisussa todettiin, ettei laissa ollut riittävällä tavalla säädetty poliisin toimivallasta luovuttaa tietoja oma-aloitteisesti. Edellä mainituin perustein on tarpeen, että viranomaisen oma-aloitteisesti tietojen luovuttamisesta olisi laissa säädetty riittävän täsmällisesti ja tarkkarajaisesti.

Ehdotetussa uudessa 8 kohdassa olisi kyse ensinnäkin varmuusvankeudesta annettavan lain 11 §:n 3 momentissa tarkoitettun väkivaltariskiarvion luovuttamisesta vapauttamismenettelyä koskevasta asiasta vastaavalle Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle tuomioistuimenmenettelyä varten. Lisäksi kyse olisi väkivaltariskiarvion johtopäätösten luovuttamisesta Rikosseuraamuslaitoksen asiakasarvioinnin yksikön, vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston yksikönpäällikölle taikka rikosseuraamuskeskuksen työjärjestyksessä määrätylle toiminnoista vastaavalle virkamiehelle väkivaltariskin nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi. Ehdotettu kohta olisi vastaava kuin voimassa oleva 5 kohta, jossa säädetään väkivalta-

riskin ja sen johtopäätösten luovuttamisesta elinkautisvankien osalta. Tietoja voisi siten luovuttaa vain rajatulle joukolle Rikosseuraamuslaitoksessa ja näistäkin osalle voitaisiin luovuttaa ainoastaan väkivaltariskiärvion johtopäätökset.

Ehdotetun uuden 9 kohdan mukaan Rikosseuraamuslaitoksen työjärjestyksessä määrätyle toimintoista vastaavalle virkamiehelle voitaisiin luovuttaa sellaiset tiedot, jotka ovat välttämättömiä varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskin arvioimiseksi ja uusimisriskiä alentavien toimien suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi varmuusvankeudesta annetun lain 9 §:ssä tarkoitettulla tavalla. Mainitussa pykälässä säädettäisiin Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön yhteistyöstä varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskin arvioimisessa ja uusimisriskiä alentavissa toiminna. Kyseisessä yhteistyössä tehtävässä arvioinnissa ja toimien suunnittelussa olisi kyse jatkuvasta yhteydenpidosta Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön välillä. Tehtävä liittyisi varmuusvankeudesta annettavan lain 10 §:ssä säädettyyn Rikosseuraamuslaitokselle asetettuun veloitteeseen hakea varmuusvankeuteen määrätyn vapauttamisesta Helsingin hovioikeudelta, jos se katsoo, ettei edellytyksiä varmuusvankeuden jatkamiselle enää ole. Yhteistyötehtävän luonteen vuoksi ehdotetussa 9 kohdassa olisi tietoja vastaanottavaksi tahoksi rajattu virkamies, joka vastaa tarkoitettua uusimisriskin arvioinnista ja uusimisriskiä alentavien toimien järjestämisestä Rikosseuraamuslaitoksessa. Luovutettavat tiedot olisi puolestaan rajattu vain sellaisiin tietoihin, jotka ovat välttämättömiä Rikosseuraamuslaitoksen tehtävien kannalta. Tietojen luovuttamisesta päättävän Vankiterveydenhuollon yksikön vankiterveydenhuollosta vastaavan lääkärin tai hänen ohjeidensa mukaan muun terveydenhuollon ammattihenkilön tulisi tietoja luovuttaessaan varmistaa, ettei Rikosseuraamuslaitokselle luovuteta muita kuin Rikosseuraamuslaitoksen tehtävien kannalta välttämättömiä tietoja. Yhteistyön osalta Vankiterveydenhuollon yksikön oikeudesta saada välttämättömät rikosseuraamusrekisteriin sisältyvät tiedot on säädetty voimassa olevassa 7 §:n 3 momentissa.

7 §. *Oikeus saada tietoja muulta terveydenhuollon toimintayksiköltä ja muulta viranomaiselta.* Pykälän 1 momenttiin tehtäisiin ensinnäkin tekninen muutos, jossa elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain osalta pykäläviittaus muutettaisiin mainitun lain 1 §:n sijaan 3 §:ään, sillä kyseisessä laissa väkivaltariskiäarviota koskeva sääntely siirrettäisiin esityksessä ehdotetulla tavalla vastaavasti. Lisäksi säännöstä tarkennettaisiin siltä osin, että muun terveydenhuollon toimintayksiköstä saatavat tiedot sidottaisiin tietojen välttämättömyyteen.

Pykälän 1 momenttiin lisättäisiin Vankiterveydenhuollon yksikölle oikeus saada tietoja myös yhdistelmärangeistuksen täytäntöönpanosta annetun lain 9 §:n 4 momentissa sekä ehdotetun varmuusvankeudesta annetun lain 11 §:n 3 momentissa tarkoitettua vangin väkivaltariskiä koskevan arvion tai lausunnon laatimiseksi ja sen nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi Rikosseuraamuslaitoksen yksikössä. Ehdotus olisi siten vastaava kuin voimassa olevassa momentissa oleva oikeus saada tietoja koskien elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa tarkoitettua riskiäarviota. Yhdistelmärangeistusta koskevassa lisäyksessä olisi kyse lainsäädännössä tällä hetkellä olevan puutteen korjaamisesta.

Koska esityksessä ehdotetaan, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettu väkivaltariskiärvio voitaisiin jatkossa tehdä erikseen ilman mielentilatutkimusta, olisi 7 §:n 1 momenttiin tarpeen tehdä muutos, joka mahdollistaisi tiedon saannin myös tilanteissa, joissa henkilölle on tehty ainoastaan väkivaltariskiärvio. Tästä syystä säädettäisiin, että Vankiterveydenhuollon yksiköllä on oikeus saada Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta tietoja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä tarkoitettua mielentilan tutkimuksesta, väkivaltariskiäarviosta sekä niihin perustuvasta lausunnosta. Kyseisestä virkkeestä poistettaisiin siinä nyt olevat sanat ”rikosasian vastaajan”, sillä jatkossa mainitussa oikeudenkäymiskaaren säännöksessä säädettäisiin myös varmuusvankeuden määrittämisen yhteydessä tehtävästä riskiäarviosta, jolloin kyse on tuomitusta, eikä vastaajasta.

Lisäksi 7 §:n 1 momenttiin lisättäisiin Vankiterveydenhuollon yksikön oikeus saada varmuusvankeudesta annetun lain 9 §:ssä säädettyä tehtävää varten Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta tietoja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettusta tutkimuksesta ja siihen perustuvasta lausunnosta tuomitun riskistä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

7.12 Laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta

3 a §. *Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunta.* Pykälän 1 momenttiin lisättäisiin oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnan tehtäväksi myös väkivaltariskiä koskevat asiat. Ehdotetun muutoksen taustalla olisi se, että jatkossa väkivaltariskiarvio voitaisiin tehdä erillään mielentilatutkimuksesta. Muutoksessa ei siten olisi kyse varsinaisesta uudesta tehtävästä oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnalle, vaan kyse olisi väkivaltariskiarvion, joka sisältyy nykyisellään mielentilatutkimukseen, käsittelemisestä sellaisenaan.

5 g §. *Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen oikeus saada tietoja mielentilatutkimusten ja väkivaltariskiarvioiden suorittamiseksi.* Pykälän otsikkoon lisättäisiin maininta väkivaltariskiarviosta. Pykälää muutettaisiin siten, että siinä säädetty oikeus saada tietoja koskisi mielentilatutkimuksen lisäksi myös väkivaltariskiarvion suorittamista. Ehdotetun muutoksen tarkoituksena on mahdollistaa se, että jatkossa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella olisi pykälässä säädetty tiedonsaantioikeus myös silloin, kun mielentilatutkimuksen sijaan suoritettaisiin pelkkä väkivaltariskiarvio.

8 Voimaantulo

Ehdotetaan, että lait tulevat voimaan 1.1.2027.

Rikoslain siirtymäsäännöksessä otetaan huomioon rikoslainsäädännön ajallista ulottuvuutta koskevat rikoslain 3 luvun 2 §:n säännökset. Mainitun pykälän 1 momentin mukaan rikokseen sovelletaan sitä lakia, joka oli voimassa, kun rikos tehtiin. Pykälän 2 momentin mukaan, jos tuomittaessa on voimassa toinen laki kuin rikosta tehtäessä, sovelletaan kuitenkin uutta lakia, jos sen soveltaminen johtaa lievempään lopputulokseen. Jos yksi rikoksista on tehty ennen lain voimaantuloa ja toinen lain voimaantulon jälkeen, ja näistä tuomitaan yhteinen rangaistus, sovelletaan rangaistuksen täytäntöönpanossa lievemmän lain periaatetta noudattaen ensimmäisen rikoksen tekohetken määräaika. Rikoksen tekohetken lainsäädäntöä sovelletaan myös ennen uuden lain voimaantuloa tehtyyn rikokseen, josta tekijä uuden lain voimaantulon jälkeen tuomitaan rangaistukseen.

9 Toimeenpano ja seuranta

Esitykseen sisältyvät ehdotukset edellyttävät varautumista ja kouluttautumista Rikosseuraamuslaitoksessa, Vankiterveydenhuollon yksikössä, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa, valtion mielisairaaloissa, Syyttäjälaitoksessa sekä tuomioistuinlaitoksessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tulisi päivittää tai uudistaa mielentilatutkimuksista ja vaarallisuusarvioista annettu opas, jotta se lakien voimaantullessa vastasi uutta lainsäädäntöä.

Lisäksi ehdotettava sääntely edellyttää pieniä muutoksia Rikosseuraamuslaitoksen, Syyttäjälaitoksen, tuomioistuinlaitoksen sekä Oikeusrekisterikeskuksen tietojärjestelmiin. Riittävää on, että muutokset ovat tehtynä siinä vaiheessa, kun ensimmäisten lakien voimaantulon jälkeen yhdistelmärankaistukseen tuomittujen kohdalla varmuusvankeuteen määrittäminen voidaan hakea. Tämä ajankohta olisi aikaisintaan noin vuoden ja kuuden kuukauden kuluttua lakien voimaantulosta ottaen huomioon, että yhdistelmärankaistuksen vankeusaika on aina vähintään kolme

vuotta ja varmuusvankeuteen määräämistä voitaisiin hakea aikaisintaan vuotta ja kuutta kuukautta ennen vankeusajan päättymistä.

Oikeusministeriö seuraa ehdotetun lainsäädännön toimivuutta yleisellä tasolla. Oikeusministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön tulisi seurata mielentilatutkimuksia koskevan uudistuksen vaikutuksia tehdyn mielentilatutkimuksen jälkeen hoitoon tai huoltoon määrättyjen määrään, tuomion täytäntöönpanon keskeytyksien määrään sekä tahdosta riippumattomien hoitajaksojen määrään yhdistelmärangaistukseen tuomittujen ja varmuusvankeuteen määrättyjen keskuudessa.

10 Suhde muihin esityksiin

10.1 Esityksen riippuvuus muista esityksistä

Esityksellä ei ole huomioon otettavia riippuvuuksia muista hallituksen esityksistä.

10.2 Suhde talousarvioesitykseen

Taloudellisissa vaikutuksissa arvioidut määrärahatarpeet rahoitetaan valtiontalouden kehyspäästösten ja valtion talousarvion mukaisista määrärahoista.

11 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

11.1 Varmuusvankeutta ja elinkautisvankien vapauttamista koskeva sääntely

Ehdotettavalla sääntelyllä suojataan välillisesti perustuslain 7 §:ssä turvattua oikeutta elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Esitykseen sisältyvät rikoslain muutosehdotukset ja varmuusvankeutta koskevan uuden lain säätäminen merkitsisivät seuraamusjärjestelmän ankaroitumista ja vapauden menetyksen pidentymistä joidenkin rikoksenuusijoiden kohdalla. Esitystä on siten myös tältä osin arvioitava erityisesti suhteessa perustuslain 7 §:ään. Pykälän 2 momentin mukaan ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Pykälän 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkitavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.

Esityksen kannalta keskeinen on myös perustuslain 8 §:ssä säädetty rikosoikeudellinen laillisuusperiaate, jonka mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty. Lisäksi merkityksellisiä ovat Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 63/1999) 1 artiklan oikeus elämään, 5 artiklan oikeus henkilökohtaiseen turvallisuuteen ja 7 artiklan taannehtivuuskielto sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 8/1976) artiklat 6, 9, 10 ja 15, jotka koskevat oikeutta elämään, oikeutta henkilökohtaiseen turvallisuuteen, vapautensa menettäneiden ja vangittujen inhimillistä kohtelua ja rikosoikeudellista taannehtivuuskieltoa. Alaikäisten rikoksenteijöiden osalta merkityksellinen on lapsen oikeuksien sopimus (SopS 60/1991), jonka 37 artiklan mukaan lapsen vangitsemiseen on turvauduttava vasta viimesijaisena ja mahdollisimman lyhytaikaisena keinona.

Perustuslakivaliokunnan toteamalla tavalla (PeVL 10/2017 vp, s. 2) vaarallisia rikoksenuusijoita koskevien rikosoikeudellisten seuraamusten valtiosääntöoikeudellisessa arvioinnissa on huomioitava myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiaa koskeva ratkaisukäytäntö, jossa on korostettu valtion positiivista toimintavelvoitetta yksilön hengen ja fyysisen koskemattomuuden turvaamiseksi (ks. esim. Osman v. Yhdistynyt kuningaskunta 28.10.1998, kohdat 115 ja 116, Mastromatteo v. Italia 24.10.2002, kohta 68, Branko Tomasic v. Kroatia 15.1.2009, kohta 51 ja Jendrowiak v. Saksa 14.4.2011, kohta 37). Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä on kuvattu tarkemmin jaksossa 2.3.

Perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset

Perustuslakivaliokunnan vakiintuneen käytännön mukaisesti rangaistussäännösten tulee täyttää perusoikeuden rajoittamiselle asetettavat yleiset edellytykset ja kulloisestakin perusoikeussäännöksestä mahdollisesti johtuvat erityisedellytykset, ja perustuslakivaliokunnan perusoikeuksien rajoittamisedellytyksiin palautuva käytäntö koskee rikoslainsäädäntöä yleisesti (esim. PeVL 56/2018 vp, s. 2 ja PeVL 48/2017 vp, s. 7—8).

Perustuslakivaliokunta on katsonut, että kriminalisoinneille on oltava painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste (PeVL 10/2017 vp, s. 3, PeVL 9/2016 vp, s. 4, PeVL 61/2014 vp). Tämä koskee myös rikosoikeudelliseen rangaistusjärjestelmään tehtäviä muutoksia, koska rikoslain kielloilla ja rangaistuksilla on sisäinen yhteys ja rangaistukset on asetettu tukemaan ja tehostamaan kieltoja (PeVL 10/2017 vp, s. 3, PeVL 9/2016 vp, s. 4). Perustuslakivaliokunta on myös todennut, että rangaistusseuraamuksen ankaruuden tulee olla oikeassa suhteessa teon moitittavuuteen, ja rangaistusjärjestelmän kokonaisuudessaan tulee täyttää suhteellisuuden vaatimukset (esim. PeVL 56/2018 vp, s. 2, PeVL 9/2016 vp, s. 6, PeVL 56/2014 vp, s. 3 ja PeVL 16/2013 vp, s. 2). Suhteellisuusvaatimus edellyttää sen arvioimista, onko kriminalisointi välttämätön sen taustalla olevan oikeushyvän suojaamiseksi. Tältä osin tulee arvioida, onko vastaava tavoite saavutettavissa muulla perusoikeuteen vähemmän puuttuvalla tavalla kuin kriminalisoinnilla (ks. PeVL 56/2018 vp, s. 2 ja PeVL 23/1997 vp, s. 2/II). Yleisiin rajoitusedellytyksiin kuuluvat suhteellisuusvaatimuksen ohella vaatimukset lailla säätämisestä, täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta, rajoituksen hyväksyttävyydestä, perusoikeuden ydinalueen koskemattomuudesta, oikeusturvajärjestelyjen riittävydestä sekä ihmisoi-keusvelvoitteiden noudattamisesta.

Perustuslakivaliokunta on pitänyt sinänsä selvänä, ettei perustuslaki aseta tiukkoja rajoja rangaistusten korottamiselle, kunhan muutokset kytketään hyväksyttäviin perusteisiin. Valiokunta on päinvastoin todennut lainsäätäjän harkintamarginaalin olevan kriminalisointien suhteen varsin väljä (PeVL 23/1997 vp, s. 2/I).

Rajoitusperusteen hyväksyttävyyden lisäksi perusoikeutta rajoittavan sääntelyn tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimaa, eikä perusoikeuksia tule rajoittaa tarpeettomasti tai vain varmuuden vuoksi. Perustuslakivaliokunta on katsonut esimerkiksi, ettei tekoja pidä säätää rangaistavaksi pelkästään kriminalisoinnin symbolisen merkityksen vuoksi (esim. PeVL 5/2009 vp ja PeVL 29/2001 vp).

Varmuusvankeuden käyttöönotto

Esityksessä ehdotettu uusi rikosoikeudellinen seuraamus, varmuusvankeus, olisi tarkoitettu tilanteisiin, joissa yhdistelmärankaistukseen tuomitun kohdalla olisi edelleen olemassa ilmeinen vaara, että hän vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Varmuusvankeuteen määrääminen merkitsisi ennalta määrittelemättömän

pituista vankilassaoloajan jatkumista. Varmuusvankeudesta säädettäisiin laissa ja sitä koske-
vasta sääntelystä on pyritty tekemään mahdollisimman täsmällistä ja tarkkarajaista. Varmuus-
vankeuteen määrittäminen merkitsisi poikkeusta perustuslain 7 §:n 1 momentissa turvasta hen-
kilökohtaisesta vapaudesta. Sääntelyn tarkoituksena on valtiosääntöisesti turvata perustuslain
22 §:n edellyttämällä tavalla julkisen vallan toimesta niin ikään perustuslain 7 §:n 1 momentissa
turvattu jokaisen oikeus elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.
Näin ollen sääntelyn tavoitetta voidaan pitää hyväksyttävänä perusoikeusjärjestelmän kokonai-
suuden kannalta.

Lainsäädännöstä puuttuu tällä hetkellä mahdollisuus varmistaa, ettei vaaralliseksi arvioitu ri-
koksenteikijä vapaudu. Ongelmallisina pidetään etenkin tilanteita, joissa yksittäinen rikoksente-
kijä on syyllistynyt toistuvasti vakaviin rikoksiin aina pian aikaisemmasta vankeusrangaistuk-
sesta vapauduttuaan. Voimassa olevassa rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä ei ole
keinoja estää heidän vapautumistaan, vaikka arvioitaisiin, että heillä edelleen on ilmeinen vaara
syyllistyä vastaavaan vakavaan rikokseen vapauduttuaan. Yhdistelmärangaistukseen sisälty-
västä vankeudesta rikoksenteikijä vapautuu vuoden mittaiselle valvonta-ajalle ja määräaikaisesta
vankeusrangaistuksesta vapaudutaan ehdonlaiseen vapauteen laissa säädettyjen määräosin mu-
kaan. Ehdonalaisessa vapaudessa oleva voidaan määrätä valvontaan laissa erikseen säädetyissä
tilanteissa. Yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan ja ehdonalaisen vapauden aikaisen valvon-
nan tarkoituksena on osaltaan vähentää vakavien rikosten uusimisen riskiä, mutta näitä keinoja
ei voida pitää riittävänä edellä mainittujen rikoksenteikijöiden kohdalla. Painava yhteiskunnalli-
nen tarve edellyttää, että yksittäisten rikoksenteikijöiden, joilla arvioidaan olevan erityisen kor-
kea riski uusiin vakaviin henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaaviin rikoksiin, vankilassaoloai-
kaa voitaisiin jatkaa määräämällä heidät varmuusvankeuteen.

Varmuusvankeuden soveltamisala on pyritty rajaamaan esityksessä suppeaksi. Varmuusvan-
keuteen määrittäminen edellyttäisi aina, että henkilö on tuomittu yhdistelmärangaistukseen. Ti-
lastokeskuksen tietojen mukaan yhdistelmärangaistuksia on vuosina 2018–2023 tuomittu vuo-
dessa 4–8 kappaletta ja yhdistelmärangaistusta suorittavia oli elokuussa 2025 yhteensä 32.
Kaikkia yhdistelmärangaistukseen tuomittuja ei olisi tarkoitus määrätä varmuusvankeuteen,
vaan siihen määrittämisestä tulisi esityksen mukaan aina erikseen hakea tuomioistuimessa yhdis-
telmärangaistuksen vankeusajan loppuvaiheessa. Esityksen 4.2.1.1 on arvioitu, että vuosittain
hakemuksia varmuusvankeuteen määrittämisestä olisi yksittäisiä tai korkeintaan muutamia vuo-
sittain. Esityksen voidaan arvioida täyttävän suhteellisuuden vaatimuksen myös sen perus-
teella, että varmuusvankeus voisi jatkua vain niin kauan, kun sen arvioitaisiin olevan välttämä-
töntä muiden suojelemiseksi. Rikosseuraamuslaitoksella olisi esityksen mukaan velvollisuus ar-
vioida jatkuvasti varmuusvankeuteen määrätyn riskitasoa yhteistyössä Vankiterveydenhuollon
yksikön kanssa ja hakea henkilön vapauttamista, jos se katsoisi, ettei edellytyksiä varmuusvan-
keudelle enää ole. Myös varmuusvankeuteen määrätty itse voisi hakea vapauttamista säännöl-
lisiin väliajoin.

Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua
eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka
sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voi-
daan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.
Varmuusvankeus ei esityksen mukaan olisi varsinaisesti rangaistus, mutta käytännössä se tar-
koittaisi vapaudenmenetystä määrittelemättömän pituisen ajan ja varmuusvankeuteen määrätty
olisi sijoitettuna vankilaan. Perustuslain 7 §:n 3 momentti kattaa asiallisesti rangaistusta mer-
kitsevät vapaudenmenetykset, joten sen soveltamisala on laajempi kuin vain vankeusrangaistus
(esim. PeVL 21/2005 vp ja PeVL 30/2010 vp). Esityksen mukaan varmuusvankeuteen määrittä-
misestä päättäisi aina tuomioistuin. Varmuusvankeuteen määrittämisestä koskevan asian käsitte-

lyssä tuomitulla olisi oikeus käyttää avustajaa. Jos avustajaa ei ole, olisi tuomitulle viran puolesta määrättävä puolustaja. Varmuusvankeuteen määräämistä koskevaan ratkaisuun samoin kuin varmuusvankeudesta vapauttamista koskevaan ratkaisuun saisi hakea muutosta valittamalla korkeimpaan oikeuteen, jos korkein oikeus antaa asiassa valitusluvan. Esitykseen arvioidaan sisältyvät riittävät oikeusturvajärjestelyt. Esitys ei puuttuisi niin laajasti perustuslain 7 §:n 1 momentissa jokaiselle turvattuun henkilökohtaiseen vapauteen, että sen voisi katsoa puuttuvan tämän perusoikeuden ydinalueeseen.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ottanut ratkaisukäytännössään kantaa pituudeltaan ennalta määrittelemättömiin seuraamuksiin, jotka kohdistuvat vaaralliseksi arvioituihin rikoksentekijöihin. Ratkaisukäytäntöä on kuvattu tarkemmin jaksossa 2.3.2. Nyt ehdotettu sääntely varmuusvankeudesta täyttää tässä ratkaisukäytännössä muodostuneet edellytykset, joita ovat muun muassa kansallisesti säädetyt selkeät perusteet varmuusvankeuteen määräämiselle, että varmuusvankeuden määrää aina tuomioistuin ja siihen on muutoksenhakuoikeus, ja että henkilö on riippumattoman arvioinnin tuloksena arvioitu vaaralliseksi. Lisäksi ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on katsottu, että varmuusvankeudelle ei tarvitse olla säädettyä enimmäisaikaa ja siihen määräämistä voidaan pidentää alun perin määrätystä ajasta. Varmuusvankeuden jatkuminen edellyttää, että rikoksentekijä edelleen katsotaan vaaralliseksi ja että vapaudenmenetyksen ehdot täytyvät koko varmuusvankeuden ajan. Esityksen arvioidaan olevan sopusoinnussa Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.

Elinkautinen vankeus

Esityksessä ehdotettuun varmuusvankeuteen ei voitaisi määrätä elinkautiseen tuomittua. Kuitenkin myös elinkautisvankeihin voi kuulua rikoksentekijöitä, joilla on varmuusvankeuteen määräämisen edellytyksiä vastaavalla tavalla erityisen korkea uusimisriski. Tämän vuoksi esityksessä ehdotetaan rikoslakia muutettavaksi siten, että elinkautisvankia ei voida vapauttaa, jos kaikkien vapauttamisharkinnassa huomioitavien seikkojen kokonaisharkinnan perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että vanki syyllistyy vapauduttuaan uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Esitetty muotoilu vastaisi mahdollisimman pitkälle sääntelyä, jota ehdotetaan säädettäväksi varmuusvankeuteen määrättyjen vapauttamisen edellytyksistä.

Muutos voisi tarkoittaa sitä, että elinkautinen vankeus jatkuisi joidenkin tuomittujen henkilöiden kohdalla pidempään suhteessa nykyiseen vapauttamiskäytäntöön. Muutos rajoittaisi siten henkilön perustuslain 7 §:n 1 momentissa turvattua oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen. Rajoituksen voidaan katsoa olevan hyväksyttävä perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta, sillä sen tavoitteena on suojella jokaisen oikeutta elämään, henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa voidaan jo nyt kiinnittää huomiota siihen, onko olemassa ilmeinen törkeän rikoksen uusimisen vaara. Ottaen huomioon esitetty varmuusvankeus ja siitä vapauttamisen edellytykset, olisi myös elinkautisvankien vapauttamisharkintaa perusteltua kehittää suuntaan, jossa annettaisiin nykyistä enemmän painoarvoa elinkautisvankien arvioidulle vakavan rikoksen uusimisriskille.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on määritellyt, että elinkautiseen vankeusrangaistukseen on sisällyttävä tulevaisuudennäkymä vapautumisesta ja mahdollisuus vapaudenmenetyksen jatkumisen tarkastamiseen, jotta elinkautinen vankeusrangaistus ei loukkaisi ihmisoikeussopimuksen kidutuksen vastaista kieltoa (mm. PeVL 21/2005 vp). Ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin selventänyt, ettei tuomion uudelleen harkinnan vaatimuksesta välttämättä ole johdettavissa, että elinkautisvanki kaikissa tapauksissa vapautettaisiin (Laszlo Magyar v. Unkari, 73593/10,

20.5.2014). Esitetty muutos ei vaikuttaisi siihen, missä vaiheessa elinkautisvanki voi ensimmäisen kerran hakea vapauttamista ehdonalaiseen vapauteen eikä uuden hakemuksen tekemisen määräaikoihin.

Nuoret rikoksenteikijät

Esitys kohdistuisi myös nuoriin rikoksenteikijöihin. Perustuslakivaliokunta on aiemmin suhtautunut varauksellisesti seuraamusjärjestelmän ankaroittamiseen nuorten rikoksenteikijöiden kohdalla. Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiotaan siihen, että YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 37 artiklan b kohdan mukaan lapsen vangitsemiseen on turvauduttava vasta viimeisenä ja mahdollisimman lyhytaikaisena keinona. Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt lakivaliokunnan huomiota siihen, etteivät ainakaan lapsiin sovellettaviksi tulevien säännösten tulisi johtaa tosiasiallisten vapaudenmenetysaikojen pitenemiseen (PeVL 56/2018 vp ja PeVL 21/2005 vp, s. 4).

Yhdistelmärangeaistuksen osalta ei voimassa olevassa rikoslaissa ole alaikäisiä koskevaa erityissääntelyä. Periaatteessa alaikäisen tuomitseminen yhdistelmärangeaistukseen on siis mahdollista. Yhdistelmärangeaistukseen ei kuitenkaan ole tuomittu sen voimassaoloaikana yhtään alle 18-vuotiasta. Oikeuskäytännössä rikoksenteikijän nuorta ikää on usein pidetty yhdistelmärangeaistuksen tuomitsemista vastaan puhuvana seikkana (Wallinmaa, Eero, Yhdistelmärangeaistus ja koko rangeaistuksen suorittaminen vankilassa: Empiirinen katsaus tuomioistuinkäytäntöihin, <http://hdl.handle.net/10138/593212>).

Voidaan kuitenkin pitää perusteltuna, että yhteiskunnan suojelun tarve on mahdollista asettaa nuoren iän vaatiman erityiskohtelun edelle niissä hyvin poikkeuksellisissa tapauksissa, joissa tuomittavana oleva teko on vakava ja erityisesti jos alaikäinen on ehtinyt syyllistyä useisiin vakaviin rikoksiin. Yhdistelmärangeaistuksen tuomitseminen tulisi siten olla voimassa olevan lainsäädännön tavoin mahdollista alaikäiselle jatkossakin, vaikka varmuusvankeuteen määrääminen voisi seurata yhdistelmärangeaistusta. Käytännössä alaikäisenä yhdistelmärangeaistukseen tuomittu olisi ehtinyt jo tulla täysi-ikäiseksi tai ainakin hän olisi hyvin lähellä sitä varmuusvankeuteen määrättäessä, sillä yhdistelmärangeaistuksen vankeusaika olisi ehdotuksen mukaan jatkossakin aina vähintään kolme vuotta ja varmuusvankeuteen määräämistä voitaisiin hakea vasta vankeuden loppuvaiheessa.

Elinkautisvankien vapauttamismenettelyyn esitetty muutos koskisi ainoastaan täysi-ikäisiä rikoksenteikijöitä, sillä alle 18-vuotiaita ei voida tuomita elinkautiseen vankeusrangeaistukseen.

Perhe-elämän suoja, lapsen oikeudet

Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Yksityiselämän suojaan kuuluu muun muassa oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumistaan. Myös perhe-elämä kuuluu yksityiselämän suojan piiriin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan vangeilla on kaikki Euroopan ihmisoikeussopimuksen turvaamat perusoikeudet ja –vapaudet lukuun ottamatta oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen. Vankilaviranomaisen tulee tarjota vangille mahdollisuus läheistensä tapaamiseen ja tarvittaessa tukea vankia näissä pyrkimyksissä. Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Vankilaympäristössä yksityiselämän ja perhe-elämän suojaan liittyykin lailla säädettyjä välttämättömiä rajoituksia johtuen rangeaistuksen asianmukaisen ja turvallisen täytäntöönpanon varmistamisesta.

Esitetty varmuusvankeus tarkoittaisi vankilassaoloajan jatkumista ennalta määrittelemättömän pituisen ajan, jona tapaamisia perheen ja muiden läheisten kanssa olisi rajoitettu. Esityksessä ei kuitenkaan ehdoteta varmuusvankeuteen määrätuille uusille tai erityisesti heihin kohdistuvia rajoituksia, vaan heihin sovellettaisiin samoja säännöksiä muun muassa tapaamisista ja poistumisluvista kuin muihinkin vankeihin.

YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 9 artiklan mukaan vanhemmastaan tai vanhemmistaan erossa asuvalla lapsella on oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, paitsi jos se on lapsen edun vastaista. Vankeuslaissa lähtökohtana on lapsen ja vanhemman välisen yhteyden säilyminen vankeuden aikana, eikä esityksessä ehdoteta varmuusvankeuteen määrätyn kohdalla tältä osin poikkeuksia.

Taannehtivuuden kielto

Esitystä on arvioitava myös perustuslain 8 §:ssä säädetyn rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ja siihen sisältyvän taannehtivuuskiellon kannalta. Säännöksen mukaan rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan mukaan ketään ei saa pitää syyppäänä rikokseen sellaisen teon tai laiminlyönnin perusteella, joka ei ollut tekohetkellä kansallisen lainsäädännön tai kansainvälisen oikeuden mukaan rikos. Rikoksen tekohetkellä sovellettavissa ollut rangaistusta ankarampaa rangaistusta ei saa määrätä. Myöskään kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 15 artiklan mukaan rikoksen tekohetkellä sovellettavaa rangaistusta ankarampaa rangaistusta ei saa määrätä. Esitykseen sisältyvässä sääntelyssä ei ole varsinaisesti kyse rangaistukseen tuomitsemisesta, mutta esityksellä on vaikutusta tosiasialliseen rangaistuksen pituuteen ja rikoksesta aiheutuvaan vapaudenmenetykseen.

Esityksessä ehdotetaan rikoslain muuttamista koskevaan lakiin selvyiden vuoksi nimenomaista siirtymäsäännöstä siitä, että ehdotettua uutta sääntelyä voitaisiin soveltaa ainoastaan rikokseen, joka on tehty lain voimaantulon jälkeen. Tältä osin ehdotus olisi sopusoinnussa tekohetkeä ankarampaan rangaistukseen tai seuraamuksen määräämistä koskevan taannehtivuuskiellon kanssa.

11.2 Henkilötietojen suoja

Esityksellä on merkitystä perustuslain 10 §:ssä turvatus henkilötietojen ja yksityiselämän suojan kannalta. Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan henkilötietojen suojasta on säädettävä tarkemmin lailla. Ehdotettu sääntely on merkityksellistä myös EU:n perusoikeuskirjan kannalta. EU:n perusoikeuskirjan 7 artiklassa turvataan yksityiselämän suoja ja 8 artiklassa jokaisen oikeus henkilötietojensa suojaan.

Ehdotukset laiksi varmuusvankeudesta ja Rikosseuraamuslaitoksen henkilötietolain 3 §:n muuttamisesta koskisivat henkilötietojen käsittelyä Rikosseuraamuslaitoksen rekistereissä.

Ehdotus Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta sekä ehdotus Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a ja 5 g §:n muuttamisesta koskisivat puolestaan sosiaali- ja terveystietojen käsittelyä ja potilasrekisterissä olevien tietojen luovuttamista.

Rikosseuraamuksia koskevien tietojen käsittelyn osalta olisi kyse niin sanotun rikosasioiden tietosuojadirektiivin sekä lain henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä (1054/2018), jäljempänä rikosasioiden tietosuojalain, soveltamisalaan kuuluvasta sääntelystä. Laki henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa

täydentää kyseistä yleislakia ja se on hyväksytty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 27/2021 vp).

Potilastietoja koskeva sääntelyyn sovelletaan puolestaan luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuoja-asetus) annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EU) 2016/679, niin sanottu yleinen tietosuoja-asetus, sekä tietosuojalakia (1050/2018).

Ehdotukset laiksi varmuusvankeudesta ja Rikosseuraamuslaitoksen henkilötietolain 3 §:n muuttamisesta

Rikosseuraamuksia koskevien tietojen katsotaan olevan valtiosääntöisesti arkaluonteisia henkilötietoja. Arkaluonteiset henkilötiedot kattavat myös erityiset henkilötietoryhmät, joista on säädetty rikosasioiden tietosuojalain 11 §:ssä. Sen lisäksi rikosseuraamusten täytäntöönpanoon sekä tutkintavankeuden toimeenpanoon liittyvien henkilötietojen käsittelystä voidaan myös katsoa aiheutuvan korkea riski luonnollisen henkilön oikeuksille ja vapauksille. Perustuslakivaliokunta on käytännössään katsonut arkaluontoisten henkilötietojen käsittelyn sallimisen koskevan yksityiselämään kuuluvan henkilötietojen suojan ydintä (PeVL 15/208 vp, PeVL 37/2013 vp).

Perustuslakivaliokunta on lausunnoissaan katsonut, että rikosasioiden tietosuojadirektiivi ei, toisin kuin suoraan sovellettava yleinen tietosuoja-asetus, sisällä sellaista yksityiskohtaista sääntelyä, joka muodostaisi riittävän säännöspohjan perustuslain 10 §:ssä turvatun yksityiselämän ja henkilötietojen suojan kannalta (PeVL 14/2018 vp, s. 7, myös PeVL 26/2018 vp, s. 3).

Ehdotuksissa olisi kyse varmuusvankeudesta annettavassa laissa säädettäviä tarkoituksia varten käsiteltävistä henkilötiedoista. Varmuusvankeudesta annettavan lain 3 §:n 2 momentin mukaan varmuusvankeuteen määrättyyn ja varmuusvankeuden toimeenpanoon sovellettaisiin kyseisen lain lisäksi, mitä muualla lainsäädännössä on säädetty vangista ja vankeuden täytäntöönpanosta. Tämä tarkoittaisi, että varmuusvankeuteen määrätyn henkilötietojen käsittelyyn sovellettaisiin sellaisenaan, mitä on säädetty Rikosseuraamuslaitoksen henkilötietolaissa vangin ja vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevien henkilötietojen käsittelystä. Tämä olisi perusteltua, sillä varmuusvankeuden toimeenpano vastaisi pitkälti vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa. Lisäksi kyse on henkilöstä, joka on suorittanut ennen varmuusvankeuteen määräämistä rangaistustaan vankilassa, ja jonka osalta henkilötietojen käsittelyyn on tällöin sovellettu Rikosseuraamuslaitoksen henkilötietolaissa säädettyjä vankia ja vankeuden täytäntöönpanoa koskevia säännöksiä. Ehdotetussa sääntelyssä noudatettaisiin siten samoja edellytyksiä, joita voimassa olevan sääntelyn mukaan sovelletaan yleisesti vankien henkilötietojen käsittelyyn.

Yksityiskohtainen sääntely on sitä perustellumpaa, mitä korkeampi riski henkilötietojen käsittelystä arvioidaan aiheutuvan henkilön oikeuksille ja vapauksille (PeVL 14/2018 vp, s. 5). Perustuslakivaliokunta on pitänyt henkilötietojen käsittelyä koskevassa valtiosääntöisessä arvioissa merkityksellisenä myös käsittelyn tarkoitusta yksilöön kohdistuvan julkisen vallan käyttöön mahdollistajana (PeVL 1/2018 vp, s. 6). Valiokunta on kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, että arkaluonteisten tietojen käsittely on rajattava täsmällisillä ja tarkkarajaisilla säännöksillä vain välttämättömään ja sääntelyn on oltava EU:n tietosuojalainsäädännön mahdollistamissa puitteissa yksityiskohtaista ja kattavaa (PeVL 27/2021 vp, s. 4, PeVL 65/2018 vp, s. 45, PeVL 15/2018 vp, s. 40). Perustuslain tulkintakäytännössä arkaluonteisilla henkilötiedoilla tarkoitetaan laajempaa tietojoukkoa kuin vain EU:n tietosuoja-asetuksessa tai rikosasioiden tietosuojalaissa tarkoitettut erityiset henkilötietoryhmät. Perustuslakivaliokunta on painottanut arkaluonteisten tietojen käsittelyn aiheuttamia uhkia. Valiokunnan mielestä arkaluonteisia tietoja sisäl-

täviin laajoihin tietokantoihin liittyy tietoturvaan ja tietojen väärinkäyttöön liittyviä vakavia riskejä, jotka voivat viime kädessä muodostaa uhan henkilön identiteetille (ks. PeVL 15/2018 vp, myös 13/2016 vp, PeVL 14/2009 vp). Tästä syystä perusoikeus-herkissä sääntelykonteksteissa on henkilötietojen käsittelyä koskevaa sääntelyn lakitasoisuutta, täsmällisyyttä ja kattavuutta arvioitava perustuslakivaliokunnan käytännön valossa (PeVL 14/2018 vp, s. 7).

Nyt ehdotettavat henkilötietojen käsittelyä koskevat ehdotukset täyttäisivät sääntelylle asetetut täsmällisyyden ja yksityiskohtaisuuden vaatimukset, sillä ne olisivat vastaavat kuin mitä on voimassa olevassa laissa säädetty vangin ja vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon osalta. Perustuslakivaliokunta on arvioinut Rikosseuraamuslaitoksen henkilötietolaissa olevia vangin ja vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoon liittyviä ehdotettavia säännöksiä ja niiden täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta muun muassa lausunnossaan PeVL 27/2021 vp.

Ehdotukset Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta ja Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a § ja 5 g §:n muuttamisesta

Perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännön mukaan on lähtökohtaisesti riittävää perustuslain 10 §:n 1 momentin kannalta, että sääntely täyttää yleisessä tietosuoja-asetuksessa asetetut vaatimukset. Valiokunnan mukaan henkilötietojen suoja tulee turvata ensisijaisesti yleisen tietosuoja-asetuksen ja kansallisen yleislainsäädännön nojalla. Kansallisen erityislainsäädännön säätämiseen tulee siten suhtautua pidättyvästi ja rajata sellainen vain välttämättömään tietosuoja-asetuksen salliman kansallisen liikkumavaran puitteissa (ks. PeVL 14/2018 vp.).

Terveystiedot, mukaan lukien potilasrekisterin tiedot, ovat perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännössään omaksutuun tavoin valtiosääntöisesti arkaluonteisiksi arvioitavia henkilötietoja (esim. PeVL 15/2018 vp, s. 35—43, PeVL 1/2018 vp).

Viranomaisten välistä tietojen luovuttamista ja saamista koskevaa sääntelyä perustuslakivaliokunta on arvioinut yleensä erityisesti perustuslain 10 §:n 1 momentissa säädetyn yksityiselämän ja henkilötietojen suojan kannalta. Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota muun muassa siihen, mihin ja ketä koskeviin tietoihin tiedonsaantioikeus ulottuu ja miten tiedonsaantioikeus sidotaan tietojen välttämättömyyteen. Viranomaisen tietojensaantioikeus ja tietojen luovuttamismahdollisuus ovat valiokunnan mukaan voineet liittyä jonkin tarkoituksen kannalta tarpeellisiin tietoihin, jos tarkoitetut tietosisällöt on pyritty luettelemaan laissa tyhjentävästi. Jos taas tietosisältöjä ei ole samalla tavoin luetteloitu, sääntelyyn on pitänyt sisällyttää vaatimus "tietojen välttämättömyydestä" jonkin tarkoituksen kannalta (PeVL 17/2016 vp).

Perustuslakivaliokunnan käytännön mukaan lainsäätäjän liikkumavaraa viranomaisten välistä tiedonvaihtoa säätäessä rajoittaa lisäksi se, että henkilötietojen suoja osittain sisältyy samassa säännöksessä turvattun yksityiselämän suojan piiriin (esim. PeVL 71/2014 vp, s. 2). Perustuslakivaliokunta on vakiintuneesti katsonut, että lainsäätäjän on turvattava henkilötietojen suoja tavalla, jota voidaan pitää hyväksyttävänä perusoikeusjärjestelmän kokonaisuudessa (esim. PeVL 18/2012 vp, s. 2 ja PeVL 71/2012 vp, s. 2).

Valiokunta on antanut erityistä merkitystä luovutettavien tietojen luonteelle arkaluonteisina tietoina arvioidessaan sääntelyn täsmällisyyttä ja sisältöä. Mikäli ehdotetut säännökset tietojen luovutuksesta ovat kohdistuneet myös arkaluonteisiin tietoihin, on tavallisen lain säätämisyjärjestyksen käyttämisen edellytyksenä ollut sääntelyn täsmentäminen selostetun perustuslakivaliokunnan viranomaisten tietojen saamista ja luovuttamista salassapitovelvollisuuden estämättä koskevaa sääntelyä koskevan käytännön mukaiseksi (PeVL 38/2016 vp, s. 3).

Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetussa laissa tietojen luovuttamista koskevista säännöksissä on huomioitu potilastietojen luonne arkaluontoisina tietoina siten, että 6 §:n mukaan tietojen luovuttamisesta päättää vankien ja tutkintavankien terveydenhuollosta vastaava lääkäri tai hänen ohjeidensa mukaan muu terveydenhuollon ammattihenkilö. Lisäksi pykälässä on rajattu sitä, keille Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehille tietoja voidaan kussakin pykälässä yksilöidyssä tapauksessa luovuttaa. Myös luovutettavat tietosisällöt on rajattu säännöksessä.

Perustuslakivaliokunta on arvioinut vankien terveystietojen luovuttamista potilasrekisteristä jo kumottujen säännösten osalta (PeVL 19/2012 vp ja PeVL 70/2014 vp.). Voimassa olevassa sääntelyssä on kuitenkin noudatettu vastaavia tietojen luovuttamista koskevia täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vaatimuksia. Nyt ehdotettavassa 6 §:n uudessa 9 kohdassa luovutettavat tietosisällöt olisi rajattu vain välttämättömiin tietoihin. Ehdotetussa 6 §:n uudessa 8 kohdassa puolestaan luovutettavat tiedot olisi rajattu koskemaan vain tiettyä tietosisältöä, eli väkivaltariskiärvion ja väkivaltariskiärvion johtopäätöksiä. Ehdotettu säännös ei siten jättäisi viranomaisille harkintavaltaa luovutettavien tietosisältöjen osalta. Ehdotukset olisivat perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännössä edellytetyin tavoin täsmällisiä ja tarkkarajaisia. Säännöksissä olisi täsmällisesti ja tarkkarajaisesti yksilöity sekä tietojen luovuttamisesta päättävä virkamies, se kenelle Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle tietoja voitaisi luovuttaa, sekä luovutettavien tietojen sisältö.

Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 7 § 1 momenttiin ehdotettu muutos olisi niin ikään täsmällinen ja tarkkarajainen. Kyseistä säännöstä tarkennettaisi siltä osin, että muun terveydenhuollon toimintayksiköstä saatavat tiedot sidottaisiin tietojen välttämättömyyteen. Lisäksi momenttiin lisättävässä Vankiterveydenhuollon yksikön oikeudessa saada tietoja Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta olisi kyse oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettusta tutkimuksesta ja siihen perustuvasta lausunnosta. Siten ehdotuksessa tarkoitettu tiedonsaantioikeus olisi rajattu koskemaan ainoastaan niitä tietoja, joissa on kysymys oikeudenkäymiskaareissa säädetystä tutkimuksesta ja sitä koskevasta lausunnosta.

Ehdotettu muutos Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annettuun lakiin ei tosiasiallisesti muuttaisi voimassa olevaa tiedonsaantioikeutta. Muutoksessa olisi kyse siitä, että jatkossa mielentilatutkimuksen sijaan olisi mahdollista suorittaa pelkkä väkivaltariskiärvio, joka nykyisellään sisältyy mielentilatutkimukseen. Väkivaltariskiärvion suorittamisessa olisi siten kyse samojen tietojen käsittelystä kuin mielentilatutkimukseen yhteydessä nykyisin tehtävässä arvioinnissa, paitsi että kysymyksessä olisi mielentilatutkimusta suppeamman arvioinnin suorittaminen.

Ehdotuksissa koskien Vankiterveydenhuollon yksiköstä annettua lakia sekä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annettua lakia olisi kyse yleisen tietosuoja-asetuksen salliman kansallisen liikkumavaran käytöstä.

Perustuslakivaliokunta on todennut, että hallituksen esityksessä tulisi erityisesti perusoikeuksien kannalta merkityksellisen sääntelyn osalta tehdä selkoa kansallisen liikkumavaran käytöstä (PeVL 26/2017 vp, s. 42, PeVL 2/2017 vp, s. 2, ja peVL 44/2016 vp, s. 4).

EU:n perusoikeuskirjan 8 artiklan mukaan henkilötietojen käsittelyn on tapahduttava asianomaisen henkilön suostumuksella tai muun laissa säädetyn oikeuttavan perusteen nojalla. Ehdotuksissa tarkoitettujen henkilötietojen käsittelyä koskevien erityissäännösten oikeusperusteena olisi tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan c alakohta, rekisterinpitäjän lakisääteinen velvollisuus. Ehdotetun sääntelyn 2. lakiehdotuksen 6 §:n osalta viranomaisen luovuttaessa tietoja harkinnanvaraisesti omasta aloitteestaan, olisi käsittelyperusteena puolestaan 6 artiklan 1 kohdan e alakohdan mukainen julkisen vallan käyttäminen.

Kansallisen sääntelyliikkumavaran käyttö on edellä todettujen käsittelyperusteiden osalta mahdollista 6 artiklan 3 kohdan mukaisesti. Tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 2 kohdan mukaan jäsenvaltiot voivat pitää voimassa tai ottaa käyttöön yksityiskohtaisempia säännöksiä asetuksessa vahvistettujen sääntöjen soveltamisen mukauttamiseksi sellaisessa käsittelyssä, joka tehdään 6 artiklan 1 kohdan c ja e alakohdan noudattamiseksi määrittämällä täsmällisemmin tietojenkäsittely- ja muita toimenpiteitä koskevat erityiset vaatimukset, joilla varmistetaan laillinen ja asianmukainen tietojenkäsittely muun muassa muissa erityisissä käsittelytilanteissa siten kuin IX luvussa säädetään. Tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 3 kohdan mukaisesti jäsenvaltion lainsäädännön on täytettävä yleisen edun mukainen tavoite ja oltava oikeasuhteinen sillä tavoiteltuun oikeutettuun päämäärään nähden.

Henkilötietojen käsittelyssä on noudatettava henkilötietojen käsittelyä koskevia periaatteita ja rekisteröityjen oikeuksien toteutumisesta tulee huolehtia yleisen tietosuoja-asetuksen ja tietosuojalain mukaisesti.

Terveystiedoissa on kysymys erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvista tiedoista, joiden käsittely on tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 1 kohdan pääsäännön mukaan kiellettyä. Artiklan 2 kohdassa on kuitenkin säädetty tilanteista, jolloin käsittely on sallittua. Erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen käsittely perustuisi tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 2 kohdan g alakohdastaan, jonka perusteella rekisterinpitäjä saisi käsitellä erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja, kun käsittely on tarpeen tärkeää yleistä etua koskevasta syystä unionin oikeuden tai jäsenvaltion lainsäädännön nojalla, edellyttäen että se on oikeasuhteinen tavoitteeseensa nähden, siinä noudatetaan keskeisiltä osin oikeutta henkilötietojen suojaan ja siinä säädetään asianmukaisista ja erityisistä toimenpiteistä rekisteröidyn perusoikeuksien ja etujen suojaamiseksi. Mainittua käsittelyperustetta täsmentää tietosuojalain 6 §:n 1 momentin 2 kohta, jonka perusteella erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja voi käsitellä, kun siitä säädetään laissa tai käsittely johtuu välittömästi rekisterinpitäjälle laissa säädetystä tehtävästä. Erityisten henkilötietoryhmien käsittelyn erityisistä toimenpiteistä rekisteröidyn oikeuksien suojaamiseksi (ns. suojatoimet) on lisäksi säädetty tietosuojalain 6 §:n 2 momentissa.

Perustuslakivaliokunta on arvioinut erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien terveystietojen luovuttamista ilman suostumusta, ja arvioinut että suostumuksesta riippumaton lakiperustainen tiedonsaantioikeus arkaluonteisiin sosiaali- ja terveystietoihin tulisi säätää viranomaisten tietojen saamista ja luovuttamista salassapitovelvollisuuden estämättä koskevaa sääntelyä koskevan käytännön mukaisesti (PeVL 4/2021 vp, PeVL 71/2018 vp, s. 4).

Tietojen luovuttamista koskevan sääntelyn voidaan arvioida olevan välttämätöntä ja oikeasuhteista niillä tavoiteltuun hyötyyn ja yleisen edun tavoitteeseensa nähden. Ehdotettujen muutosten tavoitteena on mahdollistaa välttämättömien tietojen vaihtaminen viranomaisten välillä ehdotettavan varmuusvankeuden toimeenpanemiseksi sekä varmuusvankeuden määrittämis- ja vapauttamismenettelyssä edellytettujen väkivaltariskiä arvioiden laatimiseksi.

Ehdotetussa sääntelyssä luovutettavat tiedot on rajattu ehdotetun sääntelyn tavoitteen ja toisaalta tietoja koskevan salassapitointressin mukaisesti vain sellaisiin tietoihin, joiden luovuttaminen on tarkoituksenmukaista ja oikeasuhteista tavoiteltuun päämäärään nähden.

Viranomaisten välisestä tietojenvaihdosta säädettäisiin riittävän täsmällisesti ja yksityiskohtaisesti lailla. Ehdotettu sääntely ei pääsääntöisesti laajentaisi henkilötietojen käyttötarkoitusta taikka niiden käsittelyyn oikeutettuja viranomaisia suhteessa voimassa olevaan sääntelyyn esimerkiksi elinkautista vankeusrangaistusta suorittavien henkilötietojen käsittelystä ja sitä koskevasta sääntelystä. Varmuusvankeuden osalta tietojenvaihtoa koskeva sääntely ulottuisi edellä mainittua pidemmälle ainoastaan sen osalta, että Vankiterveydenhuollon yksikölle säädettäisiin

oikeus luovuttaa tietoja Rikosseuraamuslaitokselle varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskin arvioimiseksi sekä uusimisriskiä alentavien toimien suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi varmuusvankeudesta annetun lain 9 §:ssä tarkoitetulla tavalla (ehdotettu Vankiterveydenhuollon yksiköstä annettavan lain 6 §:n 1 momentin uusi 9 kohta). Tältäkin osin luovuttaminen olisi rajattu vain välttämättömiin tietoihin ja käsittelyyn oikeutettu Rikosseuraamuslaitoksen virkamies olisi yksilöity täsmällisesti säännöksessä.

Hallituksen käsityksen mukaan lakiehdotukset voidaan hyväksyä tavallisen lain säätämisyksityksessä. Koska varmuusvankeuden käyttöönotto, yhdistelmärankaistuksen soveltamisalan laajentaminen sekä elinkautisvankien vapauttamisharkintaperusteisiin ehdotettava muutos saattavat merkitä yksittäisten rikoksentekeijöiden osalta merkittävää rangaistusjärjestelmän ankaroitumista, pitää hallitus kuitenkin suotavana, että perustuslakivaliokunta antaisi esityksen oikeasuhtaisuudesta ja hyväksyttävyydestä lausunnon. Henkilötietojen käsittelyn osalta hallitus pitää suotavana, että perustuslakivaliokunta antaisi lausunnon erityisesti esityksen 11. lakiehdotuksen 6 §:än 1 momentin 9 kohtaa koskevasta ehdotuksesta.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäviksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

rikoslain 2 c luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan rikoslain (39/1889) 2 c luvun 11 §:n 5 momentti, sellaisena kuin se on laissa 800/2017,

muutetaan rikoslain 2 c luvun otsikko, 4 §:n 2 momentti, 10 §:n 2 momentti, 11 §:n 1 momentti, 2 momentin 1–3 kohta, 3 ja 4 momentti, 12 § ja 13 §:n 2 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 2 c luvun otsikko, 2 c luvun 4 §:n 2 momentti, 11 §:n 1 momentti, 2 momentin 2 ja 3 kohta, 3 ja 4 momentti, 12 § ja 13 §:n 2 momentti laissa 800/2017, 2 c luvun 10 §:n 2 momentti laissa 628/2013 ja 2 c luvun 11 §:n 2 momentin 1 kohta laissa 923/2024, sekä

lisätään rikoslain 2 c luvun 4 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 800/2017, uusi 3 momentti, 10 §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 1099/2010, 628/2013, 800/2017 ja 231/2022, uusi 3 momentti, jolloin nykyinen 3 ja 4 momentti siirtyvät 4 ja 5 momentiksi, 11 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 800/2017 ja 723/2022, uusi 3 momentti, jolloin nykyinen 3, 4 ja 5 momentti siirtyvät 4, 5 ja 6 momentiksi, ja uusi 11 a § seuraavasti:

2 c luku

Vankeudesta, yhdistelmärangaistuksesta ja varmuusvankeudesta

4 §

Vankeusrangaistusten yhteenlaskeminen

Elinkautinen vankeusrangaistus käsittää ne vankeusrangaistukset, yhdistelmärangaistukset, sakon muuntorangaistukset ja arestirangaistukset, jotka pannaan täytäntöön samalla kertaa elinkautisen vankeusrangaistuksen kanssa. Elinkautinen vankeusrangaistus käsittää lisäksi varmuusvankeuden, johon tuomittu on määrätty ennen elinkautiseen vankeuteen tuomitsemista.

Varmuusvankeus käsittää ne vankeusrangaistukset, yhdistelmärangaistukset, sakon muuntorangaistukset ja arestirangaistukset, jotka pannaan täytäntöön samalla kertaa varmuusvankeuden kanssa.

10 §

Ehdonalainen vapauttaminen elinkautisesta vankeudesta

Ehdonalaista vapauttamista harkittaessa on vankilassaoloajan lisäksi otettava huomioon:

- 1) elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatu;
- 2) muut rangaistukset, jotka elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana;
- 3) tuomitun muu mahdollinen myöhempi rikollisuus;
- 4) 9 §:n 2 momentissa tarkoitetut seikat;

5) vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitetun rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin;

6) tuomitusta mahdollisesti tehty uusimisriskiä koskeva arvio; sekä

7) tuomitun mahdollinen sitoutuminen noudattamaan valvotusta koevapaudesta annetun lain (629/2013) 4 §:ssä tarkoitettua lääkehoitoa ja siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea koskevia ehtoja.

Jos 2 momentin 1–7 kohdassa mainittujen seikkojen perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että elinkautiseen vankeuteen tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ei vankia voida päästää ehdonalaiseen vapauteen.

11 §

Yhdistelmä-rangaistus

Tuomioistuimien voi rangaistukseen tuomitessaan syyttäjän vaatimuksesta päättää, että rikoksentekijä tuomitaan yhdistelmä-rangaistukseen, joka koostuu vähintään rangaistuksen määräämisestä säädettyjen säännösten mukaan mitattavasta ehdottomasta vankeudesta ja sitä välittömästi seuraavasta valvonta-ajasta. Yhdistelmä-rangaistukseen tuomittu vapautuu valvonta-ajalle mainitun vankeusajan jälkeen, jos vankeusajan jatkamista varmuusvankeutena ei ole haettu siten kuin 11 a §:ssä säädetään. Valvonta-ajan pituus on yksi vuosi, jollei hovioikeus ole varmuusvankeudesta annetun lain 7 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla määrännyt valvonta-ajan pituudesta toisin. Valvonta-ajan on kuitenkin aina oltava vähintään kuusi kuukautta. Yhdistelmä-rangaistukseen ei sovelleta ehdonalaista vapauttamista eikä valvottua koevapautta koskevia säännöksiä.

Edellytyksenä yhdistelmä-rangaistukseen tuomitsemiselle on, että:

1) rikoksentekijä olisi tuomittava määräaikaan, vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, naisen sukuelinten silpomisesta, törkeästä raiskauksesta, lapsenraiskauksesta, törkeästä lapsenraiskauksesta, seksuaalisesta kajoamisesta lapseen, törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta lapseen, lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, törkeästä ryöstöstä, törkeästä tuhotyöstä, joukkotuhonnasta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, hyökkäysrikoksesta, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kidutuksesta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivangin ottamisesta, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähdერიkoksesta, kaappauksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta taikka sellaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta sellaiseen rikokseen;

2) rikoksentekijä on ennen rikoksen tekemistä tuomittu 1 kohdassa mainitusta rikoksesta, johon hän on syyllistynyt uutta rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana, tai hän on tehnyt tällaisen rikoksen kolmen vuoden kuluessa siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta yhdistelmä-rangaistuksen vankeusaikaa tai elinkautista vankeutta taikka yhdistelmä-rangaistuksen jälkeen määrättyä varmuusvankeutta; ja

3) rikoksesta ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisessa selvityksessä arvioidun uusimisriskin perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että rikoksentekijä vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Rikoksentekijä, joka ei täytä 2 momentin 2 kohdan edellytyksiä, voidaan tuomita yhdistelmä-rangaistukseen, jos hänet olisi tuomittava 2 momentin 1 kohdassa mainitusta rikoksesta vähintään kahdeksan vuoden vankeusrangaistukseen ja jos 2 momentin 3 kohdan edellytys täyttyy.

Jos 2 momentissa tarkoitettu rikoksentekijä tuomitaan samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta, tulee vähintään yhden rikoksen täyttää 2 momentin 1 kohdan edellytykset. Jos puolestaan 3 momentissa tarkoitettu rikoksentekijä tuomitaan samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta, voidaan yhdistelmä-rangaistus muiden 3 momentissa säädettyjen edellytysten

täyttyessä tuomita, jos vähintään yksi rikos täyttää 2 momentin 1 kohdan edellytykset ja yhteinen rangaistus on pituudeltaan vähintään kahdeksan vuotta vankeutta. Tässä momentissa tarkoitetuissa tilanteissa kaikista syyksi luetuista rikoksista tuomitaan yhdistelmärangaistus. Yhdistelmärangaistusta tuomittaessa määrättävän vankeusajan pituuteen sovelletaan mitä 7 luvun 2 §:ssä säädetään yhteisen määräaikaisen vankeusrangaistuksen enimmäis- ja vähimmäispituudesta. Myös tässä momentissa tarkoitetuissa tilanteissa valvonta-ajan pituuteen sovelletaan, mitä siitä 1 momentissa säädetään.

Jos täytäntöön pantavana on samaan aikaan useampi yhdistelmärangaistus, sovelletaan valvonta-ajan pituuteen, mitä 1 momentissa siitä säädetään.

11 a §

Varmuusvankeus

Yhdistelmärangaistukseen tuomitun vankeusaikaa voidaan jatkaa varmuusvankeutena, jos on edelleen olemassa ilmeinen vaara, että tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ja vankeusajan jatkamista on pidettävä välttämättömänä muiden hengen, terveyden tai vapauden suojelemiseksi. Helsingin hovioikeus päättää varmuusvankeuteen määräämisestä syyttäjän hakemuksesta. Harkinnassa on otettava huomioon:

1) oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettu tuomitun uusimisriskiä koskeva arvio;

2) rikokset, joihin tuomittu on syyllistynyt ennen yhdistelmärangaistukseen tuomitsemista tai sen jälkeen;

3) 9 §:n 2 momentissa tarkoitettut seikat; sekä

4) vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitettun rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankeila-aikainen käyttäytyminen muutenkin.

Syyttäjän on haettava varmuusvankeuteen määräämistä siten kuin varmuusvankeudesta annetun lain (/) 5 §:ssä säädetään. Jos yhdistelmärangaistukseen tuomitun vankeusaikaa jatketaan varmuusvankeutena, yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpano raukeaa.

Jos hakemus yhdistelmärangaistukseen tuomitun vankeusajan jatkamisesta varmuusvankeutena hylätään, Helsingin hovioikeus määrää päätöksessään tuomitun vapautumisesta valvontajalle siten kuin varmuusvankeudesta annetun lain (/) 7 §:ssä säädetään.

Helsingin hovioikeuden on arvioitava varmuusvankeuden jatkamisen edellytyksiä varmuusvankeuteen määrätyn tai Rikosseuraamuslaitoksen hakemuksesta siten, kuin varmuusvankeudesta annetussa laissa säädetään. Jos on olemassa ilmeinen vaara, että varmuusvankeuteen määrätty vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ja vankeusajan jatkamista on pidettävä välttämättömänä muiden hengen, terveyden ja vapauden suojelemiseksi, on varmuusvankeutta jatkettava. Jatkamisen edellytyksiä harkittaessa on otettava huomioon 1 momentin 2–4 kohdassa mainitut seikat sekä varmuusvankeudesta annetun lain 11 §:n 3 momentissa tarkoitettu mahdollinen Vankiterveydenhuollon yksikön lausunto vangin riskistä syyllistyä uuteen vakavaan, henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Jos edellytyksiä varmuusvankeuden jatkamiselle ei ole, varmuusvankeuteen määrätty on päästettävä ehdonalaiseen vapauteen. Vapauttamispäivää määrättäessä tulee kuitenkin huomioida muut rangaistukset, jotka varmuusvankeus rikoslain 2 c luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitettulla tavalla käsittää, sekä varmuusvankeutta edeltäneen yhdistelmärangaistuksen vankeusajan mahdollisesti suorittamatta jäänyt osa. Ehdonalaiseen vapauttamiseen sovelletaan, mitä 10 §:n 4 momentissa säädetään valvotusta koevapaudesta ja vapauttamisen uudelleen käsittelystä.

12 §

Yhdistelmärangaistus koventamisperusteena

Jos yhdistelmärangaistukseen kuuluvan vankeusajan suorittanut tekee kolmen vuoden kuluessa yhdistelmärangaistuksen vankeusajan päättymisestä tai yhdistelmärangaistuksen jälkeen määrätystä varmuusvankeudesta vapautumisesta rikoksen, josta hänet olisi tuomioistuimen harkinnan mukaan tuomittava ehdottomaan vankeuteen tai yhdistelmärangaistukseen, kyseessä on rangaistuksen koventamisperuste.

13 §

Ehdonalaisen vapauden koeaika

Elinkautiseen vankeuteen tuomitun ja varmuusvankeuteen määrätyn ehdonalaisen vapauden koeaika ja jäännösrangaistus ovat kolme vuotta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____.

Rikokseen, joka on tehty ennen tämän lain voimaantuloa, ja siitä seuraavan rangaistuksen täytäntöönpanoon sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

2.

Laki

varmuusvankeudesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Yleiset säännökset

1 §

Lain soveltamisala

Tässä laissa säädetään rikoslain 2 c luvun 11 a §:ssä tarkoitetun varmuusvankeuden määräämismenettelystä, toimeenpanosta ja vapauttamismenettelystä.

2 §

Varmuusvankeuden tarkoitus ja tavoite

Varmuusvankeuden tarkoituksena on suojella muiden henkeä, terveyttä ja vapautta silloin, kun on olemassa ilmeinen vaara, että tuomittu vapauduttuaan syyllistyisi uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Varmuusvankeuden tavoitteena on lisätä varmuusvankeuteen määrätyn valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä hänen elämänhallintaansa ja vähentämällä hänen riskiään syyllistyä uuteen rikokseen.

3 §

Varmuusvankeuden sisältö ja toimeenpano

Varmuusvankeuden sisältöön ja toimeenpanoon sovelletaan, mitä vankeuslaissa (767/2005) säädetään vankeuden sisällöstä ja täytäntöönpanosta, jollei tässä laissa toisin säädetä.

Varmuusvankeuteen määrättyyn ja varmuusvankeuden toimeenpanoon sovelletaan lisäksi, mitä muualla lainsäädännössä on säädetty vangista ja vankeuden täytäntöönpanosta.

2 luku

Varmuusvankeuteen määrääminen

4 §

Aloite varmuusvankeuteen määräämiseksi

Jos Rikosseuraamuslaitos katsoo rangaistusajan suunnitelman toteutumisen, vankila-aikaisen käyttäytymisen ja muiden tiedossaan olevien seikkojen perusteella, että rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettuun yhdistelmä-rangaistukseen tuomitun valvonta-ajalle siirtyminen tai valvonta-

ajan jälkeinen vapautuminen aiheuttaisi ilmeisen vaaran, että tuomittu syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, Rikosseuraamuslaitoksen on toimitettava asiasta selvitys syyttäjälle. Selvitys on toimitettava syyttäjälle aikaisintaan vuotta ja kuutta kuukautta, kuitenkin viimeistään yhdeksää kuukautta ennen yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkamista. Selvitys voidaan toimittaa syyttäjälle edellä mainitun määräajan jälkeen, jos Rikosseuraamuslaitos on tämän jälkeen saanut tietoonsa seikan, että tuomittua epäillään rikoksesta tai tuomittu on käyttäytynyt tai esittänyt uhkauksia rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla. Selvitys on kuitenkin annettava aina viimeistään ennen yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkamista.

Päätöksen varmuusvankeuden määrittämisestä koskevan selvityksen toimittamisesta syyttäjälle tekee Rikosseuraamuslaitoksen operatiivisen toiminnan vastuualueen johtaja.

5 §

Hakemus varmuusvankeuteen määrittämiseksi

Syyttäjän on kiireellisesti Rikosseuraamuslaitoksen selvityksen saatuaan ratkaistava, katsooko hän varmuusvankeuteen määrittämisen edellytysten olevan rikoslain 2 c luvun 11 a §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla käsillä. Jos syyttäjä katsoo näin olevan, hänen on viipymättä saatettava asia Helsingin hovioikeuden ratkaistavaksi. Hakemus on kuitenkin tehtävä viimeistään ennen yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkamista.

6 §

Varmuusvankeuden määrittämisestä koskevan asian käsittely Helsingin hovioikeudessa

Asia tulee vireille, kun syyttäjän hakemus saapuu hovioikeuteen.

Hovioikeuden on asian tultua vireille pyydettyä Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettu lausunto tuomitun riskistä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Hovioikeuden on kuultava tuomittua syyttäjän hakemuksesta ja tuomittua, Rikosseuraamuslaitosta sekä syyttäjää Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunnosta. Hovioikeus voi omasta aloitteestaan päättää asiantuntijalausunnon hankkimisesta, todistelun vastaanottamisesta taikka kirjallisen todisteen tai muun asiakirjan esittämisestä. Tuomioistuimen hankkiman selvityksen johdosta tuomitulle ja syyttäjälle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Asiassa on järjestettävä suullinen käsittely, jollei se ole selvästi tarpeetonta. Syyttäjä, tuomittu ja Rikosseuraamuslaitoksen edustaja on kutsuttava suulliseen käsittelyyn. Suullisessa käsittelyssä voidaan kuulla tuomittua, Rikosseuraamuslaitoksen edustajaa, todistajaa tai muuta henkilöä ja ottaa vastaan muuta selvitystä. Jos tuomittu ei saavu suulliseen käsittelyyn, asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta, jollei hovioikeus pidä hänen henkilökohtaista kuulemistaan tarpeellisena.

Tuomitulla on oikeus käyttää avustajaa ja hänelle on määrättävä viran puolesta puolustaja, jos hänellä ei ole avustajaa. Puolustajan määrittämisestä viran puolesta samoin kuin puolustajasta muutoin on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvussa säädetään.

Asian käsittelyyn sovelletaan muutoin soveltuvin osin mitä elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain (781/2005) 4 §:ssä säädetään oikeudenkäyntiaineistosta, 5 §:ssä oikeusavusta, 6 §:ssä hovioikeuden päätösvaltaisuudesta ja 7 §:n 2 ja 3 momentissa hovioikeuden päätöksestä. Jollei tässä laissa toisin säädetä, asian käsittelyssä noudatetaan lisäksi rikosasioiden käsittelystä kärkeäoikeudessa voimassa olevia säännöksiä. Suullisessa käsittelyssä vastaanotettava suullinen todistelu tallennetaan kuitenkin noudattaen oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n 4 momenttia.

Asia on käsiteltävä kiireellisenä. Hovioikeuden päätös voidaan panna täytäntöön muutoksenhausta huolimatta.

7 §

Käsittelyn vaikutus yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanoon

Jos tuomitun vankeusaika tulee täyteen ennen kuin hovioikeus on antanut päätöksensä, jatkuu vankeusaika, kunnes päätös on annettu.

Jos hovioikeus ei määrää tuomittua varmuusvankeuteen ja vankeusaikaa on päätöstä annettaessa suoritettavana vähemmän kuin kuusi kuukautta, tulee hovioikeuden määrätä ajankohta, jolloin tuomittu on vapautettava yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajalle. Ajankohtaa määrättäessä tulee huomioida edellytykset valvonta-ajan riittävälle valmistelulle. Ajankohdan tulee kuitenkin olla viimeistään kuuden kuukauden kuluttua päätöksen antamisesta, eikä valvonta-ajan alkaminen saa perusteettomasti viivästyä varmuusvankeuden määräämistä koskevan asian käsittelyn vuoksi. Jos kuitenkin valvonta-ajan alkaminen on viivästynyt merkittävästi, voi hovioikeus määrätä, että valvonta-aika on lyhyempi kuin vuosi, kuitenkin vähintään kuusi kuukautta.

Jos hovioikeus ei määrää tuomittua varmuusvankeuteen ja vankeusaikaa on päätöstä annettaessa edelleen suoritettavana vähintään kuusi kuukautta, alkaa valvonta-aika 2 momentissa säädetystä poiketen silloin, kun se ilman varmuusvankeuden määräämistä koskevan asian käsitelyä alkaisi.

3 luku

Varmuusvankeuden toimeenpano

8 §

Varmuusvankeuden toimeenpanon aloittaminen

Helsingin hovioikeuden on ilman aiheetonta viivytystä ilmoitettava Rikosseuraamuslaitokselle ratkaisustaan, jolla se on määrännyt tuomitun varmuusvankeuteen. Varmuusvankeuden toimeenpano alkaa sinä päivänä, jona ratkaisu on annettu ja samalla yhdistelmärangaistuksen suorittaminen raukeaa.

9 §

Varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskin arviointi ja uusimisriskiä alentavat toimet

Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön on säännöllisesti yhteistyössä arvioitava varmuusvankeuteen määrätyn riskiä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön on yhteistyössä järjestettävä varmuusvankeuden aikana toimia, joiden tavoitteena on vähentää varmuusvankeuteen määrätyn riskiä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

4 luku

Varmuusvankeudesta vapauttaminen

10 §

Hakemus varmuusvankeudesta vapauttamiseksi

Varmuusvankeuteen määrätty voi hakea vapauttamista Helsingin hovioikeudelta aikaisintaan, kun vuosi on kulunut varmuusvankeuteen määräämisestä. Jos varmuusvankeuteen määrättyä ei päästetä ehdonalaiseen vapauteen, asia voidaan saattaa hovioikeuden uudelleen ratkaistavaksi aikaisintaan vuoden kuluttua hylkäävästä päätöksestä.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, Rikosseuraamuslaitoksen on viipymättä tehtävä hakemus varmuusvankeuteen määrätyn vapauttamisesta Helsingin hovioikeudelle, jos se katsoo 9 §:n 1 momentin nojalla tehtävän arvioinnin perusteella tai muutoin, ettei edellytyksiä varmuusvankeuden jatkamiselle enää ole.

11 §

Vapauttamisasian käsittely Helsingin hovioikeudessa

Asia tulee vireille, kun hakemus saapuu Helsingin hovioikeuteen.

Rikosseuraamuslaitoksen on varmuusvankeuteen määrätyn tekemän hakemuksen johdosta annettava lausunto Helsingin hovioikeudelle. Lausunnossaan Rikosseuraamuslaitoksen on todettava, puoltaako vai vastustaako se vapauttamista ja onko varmuusvankeuteen määrätty määrättävä rikoslain (39/1889) 2 c luvussa tarkoitettuun valvottuun koevapauteen. Hovioikeuden on kuultava varmuusvankeuteen määrättyä Rikosseuraamuslaitoksen lausunnon ja 10 §:n 2 momentissa tarkoitetun hakemuksen johdosta.

Hovioikeuden on päätettävä, hankkiiko se Vankiterveydenhuollon yksikön lausunnon vangin riskistä syyllistyä uuteen vakavaan, henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Lausunto on kuitenkin hankittava aina ennen vapauttavan päätöksen tekemistä. Lausunto on annettava hovioikeudelle viimeistään kahden kuukauden kuluttua lausuntopyynnön lähettämisestä. Hovioikeus voi perustellusta syystä pidentää lausunnon laatimisen määräaika enintään kahdella kuukaudella.

Asian käsittelyyn sovelletaan muutoin soveltuvien osin mitä elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain (781/2005) 3 §:ssä säädetään asian käsittelystä hovioikeudessa, 4 §:ssä oikeudenkäyntiaineistosta, 5 §:ssä oikeusavusta, 6 §:ssä hovioikeuden päätösvaltaisuudesta ja 7 §:ssä hovioikeuden päätöksestä. Jollei tässä laissa toisin säädetä, asian käsittelyssä noudatetaan lisäksi rikosasioiden käsittelystä käräjäoikeudessa voimassa olevia säännöksiä. Suullisessa käsittelyssä vastaanotettava suullinen todistelu tallennetaan kuitenkin noudattaen oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n 4 momenttia.

Vapauttamispäivää määrättäessä tulee huomioida rikoslain 2 c luvun 11 a §:n 4 momentissa säädetyllä tavalla muut rangaistukset, jotka varmuusvankeus rikoslain 2 c luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitetulla tavalla käsittää sekä varmuusvankeutta edeltäneen yhdistelmä-rangaistuksen vankeusajan mahdollisesti suorittamatta jäänyt osa.

5 luku

Muut säännökset

12 §

Muutoksenhaku

Hovioikeuden 5 ja 10 §:ssä tarkoitetun hakemuksen johdosta antamaan päätökseen samoin kuin sen 6 §:n 4 momentin nojalla puolustajan määräämistä koskevaan päätökseen saa hakea muutosta korkeimmalta oikeudelta valittamalla, jos korkein oikeus oikeudenkäymiskaaren 30

luvun 3 §:n nojalla myöntää valitusluvan. Asian käsittelyssä korkeimmassa oikeudessa noudatetaan, mitä muutoksenhausta hovioikeuden toisena oikeusasteena käsittelemistä asioista säädetään.

13 §

Muutoksenhakukielto

Tuomittu ei saa vaatia oikaisua eikä valittaa päätöksestä, joka koskee 4 §:ssä tarkoitettua Rikosseuraamuslaitoksen päätöstä varmuusvankeuden määräämistä koskevan selvityksen toimitamisesta syyttäjälle.

Hovioikeuden 11 §:n 3 momentissa tarkoitettuun päätökseen riskiarvion hankkimisesta ei saa hakea erikseen muutosta.

14 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

3.

Laki

elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain (781/2005) 1 §:n 2 momentti, 3 §:n 2 momentti, 5 §:n 1 momentti, 6 §:n 2 momentti ja 8 §, sellaisina kuin niistä ovat 1 §:n 2 momentti ja 3 §:n 2 momentti laissa 234/2022, seuraavasti:

1 §

Hakemus

Rikosseuraamuslaitoksen on hakemuksen johdosta annettava lausunto hovioikeudelle. Lausunnossa on todettava, puoltaako vai vastustaako se vapauttamista ja onko vanki määrättävä rikoslain (39/1889) 2 c luvussa tarkoitettuun valvottuun koevapauteen. Lausuntoon on liitettävä Rikosseuraamuslaitoksen arvio vapauttamisen edellytyksistä ja muu vankia koskeva selvitys.

3 §

Asian käsittely Helsingin hovioikeudessa

Hovioikeuden on päätettävä, hankkiiko se Vankiterveydenhuollon yksikön lausunnon vangin riskistä syyllistyä uuteen vakavaan, henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Lausunto on kuitenkin hankittava aina ennen vapauttavan päätöksen tekemistä. Hovioikeus voi päättää myös muun asiantuntijalausunnan hankkimisesta, todistelun vastaanottamisesta taikka kirjallisen todisteen tai muun asiakirjan esittämisestä. Tuomioistuimen hankkiman selvityksen johdosta vangille ja Rikosseuraamuslaitokselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

5 §

Oikeusapu

Vangille voidaan myöntää oikeusapua niin kuin oikeusapulaissa (257/2002) säädetään. Oikeusapulain 10 §:n 1 momentissa tarkoitettua selvitystä taloudellisista olosuhteista ei tarvitse esittää.

6 §

Hovioikeuden päätösvaltaisuus

Yksi jäsen voi kuitenkin ratkaista avustajan määräämistä koskevan asian. Yksi jäsen voi myös ratkaista asian, jos hakemus on peruutettu. Yksi jäsen voi tehdä päätöksen siitä, että hovioikeus hankkii 3 §:n 2 momentissa tarkoitetun lausunnon Vankiterveydenhuollon yksiköltä.

8 §

Muutoksenhaku

Hovioikeuden hakemuksen johdosta antamaan päätökseen samoin kuin sen 5 §:n 2 momentin nojalla tekemään päätökseen saa hakea muutosta korkeimmalta oikeudelta valittamalla, jos korkein oikeus oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 §:n nojalla myöntää valitusluvan. Asian käsittelyssä korkeimmassa oikeudessa noudatetaan, mitä muutoksenhausta hovioikeuden toisena oikeusasteena käsittelemistä asioista säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

4.

Laki

vankeuslain 14 luvun 6 §:n ja 19 luvun 5 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vankeuslain (767/2005) 14 luvun 6 §:n 3 momentti ja 19 luvun 5 §:n 2 momentti,
sellaisina kuin niistä on 19 luvun 5 §:n 2 momentti laissa 931/2024, seuraavasti:

14 luku

Poistumislupa

6 §

Lupa poistua saatettuna

Jos elinkautista vankeusrangaistusta suorittavalle tai varmuusvankeuteen määrätylle vangille
ei myönnetä poistumislupaa 3 §:ssä tarkoitettuna aikana, hänelle on myönnettävä lupa poistua
saatettuna vähintään kerran vuodessa.

19 luku

Ilmoitukset ja tiedon antaminen

5 §

Ilmoitukset poliisille

Murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, naisen sukuelinten silpomisesta, tör-
keästä raiskauksesta, lapsenraiskauksesta, törkeästä lapsenraiskauksesta, törkeästä seksuaali-
sesta kajoamisesta lapseen taikka yhdistelmärankaistukseen tuomitun tai varmuusvankeuteen
määrätyn vangin vankilasta vapauttamisesta on ilmoitettava poliisille.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

5.

Laki

yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain (2017/801) 2 §:n 1 momentti, 26 §:n 3 momentti ja 31 §:n otsikko sekä
lisätään 31 §:ään 2 momentti seuraavasti:

2 §

Valvonta-ajan tarkoitus ja sisältö

Yhdistelmärangaistukseen kuuluvan valvonta-ajan tarkoituksena on suunnitelmallisella ja asenteittaisella vapauttamisella ylläpitää ja edistää valvonta-aikaa suorittavan (valvottavan) valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan.

26 §

Valvonta-ajan muuntaminen vankeudeksi

Valitus, jolla haetaan muutosta tuomioistuimen tekemään ratkaisuun, on käsiteltävä kiireellisenä. Tuomioistuimen päätös voidaan panna täytäntöön muutoksenhausta huolimatta. Tuomioistuin voi muuntaessaan valvonta-ajan vankeudeksi syyttäjän vaatimuksesta määrätä tuomitun vangittavaksi, kunnes päätöksen täytäntöönpano alkaa.

31 §

Ehdonalaista vapauttamista ja valvottua koevapautta koskevien säännösten soveltuminen

Jos yhdistelmärangaistusta suorittavalla on samaan aikaan täytäntöön pantavana määräaikainen vankeusrangaistus, josta hänet vapautetaan ehdonalaiseen vapauteen, ja hän alkaa samalla suorittaa yhdistelmärangaistuksen valvonta-aikaa, täytäntöönpanossa sovelletaan tätä lakia. Ehdonalaisen vapauden koeaika kuluu tänä aikana. Jos ehdonalaisen vapauden koeaika on pitempi kuin yhdistelmärangaistuksen valvonta-aika, jäljellä olevan koeajan täytäntöönpanossa sovelletaan, mitä ehdonalaisen vapauden koeajasta säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

6.

Laki

oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 ja 5 momentti, sellaisena kuin niistä on
3 momentti laissa 803/2017 ja 5 momentti laissa 732/2015, seuraavasti:

17 luku

Todistelusta

Asiantuntijat

37 §

Ennen kuin tehdään rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu päätös yhdistelmärangaistukseen tuomitsemisesta tai rikoslain 2 c luvun 11 a §:ssä tarkoitettu päätös varmuusvankeuteen määrittämisestä tuomioistuimen on pyydettävä lausunto syytetyn tai tuomitun riskistä syyllistyä uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Mielentilan tutkimisesta, väkivaltariskin arvioinnista ja niitä varten sairaalaan ottamisesta säädetään erikseen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

7.

Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 5 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 11 luvun 5 a §:ään, sellaisena kuin se on laissa 243/2006, uusi 3 momentti seuraavasti:

11 luku

Tuomioistuimen ratkaisusta

5 a §

Mitä 1 ja 2 momentissa säädetään, sovelletaan myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettuun väkivaltariskin arviointiin ennen yhdistelmärankaistuksen tuomitsemista.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

8.

Laki

mielenterveyslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään mielenterveyslakiin (1116/1990) uusi 16 a § seuraavasti:

16 a §

Väkivaltariskiarvio

Mitä 15 §:ssä 16 §:n 1 momentissa ja 18 §:ssä säädetään mielentilatutkimuksesta, sovelletaan myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettuun väkivaltariskin arvioimiseen.

Lausunto rikoksesta syytetyn tai tuomitun väkivaltariskistä on annettava Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle viimeistään kahden kuukauden kuluttua siitä, kun Helsingin hovioikeus on pyytänyt lausuntoa. Helsingin hovioikeus voi perustellusta syystä pidentää tutkimusaikaa enintään kahdella kuukaudella.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen on annettava saamansa lausunnon perusteella oman lausuntonsa tuomitun väkivaltariskistä Helsingin hovioikeudelle kahden viikon kuluessa 2 momentissa tarkoitettua määräajasta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

9.

Laki

rikosrekisterilain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikosrekisterilain (770/1993) 2 §:n 1 momentti, 4 §:n 1 momentin 1 a kohta ja 10 §:n 2 momentti, sellaisina kuin niistä ovat 2 §:n 1 momentti laissa 806/2017 ja 4 §:n 1 momentin 1 a kohta laissa 377/2010,
lisätään rikosrekisterilain 2 §:n 3 momenttiin, sellaisena kuin se on laeissa 215/2012, 806/2017 ja 74/2023, uusi 11 a kohta seuraavasti:

2 §

Tuomioistuinten ilmoitusten perusteella rikosrekisteriin merkitään tiedot ratkaisuista, joilla henkilö on Suomessa tuomittu ehdottomaan vankeuteen, yhdistelmärangaistukseen, valvontarangaistukseen, yhdyskuntapalveluun, ehdolliseen vankeuteen, ehdollisen vankeuden ohessa tuomittuun sakkoon, yhdyskuntapalveluun tai valvontaan, nuorisorangaistukseen, nuorisorangaistuksen sijasta sakkoon, viraltapanoon tai jätetty rikoslain (39/1889) 3 luvun 4 §:n 1 tai 2 momentin nojalla rangaistukseen tuomitsematta taikka määrätty varmuusvankeuteen. Rikosrekisteriin ei kuitenkaan merkitä tietoja sakon muuntorangaistuksesta eikä siviilipalveluslain (1446/2007) tai asevelvollisuuslain (1438/2007) nojalla tuomitusta vankeusrangaistuksesta tai valvontarangaistuksesta. Rikosrekisteriin merkitään myös tiedot ratkaisuista, joilla oikeushenkilö on tuomittu yhteisösakkoon.

Rikosrekisteriin merkitään seuraavat tiedot:

11 a) varmuusvankeuden alkaminen, varmuusvankeudesta vapauttaminen, jäännösrangaistuksen pituus ja ehdonalaisen vapauden koeajan päättyminen;

4 §

Rikosrekisteristä voidaan 3 §:ssä tai muussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä luovuttaa henkilöä koskeva tieto:

1 a) Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle epäiltyä, syytettyä tai tuomittua koskevan mielen-tilatutkimuksen tai väkivaltariskiarvion tekemistä varten;

10 §

Yksittäistä rangaistusta koskevaa tietoa ei kuitenkaan poisteta, jos henkilöstä on rikosrekisterissä sellainen tieto, jota 1 momentin nojalla ei vielä voida poistaa. Yhdistelmärangaistusta koskevaa tietoa ei puolestaan poisteta, jos rikosrekisterissä on tieto henkilön määräämisestä yhdistelmärangaistuksen vankeusajan jälkeen varmuusvankeuteen. Kaikki henkilöä koskevat tiedot poistetaan kuitenkin rikosrekisteristä silloin, kun asianomainen henkilö on kuollut tai hänen syntymästään on kulunut 90 vuotta. Armahduspäätös ei vaikuta rikosrekisterimerkintöjen poistamiseen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

10.

Laki

henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain (1301/2021)
3 §:n 1 momentin 3 kohta, sellaisena kuin se on laissa 98/2025, seuraavasti:

3 §

Määritelmät

Tässä laissa tarkoitetaan:

3) vangilla henkilöä, joka suorittaa vankeusrangaistusta, yhdistelmärangaistusta, sakon muun-
torangaistusta tai sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta Puolustusvoimissa annetun lain
(89/2025) 74 §:n 4 momentissa tarkoitettua arestia vankilassa taikka on valvotusta koevapau-
desta annetun lain (629/2013) 26 §:ssä tarkoitettulla tavalla toimitettu vankilaan, rikoslain
(39/1889) 2 c luvun 11 a §:n nojalla määrätty varmuusvankeuteen taikka yhdistelmärangaistuk-
sen täytäntöönpanosta annetun lain (801/2017) 24 §:n nojalla säilöön otettu;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

11.

Laki

Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain (1635/2015) 6 §:n 1 momentin johdantokappale, sellaisena kuin se on laissa 721/2023, ja 7 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 189/2019, sekä

lisätään 6 §:n 1 momenttiin, sellaisena kuin se on laeissa 229/2022 ja 721/2023, uusi 8 ja 9 kohta seuraavasti:

6 §

Potilasrekisterissä olevien tietojen luovuttaminen

Sen lisäksi, mitä potilastietojen luovuttamisesta säädetään asiakastietolain 8 luvussa tai muussa laissa, saa vankien ja tutkintavankien terveydenhuollosta vastaava lääkäri tai hänen ohjeidensa mukaan muu terveydenhuollon ammattihenkilö luovuttaa pyynnöstä ja myös omasta aloitteestaan potilasrekisteriin tallennettuja tietoja seuraavasti:

8) Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle, jonka virkatehtäviin kuuluu varmuusvankeudesta annetun lain (/) 11 §:n 3 momentissa tarkoitetun vangin vapauttamisasian käsitleminen, mainitun asian käsittelyä varten sekä asiakasarvioinnin yksikön, vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston yksikönpäällikölle taikka rikosseuraamuskeskuksen työjärjestyksessä määrätyle toiminnosta vastaavalle virkamiehelle arvioitun väkivaltariskin nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi kirjallinen lausunto väkivaltariskiarvion johtopäätöksistä;

9) rikosseuraamuskeskuksen työjärjestyksessä määrätyle toiminnosta vastaavalle Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle sellaiset tiedot, jotka ovat välttämättömiä varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskin arvioimiseksi sekä uusimisriskiä alentavien toimien suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi varmuusvankeudesta annetun lain 9 §:ssä tarkoitettulla tavalla.

7 §

Oikeus saada tietoja muulta terveydenhuollon toimintayksiköltä ja muulta viranomaiselta

Sen lisäksi, mitä muualla laissa säädetään, Vankiterveydenhuollon yksiköllä on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada muun terveydenhuollon toimintayksikön potilasrekisterin tiedot, jotka ovat välttämättömiä elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 3 §:n 2 momentissa, yhdistelmärangeistuksen täytäntöönpanosta annetun lain (801/2017) 9 §:n 4 momentissa, varmuusvankeudesta annetun lain (/) 11 §:n 3 momentissa sekä yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:n 1 momentin 5 ja 6 kohdassa tarkoitettujen vangin väkivaltariskiä koskevan arvion tai lausunnon laatimiseksi ja sen nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi Rikosseuraamuslaitoksen yksikössä. Edellä tarkoitettua arvion tai lausunnon laatimiseksi Vankiterveydenhuollon yksiköllä on oikeus saada Terveysten ja hyvinvoinnin laitokselta tietoja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä tarkoitettua

mielentilan tutkimuksesta, väkivaltariskiäarviosta sekä niihin perustuvasta lausunnosta. Vanki-terveydenhuollon yksiköllä on lisäksi varmuusvankeudesta annetun lain 9 §:ssä säädettyä tehtävää varten oikeus saada Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta tietoja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettua väkivaltariskiäarviosta ja siihen perustuvasta lausunnosta tuomitun riskistä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

12.

Laki

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a ja 5 g §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain (668/2008) 3 a §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 751/2015 sekä 5 g § ja sen otsikko, sellaisena kuin ne ovat laissa 553/2019, seuraavasti:

3 a §

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunta

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnassa käsitellään ja ratkaistaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä tarkoitetut henkilön mielentilaa tai väkivaltariskiä koskevat lausuntoasiat, asiat, jotka koskevat rikoksesta syytetyn tai epäillyn taikka mielentilansa vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätetyn henkilön määräämistä psykiatriseen sairaalahoitoon tai hoidettavaksi erityishuoltolaitoksessa, sekä asiat, jotka koskevat tällaisen hoidon lopettamista.

5 g §

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen oikeus saada tietoja mielentilatutkimusten ja väkivaltariskiarvioiden suorittamiseksi

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella ja mielentilatutkimusta tai väkivaltariskiarviota Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen määräyksestä mielenterveyslain (1116/1990) nojalla suorittavalla on oikeus saada maksutta sekä salassapitovelvollisuutta koskevien säännösten estämättä mielentilatutkimusten ja väkivaltariskiarvioiden suorittamiseksi välttämättömät tiedot valtion ja kunnan viranomaiselta sekä muulta julkisoikeudelliselta yhteisöltä, Kansaneläkelaitokselta, Eläketurvakeskukselta, potilasvahinkolautakunnalta, eläkesäätiöltä ja muulta eläkelaitokselta, vakuutuslaitokselta, yksityisestä terveydenhuollosta annetun lain (152/1990) 2 §:n 2 momentissa tarkoitetulta palvelujen tuottajalta ja 3 momentissa tarkoitetulta itsenäiseltä ammatinharjoittajalta, yksityisistä sosiaalipalveluista annetun lain (922/2011) 3 §:n 2 kohdassa tarkoitetulta toimintayksiköltä sekä apteekilta. Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnalla on oikeus saada vastaavat tiedot sille tämän lain 3 a §:n 2 momentissa säädettyjen tehtävien suorittamiseksi.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Helsingissä x.x.2026

Pääministeri

Petteri Orpo

Oikeusministeri Leena Meri

1.

Laki

rikoslain 2 c luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan rikoslain (39/1889) 2 c luvun 11 §:n 5 momentti, sellaisena kuin se on laissa 800/2017,

muutetaan rikoslain 2 c luvun otsikko, 4 §:n 2 momentti, 10 §:n 2 momentti, 11 §:n 1 momentti, 2 momentin 1–3 kohta, 3 ja 4 momentti, 12 § ja 13 §:n 2 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 2 c luvun otsikko, 2 c luvun 4 §:n 2 momentti, 11 §:n 1 momentti, 2 momentin 2 ja 3 kohta, 3 ja 4 momentti, 12 § ja 13 §:n 2 momentti laissa 800/2017, 2 c luvun 10 §:n 2 momentti laissa 628/2013 ja 2 c luvun 11 §:n 2 momentin 1 kohta laissa 923/2024, sekä

lisätään rikoslain 2 c luvun 4 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 800/2017, uusi 3 momentti, 10 §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 1099/2010, 628/2013, 800/2017 ja 231/2022, uusi 3 momentti, jolloin nykyinen 3 ja 4 momentti siirtyvät 4 ja 5 momentiksi, 11 §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 800/2017 ja 723/2022, uusi 3 momentti, jolloin nykyinen 3, 4 ja 5 momentti siirtyvät 4, 5 ja 6 momentiksi, ja uusi 11 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 c luku

2 c luku

Vankeudesta ja yhdistelmärangaistuksesta

**Vankeudesta, yhdistelmärangaistuksesta
ja varmuusvankeudesta**

4 §

4 §

Vankeusrangaistusten yhteenlaskeminen

Vankeusrangaistusten yhteenlaskeminen

Elinkautinen vankeusrangaistus käsittää ne vankeusrangaistukset, yhdistelmärangaistukset, sakon muuntorangaistukset ja arestirangaistukset, jotka pannaan täytäntöön samalla kertaa elinkautisen vankeusrangaistuksen kanssa.

(uusi)

Elinkautinen vankeusrangaistus käsittää ne vankeusrangaistukset, yhdistelmärangaistukset, sakon muuntorangaistukset ja arestirangaistukset, jotka pannaan täytäntöön samalla kertaa elinkautisen vankeusrangaistuksen kanssa. Elinkautinen vankeusrangaistus käsittää lisäksi varmuusvankeuden, johon tuomittu on määrätty ennen elinkautiseen vankeuteen tuomitsemista.

Varmuusvankeus käsittää ne vankeusrangaistukset, yhdistelmärangaistukset, sakon muuntorangaistukset ja arestirangaistukset,

Voimassa oleva laki

Ehdotus

jotka pannaan täytäntöön samalla kertaa varmuusvankeuden kanssa.

10 §

10 §

Ehdonalainen vapauttaminen elinkautisesta vankeudesta

Ehdonalainen vapauttaminen elinkautisesta vankeudesta

Harkittaessa kysymystä ehdonalaisesta vapauttamisesta kiinnitetään huomiota elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatuun, muihin rangaistuksiin, jotka elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana, tuomitun muuhun mahdolliseen myöhempään rikollisuuteen sekä 9 §:n 2 momentissa tarkoitettuihin seikkoihin. Vapauttamisharkinnassa tulee ottaa huomioon vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitetun rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin. Harkinnassa voidaan myös ottaa huomioon vangin sitoutuminen noudattamaan valvotusta koevapaudesta annetun lain (629/2013) 4 §:ssä tarkoitettua lääkehoitoa ja siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea koskevia ehtoja.

(uusi)

Ehdonalaista vapauttamista harkittaessa on vankilassaoloajan lisäksi otettava huomioon:

1) elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatu;

2) muut rangaistukset, jotka elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana;

3) tuomitun muu mahdollinen myöhempi rikollisuus;

4) 9 §:n 2 momentissa tarkoitettut seikat;

5) vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitetun rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin;

6) tuomitusta mahdollisesti tehty uusimisriskiä koskeva arvio; sekä

7) tuomitun mahdollinen sitoutuminen noudattamaan valvotusta koevapaudesta annetun lain (629/2013) 4 §:ssä tarkoitettua lääkehoitoa ja siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea koskevia ehtoja.

Jos 2 momentin 1–7 kohdassa mainittujen seikkojen perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että elinkautiseen vankeuteen tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ei vankia voida päästää ehdonalaiseen vapauteen.

11 §

11 §

Yhdistelmä-rangaistus

Yhdistelmä-rangaistus

Tuomioistuिन voi rangaistukseen tuomitsaan syyttäjän vaatimuksesta päättää, että syytetty tuomitaan yhdistelmä-rangaistukseen, joka koostuu enintään tapaukseen sovellettavien säännösten mukaan rikoksesta säädetyn

Tuomioistuिन voi rangaistukseen tuomitsaan syyttäjän vaatimuksesta päättää, että rikoksentekijä tuomitaan yhdistelmä-rangaistukseen, joka koostuu vähintään rangaistuksen määräämisestä säädettyjen säännösten

enimmäisrangaistuksen pituisesta ehdottomasta vankeudesta ja sitä välittömästi seuraavasta valvonta-ajasta, jonka pituus on vuosi. Yhdistelmärangaistukseen ei sovelleta ehdonalaista vapauttamista eikä valvottua koevapautta koskevia säännöksiä.

Edellytyksenä yhdistelmärangaistukseen tuomitsemiselle on, että:

1) rikoksentekijä tuomitaan määräaikaiseen, vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, naisen sukuelinten silpomisesta, törkeästä raiskauksesta, lapsenraiskauksesta, törkeästä lapsenraiskauksesta, seksuaalisesta kajoamisesta lapseen, törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta lapseen, lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, törkeästä ryöstöstä, törkeästä tuhotyöstä, joukkotuhonnasta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, hyökkäysrikoksesta, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kidutuksesta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivangin ottamisesta, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähderikoksesta, kaappauksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta taikka sellaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta sellaiseen rikokseen; (19.12.2024/923)

2) rikoksentekijä on rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana syyllistynyt 1 kohdassa mainittuun rikokseen tai tehnyt tällaisen rikoksen kolmen vuoden kuluessa siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta yhdistelmärangaistuksen vankeusaikaa tai elinkautista vankeutta; ja

3) rikoksentekijää on rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun

mukaan mitattavasta ehdottomasta vankeudesta ja sitä välittömästi seuraavasta valvonta-ajasta. Yhdistelmärangaistukseen tuomittu vapautuu valvonta-ajalle mainitun vankeusajan jälkeen, jos vankeusajan jatkamista varmuusvankeutena ei ole haettu siten kuin 11 a §:ssä säädetään. Valvonta-ajan pituus on yksi vuosi, jollei hovioikeus ole varmuusvankeudesta annetun lain 7 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla määrännyt valvonta-ajan pituudesta toisin. Valvonta-ajan on kuitenkin aina oltava vähintään kuusi kuukautta. Yhdistelmärangaistukseen ei sovelleta ehdonalaista vapauttamista eikä valvottua koevapautta koskevia säännöksiä.

Edellytyksenä yhdistelmärangaistukseen tuomitsemiselle on, että:

1) rikoksentekijä *olisi tuomittava* määräaikaiseen, vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, naisen sukuelinten silpomisesta, törkeästä raiskauksesta, lapsenraiskauksesta, törkeästä lapsenraiskauksesta, seksuaalisesta kajoamisesta lapseen, törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta lapseen, lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, törkeästä ryöstöstä, törkeästä tuhotyöstä, joukkotuhonnasta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, hyökkäysrikoksesta, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kidutuksesta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivangin ottamisesta, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähderikoksesta, kaappauksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta taikka sellaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta sellaiseen rikokseen;

2) rikoksentekijä on ennen rikoksen tekemistä tuomittu 1 kohdassa mainitusta rikoksesta, johon hän on syyllistynyt uutta rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana, tai hän on tehnyt tällaisen rikoksen kolmen vuoden kuluessa siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta yhdistelmärangaistuksen vankeusaikaa tai elinkautista vankeutta taikka yhdistelmärangaistuksen jälkeen määrättyä varmuusvankeutta; ja

3) rikoksesta ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin

37 §:n 3 momentin mukaisen selvityksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

(uusi)

Jos kahdesta tai useammasta rikoksesta tuomitaan muu kuin elinkautinen vankeusrangaistus ja ainakin yksi rikoksista on 2 momentin 1 kohdassa mainittu rikos, josta rikoksenteikijä olisi tuomioistuimen harkinnan mukaan tuomittava yhdistelmärangaistukseen, rikoksista tuomitaan yhdistelmärangaistus. Yhdistelmärangaistuksen vankeusajan pituuteen sovelletaan mitä 7 luvun 2 §:ssä säädetään yhteisen määräaikaisen vankeusrangaistuksen enimmäis- ja vähimmäispituudesta. Myös tässä momentissa tarkoitetuissa tilanteissa valvonta-ajan pituus on yksi vuosi.

Valvonta-aika on yhteensä yksi vuosi myös, jos täytäntöön pantavana on samaan aikaan useampi yhdistelmärangaistus.

Jos yhdistelmärangaistusta suorittavalla on samaan aikaan täytäntöön pantavana määrääaikainen vankeusrangaistus, josta hänet vapautetaan ehdonalaiseen vapauteen, ja hän alkaa samalla suorittaa yhdistelmärangaistuksen valvonta-aikaa, täytäntöönpanossa sovelletaan yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annettua lakia (801/2017). Ehdonalaisen vapauden koeaika kuluu tänä aikana. Jos ehdonalaisen vapauden koeaika on

mukaisessa selvityksessä arvioidun uusimiskisriskin perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että rikoksenteikijä vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Rikoksenteikijä, joka ei täytä 2 momentin 2 kohdan edellytyksiä, voidaan tuomita yhdistelmärangaistukseen, jos hänet olisi tuomittava 2 momentin 1 kohdassa mainitusta rikoksesta vähintään kahdeksan vuoden vankeusrangaistukseen ja jos 2 momentin 3 kohdan edellytys täyttyy.

Jos 2 momentissa tarkoitettu rikoksenteikijä tuomitaan samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta, tulee vähintään yhden rikoksen täyttää 2 momentin 1 kohdan edellytykset. Jos puolestaan 3 momentissa tarkoitettu rikoksenteikijä tuomitaan samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta, voidaan yhdistelmärangaistus muiden 3 momentissa säädettyjen edellytysten täytyessä tuomita, jos vähintään yksi rikos täyttää 2 momentin 1 kohdan edellytykset ja yhteinen rangaistus on pituudeltaan vähintään kahdeksan vuotta vankeutta. Tässä momentissa tarkoitetuissa tilanteissa kaikista syyksi luetuista rikoksista tuomitaan yhdistelmärangaistus. Yhdistelmärangaistusta tuomittaessa määrättävän vankeusajan pituuteen sovelletaan mitä 7 luvun 2 §:ssä säädetään yhteisen määräaikaisen vankeusrangaistuksen enimmäis- ja vähimmäispituudesta. Myös tässä momentissa tarkoitetuissa tilanteissa valvonta-ajan pituuteen sovelletaan, mitä siitä 1 momentissa säädetään.

Jos täytäntöön pantavana on samaan aikaan useampi yhdistelmärangaistus, sovelletaan valvonta-ajan pituuteen, mitä 1 momentissa siitä säädetään.

(kumotaan)

pitempi kuin yhdistelmärangaistuksen valvonta-aika, jäljellä olevan koeajan täytäntöönpanossa sovelletaan, mitä ehdonalaisen vapauden koeajasta säädetään.

(uusi)

11 a §

Varmuusvankeus

Yhdistelmärangaistukseen tuomitun vankeusaikaa voidaan jatkaa varmuusvankeutena, jos on edelleen olemassa ilmeinen vaara, että tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ja vankeusajan jatkamista on pidettävä välttämättömänä muiden hengen, terveyden tai vapauden suojelemiseksi. Helsingin hovioikeus päättää varmuusvankeuteen määrittämisestä syyttäjän hakemuksesta. Harkinnassa on otettava huomioon:

1) oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettu tuomitun uusimisriskiä koskeva arvio;

2) rikokset, joihin tuomittu on syyllistynyt ennen yhdistelmärangaistukseen tuomitsemista tai sen jälkeen;

3) 9 §:n 2 momentissa tarkoitettut seikat; sekä

4) vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitetun rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin.

Syyttäjän on haettava varmuusvankeuteen määrittämisestä siten kuin varmuusvankeudesta annetun lain (/) 5 §:ssä säädetään. Jos yhdistelmärangaistukseen tuomitun vankeusaikaa jatketaan varmuusvankeutena, yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpano raukeaa.

Jos hakemus yhdistelmärangaistukseen tuomitun vankeusajan jatkamisesta varmuusvankeutena hylätään, Helsingin hovioikeus määrää päätöksessään tuomitun vapautumisesta valvonta-ajalle siten kuin varmuusvankeudesta annetun lain (/) 7 §:ssä säädetään.

Helsingin hovioikeuden on arvioitava varmuusvankeuden jatkamisen edellytyksiä varmuusvankeuteen määrätyn tai Rikosseuraamuslaitoksen hakemuksesta siten, kuin var-

muusvankeudesta annetussa laissa säädetään. Jos on olemassa ilmeinen vaara, että varmuusvankeuteen määrätty vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ja vankeusajan jatkamista on pidettävä välttämättömänä muiden hengen, terveyden ja vapauden suojelemiseksi, on varmuusvankeutta jatkettava. Jatkamisen edellytyksiä harkittaessa on otettava huomioon 1 momentin 2–4 kohdassa mainitut seikat sekä varmuusvankeudesta annetun lain 11 §:n 3 momentissa tarkoitettu mahdollinen Vankiterveydenhuollon yksikön lausunto vangin riskistä syyllistyä uuteen vakavaan, henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Jos edellytyksiä varmuusvankeuden jatkamiselle ei ole, varmuusvankeuteen määrätty on päästettävä ehdonalaiseen vapauteen. Vapauttamispäivää määrättäessä tulee kuitenkin huomioida muut rangaistukset, jotka varmuusvankeus rikoslain 2 c luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitetulla tavalla käsittää, sekä varmuusvankeutta edeltäneen yhdistelmärankaistuksen vankeusajan mahdollisesti suorittamatta jäänyt osa. Ehdonalaiseen vapauttamiseen sovelletaan, mitä 10 §:n 4 momentissa säädetään valvotusta koevapaudesta ja vapauttamisen uudelleen käsittelystä.

12 §

Yhdistelmärankaistus koventamisperusteena

Jos yhdistelmärankaistukseen kuuluvan vankeusajan suorittanut tekee kolmen vuoden kuluessa vankeusajan päättymisestä rikoksen, josta hänet olisi tuomioistuimen harkinnan mukaan tuomittava ehdottomaan vankeuteen tai yhdistelmärankaistukseen, kyseessä on rangaistuksen koventamisperuste.

13 §

Ehdonalaisen vapauden koeaika

12 §

Yhdistelmärankaistus koventamisperusteena

Jos yhdistelmärankaistukseen kuuluvan vankeusajan suorittanut tekee kolmen vuoden kuluessa yhdistelmärankaistuksen vankeusajan päättymisestä tai yhdistelmärankaistuksen jälkeen määrätystä varmuusvankeudesta vapautumisesta rikoksen, josta hänet olisi tuomioistuimen harkinnan mukaan tuomittava ehdottomaan vankeuteen tai yhdistelmärankaistukseen, kyseessä on rangaistuksen koventamisperuste.

13 §

Ehdonalaisen vapauden koeaika

Voimassa oleva laki

Elinkautiseen vankeuteen tuomitun ehdonalaisen vapauden koeaika ja jäännösrangaistus ovat kolme vuotta.

Ehdotus

Elinkautiseen vankeuteen tuomitun ja varmuusvankeuteen määrätyn ehdonalaisen vapauden koeaika ja jäännösrangaistus ovat kolme vuotta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Rikokseen, joka on tehty ennen tämän lain voimaantuloa, ja siitä seuraavan rangaistuksen täytäntöönpanoon sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

3.

Laki

elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain (781/2005) 1 §:n 2 momentti, 3 §:n 2 momentti, 5 §:n 1 momentti, 6 §:n 2 momentti ja 8 §, sellaisina kuin niistä ovat 1 §:n 2 momentti ja 3 §:n 2 momentti laissa 234/2022, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

1 §

1 §

Hakemus

Hakemus

Rikosseuraamuslaitoksen on hakemuksen johdosta annettava lausunto hovioikeudelle. Lausunnossaan Rikosseuraamuslaitoksen on todettava, puoltaako vai vastustaako se vapauttamista ja onko vanki määrättävä rikoslain (39/1889) 2 c luvussa tarkoitettuun valvottuun koevapauteen. Lausuntoon on liitettävä Rikosseuraamuslaitoksen arvio vapauttamisen edellytyksistä ja muu vankia koskeva selvitys. Elinkautiseen vankeuteen tuomittua koskevaan lausuntoon on lisäksi liitettävä arvio vangin riskistä syyllystyä väkivaltarikokseen.

Rikosseuraamuslaitoksen on hakemuksen johdosta annettava lausunto hovioikeudelle. Lausunnossaan Rikosseuraamuslaitoksen on todettava, puoltaako vai vastustaako se vapauttamista ja onko vanki määrättävä rikoslain (39/1889) 2 c luvussa tarkoitettuun valvottuun koevapauteen. Lausuntoon on liitettävä Rikosseuraamuslaitoksen arvio vapauttamisen edellytyksistä ja muu vankia koskeva selvitys.

3 §

3 §

Asian käsittely Helsingin hovioikeudessa

Asian käsittely Helsingin hovioikeudessa

Hovioikeus voi omasta aloitteestaan päättää asiantuntijalausunnon hankkimisesta, todistelun vastaanottamisesta taikka kirjallisen todisteen tai muun asiakirjan esittämisestä. Tuomioistuimen hankkiman selvityksen johdosta vangille ja Rikosseuraamuslaitokselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Hovioikeuden on päätettävä, hankkiiko se Vankiterveydenhuollon yksikön lausunnon vangin riskistä syyllystyä uuteen vakavaan, henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Lausunto on kuitenkin hankittava aina ennen vapauttavan päätöksen tekemistä. Hovioikeus voi päättää myös muun asiantuntijalausunnon hankkimisesta, todistelun vastaanottamisesta taikka kirjallisen todisteen tai

*muun asiakirjan esittämisestä. Tuomioistui-
men hankkiman selvityksen johdosta vangille
ja Rikosseuraamuslaitokselle on varattava ti-
laisuus tulla kuulluksi.*

5 §

Oikeusapu

Vangille voidaan *asiaa käsiteltäessä* myön-
tää oikeusapua niin kuin oikeusapulaissa
(257/2002) säädetään. Oikeusapulain 10 §:n 1
momentissa tarkoitettua selvitystä taloudelli-
sista olosuhteista ei tarvitse esittää. *Oikeus-
avun myöntämisestä päättää tuomioistuin.*

5 §

Oikeusapu

Vangille voidaan myöntää oikeusapua niin
kuin oikeusapulaissa (257/2002) säädetään.
Oikeusapulain 10 §:n 1 momentissa tarkoitet-
tua selvitystä taloudellisista olosuhteista ei
tarvitse esittää.

6 §

Hovioikeuden päätösvaltaisuus

Yksi jäsen voi kuitenkin ratkaista *oikeus-
avun myöntämisestä ja* avustajan määräämistä
koskevan asian.

6 §

Hovioikeuden päätösvaltaisuus

Yksi jäsen voi kuitenkin ratkaista avustajan
määräämistä koskevan asian. *Yksi jäsen voi
myös ratkaista asian, jos hakemus on peruu-
tettu. Yksi jäsen voi tehdä päätöksen siitä, että
hovioikeus hankkii 3 §:n 2 momentissa tarkoi-
tetun lausunnon Vankiterveydenhuollon yksi-
költä.*

8 §

Muutoksenhaku

Hovioikeuden hakemuksen johdosta anta-
maan päätökseen samoin kuin sen 5 §:n no-
jalla tekemään päätökseen saa hakea muutosta
korkeimmalta oikeudelta valittamalla, jos kor-
kein oikeus oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3
§:n nojalla myöntää valitusluvan. Asian käsit-
telyssä korkeimmassa oikeudessa noudate-
taan, mitä muutoksenhausta hovioikeuden toi-
sena oikeusasteena käsittelemistä asioista sää-
detään.

8 §

Muutoksenhaku

Hovioikeuden hakemuksen johdosta anta-
maan päätökseen samoin kuin sen 5 §:n 2 *mo-
mentin* nojalla tekemään päätökseen saa hakea
muutosta korkeimmalta oikeudelta valitta-
malla, jos korkein oikeus oikeudenkäymis-
kaaren 30 luvun 3 §:n nojalla myöntää valitus-
luvan. Asian käsittelyssä korkeimmassa oi-
keudessa noudatetaan, mitä muutoksenhausta
hovioikeuden toisena oikeusasteena käsittele-
mistä asioista säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

..

Voimassa oleva laki

Ehdotus

4.

Laki

vankeuslain 14 luvun 6 §:n ja 19 luvun 5 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vankeuslain (767/2005) 14 luvun 6 §:n 3 momentti ja 19 luvun 5 §:n 2 momentti,
sellaisina kuin niistä on 19 luvun 5 §:n 2 momentti laissa 931/2024, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

14 luku

14 luku

Poistumislupa

Poistumislupa

6 §

6 §

Lupa poistua saatettuna

Lupa poistua saatettuna

Jos elinkautista vankeusrangaistusta suorittavalle vangille ei myönnetä poistumislupaa 3 §:ssä tarkoitettuna aikana, hänelle on myönnettävä lupa poistua saatettuna vähintään kerran vuodessa.

Jos elinkautista vankeusrangaistusta suorittavalle *tai varmuusvankeuteen määrätylle* vangille ei myönnetä poistumislupaa 3 §:ssä tarkoitettuna aikana, hänelle on myönnettävä lupa poistua saatettuna vähintään kerran vuodessa.

19 luku

19 luku

Ilmoitukset ja tiedon antaminen

Ilmoitukset ja tiedon antaminen

5 §

5 §

Ilmoitukset poliisille

Ilmoitukset poliisille

Murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, naisen sukuelinten silpomisesta, törkeästä raiskauksesta, lapsenraiskauksesta, törkeästä lapsenraiskauksesta, törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta lapseen taikka yhdistelmärangaistukseen tuomitun vangin vankilasta vapauttamisesta on ilmoitettava poliisille.

Murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, naisen sukuelinten silpomisesta, törkeästä raiskauksesta, lapsenraiskauksesta, törkeästä lapsenraiskauksesta, törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta lapseen taikka yhdistelmärangaistukseen tuomitun *tai varmuusvankeuteen määrätyn* vangin vankilasta vapauttamisesta on ilmoitettava poliisille.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Voimassa oleva laki

Ehdotus

5.

Laki

yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain (2017/801) 2 §:n 1 momentti, 26 §:n 3 momentti ja 31 §:n otsikko sekä
lisätään 31 §:ään 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 §

2 §

Valvonta-ajan tarkoitus ja sisältö

Valvonta-ajan tarkoitus ja sisältö

Yhdistelmärangaistukseen kuuluvan vuoden mittaisen valvonta-ajan tarkoituksena on suunnitelmallisella ja asteittaisella vapauttamisella ylläpitää ja edistää valvonta-aikaa suorittavan (valvottavan) valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan.

Yhdistelmärangaistukseen kuuluvan valvonta-ajan tarkoituksena on suunnitelmallisella ja asteittaisella vapauttamisella ylläpitää ja edistää valvonta-aikaa suorittavan (valvottavan) valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan.

26 §

26 §

Valvonta-ajan muuntaminen vankeudeksi

Valvonta-ajan muuntaminen vankeudeksi

Valitus, jolla haetaan muutosta tuomioistuimen tekemään ratkaisuun, on käsiteltävä kiireellisenä. Tuomioistuimen päätös voidaan panna täytäntöön muutoksenhausta huolimatta.

Valitus, jolla haetaan muutosta tuomioistuimen tekemään ratkaisuun, on käsiteltävä kiireellisenä. Tuomioistuimen päätös voidaan panna täytäntöön muutoksenhausta huolimatta. *Tuomioistuin voi muuntaessaan valvonta-ajan vankeudeksi syyttäjän vaatimuksesta määrätä tuomitun vangittavaksi, kunnes päätöksen täytäntöönpano alkaa.*

31 §

31 §

Kielto soveltaa ehdonalaista vapauttamista ja valvottua koevapautta koskevia säännöksiä

Ehdonalaista vapauttamista ja valvottua koevapautta koskevien säännösten soveltuminen

Voimassa oleva laki

(uusi)

Ehdotus

Jos yhdistelmärangaistusta suorittavalla on samaan aikaan täytäntöön pantavana määräaikainen vankeusrangaistus, josta hänet vapautetaan ehdonlaiseen vapauteen, ja hän alkaa samalla suorittaa yhdistelmärangaistuksen valvonta-aikaa, täytäntöönpanossa sovelletaan tätä lakia. Ehdonalaisen vapauden koeaika kuluu tänä aikana. Jos ehdonalaisen vapauden koeaika on pitempi kuin yhdistelmärangaistuksen valvonta-aika, jäljellä olevan koeajan täytäntöönpanossa sovelletaan, mitä ehdonalaisen vapauden koeajasta säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

6.

Laki

oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 ja 5 momentti, sellaisena kuin niistä on
3 momentti laissa 803/2017 ja 5 momentti laissa 732/2015, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

17 luku

17 luku

Todistelusta

Todistelusta

Asiantuntijat

Asiantuntijat

37 §

37 §

Ennen kuin tehdään rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu päätös yhdistelmärangaistukseen tuomitsemisesta, syytetyn mielentila on määrättävä tutkittavaksi. Tuomioistuimen on samalla pyydettävä lausunto siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Ennen kuin tehdään rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu päätös yhdistelmärangaistukseen tuomitsemisesta *tai rikoslain 2 c luvun 11 a §:ssä tarkoitettu päätös varmuusvankeuteen määräämisestä tuomioistuimen on pyydettyvä lausunto syytetyn tai tuomitun riskistä syyllistyä uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.*

Mielentilan tutkimisesta ja sitä varten sairaalaan ottamisesta säädetään erikseen.

Mielentilan tutkimisesta, väkivaltariskin arvioinnista ja niitä varten sairaalaan ottamisesta säädetään erikseen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

7.

Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 5 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 11 luvun 5 a §:ään, sellaisena kuin se on laissa 243/2006, uusi 3 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

11 luku

11 luku

Tuomioistuimen ratkaisusta

Tuomioistuimen ratkaisusta

5 a §

5 a §

(uusi)

Mitä 1 ja 2 momentissa säädetään, sovelletaan myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettuun väkivaltarikin arviointiin ennen yhdistelmärangeistuksen tuomitsemista.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

8.

Laki

mielenterveyslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään mielenterveyslakiin (1116/1990) uusi 16 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

16 a §

16 a §

(uusi)

Väkivaltariski-arvio

Mitä 15 §:ssä 16 §:n 1 momentissa ja 18 §:ssä säädetään mielentilatutkimuksesta, sovelletaan myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettuun väkivaltariskin arvioimiseen.

Lausunto rikoksesta syytetyn tai tuomitun väkivaltariskistä on annettava Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle viimeistään kahden kuukauden kuluttua siitä, kun Helsingin hovioikeus on pyytänyt lausuntoa. Helsingin hovioikeus voi perustellusta syystä pidentää tutkimusaikaa enintään kahdella kuukaudella.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen on annettava saamansa lausunnon perusteella oman lausuntonsa tuomitun väkivaltariskistä Helsingin hovioikeudelle kahden viikon kuluessa 2 momentissa tarkoitettua määräajasta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

9.

Laki

rikosrekisterilain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikosrekisterilain (770/1993) 2 §:n 1 momentti, 4 §:n 1 momentin 1 a kohta ja 10 §:n 2 momentti, sellaisina kuin niistä ovat 2 §:n 1 momentti laissa 806/2017 ja 4 §:n 1 momentin 1 a kohta laissa 377/2010,
lisätään rikosrekisterilain 2 §:n 3 momenttiin, sellaisena kuin se on laeissa 215/2012, 806/2017 ja 74/2023, uusi 11 a kohta seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Rikosrekisterin tarkoitus ja tiedot

Rikosrekisterin tarkoitus ja tiedot

2 §

Tuomioistuinten ilmoitusten perusteella rikosrekisteriin merkitään tiedot ratkaisuksista, joilla henkilö on Suomessa tuomittu ehdottoomaan vankeuteen, yhdistelmärangaistukseen, valvontarangaistukseen, yhdyskuntapalveluun, ehdolliseen vankeuteen, ehdollisen vankeuden ohessa tuomittuun sakkoon, yhdyskuntapalveluun tai valvontaan, nuorisorangaistukseen, nuorisorangaistuksen sijasta sakkoon, viraltapanoon tai jätetty rikoslain (39/1889) 3 luvun 4 §:n 1 tai 2 momentin nojalla rangaistukseen tuomitsematta. Rikosrekisteriin ei kuitenkaan merkitä tietoja sakon muuntorangaistuksesta eikä siviilipalveluslain (1446/2007) tai asevelvollisuuslain (1438/2007) nojalla tuomitusta vankeusrangaistuksesta tai valvontarangaistuksesta. Rikosrekisteriin merkitään myös tiedot ratkaisuksista, joilla oikeushenkilö on tuomittu yhteisösakkoon.

Rikosrekisteriin merkitään seuraavat tiedot:

(uusi)

2 §

Tuomioistuinten ilmoitusten perusteella rikosrekisteriin merkitään tiedot ratkaisuksista, joilla henkilö on Suomessa tuomittu ehdottoomaan vankeuteen, yhdistelmärangaistukseen, valvontarangaistukseen, yhdyskuntapalveluun, ehdolliseen vankeuteen, ehdollisen vankeuden ohessa tuomittuun sakkoon, yhdyskuntapalveluun tai valvontaan, nuorisorangaistukseen, nuorisorangaistuksen sijasta sakkoon, viraltapanoon tai jätetty rikoslain (39/1889) 3 luvun 4 §:n 1 tai 2 momentin nojalla rangaistukseen tuomitsematta *taikka määrätty varmuusvankeuteen*. Rikosrekisteriin ei kuitenkaan merkitä tietoja sakon muuntorangaistuksesta eikä siviilipalveluslain (1446/2007) tai asevelvollisuuslain (1438/2007) nojalla tuomitusta vankeusrangaistuksesta tai valvontarangaistuksesta. Rikosrekisteriin merkitään myös tiedot ratkaisuksista, joilla oikeushenkilö on tuomittu yhteisösakkoon.

Rikosrekisteriin merkitään seuraavat tiedot:

11 a) varmuusvankeuden alkaminen, varmuusvankeudesta vapauttaminen, jäännös-rangaistuksen pituus ja ehdonalaisen vapauden koeajan päätyminen;

Tietojen luovuttaminen rikosrekisteristä

4 §

Rikosrekisteristä voidaan 3 §:ssä tai muussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden es-
tämättä luovuttaa henkilöä koskeva tieto:

1 a) Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle epäiltyä tai syytettyä koskevan mielentilatut-
kimuksen tai arvion tekemistä varten;

Tietojen luovuttaminen rikosrekisteristä

4 §

Rikosrekisteristä voidaan 3 §:ssä tai muussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden es-
tämättä luovuttaa henkilöä koskeva tieto:

1 a) Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle epäiltyä, *syytettyä tai tuomittua* koskevan mielentilatutkimuksen tai *väkivaltariski-*
arvion tekemistä varten;

Tietojen poistaminen rikosrekisteristä

10 §

Yksittäistä rangaistusta koskevaa tietoa ei kuitenkaan poisteta, jos henkilöstä on rikosre-
kisterissä sellainen tieto, jota 1 momentin no-
jalla ei vielä voida poistaa. Kaikki henkilöä
koskevat tiedot poistetaan kuitenkin rikosre-
kisteristä silloin, kun asianomainen henkilö on
kuollut tai hänen syntymästään on kulunut 90
vuotta. Armahduspäätös ei vaikuta rikosrekis-
terimerkintöjen poistamiseen.

Tietojen poistaminen rikosrekisteristä

10 §

Yksittäistä rangaistusta koskevaa tietoa ei kuitenkaan poisteta, jos henkilöstä on rikosre-
kisterissä sellainen tieto, jota 1 momentin no-
jalla ei vielä voida poistaa. *Yhdistelmäran-*
gaistusta koskevaa tietoa ei puolestaan pois-
teta, jos rikosrekisterissä on tieto henkilön
määräämisestä yhdistelmärankaistuksen van-
keusajan jälkeen varmuusvankeuteen. Kaikki
henkilöä koskevat tiedot poistetaan kuitenkin
rikosrekisteristä silloin, kun asianomainen
henkilö on kuollut tai hänen syntymästään on
kulunut 90 vuotta. Armahduspäätös ei vaikuta
rikosrekisterimerkintöjen poistamiseen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

10.

Laki

henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain (1301/2021)
3 §:n 1 momentin 3 kohta sellaisena kuin se on laissa 98/2025, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

3 §

3 §

Määritelmät

Määritelmät

Tässä laissa tarkoitetaan:

Tässä laissa tarkoitetaan:

3) vangilla henkilöä, joka suorittaa vankeus-
rangaistusta, yhdistelmärangaistusta, sakon
muuntorangaistusta tai sotilaskurinpidosta ja
rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetun
lain (255/2014) 77 §:n 4 momentissa tarkoi-
tettua arestia vankilassa taikka on valvotusta
koevapaudesta annetun lain (629/2013) 26
§:ssä tarkoitettulla tavalla toimitettu vankilaan
taikka yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpa-
nosta annetun lain (801/2017) 24 §:n nojalla
säilöön otettu;

3) vangilla henkilöä, joka suorittaa vankeus-
rangaistusta, yhdistelmärangaistusta, sakon
muuntorangaistusta tai sotilaskurinpidosta ja
rikostorjunnasta Puolustusvoimissa annetun
lain (89/2025) 74 §:n 4 momentissa tarkoitet-
tua arestia vankilassa taikka on valvotusta
koevapaudesta annetun lain (629/2013) 26
§:ssä tarkoitettulla tavalla toimitettu vankilaan,
*rikoslain (39/1889) 2 c luvun 11 a §:n nojalla
määrätty varmuusvankeuteen taikka yhdistel-
märangaistuksen täytäntöönpanosta* annetun
lain (801/2017) 24 §:n nojalla säilöön otettu;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

11.

Laki

Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain (1635/2015) 6 §:n 1 momentin johdantokappale, sellaisena kuin se on laissa 721/2023, ja 7 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 189/2019, sekä
lisätään 6 §:n 1 momenttiin, sellaisena kuin se on laeissa 229/2022 ja 721/2023, uusi 8 ja 9 kohta seuraavasti:

Voimassa oleva laki

6 §

Potilasrekisterissä olevien tietojen luovuttaminen

Sen lisäksi, mitä potilastietojen luovuttamisesta säädetään asiakastietolain 8 luvussa tai muussa laissa, saa vankien ja tutkintavankien terveydenhuollosta vastaava lääkäri tai hänen ohjeidensa mukaan muu terveydenhuollon ammattihenkilö luovuttaa potilasrekisteriin tallennettuja tietoja seuraavasti:

(uusi)

Ehdotus

6 §

Potilasrekisterissä olevien tietojen luovuttaminen

Sen lisäksi, mitä potilastietojen luovuttamisesta säädetään asiakastietolain 8 luvussa tai muussa laissa, saa vankien ja tutkintavankien terveydenhuollosta vastaava lääkäri tai hänen ohjeidensa mukaan muu terveydenhuollon ammattihenkilö luovuttaa *pyynnöstä ja myös omasta aloitteestaan* potilasrekisteriin tallennettuja tietoja seuraavasti:

8) Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle, jonka virkatehtäviin kuuluu varmuusvankeudesta annetun lain (/) 11 §:n 3 momentissa tarkoitetun vangin vapauttamisasian käsitteleminen, mainitun asian käsittelemiseksi väkivaltariskiarvio sekä asiakasarvioinnin yksikön, vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston yksikönpäällikölle taikka rikosseuraamuskeskuksen työjärjestyksessä määrätylle toiminnoista vastaavalle virkamiehelle arvioidun väkivaltariskin nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi kirjallinen lausunto väkivaltariskiarvion johdopäätöksistä;

9) rikosseuraamuskeskuksen työjärjestyksessä määrätylle toiminnoista vastaavalle Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle sellai-

set tiedot, jotka ovat välttämättömiä varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskin arvioimiseksi sekä uusimisriskiä alentavien toimien suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi varmuusvankeudesta annetun lain 9 §:ssä tarkoitettulla tavalla.

7 §

Oikeus saada tietoja muulta terveydenhuollon toimintayksiköltä ja muulta viranomaiselta

Sen lisäksi, mitä muualla laissa säädetään, Vankiterveydenhuollon yksiköllä on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada muun terveydenhuollon toimintayksikön potilasrekisterin tietoja elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 1 §:n 2 momentissa sekä yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:n 1 momentin 5 ja 6 kohdassa tarkoitetun vangin väkivaltariskiä koskevan arvion tai lausunnon laatimiseksi ja sen nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi Rikosseuraamuslaitoksen yksikössä. Edellä tarkoitetun arvion tai lausunnon laatimiseksi Vankiterveydenhuollon yksiköllä on oikeus saada Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta tietoja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä tarkoitettua rikosasian vastaajan mielentilan tutkimuksesta ja siihen perustuvasta lausunnosta.

7 §

Oikeus saada tietoja muulta terveydenhuollon toimintayksiköltä ja muulta viranomaiselta

Sen lisäksi, mitä muualla laissa säädetään, Vankiterveydenhuollon yksiköllä on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada muun terveydenhuollon toimintayksikön potilasrekisterin tietoja, *jotka ovat välttämättömiä elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 3 §:n 2 momentissa, yhdistelmärankaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain (801/2017) 9 §:n 4 momentissa, varmuusvankeudesta annetun lain (/) 11 §:n 3 momentissa sekä yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:n 1 momentin 5 ja 6 kohdassa tarkoitetun vangin väkivaltariskiä koskevan arvion tai lausunnon laatimiseksi ja sen nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi Rikosseuraamuslaitoksen yksikössä. Edellä tarkoitettua arvion tai lausunnon laatimiseksi Vankiterveydenhuollon yksiköllä on oikeus saada Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta tietoja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä tarkoitettua mielentilan tutkimuksesta, väkivaltariskiarviosta sekä niihin perustuvasta lausunnosta. Vankiterveydenhuollon yksiköllä on lisäksi varmuusvankeudesta annetun lain 9 §:ssä säädettyä tehtävää varten oikeus saada Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta tietoja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettua väkivaltariskiarviosta ja siihen perustuvasta lausunnosta tuomitun riskistä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.*

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Voimassa oleva laki

Ehdotus

12.

Laki

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a ja 5 g §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain (668/2008) 3 a §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 751/2015 sekä 5 g § ja sen otsikko, sellaisena kuin ne ovat laissa 553/2019, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

3 a §

3 a §

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunta

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunta

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnassa käsitellään ja ratkaistaan oikeudenkäymiskäärän 17 luvun 37 §:ssä tarkoitettujen henkilön mielentilaa tai vaarallisuutta koskevat lausuntoasiat, asiat, jotka koskevat rikoksesta syytetyn tai epäillyn taikka mielentilansa vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätetyn henkilön määräämistä psykiatriseen sairaalahoitoon tai hoidettavaksi erityishuoltolaitoksessa, sekä asiat, jotka koskevat tällaisen hoidon lopettamista.

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnassa käsitellään ja ratkaistaan oikeudenkäymiskäärän 17 luvun 37 §:ssä tarkoitettujen henkilön mielentilaa *tai väkivaltariskiä* koskevat lausuntoasiat, asiat, jotka koskevat rikoksesta syytetyn tai epäillyn taikka mielentilansa vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätetyn henkilön määräämistä psykiatriseen sairaalahoitoon tai hoidettavaksi erityishuoltolaitoksessa, sekä asiat, jotka koskevat tällaisen hoidon lopettamista.

5 g §

5 g §

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen oikeus saada tietoja mielentilatutkimusten suorittamiseksi

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen oikeus saada tietoja mielentilatutkimusten ja väkivaltariskiarvioiden suorittamiseksi

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella ja mielentilatutkimusta Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen määräyksestä mielenterveyslain (1116/1990) nojalla suorittavalla on oikeus saada maksutta sekä salassapitovelvollisuutta koskevien säännösten estämättä mielentilatutkimusten suorittamiseksi välttämättömät tiedot valtion ja kunnan viranomaiselta sekä muulta julkisoikeudelliselta yhteisöltä, Kansaneläkelaitokselta, Eläketurvakeskukselta,

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella ja mielentilatutkimusta *tai väkivaltariskiarviota* Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen määräyksestä mielenterveyslain (1116/1990) nojalla suorittavalla on oikeus saada maksutta sekä salassapitovelvollisuutta koskevien säännösten estämättä mielentilatutkimusten *ja väkivaltariskiarvioiden* suorittamiseksi välttämättömät tiedot valtion ja kunnan viranomai-

potilasvahinkolautakunnalta, eläkesäätiöltä ja muulta eläkelaitokselta, vakuutuslaitokselta, yksityisestä terveydenhuollosta annetun lain (152/1990) 2 §:n 2 momentissa tarkoitettua palvelujen tuottajalta ja 3 momentissa tarkoitettua itsenäiseltä ammatinharjoittajalta, yksityisistä sosiaalipalveluista annetun lain (922/2011) 3 §:n 2 kohdassa tarkoitettua toimintayksiköltä sekä apteekilta. Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnalla on oikeus saada vastaavat tiedot sille tämän lain 3 a §:n 2 momentissa säädettyjen tehtävien suorittamiseksi.

sella sekä muulta julkisoikeudelliselta yhteisöltä, Kansaneläkelaitokselta, Eläketurvakeskukselta, potilasvahinkolautakunnalta, eläkesäätiöltä ja muulta eläkelaitokselta, vakuutuslaitokselta, yksityisestä terveydenhuollosta annetun lain (152/1990) 2 §:n 2 momentissa tarkoitettua palvelujen tuottajalta ja 3 momentissa tarkoitettua itsenäiseltä ammatinharjoittajalta, yksityisistä sosiaalipalveluista annetun lain (922/2011) 3 §:n 2 kohdassa tarkoitettua toimintayksiköltä sekä apteekilta. Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnalla on oikeus saada vastaavat tiedot sille tämän lain 3 a §:n 2 momentissa säädettyjen tehtävien suorittamiseksi.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .
